

alioquin non bene continuatur nisi sic exponas. Sed hinc queritur, utrum ille frater impuberis erat institutus in parte, & substitutus in alia parte: an substitutus tantum? primo casu potest paternam repudiare, & pupillarem adire: ut supra de vulg. substi. l. si filius. in secundo nec pupillare tenet: ut supra de vulg. substi. l. ij. §. adeo.

Respō. fuit hic institutus pro parte, & substitutus in alia: & non exponas ut dicas eum teneri creditoribus patris, sed ita, frater testatoris existat voluntarius, sed frater pupilli necessarius: quia quos possum, &c. ut. §. de vulg. substi. l. sed si plures. §. j. Azo. & erit hic necessarius patri vel etiam fratri: ut. d. l. dicitur. H. sed & tunc poterit adire ex substitutione, & impedire separationem bonorum paternorum ex æquitate prætoris: ut. §. de vulg. substi. l. si filius. & hoc dicit hic R. licet abstinere possit. Vel aliter intellige. l. illam ut ibi no. & adde distinctionem quam feci ad solutionem multarum legum. C. eo. l. quidam. & supra eod. l. j. & ij. & supra de vulg. substi. l. sed & si. §. filio. & l. si filius. & §. e. l. quæsitum.

a Existet. patri: nec nõ impuberi: sed poterit abstinere à paterna si vult: ut supra de vulg. substi. l. si filius.

b Perficit. & tunc adire videtur.

c Inchoavit. post mortem patris.

d Non videri. hoc ideo, quia sui iuris factus, voluntati paruisse dici non potest: quia huic rei non assensit. vbi verò cœptam patris iussu perfecit, patris iussu parendo adire videtur. Azo. sic aliàs refert perficiat cœptum, an inchoet nouum: ut. §. pro soc. l. si id quod. §. si filius. & §. de adm. tut. l. tutorem qui. & §. de tu. & ra. distr. l. si postea. & §. de neg. gest. l. eum actum. & l. Proculus. & l. at qui natura. & l. nam & Seruius. & de mino. l. ij. §. si. & §. Scio.

e Filius. suus: secus in emancipato: quia de iure civili sola voluntate adire non potest: sed quædam solennitas in bono. possess. petenda ibi desideratur. ut. C. e. l. j. quæ est contra. Item secus in milite: ut infra. §. proxi.

f Calumniam. speciale in milite: ut supra proxi. §. Vel est hoc ideo, quia primò se abstinuerat: ut ipsa litera dicit. & hoc constabat: unde non est in eo speciale: imò idem est in quolibet alio. Azo. ut. C. de repu. heredi. l. sicut. & facit quod no. supra eo. l. pro herede. §. Pomponius.

Heres per seruum.] CASVS. Institui mihi Titium heredem, & decessi. Titius iussit seruo qui erat in hereditate mea, ut dimidiã hereditatis meæ apprehenderet, vel etiam equum hereditarium. & ita fecit seruus. certè non acquirit dicto Titio.

G Pariem. quotam. & sic not. quod nec pars, nec res singularis hereditatis ratione proprietatis vel possessionis, ut hinc, nec tota hereditas, nec aliquid aliud queritur per eum: ut. j. de acqui. rerum do. l. per hereditarium. & l. hereditas. & de acqui. poss. l. j. §. veteres. nec obstat. j. de acqui. poss. l. j. §. item adquiremus. quia ibi improprie dicitur hereditarius. i. heredis: quia iam adiuuit. Sed quæ est ratio? Respon. quia antequam adeat, non est suus: igitur per eum non querit postea quam adit. non querit per hereditarium: quia suus est factus cum desit esse hereditarius: nisi improprie quandoque: ut modò dixi. Alij dicunt rationem esse vrgentem disputationem: ut Io. Alij dicunt quia dedignatur per comparem queri. nam & asinus auribus intumesceret, si per comparem se videret comprehendendi. Item est & alia bona ratio, quia hereditas in qua est institutus, non potest per alium acquiri: ut. j. eo. l. per procuratorem. licet secus sit in ea in qua seruus est institutus. Nec obstat quod dicitur

in. d. §. veteres. per seruum legatum vel donatum posse queri. nam hæc nomina vel participia designant titulos. unde licet sit factus dominus legatarius, adhuc seruus legatus dicitur: & ita de ceteris. Sed hoc nomen hereditarius legatarius designat dominam, hereditatem scilicet: unde non dicitur hereditarius si factus est heredis.

heres manumiserit, non debere eum calumniam pati, quasi se miscuerit hereditati.

Per seruum hereditarium non potest queri aliquid quod sit hereditatis. Bartolus.

XLIII. IULIANVS libro trigesimo Digestorum.

Heres per seruum hereditarium eiusdem hereditatis partem, vel id quod eiusdem hereditatis sit, adquirere non potest.

Gesta per pupillum bona fide, habentur rata eo per restitutionem non abstento. Bartolus.

XLIII. IDEM libro quadragensimo septimo Digestorum.

Quotiens pupillus patri heres extitit, & abstinuit se hereditate: quamuis patris bona sub creditoribus fiant, tamen rata haberi debent quæcunque pupillus bona fide gesserit. & ideo ei qui fundum tutore auctore à pupillo emerit, succurrendum erit. nec interest, pupillus soluendo sit, necne.

Aditio hereditatis non est opera: ideo requiritur iussus domini. Bartolus.

XLV. IDEM libro primo ad Verseium Ferocem.

est nouum. Accursius.

k Fundum. ex hereditate. & facit ad hanc infra de bo. auctor. iudi. possi. l. si non expedierit. §. j. & supra de mino. l. in integrum. & l. si mulier.

Aditio hereditatis.] CASVS. Hæc. l. ponit vnam regulam ad quã ponit siue subiicit tria exempla, & in fine respōdet tacitæ obiectiõni quæ posset fieri contra regulam. Regula autem est talis: Aditio hereditatis non est in opera seruili. Primum exemplum regulæ est tale: Habeo seruũ in dotem ab vxore mea: & sic omnia quæ acquirit dictus seruus ex operis suis, debent ad me pertinere. Modò pone quòd dictus seruus fuit institutus heres à Seio, & adiuuit hereditatem. nunquid debet ad me pertinere dicta hereditas, ita quod soluto matrimonio non teneat restituere vxori meæ? an verò tenebor ei restituere: & dicitur quòd teneor ei restituere: & hoc ideo, quia aditio hereditatis non est in opera seruili. si non est in opera seruili, ergo mihi viro non acquiritur. Secundum exemplum regulæ est tale: Titius & Sempronius inierunt societatem inter se quæstus & compendij: & ita quicquid quilibet eorum acquirit ex operis suis, debet esse commune. Quid ergo si vnus eorum institutus fuit heres à quodam tertio, & adiuuit hereditatem? nunquid debet esse communis? Et dicitur quòd non, imò illius tantum qui fuit institutus: quia ut dicit dicta regula, aditio hereditatis non est in opera. Tertium exemplum regulæ est tale: Ego habeo vsumfructum in Stichos, & Titius proprietatem. & sic acquirit mihi dictus seruus quicquid acquirit ex operis suis. pone ergo quòd dictus seruus fuit heres institutus à Gaio. nunquid potest iussu meo adire hereditatem dictus seruus? & dicitur quòd non: quia ut dicit dicta regula, aditio hereditatis non est in opera. Tacita autem obiectiõ quæ posset fieri regulæ, est talis: Pone quòd ego bona fide possideo Titium liberum hominem: & ita quicquid acquirit ex opera sua, mihi acquirit. Pone ergo quòd Gaius instituit eum heredem propter me: nunquid possum eum iubere adire? Et dicitur quòd sic, & mihi acquirit. ergo videtur quòd aditio sit in opera. sed respondet iurisconsultus. & dicit quòd in dicto casu non videtur mihi acquirere dictus liber homo dictam hereditatem ex opera sua, imò ex re mea. fuit enim

b] Est tamẽ dominus rei legatæ: quod est verum à tempore aditæ hereditatis. in. l. à Titio. j. de fur. & l. si heredis seruus. in fi. de lega. i.

* existit.

a] Videtur legatum. l. si tutor post. Cont.

Asinus intumescit eum per comparem videt se comprehendendi.

enim institutus propter me, vt dictum est: sicut acquireretur mihi stipulando, & per traditionem accipiēdo ex re mea: & ita non obstat dicta oppositio. Viuianus.

a *Aditio.* ponit lex ista vnum quod dicit in primis verbis: & illud nititur probare esse verum tribus rationibus, siue argu. siue exemplis. quarto inducit argu. in contrarium siue rationem: & ei respondet. Primum est illud, idcirco & cetera. Secundum, & cum quæstus, & cetera. Tertium, præterea, & cetera. Quartum, & quod à quibusdā. Et ei quarto argumento in contrarium respon. cum dicit, potest verum esse vt intelligatur & cetera. Azo.

b *Adierit.* ad hoc. s. sol. matri. l. si dotale. & de pecu. l. hinc quæritur. §. potest. Accursius.

c *Ex operis.* vel ex re mariti. C. de rei vxor. act. §. cumque. & s. de iure dot. l. si legato.

d *Adquirat.* vt & supra pro soc. l. coheredi. & l. sequēribus. & l. duo. §. si. hoc autem nisi sint focij omnium bonorū: vt in eo. titu. l. iij. §. j. vel nisi contemplatione societatis sit aliquis institutus: vt arg. j. in fi. huius. l. & no. supra pro socio. l. focium qui. §. fin. & l. sequ.

e *Hereditatem poterit.* vt supra eo. l. si quis mihi. in prin. & dic vt ibi not.

f *Respondetur.* vt infra de acquiren. re. do. l. liber homo est.

g *Propter me.* quod præsumitur, si dicat illum seruum illius: vt. C. eo. l. cum aliquis.

h *Non opera.* quia liber homo est.

i *sed ex re mea.* sic. j. de acquiren. rerum do. l. liber homo. & s. de vulg. substitu. l. sed si plures. §. in arrogato. & facit institu. per quas perso. §. itē nobis acquiritur quod serui. & quod ibi no. & d. l. liber homo. Item facit. s. de vsu & habi. l. per seruum.

C *vm falsum.] CASVS.* Cum Titius diceret se meum heredem, & monstraret testamētum in quo dicebat se à me institutum: venit Seius, & dixit dictum testamētum esse falsum, & dictum Titium accusauit de falso. nunquid potest dictus Titius adire hereditatem meam? Et dicitur quod sic. certus enim debet esse se falsum testamentum prædictum non fecisse. si autem dictus Seius accusaret & argueret Gaium falsum fecisse dictum testamētum citra conscientiam dicti Titij, non potest adire hereditatem meam dictus Titius. potest enim dictus Titius iuste dubitare vtrum sit verum dictum testamētum vel falsum: & sic cum dubitet, adire non potest. Viuianus.

k *Accusaretur.* si autem heres accusaret falsum, tunc habet locum quod dicitur. C. de iis qui. vt indig. l. alia.

l *Debeat.* de facto suo: vt. s. ad Velleia. l. quanquam. & supra de iur. & facti igno. l. plurimum. quandoque tamen & suum factum dicitur quis ignorare iuste: vt supra de condi. & indeb. l. sed & si me. & de pac. do. l. inter. §. j.

m *Eius.* scilicet heredis. Accursius.

n *Non potest adire.* scilicet quia iusta est ignorantia alterius facti: vt infra pro suo. l. fin. Et not. citra conscientiam: vt si probabiliter in alieno potest scire, & tunc potest adire: vt infra eod. l. Pannonius. §. rei. que est arg. contra. & hoc subiicit, quia dubij, & cetera. ad quod. s. eo. l. sed & si de sua. §. cum autem. & facit. s. eod. l. cum quidam. in fin. & l. nec is. in princ. Sed contra. C. de edic. di. Hadrian. tol. l. iij. Solu.

ibi iam adierat cum quæstio quasi falsi fuit mota. Vel hinc tractatur de aditione, quæ fit voluntate sola, & tribuit dominium: ibi de sola possessione quæ datur à parente scripto. **ADDITIONE.** Hac posterior solutio est vera. nam in bo. possessionibus inspicitur tantum exterior solēntas & exterius vitium vt derur vel negetur bo. possessio. l. j. §. sufficit de secund. tab. Cont.

sciētiam eius, ^m non potest adire, ⁿ quasi dubitet verum esse testamentum.

Iussus reuocatur furore superueniente. Bartolus.

XLVII. IDEM libro quarto *Questionum.*

Q Vi seruum suum heredem institutum adire iusserat, prius quàm ille adiret, furiosus est factus. ^o Negauit ^p rectē seruum ^q aditurum: quoniam non nisi voluntate domini adquiri hereditas potest: furiosi autem voluntas nulla est.

Furor superueniens non reuocat ea quæ sunt perfecta vigore mandati, sed impedit perficiēda. Bartolus.

XLVIII. PAVLVS libro primo *Manualium.*

S I quis alicui ^f mandauerit, vt si estimauerit, ^t peteret sibi ^u bonorum possessionem: & postquam ille petiit, furere cœperit: nihilominus adquisita ^x est ei bonorum possessio. Quod si antequam ille ^y petat, is qui mandauit petendam, furere cœperit: dicendum non est statim ei adquisitam ^z bonorum possessionem. Igitur bonorum possessionis petitio rati habitatione debet confirmari. ^a

Tutor qui non gerit, sed qui gerere potest, auctorari potest. Bar.

XLIX. AFRICANVS libro quarto *Questionum.*

§. voluntatem. & s. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & facit. j. l. proximi. & l. si per epistolam. & s. eo. l. si quis mihi bona. §. si. Accursius. **ADDITIONE.** Dic quod ista iura hinc allegata loquuntur in retinendo: hinc loquuntur in acquirendo de nouo. Vel dic melius quod in. d. §. voluntatem. si sanæ mentis esset, non posset contradicere. In. l. patre. non sufficit voluntatem cessare: imò requiritur expressus dissensus: vt de diuor. per totum. furiosus autem non dissentit: quia voluntatem non habet, secundum Barto. hic.

f *Si quis alicui.* filio vel seruo institutis: vt supra eo. l. si quis mihi bona. §. iussum. Vel dic procuratori: vt. j. de bo. pos. l. iij. §. acquirere. in aditione secus: vt. j. eo. l. placet.

t *si estimauerit.* bene enim potest sic mandari: vt. j. eo. l. eum qui. §. j. & s. eo. l. si quis bona. §. pater.

u *sibi.* mandanti. Accursius.

x *Adquisita.* retinet enim eam quartam quæ iuris est: sicut eā quæ facti est: vt infra de vsucap. l. nunquam. §. seruus. & infra de acquiren. pos. l. si is. nam & matrimonium: vt supra de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre.

y *Ille.* filius, vel seruus, vel similes.

z *Adquisitam.* sicut ergo morte reuocatur mandatū petendæ bonorum possessio. vt. j. rem ra. ha. l. si is. & j. e. l. si per epistolam. & sicut per pœnitentiam. s. eo. l. si quis mihi bona. §. fina. sic per furorem: vt hic & s. l. proximi. Non ergo ob. s. de condi. indeb. l. indebitam. quia ibi non fuit mandatū reuocatum expressè vel tacitè.

a *Confirmari.* per furiosum factum sanæ mentis: vt. C. de cura. furio. l. fina. §. tali. & intra tempora petendæ bonorum possessionis: vt. j. rem ra. ha. l. bonorum. in princip. quæ tamen tempora cum sint vitia, furioso non cedunt: vt. j. de bono. pos. infan. fur. com. l. j. in

a] Videtur legendum prætoris scripto heredi. Contius.

* No. ex hoc

tex. & glo. conscientiam verum esse iudicem. sic

alibi in glo. fa vnica, que multū à do. Ia. commēdatur in. §.

sed istæ. col. lum 25. institut. de act.

situata in. l. semper in conjunctionibus. in fi.

de re. iur. qui cōsciētiam bonū virum dicit.

sic beatus Tho. vt à dicto Ias. in. §.

præallega. refertur, tenuit secundā. que est. 67. ar.

ti. i.

o *Est factus.* qui iussit, id est, dominus.

p *Negauit.* Africanus. de se enim in tertia persona loquitur. sic no. s. solu. matri. l. diuortio.

q *seruum.* alienum. j. eodem. l. cum heres. in princ.

r *Nulla est.* vt. j. de regu. iur. l. furiosi. sed aliquando tacita in eo dicitur voluntas esse: vt

& supra solu. matri. l. ij.

§. voluntatem. & s. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & facit. j. l. proximi. & l. si per epistolam. & s. eo. l. si quis mihi bona. §. si. Accursius.

ADDITIO. Dic quod ista iura hinc allegata loquuntur in retinendo: hinc loquuntur in acquirendo de nouo. Vel dic melius quod in. d. §. voluntatem. si sanæ mentis esset, non posset contradicere. In. l. patre. non sufficit voluntatem cessare: imò requiritur expressus dissensus: vt de diuor. per totum. furiosus autem non dissentit: quia voluntatem non habet, secundum Barto. hic.

f *Si quis alicui.* filio vel seruo institutis: vt supra eo. l. si quis mihi bona. §. iussum. Vel dic procuratori: vt. j. de bo. pos. l. iij. §. acquirere. in aditione secus: vt. j. eo. l. placet.

t *si estimauerit.* bene enim potest sic mandari: vt. j. eo. l. eum qui. §. j. & s. eo. l. si quis bona. §. pater.

u *sibi.* mandanti. Accursius.

x *Adquisita.* retinet enim eam quartam quæ iuris est: sicut eā quæ facti est: vt infra de vsucap. l. nunquam. §. seruus. & infra de acquiren. pos. l. si is. nam & matrimonium: vt supra de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre.

y *Ille.* filius, vel seruus, vel similes.

z *Adquisitam.* sicut ergo morte reuocatur mandatū petendæ bonorum possessio. vt. j. rem ra. ha. l. si is. & j. e. l. si per epistolam. & sicut per pœnitentiam. s. eo. l. si quis mihi bona. §. fina. sic per furorem: vt hic & s. l. proximi. Non ergo ob. s. de condi. indeb. l. indebitam. quia ibi non fuit mandatū reuocatum expressè vel tacitè.

a *Confirmari.* per furiosum factum sanæ mentis: vt. C. de cura. furio. l. fina. §. tali. & intra tempora petendæ bonorum possessionis: vt. j. rem ra. ha. l. bonorum. in princip. quæ tamen tempora cum sint vitia, furioso non cedunt: vt. j. de bono. pos. infan. fur. com. l. j. in

b] Rectè. Cont.

UNED

prin. & facit infra de bono. pos. l. fina. Vel dic per procuratorem: vt arg. infra eod. l. Antistius. §. fin.

Pupillum.] **CASVS.** Titius pupillus habens duos tutores quorum vnus administrabat, alius non, fuit heres institutus à Seio: & eam hereditatem adiuit cum auctoritate illius tutoris qui non administrabat. nūquid obligatur hereditati: & dicitur quòd sic. quāuis enim dictus tutor non administraret, tamen non erat ei interdicta administratio.

a Obligari ait. contra supra de auctori. tuto. l. & si pluribus. Sed ibi non fuit concessa, id est denegata: hīc autē concessa fuerat, licet nō generet: vel si non fuerat concessa, non tamē denegata. Azo. & facit ad. l. istam infra de solu. qd si fortē. §. j. & C. de iure deliberan. l. potuit. & §. eod. l. more. & l. pupillus. & institu. de auctori. tuto. §. neque. & supra de auctori. prestan. l. obligari. §. antepenul. Accursius.

Si per epistolam seruo.]

CASVS. Titius pupillus habebat seruum, & habebat tutore Seiu. dictus seruus fuit institutus heres à Gaio: & dictus tutor absens misit epistolam dicto seruo, in qua iussit ei vt adiret hereditatem dicti Gaij: & in fine epistolae subscripsit dictus tutor nomen suum, & postea decessit dictus tutor antequam seruus adiret ex epistola, & postea seruus adiuit. nūquid obligatur dictus pupillus dictae hereditati: & dicitur quòd non. & hoc dicit. Viuianus. **b** Hereditati. quia voluntas quae fuerat, deficit: vt. §. eo. l. qui seruus. & l. si quis mihi bona. §. fin. & infra rem ratam habe. l. si is. si ergo non defecisset, teneret aditio: vt hīc dicit. & sic est contra supra de aucto. prestan. l. obligari. §. tutor. & institu. de aucto. tut. §. tutor. vbi dicit quod praesens debet esse: sed illud cum pupillus contrahit cū alio, hīc quasi contrahit. Vel ibi auctoratur pupillo, hīc iubet seruo: & sic iussus inter absentes: vt. §. eo. l. si quis mihi bona. §. iussus. Item hoc quando pupillus est infans: aliās & ipse deberet iubere: vt. C. eo. l. potuit. Accursius.

Eum qui.] **CASVS.** Titius fecit testamētum, & instituit sibi heredem Seium. postea fecit aliud testamētum, & instituit sibi eundem Seium. dubitat autem dictus Seius, an posterius testamētum sit falsum, vel non. Nunquid ex aliquo dictorum testamētorum potest adire hereditatem: & dicitur quòd non. non enim potest dubitare de secūdo, quin dubitet an primū valeat. [FILIUS FAMILIAS.] Titius filius meus Imolae existens fuit heres institutus à Seio: ipse autem meus filius misit literas mihi Bononiae existenti, in quibus continebatur quod sibi filio videbatur esse soluendo hereditas dicti Titij: & ideo volebat adire, si mihi placebat. ego autem rescripsi ei quod quidam renūtiabant mihi dictam hereditatem non esse soluendo. & ita scripsi ei quod ipse deberet diligētius explorare an dicta hereditas esset soluendo, & ita adiret eam si idoneam comperisset. filius autem meus praedictis meis literis acceptis hereditatem adiuit non explorando aliter. nunquid obligauit hereditati me patrem: & dicitur quòd non. Sed quid si ita dixisset dictus filius in adeundo: Adeo hereditatem, si soluendo est. nunquid valet aditio: & dicitur quòd non. actus enim legitimi nō recipiunt conditionem. Viuianus.

c Eum qui duobus testamētis. diuersis temporibus factis.

d Ex neutro. ex vltimo nō: quia dubitat an falsum sit. ex primo nō: quia cum dubitat an vltimum sit verum, ergo dubitat an vltimum

fit irritū: ergo an valeat. igitur adire ex eo non potest: nisi accusaretur de falso ipse: vt. §. e. l. cum falsum. & l. heres. & l. sed & si de sua conditione. §. cur autem. & l. cum quidam. §. si. & l. nec is. in prin. & idem intellige si dubitet an vltimum sit solenne vel minus solenne quādo ex neutro adire potest: quia si est solenne, primum tollitur:

A fit irritū: ergo an valeat. igitur adire ex eo non potest: nisi accusaretur de falso ipse: vt. §. e. l. cum falsum. & l. heres. & l. sed & si de sua conditione. §. cur autem. & l. cum quidam. §. si. & l. nec is. in prin. & idem intellige si dubitet an vltimum sit solenne vel minus solenne quādo ex neutro adire potest: quia si est solenne, primum tollitur: vt institu. quibus mod. test. infra. §. j. & §. de secun. tabu. l. j. in princ. aliās nō: vt dicto. §. ex. e. nisi in duobus casibus: vt. C. de testa. l. hac cōsultissima. §. penult. & l. sancim⁹. si autem vtrūque sit solēne testamētū, nec appareat quod prius vel posterius: habebit locū quēstio mota à domino R. Azo. quam not. C. de edic. di. ui Hadriani. tol. l. fi. **e** Videri sibi. filio. Accur. **f** Hereditatem. sibi delatam. **g** Renuntiare. à quibusdam. **h** Itaque. quae pro & sic sunt verba remissiuē epistolae patris: & nō habeas ibi. §. filius. secūdu R. quod placet. vel dic. itaq; illatiuū. & est respon. & erit ibi. §. fili⁹. **i** Explorare. scripsit pater secundum R. **k** Acceptis literis. quib⁹ pater scripserat hereditatem videri sibi parum idoneam. R. **l** Ei. scilicet patri. Vel dic filio secūdu eūde casum. R. vt. §. eo. l. si quis mihi bona. §. pater. **m** Non obligasse. hereditati. i. filius non obligauit patrem hereditati per verba epistolae, vel per aditionem. vel ergo nō habeas. §. secūdu R. vel potest vterque. §. legi per se: vt dicas quod illud itaque, sit illatiuū, & incipit ibi responsio: & verba quae praecedūt, videri sibi, & c. sunt verba remissiuē epistolae patris. nam hoc ipso videtur ei mandare & permittere adire si est idonea. Vel fortē ita subiunxit quòd ipse filius deberet explorare & videre an esset idonea, vel non: & ita adire, vel non adire: vt. §. eo. l. si quis mihi bona. §. pater. Sequens. §. loquitur quando pater direxit epistolam quandam filio vt adiret hereditatem cuiusdam quae filio deferebatur, si persuaderet sibi, id est filio, idonea. & postea expone persuasum ei nō sit, scilicet filio. Vel dixerat pater, si persuaderetur sibi, id est patri. & postea expone ei, id est patri. & sic differt vnus ab alio, cum non fuerit hīc nisi vna epistola, scilicet patris. Itē pleni⁹ scripsit q̄ supra. **n** Aditio est. vt. §. de regu. iur. l. actus. **C**um heres.] **CASVS.** Quamuis filius in potestate patris constitutus non possit adire sine suo iussu: vt. §. l. proxima. in fi. tamē si pater est furiosus, potest adire filius ab aliquo institutus. [QVI EX PARTE.] Institui mihi heredem Titium pro dimidia parte, & ex alia dimidia institui eundem sub conditione, & decessi. postea Titius adiuit pro dimidia parte, pendēte conditione alterius dimidia. certē ex asse heres est. sed & si decedat Titius praedictus ante dictam conditionem existentem, & postea extiterit conditio: non solum pars quam adiuit Titius, pertinet ad heredem suum, sed etiam pars cuius postea extitit conditio, nisi in conditionalem partem habuit Titius substitutum: quia tunc non existente conditione habebit eam substitutus. sed si eidem Titio dedi coheredes, & coheredū partes aliqua ratione defecerunt: tacite accrescunt Titio etiam inuito. & h. d. cum tota. l. seq. Viuianus. **o** Potestate. durat enim post furorem patria potestas: vt. §. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & tamen filius erit curator patris: vt. §. de cura. furio. l. j. & ij. **p** Manumittere. & cetera facere vt heres. Et sic not. quaedam facere filium propter defectum patris corpore vel mente. sic supra de ritu

Filius familias heres scriptus patrem suum certiore fecerat, videri sibi soluendo esse hereditatem. **f** pater rescripserat, sibi parum idoneam renūtiari: **g** itaque **h** debere eum diligētius explorare, **i** & ita adire, si idoneam cōperisset. filius acceptis literis **k** patris adiit hereditatem. Dubitatum est, an rectē adisset. probabilius diceretur, quandiu persuasum ei **l** non sit soluendo esse hereditatem, patrem non obligasse. **m**

B Hereditatis aditio non recipit conditionem. Bartolus.

Sed & si quis ita dixerit, *Si soluendo hereditas est, adeo hereditatem: nulla aditio est.* **n**

C Si pater est furiosus, filius potest adire & sibi quaerere sine iussu. Bartolus.

LII. MARCIANVS libro quarto Institutionum.

Cum heres institutus erat filius, & habebat patre furiosum, in cuius erat potestate: **o** interponere se suam beniuolētiam diuus Pius rescripsit: vt si filius familias adierit, perinde habeatur, atque si pater familias adisset. permisitque ei & seruos hereditatis manumittere. **p**

D dum R. vel potest vterque. §. legi per se: vt dicas quod illud itaque, sit illatiuū, & incipit ibi responsio: & verba quae praecedūt, videri sibi, & c. sunt verba remissiuē epistolae patris. nam hoc ipso videtur ei mandare & permittere adire si est idonea. Vel fortē ita subiunxit quòd ipse filius deberet explorare & videre an esset idonea, vel non: & ita adire, vel non adire: vt. §. eo. l. si quis mihi bona. §. pater. Sequens. §. loquitur quando pater direxit epistolam quandam filio vt adiret hereditatem cuiusdam quae filio deferebatur, si persuaderet sibi, id est filio, idonea. & postea expone persuasum ei nō sit, scilicet filio. Vel dixerat pater, si persuaderetur sibi, id est patri. & postea expone ei, id est patri. & sic differt vnus ab alio, cum non fuerit hīc nisi vna epistola, scilicet patris. Itē pleni⁹ scripsit q̄ supra. **n** Aditio est. vt. §. de regu. iur. l. actus.

Cum heres.] **CASVS.** Quamuis filius in potestate patris constitutus non possit adire sine suo iussu: vt. §. l. proxima. in fi. tamē si pater est furiosus, potest adire filius ab aliquo institutus. [QVI EX PARTE.] Institui mihi heredem Titium pro dimidia parte, & ex alia dimidia institui eundem sub conditione, & decessi. postea Titius adiuit pro dimidia parte, pendēte conditione alterius dimidia. certē ex asse heres est. sed & si decedat Titius praedictus ante dictam conditionem existentem, & postea extiterit conditio: non solum pars quam adiuit Titius, pertinet ad heredem suum, sed etiam pars cuius postea extitit conditio, nisi in conditionalem partem habuit Titius substitutum: quia tunc non existente conditione habebit eam substitutus. sed si eidem Titio dedi coheredes, & coheredū partes aliqua ratione defecerunt: tacite accrescunt Titio etiam inuito. & h. d. cum tota. l. seq. Viuianus.

o Potestate. durat enim post furorem patria potestas: vt. §. de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. & tamen filius erit curator patris: vt. §. de cura. furio. l. j. & ij.

p Manumittere. & cetera facere vt heres. Et sic not. quaedam facere filium propter defectum patris corpore vel mente. sic supra de ritu

Patria potestas furore non diluitur.

ritu nup. l. si nepos. & l. si ita. & l. si filius. & instit. de nup. §. ij. & C. de nup. l. si furiosus. & C. de episcop. audien. l. tam demētis. & s. fu. lu. matrimo. l. si cum dotem. §. necnon. & de procura. l. si filius. in princip. & j. de iniur. l. sed si vnus. §. filio. Item an pater fit heres? quod videtur per. l. ista. Sed quo modo posset filius manumittere?

nō potes dicere vt cura tor: vt. j. de manu. l. seruus. Dicas ergo nō fieri patrem heredē: vt. C. de cura. furio. l. fina. §. ta li. Sed ex priuilegio fieri heredem filium ac si es- set sui iuris: vt hīc dicit. & sic de iure communi manumittere. vel si dicas patrē fieri heredē, est arg. C. de cura. furio. l. fin. §. si autē. & ex priuilegio manumittit seruum patris.

a Solus. accipe ex asse & c.

b Omnimodo. existat vel deficiat cōditio alterius partis, ne iueniatur decedere pro parte testatus, & pro parte intestatus, vt instit. de heredi. instit. §. nō autem. ergo bonū est expectare cōditionem, cum in omni euentu sit etiam illā partem habiturus: vt ag. §. de hered. instit. l. si quis ita scripserit Titius. & l. si quis ita scripserit heredē. §. ad Velleia. l. aliquando. §. fina. & j. eo. l. si quis heres ita. & s. de iniusto testa. l. nam & si. in princ. & de libe.

& postu. l. postuma. & de condic. indeb. l. Iulianus. §. j. ij. respon. Sed argu. contra in eadem. l. §. j. & s. si cer. pet. l. pecuniam. & j. quando di. leg. ce. l. huius. & de verb. oblig. l. in illa stipulatione si calen. §. liberis. **ADDITIO.** Responde ad. d. l. huius. & dic secundum Dy. quōd ibi expectatio potest impedire transmissionem, & ideo aliquid operatur. hīc non. Ad. l. in illa stipula. si calendis. dic quod ibi expectatio affert debitori cōmodum dilationis: hīc expectare nihil operatur. Nec obstat. l. aliquando. §. ad Velleia. qā ibi reprobat tota obligationis substātia: vt. l. si mulier. §. fina. §. eo. tit. ad Velleia. Bart. **c** In conditionalem. quo casu expectatur defectus conditionis: & sic est pro opinione Ioan. & nostra in quæstione quam fecimus. §. si pars here. pet. l. ij. & facit. §. eo. l. j. & ij. & j. l. proximi. in fi.

d **Q**ui ex duabus. Dic secundum R. & Azo. quod in dimidia parte, in alia dimidia sub conditione fuit institutus: & in eius defectum datus substitutus: vt. §. l. proximi. in fine. Vel potest dici secundum eosdē quod in tertia parte, in alia tertia sub conditione: in alia fuit datus coheres: vt. §. de hered. instit. l. liber homo. §. si ita. j. respon. Si autem poneret eundem pure in parte. & sub cōdit. in alia parte: & nullo dato coherede vel substituto: tunc obtinet. §. l. proximi. §. si. sed secundū hoc quo modo transmitteretur ad heredem, cum cōditio non extiterit viuente instituto: vt. §. de heredi. institut. l. liber homo. §. si ita. ij. respon. & j. de suis & legiti. here. l. si ex pluribus. in fi: Respon. nō succedit hīc heres heredis ratione cōditionis quæ extitit post mortem instituti, sed cum ipse iam sit heres pro parte adita, & esse velit, nō potest testator decedere pro parte intestatus, & pro parte testatus. ac si dicat, magis iure accrescendi, q̄ iure succedendi per eandem. l. si ex pluribus. j. respon. Sed H. dixit hīc quōd nec coheredem nec substitutum habeat: vt non obstat dicta iura. Et quod dicit hīc, cōditio extiterit, subaudi, maximē: ne obstat supra eo. l. proximi.

e **Ea quoque pars.** eiusdem hereditatis: quia imitatur ius accrescēdi: vt. j. de suis & legi. here. l. si ex pluribus. §. si. Azo. secus in alia hereditate ex eodem testamento: vt. §. de vulg. substi. l. qui ex pluribus. §. fin. secundum R. & Azo. & secundum hunc casum facit. §. eo. l. si quis heres. in princ. Item facit. j. proximi. §.

f **Inuito.** hoc quando repudiantes sunt extranei: aliās secus: vt infra. l. proximi. secundum quosdam. Vel dic idem in omnibus. & facit C. de impu. & aliis substi. l. testamēto. & quando non pe. par. l. j. & j. de bono. posses. l. ij. §. fina. & l. sequen. & supra eo. l. heredi cum.

& s. eod. l. j. & ij. & C. de cadu. tollen. §. his ita. & de iure delibe. l. quidam. Accursius.

Heres quoque.] **CASVS.** Dicitur supra de hered. instituen. in. l. seruus alienus. quod seruus potest heres ab alio institui. pone ergo quod institui mihi heredem Titium, & decessi. antequā autē ipse adiret hereditatē meā, seruus hereditarius fuit à Sempronio institutus heres: & postea post aliquod tēpus Titius prædictus adiuit. certē habebit idē Titius nō solū meā hereditatē, sed etiā illā hereditatē in qua fuit institutus seruus hereditarius: quia ex quo semel adiuit Titius hereditatē meā, intelligitur adiuisse tēpore quo decessi: & ita intelligitur fuisse suus dictus seruus hereditarius statim cū decessi ego testator. Vi.

Hereditatis aditio retrahitur ad tempus mortis. Bartolus.

LIIII. FLORENTINVS libro octauo Institutionum.

Heres quādoque § * adeundo hereditatem, iam tunc à morte successisse defuncto intelligitur, h

Propter vnum abstinentem potest alius qui adierat, à toto recedere: nisi creditores cum pro parte abstinentis voluerunt molestare. Idem de herede eius. hoc dicit cum. l. sequen. Bartolus.

LV. MARCIANVS libro secundo Regularum.

Cum hereditate patris necessarius i heres se abstinere, cōditio k coheredi siue suo siue extraneo defertur, vt aut totam l adgnoscat, aut à tota recedat: & ita se abstinere potest propter alium, qui per suam personam non poterat. m si tamen

de acquire. re. domi. l. in eo quod. & j. de fur. l. à Titio. & de acquire. rerum do. l. hereditas. & j. de vulg. l. si. & de iure iuran. l. j. §. Labeo. & s. de pecu. l. licet. in fi. j. respon. & j. de crimi. expi. hære. l. ij. & facit infra ad Silania. l. si exheredatus.

Cum hereditate.] **CASVS.** Titius instituit sibi heredes filiū suū Seium, & Gaium extraneū pone, vel nō extraneū, non curo, quēlibet pro dimidia, & decessit: postea Gaius adiuit hereditatem pro sua parte: & postea Seius abstinuit se à sua parte. certē cōditio siue electio datur dicto Gaiō, vt aut agnoscat totā hereditatē, aut dimittat eam totā: & hoc ad postulationē creditorū hereditario- rum: & ita dictus Gaius qui aduerat pro sua parte (vt dictum est) potest se abstinere à dicta sua parte propter Seium suū coheredē: qui Seius abstinuit se à sua parte, vt dictū est: qui Gaius per suam personā nō poterit se abstinere. Sed quid si dictus Gaius eligat illā partem vt abstineat se à tota hereditate, & creditores hereditarij dicāt se esse contētos sua sola portione, scilicet Gaij? certē tunc nō defertur eidē Gaiō dicta cōditio siue electio, scilicet vt abstineat se à tota hereditate, aut nihil habeat: imō necesse est q̄ retineat partem suam quam adiuit, & pro ea respōdeat creditoribus. & ab hoc exonerari non potest idem Gaius: & in eo casu dicti creditores debēt se abstinere de cōueniendo Gaium pro parte Seij à qua ipse Seius abstinuit: vt dictum est. Item in eodem casu dabuntur creditoribus actiones eius solius partis Gaij quam adiuit ipse Gaius, ei Gaiō: id est contra eum Gaium qui conuenitur à dictis creditoribus. Sed quid si Gaius qui adiuit pro sua parte, decessit antequā Seius repudiaret suam partē, & postea Seius eam repudiavit: certē illa cōditio siue electio danda est heredi dicti Gaij quæ ipsi Gaiō deferretur si viueret, scilicet vt aut à tota hereditate recedat, aut totam habeat. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

i **Necessarius.** idem intelligit Io. in omni herede repudiante. Azo.

k **Cōditio.** id est electio. Accursius.

l **Totam.** hereditatem. Accursius.

m **Non poterat.** a vt. C. de repu. heredi. l. sicut. Et not. hīc, quōd nō possum per me, possum per alium: vt supra quemadmod. serui. amit. l. si communem. & j. de decurio. l. decurio. & supra de liberis & postu. l. fina. & de pigne. act. l. si pignore. §. si prædo. & j. de acceptu. l. & per iurandum. §. si fideiussori. & infra de libe. lega. l. si is qui duos. Argu. cōtra. j. de bonis lib. l. qui in seruitutem. & infra ad Trebellia. l. antepe. & s. titu. j. l. si certarum. §. j. & hæc not. supra

requisitā autē ipse adiret hereditatē meā, seruus hereditarius fuit à Sempronio institutus heres: & postea post aliquod tēpus Titius prædictus adiuit. certē habebit idē Titius nō solū meā hereditatē, sed etiā illā hereditatē in qua fuit institutus seruus hereditarius: quia ex quo semel adiuit Titius hereditatē meā, intelligitur adiuisse tēpore quo decessi: & ita intelligitur fuisse suus dictus seruus hereditarius statim cū decessi ego testator. Vi.

g **Heres quādoque.** aliās, quādoque: aliās quādoque: & dic vel ppe mortē, vel diu post. Ac. **h** **Intelligitur.** i. fingitur: sed rei veritas est ex quo adit: vt. §. de stipula. seruatorū. l. si ex re. §. si. & de leg. j. l. si tibi homo §. cum seruus. Sed hæc fictio non semper locū habet: & ideo. j. de reg. iur. l. omnia. appositum tē. nam fallit in multis: vt. j. de stipula. seruatorū. l. si seruus hereditarius. & l. usufructuarius. &

* quādoque, pro quādoque. Ant. Aug. lib. 3. c. 7. c. 7.

a] Adde ad hanc glos. quod verbum, potest, negatione præcedente importat præcisam necessitatē, aliās non. de hoc est glos. singu. in regu. beneficii. de regu. iur. in 6. Bartol. in. l. Gallus de libe. & postu.

* hanc interpretationē sequuntur omnes. & sequentē reiciunt. vt Bar. tho. Bald. Ca. str. Imo. & Lud. Rom. sed sequens mihi verior videtur eaque peto per. l. §. j. c. Cont.

quæ res pigno. oblig. poss. l. Aristo. Accursius.

a *Eius portione.* scilicet qui adiuit, & nunc vellet dimittere, scilicet ut pro dimidia dumtaxat parte eum conueniât creditores: subaudi, possunt hoc facere, quia tunc scilicet non potest. Vel subaudi, dicendum est tunc, quia non potest &c.

b *Exonerari.* parte adita à se. Accursius.

c *Conditio.* hinc autem cum creditores dicunt se contentos eius portione, non defertur ei conditio prædicta: & ideo non exoneratur in totum. Azo.

d *Et alterius.* qui se abstinet, scilicet ut pro ea iste qui non adiuit, non conueniatur. Accursius.

e *Ut eius actiones.* scilicet qui se abstinet. Vel dic eius partis, scilicet non adite, actiones &c. quasi dicat, pars non adita detur aduenti suam.

Vel dic detur, id est remittatur. & ita emolumentum habebit iste in totum: sed pro parte à se adita tantum sentiat onus. Possit tamen satis dici quod portio illius qui se abstinet, applicari debuit creditoribus isto casu: & expone, ut eius actiones &c. id est eius portione quam habet ex sua persona qui adiuit, si ei, id est in eum qui conuenitur nunc à creditoribus, dentur. eius portione dico dumtaxat. Nec obstat. j. de regu. iur. l. ius nostrum. quia dico hinc esse heredem infolidum: sed portio eius

qui non adiuit, debet cedere creditoribus, cum creditores hoc velint, & velint esse contenti conuenire eum pro sua portione tantum. & facit. j. l. proximi. & C. eo. l. quidam. Sed contra. s. eod. l. qui ex duabus. s. qui semel. Solu. hinc in suo qui non abstinet nisi per privilegium prætoris: ut. j. l. necessarii. quod non debet dari in alterius iniuriam: ut C. de eman. l. nec auus. at extraneus iure communi repudiat. hoc non placet. Dic ergo quod ibi inuitus accepit: nisi scilicet velit aliam partem dimittere. sic soluitur. C. de impu. & aliis substit. l. testamento. & C. de cadu. tollen. l. vnica. s. his ita. s. eo. l. j. & C. de repu. here. l. iij. Item non obstat. eo. l. si duo.

f *Is. Conditio.* id est electio.

g *Et ipsi.* scilicet ut heres eius propter coheredem abstinentem se abstinere possit: ut supra. l. proximi. ubi plenè no.

n *Necessarii.] CASVS.* Institui mihi heredem Titium & Seium meos filios, & decessi. certè quamuis creditoribus hereditariis iure civili teneantur dictus Titius & Seius: tamen si velint se à mea hereditate abstinere, prætor permittit eis, & tunc non agent contra eos creditores hereditarij. & hæc sunt vera, siue erant impuberes dictus & Seius, siue puberes, minores tamen. xxv. annis. est tamen differentia inter impuberes minores. xiiij. annis, & minores. xxv. quia dicti impuberes habent abstinenti facultatem, etiam si se immiscuerint hereditati. prædicti autem puberes ita demum habent à prætore abstinenti facultatem, si se hereditati non immiscuerint: succurritur tamen eis ut possint se abstinere ex edicto de minoribus, scilicet si probent hereditatem esse damnosam. nam & extranei puberes habent super hoc in integrum restit. Illud autem quod dictum est in suis & necessariis hereditibus: non habet locum in necessariis tantum, id est in seruis hereditibus institutis. illis enim non permittitur abstinere, siue puberes sint siue impuberes: & siue immiscuerint se, siue non. & hoc dicit. Viuianus.

h *Necessarii.* & suis. nam de necessariis tantum secus: ut infra eo. s. fina.

i *Puberibus.* etiam necessariis, cum se non immiscuerint. Acc.

k *Proconsul.* id est prætor: ut institui. de hered. quali. & differen. s.

sed his. sic. s. quod cum eo. l. j. nec est opus pro hoc adiri prætor uiuens: ut. s. eo. l. ei. & facit. j. de lega. j. l. nam nec. & supra eo. l. si quis filium. s. j. Accursius.

l *Teneantur.* facit hoc valde pro sententia quorundam qui dixerunt filium existentem in potestate statim effici suum heredem &

necessarium, & statim teneri creditoribus, argumè. Pauli, Si filius, ergo & heres. nos fateamur suum & necessariu: ut instit. de hered. quali. & differ. s. sui. sed hoc quantum ad nomen, non quantum ad commodum vel incommodum, nisi se immisceat: & ita quod hinc dicit, intelligi potest ut quod dicit teneatur, id est teneri videantur prima facie. quadoque tamen libertatis fauore habetur ac si statim se immiscuissent: ut. j. de fideicom. lib. l. cum quasi. s. sed & si quis. licet aliter possit. l. illa ex poni: ut ibi not. pro nostra opinione est. C. si ut ab hered. se abstine. l. j. & ij.

m *si se immiscuerint.* sine auctoritate tutorum. alioquin restitutio locum habet. Azo. licet quidam etiam tunc sine restitutione: ut not. supra eod. l. impubetibus. Accursius.

n *Puberibus.* curatores non habentibus: alioquin idem est quod in pupillo: ut. C. de integ. restit. mi. l. si curatorem.

o *Non immiscuerint.* aliàs non: ut. s. de hered. instit.

quidè, etiam si se immiscuerint hereditati, præstat abstinenti facultatem: puberibus autem ita, si se non immiscuerint. Sed tamen & puberibus minoribus viginti quinque annis, si temere damnosam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto, quod est de minoribus viginti quinque annis, succurrit: cum & si extranei damnosam hereditatem adierint, ex ea parte edicti in integrum eos restituit. Seruis autem necessariis hereditibus, siue puberes, siue impuberes sint, hoc non permittitur.

Seruis licet habeat coheredem extraneum, pro sua parte est necessarius, nisi sub conditione fuerit institutus. Bartolus.

L VIII. PAVLVS libro secundo Regularum.

EX parte heres institutus seruus, & nondum adita hereditate à coherede eius, liber & heres fit necessarius: quia non à coherede, sed à semetipso accipit libertatem: nisi ita institutus fuerit, *Cum mihi quis heres erit, Stichus liber & heres esto,*

liam dubitari. s. suis. & C. eo. l. sicut. nisi in casu: ut. s. eod. l. hereditate. & s. eo. l. proximi. nisi sit minor: ut subiicit.

p *Extranei.* genitiuus vel nominatiuus. & facit. s. de mino. l. iij. s. scio. & l. ait prætor. s. sed & si hereditatem.

q *Edicti.* quod est. s. de mino. l. iij. s. scio. continebat enim edictum plura, & inter cetera de minoribus dicebat.

r *Non permittitur.* s. de mino. l. ait prætor. s. non solum. contra. Solu. non restituitur: quia semper heres manet: sed restituitur ut bona quæ acquisit post aditam hereditatem, separètur, si mixta sint, per in integrum restitui. quia minor est. si autem non sint mixta, iure communi separari petit, sit minor vel maior: ut. j. de sepa. l. j. s. fi. & insti. de here. quali. & disse. s. j.

EX parte.] **CASVS.** Stichum seruum meum mihi pro dimidia heredem institui, & Seium institui in alia dimidia, & decessi. postea Seius repudiavit partem suam. certè erit amodo dictus Stichus liber, & heres mihi in totum, & necessarius. Sed quo modo erit liber, cum coheres suus non adierit, ut dictum est: Certè non videtur quod eo casu habere debeat libertatem: quia cum instituo mihi vnum heredem liberum, & seruo meo do libertatem: propter aditionem heredis consequitur seruus libertatem. hinc autem heres liber, id est Seius, non adiuit. Sed certè prædicta non obstant: quia hoc casu ipse seruus fuit institutus, ut dictum est: quo casu accipit à se libertatem, & non à coherede. Si autem ita dixissem, ego testator instituo mihi Seium pro dimidia: & cum mihi Seius heres erit, Stichus liber & heres esto: tunc repudiante Seio non esset Stichus liber & heres. & hoc dicit. Viuianus.

s *A semetipso.* q. d. non ab alio: quod dicitur. ut. s. de hered. instit. l. sed si in conditione. s. fi. Accursius.

t *Cum mihi quis.* quando oportet coheredem primò adire hereditatem: quia institutus est seruus sub conditione, quam primò oportet impleri: ut infra de condit. & demon. l. qui heredi. s. fin. & supra de hered. instit. l. ij. s. aliter atque. & l. Clemens. s. fina. & l. iij. s. j. & l. eum qui soluendo. nam hæc monosyllaba, cum, facit conditionem, & tantum quantum, si: ut infra de verbo. obliga. l. huius. & l. quodcunque. s. non solum. & supra de condit. indebi. l. qui promittit.

a] Si & cum, quo modo differant: Bart. in l. qui promittit. s. de condit. indebi. Alex. in l. quodcunque. s. i. in fi. de verbo. oblig. & quomodo ponitur dictio, cum, notatur in l. Titie textores. s. nihil. in fi. j. de leg. i. promittit.

promisit. & videtur hic intellexisse, cum quis, si aliquis alius a seruo: i. coheres. na de seruo non potest intelligi, cum de sua persona antequam sit coheres, impossibile sit impleri illam conditionem, id est quod sit heres antequam sit coheres: vt. s. de heredi. insti. l. si Titius heres.

Qui patri.] **CASVS.** Filium meum impuberem institui mihi heredem pro dimidia, & Titium pro dimidia alia, & postea ita dixi: Si filius impubes erit mihi heres, & in pupillari aetate decesserit: substituo ei Titium coheredem suum. & postea decessit, & Titius extitit mihi heres pro sua parte: & postea impubes extitit mihi heres pro sua parte: & in pupillari aetate decessit. nunc quid dicitur Titius potest praetermittere impuberis hereditatem quam habet etiam aliam de qua a patre: & dicitur quod non. Sed quid si dicitur Titius qui pro sua parte adiuit, decessit viuente dicto impubere, & habuit heredem Seium, & postea decessit impubes: nunc quid Seius heres Titij erit necessarius heres impuberis? Et dicitur quod sic. nam cum hereditatis paternae aditio obliget Titium viuente etiam inuitum, vt dictum est, existimandum est dictam hereditatem impuberis coniungi hereditati paternae, & acquiri iure accrescendi cuicumque heredi meo qui sum pater impuberis. Seius autem praedictus heres Titij est meus heres per mediam personam Titij: quia heres heredis, testatoris est heres: ergo accrescit ei Seio hereditas dicti impuberis. & hoc dicit. Viuianus.

a Extitit. cum filio impubere testatoris: & ita sicut institutus inuitus compellebatur adire hereditatem pupilli, vt hic, ita heres eius: vt hic dicit: alioquin contra, si non adisset patris hereditatem hic substitutus vel pupillus: vt. s. eo. l. quae sit. §. si. & l. seq. & l. Iulianus. vel forte nihil refert adire hereditatem pupilli, vel no. Azo. **ADDITIONE.** Barth. fingendum ait pupillum adisse sed Castrensis recte negat. Cont.

b Praetermittere. de rigore: vt. C. eo. l. quidam. de aequitate secus, cum sit frater impuberis: vt. s. de vulg. substit. l. si filius. vel aliter intelligitur illa. l. vt ibi no. Et adde distinctionem quae est. C. eo. l. quidam. **ADDITIONE.** Istum vltimum intellectum glo. dicit esse verum Bal. hic, quia lex filius, loquitur de immixtione non obligatoria: hic de obligatoria.

c Accipiendum. i. intelligendum & procedendum.

d Extitit. scilicet substituto. Accursius.

e Necessario. id est de necessitate.

f Nam si ipsum. scilicet substitutum.

g Obligat. hereditatis paternae aditio.

h Eam. scilicet hereditatem impuberis.

i Paternae. vt vna intelligatur.

k Patris heredi. Primo vel secundo: quia heres heredis &c. vt hic, & s. eo. l. si quis. §. fina. & etiam inuito, vt praedixi: vt. C. de impu. & aliis substit. l. testamento. & C. eo. l. quidam. Sed in eo quod transit ad heredem pupillariter substituti, est contra. s. de vulg. substit. l. qui liberis. §. fin. & l. sed si plures. in princ. Solu. secundum R. hic proprium nomen substituti dixit, ibi per appellatiuum, b quisquis mihi heres erit. ad quod j. de lega. j. l. si heredes. & ad Trebell. l. non unquam. Vel dic quod hic iure accrescedi, vt hic dicitur: non autem iure substitutionis: vt ibi. Et hoc puta verum, cum alij iure substitutionis admitti non possunt: vel quia nullus alius erat, vt hic: vel quia mortuus fuit: vel quia noluit. tunc enim illi praefertur: vt. d. l. sed & si plures. in prin. quia ius successionis vel substitutionis est potestius iure accrescedi: vt in authent. de hered. & Falc. §. si verum. in fine. collat. j. & s. de vulg. substit. l. habebat. Alij dicunt quod hic pupillus adiuit, & sic transferat: ibi non, & sic non transferat. Item adhuc contra. j. de suis & legi. l. si ex pluribus. in fin. vbi heres substituti non auditur, nisi existat conditio viuio substituto. Solu. ibi in vulgari: hic in pupillari. Vel hic d. suus substitutus: ibi extraneus. vel hic substitutus erat qui adiuit in parte

a] Ista est vera secundum Bal hic.

b] Ista Rogerij solu. non valet secundum Bald. hic. & Bart. c] Ista est vera secundum Bald. hic. d] Ista diuina quantum ad primum membrum solu. sed quantum ad secundum membrum solu. ibi: sed ille &c. continet veritatem, secundum Bald.

qua erat institutus: sed ille substitutus non erat institutus: & ideo ibi non defertur heredi: hic sic: vt non pro parte decedat testatus, pro parte intestatus: sicque hic iure accrescedi: quod potest: vt in ea. l. in princip. dicitur quod ius accrescendi ibi locum habere non potest. Item contra ad idem. j. eo. l. roties. Solu. vt ibi. & facit instit. ad Orfic. §. fin. & j. ad Trebell. l. ante penult. & s. eod. l. j. & ij. & C. de cad. tol. §. his ita. Azo.

e] Ista est vera ratio. l. Bald.

esse iusserat. filius, tanquam pater demens fuisset, bonorum eius possessionem ab intestato petiit, & ita hereditatem possedit. Labeo ait, si probaretur sana mente pater testamentum fecisse, filium ex testamento patri heredem esse, Hoc falsum puto. Nam filius emancipatus cum hereditatem testamento data ad se pertinere noluit, contumaciter ea ad substitutum heredem transiit. Nec potest videri pro herede gessisse, qui vt hereditatem omitteret, ex alia parte edicti possessionem bonorum petat. Paulus. Et Proculus Labeonis sententiam improbat, & in Iauoleni sententia est.

Portio abstinetis se, per restitutionem non accrescit coheredi inuito. Bartolus.

LXI. MACER libro primo de officio Praesidis.

Si minor annis postea quam sex parte heres extitit, in integrum restitutus est: diuus Seuerus constituit, eius partis onus

testamento heredem esse, & est ratio quare male dixerit, quia cum dictus Seius noluit ad se pertinere hereditatem ad se ex testamento delatam, & ex alia parte edicti bonorum possessionem petiit, id est ab intestato, vt dictum est: non potest videri pro herede ex testamento gessisse. Viuianus.

l Bonorum eius possessionem. vnde liberi: quae emancipatis est necessaria, suis voluntaria: vt instit. de hered. ab intesta. §. emancipati. sed eadem procedere possunt in constituto in potestate. nam fit ei substitutio, si heres non erit: vt supra de hered. instit. l. iam dubitari.

m Labeo ait. & male. Accursius.

n si probaretur. quod probatur hoc ipso, quod non probatur contrarium: vt. C. de codicil. l. nec codicillos. illud constat, quod quandoque praesumitur quis demens ex sermonibus quibus vitur: vt. s. de condit. insti. l. quidam. & de tuto. & cura. da. ab his. l. si cui. & j. de quaest. l. de minore. §. si.

o Puto. ego Iauolenus, cuius est haec. l. Et quod dicit in fi. loquitur de seipso in tertia persona. sic & alia supra solu. ma. l. diuortio. Vel dic, puto ego Neratius: vt habeas in prin. idem. & tunc dic in fi. Iauoleni sententia est, scilicet talis qualis nostra. Vel dic tertio quod Neratius refert hic verba Iauoleni. & sic sub. ait Iauolenus: vt concordet finis. **ADDITIONE.** hoc verbum puto. ad Iauolenum referendum est. verba vero postrema huius. l. sunt Pauli qui notas scripsit ad libros Labeonis a Iauoleno epitomatos. cuius rei ignorantia forte, quidam in manuscriptis libris notarunt, in illis verbis Paulus &c. esse nouae legis initium in Pisanis libris. Contius.

p Transit. hoc cum sciebat sibi delatam: alioquin contra: vt supra de inoffic. testa. l. mater. argu. supra eod. l. nec is. §. heres. & l. si is. & sic ibi adhuc adire potest. vel potest hic loqui cum ius ignorauit: vt infra si quid in frau. pa. l. si patronus. in prin. & facit. C. de impube. & aliis substi. l. iij. & infra eo. l. Clodius. & infra si quis omis. causa testa. l. si non solus. & l. si testamento. in princ. Accursius.

ADDITIONE. vtraque solutio glo. falsa est. Dic igitur eum praesumi sciuisse, quamuis forte nescierit. quia non est ille error verisimilis in tam propinqua sanguine persona vt dicitur in. l. Octauui, infra vnde cognati: sic soluit Bartol. sed Castrensis ait glosam tacite hoc sensisse. Cont.

Si minor.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium minorem, xxv. annis, & Seium & Gaium maiores: & decessi. & ipsi adiuerunt hereditatem meam. Postea Titius habuit in integrum re-

* In archetypo non recte alterius legis initium hic constituitur Anto. Aug. lib. 3. c. 1.

Demens indicatur quis ex sermonibus.

stitutionem vt dimitteret partem suam, & dimisit. certè eius partis Titij datur bo. possessio creditoribus hereditariis: non autem coguntur suscipere onus dictæ partis Seius & Gaius Titij coheredes. & hoc dicit. Viuianus.

Non cogatur. Sed si velit, nunquid potest? Respõ. potest: vt infra eod. l. penul. & ad Tertull. l. j. §. si quis adita. & l. ij. §. si bonorum. Sed contra. §. eo. l. cum hereditate. & l. qui ex duab. §. qui semel. Solu. ibi nõ fuit heres repudians, hñc fuit: vnde desinere non potest, licet non petat restitui: vt supra de mino. l. ait prætor. §. sed quod Papinianus. & dicit vt ibi not. & quod not. C. de impuber. & aliis substitu. l. post aditam. Accursius.

Bonorum possessio. factum, nõ ius hoc significat. nam quasi vacantium fit missio causa rei seruandæ: sed videtur insolidum coheredem teneri: vt infra de fideicom. l. si Titius & Seia. Solu. ibi ab initio insolidum tenebatur fideiusfor, & sic insolidum remanet subducto confideiussore per in integrum restitutionem. hñc autè pro parte. nam & ibi esset idem quod hñc: sed pro parte teneretur: vt C. ad Velleia. l. si paternam. Accur.

Antistius Labeo. **CA.** **SVS.** Ego taliter mihi Titium heredem institui, Titius heres mihi esto si iurauerit se capitolium ascendisse. & decessi. postea Titius volens mihi heres existere, iurauit se capitolium ascendisse. nunquid erit statim mihi heres? Et dicitur quod sic: licet Antistius Labeo diceret contrarium, & malè.

si seruus. Titius instituit sibi heredem Stichum seruum meum: & ego iussi eum adire: & postea eundem alienauit antequam adiret, in Seium. certè non poterit Stichus adire nisi habeat iussum noui domini. Secundò dicit, quod furiosus non potest sibi acquirere comòdum hereditatis ex testamento, nisi instituat a patre vel domino suo: quia tunc sibi etiam inuito acquirit. per seruum autem vel filium suum potest sibi acquirere hereditatem dictus furiosus. & hoc dicit. Viuianus.

Si iurauerit. scilicet ascendere capitolium: vel aliquid tale.

voluntatem suam. in iurando, non in adeundo. Azo. vt institutio pro pura habeatur, ideoque vt in pura sit necessaria pro herede gestio. Accursius.

Ego puto. non corrigendo, sed determinando. si ergo iurauit vt purificet institutionem, non fit heres: vt supra de condit. insti. l. si pupillus. & l. ei qui ita hereditatem. & j. de condit. & demon. l. conditionibus. quæ sunt contra. si autem vt fit heres: tunc idem quod hñc. & plenè not. §. de heredi. insti. l. iam dubitari. Item contra. §. de condit. insti. quæ sub conditione. §. hoc edictum. Sol. ibi de præterito: vt supra de iureiuran. l. si quis eum. hñc de futuro. Vel hñc non dicit quod sit cõditio implenda, sed exponit modum per quem videatur adire hereditatem adimplendo eam. & facit. j. de statu lib. l. si quis ita. §. qui ita. fallit tamen in duobus casibus. j. de condit. & demon. l. municipibus.

Exigitur. vt insti. de here. insti. §. quod si alienatus. & §. eod. l. si quis mihi bona. §. j. & §. fina.

notat. id est reprehendit Pompo. secundum quosdam. imò nõ reprehendit eum, cum ab eius dicto excipiat.

Non potest. hæc Pompo. sed contra. C. de cura. fur. l. si. §. si verò perpetuus. & §. tali. vbi fit heres. Sol. hñc reiicitur opinio Põponij.

coheres suscipere nõ cogatur, sed bonorum possessio creditoribus detur.

Qui implet conditionem, non videtur adire, nisi expressè hoc animo fecerit. Bart.

LXII. IAVOLENVS libro primo ex Posterioribus Labeonis.

Antistius Labeo ait: si ita institutus sit: **Si iurauerit, c heres esto:** quamuis iurauerit, non tamen eum statim heredem futurum antequam pro herede aliquid gesserit: quia iurando voluntatem magis suam declarasse videatur. Ego puto, c satis eum pro herede gessisse, si vt heres iurauerit. Proculus idem. eoque iure vtimur.

Si dominus serui mutatur, nouus iussum requiritur. Bart.

Si seruus heres institutus, post iussum domini antequam adiret alienatus esset: nouum iussum posterioris domini, non iussum prioris exigitur. f

Furiosus non acquirit voluntate sua, sed voluntate legis vel alterius cù iussu curatoris. Bar.

LXIII. Libro singulari Regularum Pomponij MARCELLVS notat. g

Furiosus acquirere sibi comòdum hereditatis ex testamento non potest, h nisi si neces-

Vel hñc corrigit: vt ibi plenè not.

Necessarius. hæc Marcellus, & bene: vt insti. de hered. ab intesta. §. posthumi. & §. de condit. insti. l. ij.

Ei potest. hereditas, legatum dominium, possessio, actio: vt & infra de vsu. l. si seruo. & de act. & obl. l. si a furioso.

farius i patri aut domino heres existat. per alium autem acquiri ei potest, k veluti per seruum, vel eum quem in potestate i habet.

Seruus plurium potest partem vni acquirere, & partem sibi si fuerit manumissus. Barto.

LXIII. IAVOLENVS libro secundo ex Posterioribus Labeonis.

Seruus duorum heres institutus, & adire iussum, m si alterius domini iussu n adierit, deinde manumissus fuerit: poterit ipse adeundo ex parte dimidia o heres esse.

LXV. PAVLVVS libro secundo ad sabinum.

Et si substitutù haberet idem seruus ita, Si heres non erit, ille heres esto: substitutus locum non habet. p

Seruus plurium potest omnib' necessarius existere heres. Bar.

LXVI. VLPPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

Si seruus communis vel vni ex dominis, vel pluribus, q vel omnibus heres extiterit necessarius: nullius eorum r hereditate se poterit abstinere.

Ex coniunctione legali in hereditate locus est iuri ad crescendi. Bartolus.

LXVII. IDEM libro primo Regularum.

D eum adire iubeat, non pro maiori parte heredem me facit, quam pro dominica. postea autem quam certum est Titium prædictum non iussurum, tacito iure pars Titij mihi accrescit. si autem dictus Titius postea iuberet adire, acquireretur eidè Titio sua pars: nec oberit eidem Titio mea festinatio qui prius iussi seruum adire: quia cum ipse seruus adiuit meo solo iussu, non videtur venire ad dictam hereditatem ex testamento quo sint ei datae plures portiones. quo quidem casu non est opus nisi semel adire: vt. j. eod. l. si solus. imò videtur venire ex iussu meo & Titij, qui sumus sui domini. & hoc causa nostra prædictæ vtilitatis. & hoc dicit c. iij. ll. seq. Viuia.

m Adire iussum. ab altero tantum.

n Domini iussu. tantum.

o Dimidia. Sed quare non acquisiuit hereditatem totam ei cuius iussu adiuit, sicut si stipulatus esset altero tantum iubente: vt infra de stip. ser. l. j. §. comònis. & l. seruus comònis? Respon. quia non potest alicuius iussu amplius ei quæri quàm pro qua parte dominus est: quia non potest in plus iubere: & ei acquiri sine iussu non potest: vt. j. eo. l. seruus comònis. sed stipulatione bene potest acquirere, licet iussum non interueniat. **ADDITIO.** Vera ratio diuersitatis est quia aditio non est in opera: stipulatio vero in opera. quæ non recipit diuisionem. Contius.

P **Et si substitutù. Locum non habet.** omnino, si manumissus adeat: alia pro parte locum habet: vt. §. de vulga. substi. l. si. in princip. cum seruus comònis personam duorum dominorum sustineat: vt. j. de stip. ser. l. j. §. comònis.

q **Si seruus, vel pluribus.** apertè dici potest hoc per. l. nouam: vt C. de comu. ser. ma. l. j. sed secundum hanc. l. vni soli heres esse non potest: vt insti. de dona. §. si. nisi dicas res * caterorù ad vnum peruenisse, vt hñc. vel nisi in casu: vt. §. de hered. insti. l. duo socij. **r** **eorum.** f. cuius hereditatè adiuit: nec enim per vnus hereditatis aditione liber factus alia cogitur adire. Azo. secundum ius nouum.

seruus.

I Potestate. scilicet filii: vt. §. de iis qui sunt sui vel alien. iur. l. patre. & hoc interueniente iussu tutoris vel curatoris: vt §. eo. l. si per epistolam. Item videtur contra. C. de here. insti. l. neq; vbi quis non potest per se nec per alium acquirere. Sed ibi propter delictum: hñc propter infelicitatem fati.

S **Seruus duorum.** **CA.** **SVS.** Stichus seruus meus & Titij fuit heres institutus a Seio: & ego solus iussi eum adire, & adiuit. & postea ego & Titius prædictus manumissimus eum. certè dictæ hereditatis habeo ego dimidiam, & aliam dimidiam ipse Stichus manumissus, si eam adeat. Sed si dictus Seius testator dedit eidem Sticho substitutum, & manumissus postea Stichus adeat pro dimidia, vt dictum est: substitutus locum non habebit. Sed quid si ego & dictus Titius instituius heredè dictum nostrum seruum? certè nõ poterit se abstinere ab hereditate alicuius nostrum. Item quid si dictus Stichus meus & Titij qui fuit institutus a Seio, adiuit iussu meo tantum, & nõ fuit a nobis postea manumissus? certè antequam Titius

Quinque leges sequentes sunt coniungenda.

* i. hereditatem Bartho. Cont.

Hæc verba perperam cù superiore lege in vulgata editione confundebatur. An Aug. lib. 3. c. l.

S *Eruius communis. Pro dominica. vt. s. de vulga. substi. l. fin. in prin. & j. de leg. j. l. si seruus plurium. in prin. & s. eo. l. seruus duorum. & instit. de hered. instit. s. seruus plurium. & j. de stipu. seruo. l. si communis seruus ita.*

b *Non iubentibus. id est repudiantibus expresse vel tacite, puta non implendo conditionem intra tempus quod testator voluit.*

c *Ad crescunt. si non sit substitutus: cuius causa potior est. Idem & si eis iubentibus adire noller. vt. s. de vulga. substi. l. fin. in prin. & ibi no. & s. eo. l. & si substitutum. Item secus quam fit hic in legato proprietatis: vt. j. de lega. ij. l. & Proculo. quae est contra. sed diuersum in legato vfructus: vt. s. de vfructu. ac. l. j. verum & aliter dici potest, vt ibi no. & est ratio quare ius accrescendi sit in proprietate: ne pro parte decedat testator, & pro parte intestatus: quod ius nostrum non patitur: vt infra de reg. iur. l. ius nostrum.*

d *Um solus. Licet. id est licitum est, non ex testamento, scilicet quando duae separatim in testamento sunt datae portiones: quia tunc non est opus nisi semel adire: vt. j. eo. l. si solus. sed quia duorum vicem sustinet: vt. j. de stip. ser. l. j. s. communis. vnde & domini quasi duo instituti habebuntur. sed alia litera est: Nam quia saepius non ex testamento adit, sed & c. sed vtraque litera eundem sensum repraesentat, vt curiosus lector potest notare.*

e *Venire. ad hereditatem.*

f *Ladatur. scilicet quia nulla facta deliberatione damnosa applicaretur hereditati quandoque. Azo. & facit supra de ali. iudi. l. j. in prin. & infra de reg. iur. l. non debet alteri. & supra de transact. l. iij. in fi. j. respon.*

Q *Vamdiu. CASVS.* Institui mihi heredem Titium: & si Titius heres non erit, substitui ei Mauium. & si Mauius heres non erit, substitui ei Gaium: & postea decessit: certe quamdiu institutus admitti potest, non potest admitti substitutus aliquis. Quid ergo si Titius institutus tenet substitutum suum in verbis, & non adit nec repudiat: Certe debet praetor ita dicere, Titio primo instituto statuo octo dies vt adeat: & si non adierit intra dictum tempus, denego ei abinde in antea actiones hereditarias: & in eum casum statuo Meuium secundo instituto alios octo dies: & si non adierit intra dictum tempus, denego ei secundo abinde in antea actiones hereditarias: & in eum casum volo quod Gaius tertio institutus habeat hereditatem. intra diem igitur primo praestitutum non potest substitutus primi adire hereditatem, vel gerere pro herede. sed si deliberante primo decedat secundus, & postea primus repudiet: ipse tertio gradu scriptus potest succedere. Viuianus.

g *Potest. vt. s. e. l. iij. & de here. instit. l. cum in testamento. & s. de vul. substi. l. si mater. s. fi. Sed contra. s. de vul. substi. l. fi. j. respo. Solum ibi non admittitur in eam partem quam habebat substitutus: vt ibi nota. Item contra. s. de here. instit. l. si quis heres. sed non est contra: vt ibi patet. Item contra. s. de mino. l. ait praetor. s. sed quod Papinianus. vbi minor institutus potest admitti, & tamen substitutus admittitur. Solum ibi per restitutionem, non iure communi. non enim repudiauera minor. Et eodem modo respo. ad illam. l. quod si minor. s. Scauola. in eo. tit.*

h *Eueniet igitur. ne longa mora fiat substituto: igitur & c.*

i *Substituto. circa duo interponit se praetor: scilicet vt statuatur tem-*

pus primo instituto: post quod non audiatur agens pro hereditate vel pro aliqua alia actione. Item quod statuatur tempus vt extunc admittatur substitutus: & hoc dicat. Vel dic statuit tempus substituto vsquequo admittatur: quod erit post tempus primum finitum, & ad instantiam sequentis substituti. hoc autem statuatur vt in in-

stituto vel substituto variis ex causis: vt ecce ad instantiam substituti: vt hac. l. Itaque quia speratur moueri querela inofficiosi testamenti quando certum tempus est statutum: vt. C. de inofficioso testa. l. sanctimus. s. fi. quadoque quia heres institutus dicit se repudiatum vel absterum: quo casu tres menses statuuntur: vt. C. de iure deliberan. l. fi. s. j. quandoque quia instant creditores: & tunc statuatur tempus arbitrio iudicis. vt. j. de bonis aucto. iudi. possid. l. iij. & de cura. bonis dan. l. j. & s. de hered. instit. l. si quis instituat. quandoque quia ipsemet heres petit sine instantia alicuius: vt. s. de iure deliberan. l. j. s. j. aliam si non esset tempus statutum, perpetuo posset adire tam suus quam extraneus nisi repudiasset, secundum nos: licet P. dixit in extraneo ad annum vsque: vt no. C. eo. l. cum antiquioribus. & facit ad hoc vt ultra tempus statutum non audiat. C. de inge. ma. l. difamari. & C. de accusat. l. si accusatoribus. & q. accusare non possunt l. iij. & l. si ea. & j. de re iudi. l. contumacia. j. respon. de re mili. l. iij. s. fi.

S *iuue succedatur de iure ciuili, siue de iure praetorio: scripti praecedunt legitimos, etiam si conditio sit adiecta: & interim non potest repudiari nisi coram iudice. Bar.*

LXX. *PAVLVS libro quinquagesimo septimo ad Edictum.*

I *n plurium heredum gradibus hoc seruandum est, vt si testamentum proferatur, prius a scriptis incipiatur: deinde transitus fiat ad eos ad quos legitima hereditas pertinet, etiam si idem sit ad quem vtroque modo pertineat. Nam hoc gradatim consequitur, vt prius ex testamento*

D *ad die. & s. ex quibus cau. ma. l. sed & si per praetorem. s. ait praetor. Gerere. cum non sit ei delata: vt in prin. huius. l. quod est opus: vt supra eo. l. is qui. s. j.*

I *Ipse potest. l. qui tertio loco scriptus est. sed primus repudiat vel non adit intra tempus ei statutum. facit. s. de iure delibe. l. si plures.*

m *Denegamus. hodie omnino est heres, nisi repudiet: vt. C. eo. l. si s. fin. autem. & s. fi. si quis autem temerario. secundum Azo. & Hug. quae sunt contra. Alij quod ibi ad instantiam creditorum, hic substituti. ADDITIO. postrema solutio verissima est, quia aduersus morosum interpretatur pro aduersario vt recte Baldus ait. Cont.*

I *n plurium. CASVS.* Institui mihi heredes Titium & Seium, & de duobus meis consanguineis nihil dixi, & decessi. certe instituti prius possunt habere hereditatem meam, si volunt: vel prius possunt repudiare si volunt, quam dicti duo mei consanguinei possint habere vel repudiare. prius enim debet incipi a scriptis, & postea debet fieri transitus ad eos qui veniunt ab intestato. & idem est si ille qui veniret ab intestato, sit a me institutus. nam non potest adire vel repudiare ab intestato, donec potest adire vel repudiare ex testamento. & quod dixi in hereditate de iure ciuili, habet locum in bonorum possessione de iure praetorio. Sed quid si ille qui succederet mihi ab intestato, fuit a me institutus sub conditione si nauis ex Asia venerit: non potest certe adire vel repudiare ab intestato donec existat dicta conditio sub qua a me institutus fuit: sed post existentiam dictae conditionis potest repudiare vtroque modo, id est ex testamento, & ab intestato: & in eo casu creditores hereditarij possidebunt bona hereditaria. Viuianus.

i *Incipiatur. circa adeundum vel repudiandum.*

q *Legitima. ab intestato: vt. s. pro soc. l. iij. s. de illo. & facit. s. e. l. quadiu potest. & C. communia de suc. l. antequam.*

p *vtrouque modo. primo ergo vt ex testamento repudiet heres: vt. s. eo. l. nec is. s. fi. Sed contra. j. eo. l. illud. Sol. ibi sciens, hic ignorans. Item facit. j. de suc. edic. l. j. sed videndum.*

a *Repellat.* id est repudiet. Ioan.

b *Bonorum possessionem.* secundum tabu.

c *Data sit.* id est sub conditione est institutus, scilicet si Titius fuerit consul.

d *Constituere.* scilicet adeundo. sed an repudiando, statim dicet.

e *In eo casu.* quando conditio transit, & extitit conditio. & sic concor. j. eo. l. illud. Accursius.

f *Neutram.* id est neutro modo: ergo erat sciens.

g *Bona defuncti.* Sed quo modo potuit ante conditionem: vt supra eod. l. is potest. & l. is qui. §. j. Respon. in manu iudicis: vt argu. supra de orig. iur. l. ij. §. & cum placuisset. & de of. fi. præs. l. legatus. Vel dic quod extitit conditio: vt modo dixi.

S *I seruum quis.* **C** **A** **S** **S** **S**. Titius seruum Seij ab hostibus captum redemit bona fide: & postea fecit testamentum dictus Titius: & dictum seruum cum libertate instituit sibi heredem. certe erit dictus seruum liber, & dicti Titij heres necessarius. debet tamen dictus seruum nunc liber effectus prestare dicto Seio primo suo domino æstimationem sui ipsius. aut si non præstet, romanet ei obligatus donec soluat ei dictam æstimationem. & ratio est plana in litera. Sed quod si dictus Seius dominus serui vendidit dicto Titio dictum seruum non ab hostibus captum eo pacto vt eum manumitteret intra mensem dictus Titius: & postea idem Titius instituit ante mensem eundem seruum heredem cum libertate: nunquid potest se seruus abstinere ab hereditate eius? & dicitur quod sic præterito mense, non autem ante mensem, sicut euenit in eo seruo testatoris cui ipse testator dedit libertatem fideicommissariam sub conditione aliqua, & heres dictum seruum ante conditionem instituit sibi heredem cum libertate: qui quidem seruus est heredi heres necessarius ante dictam conditionem existentem, & post conditionem voluntarius. Item quid si seruus Titij dedit eidem Titio nummos, vt idem Titius eum manumitteret: & ipse Titius non manumisit eum, sed instituit eum cum libertate: nunquid erit eidem Titio heres necessarius? & dicitur quod non, imò succurritur ei vt sit voluntarius. [PRÆTOR AIT.] Dicitur est supra eod. l. necessariis. quod prætor dat abstinendi facultatem heredibus suis & necessariis qui de iure civili sunt etiam inuiti heredes. nunc ponit idem prætor quoddam suum edictum ita dicens, si per eum eamve heredem factum fuerit vt aliquid amoueretur ex ea hereditate quæ ei delata est, abstinendi beneficium non habebit. dicit postea Vlpianus, Ex quo dixit prætor, si per eum eamve heredem factum fuerit vt aliquid amoueretur ex ea hereditate quæ ei delata est, abstinendi beneficium non habebit, vt dictum est: ergo siue ipse heres amouerit, siue amouendum per alios curauerit, habebit locum dictum edictum. siue ergo aliquid celauerit, interuerterit, vel consumpserit ex dicta hereditate: amouisse videtur. Item habebit locum dictum edictum, siue vna res, siue plures amotæ fuerint: & siue res amotæ sint ex ea hereditate, siue ad eam pertineant. non autem videtur heres amouisse si rem abstulit non putans eam esse hereditariam. Item non habet locum dictum edictum si se abstinuit, & postea amouit eam. nam non valebit propter hoc

delatam, deinde legitimam repudiet. Idem iuris est in bonorum possessione, vt prius scriptus repellat^a bonorum possessionem, deinde is qui ab intestato petere potest. Si verò ei ad quem legitima hereditas potest pertinere, conditio data sit: nihil constituere^d potest de legitima antequam dies conditionis transeat. Et ideo dicendum est & in eo casu, si respondit neutram^f hereditatem ad se velle pertinere: bona defuncti^g à creditoribus possidenda sunt.

Seruum alienum ab hostibus redemptum potest quis sibi necessarium heredem facere: sed domino primo æstimationem debetur. Bartolus.

LXXI. VLPIANVS libro sexagesimo primo ad Edictum.

S *I seruum quis alienum ab hostibus redemerit, & heredem eum cum libertate instituerit: magis puto fore eum liberum & necessarium heredem.* Nam cum scribit ei libertatem, vinculo suo resoluit: & in hoc solū^k reddit iure postliminij, vt non iterum seruus eius fiat, cuius erat antequam caperetur, (hoc enim satis impium est) sed vt pristino domino suam æstimationem omnimodo offerat: vel maneat ei obligatus donec pretium soluat. quod libertatis fauore introductum est.

minus abstentio: tenebitur tamen hoc casu creditoribus actione furti. Viuianus.

h *Necessarium heredem.* est enim eius factus seruus: vt. j. de cap. l. in bello. §. si quis seruum. It em hoc si nesciebat alienum: aliàs secus: vt in dicta. l. in bello. §. manumittendo. in fi. §. Accursius.

Potest quis pro parte temporis esse necessarius, & pro parte voluntarius. Bartolus.

Si quis hac lege^m emptus sit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate heres institutus sit: an ei succurrendum sit vt se abstineat, videamus. Magisque est, vt donec dies non extiterit, possit ei necessarius heres effici, & non possit sese abstinere. sin autem dies præteritus fuerit, tunc non necessarius, sed voluntarius heres efficitur: & potest se abstinere secundum exemplum eius cui fideicommissaria libertas sub conditione debebatur. Si quis^o dederit nummos domino vt manumittatur, puto huic omnimodo esse succurrendum.

Qui amouet aliquid de hereditate antequam abstinere, mala fide, perdit beneficium abstinendi: secus si post abstentionem. hoc dicit vsque ad finem. Bartolus.

Prætor ait: *Si per eum eamve factum erit, quo quid ex ea hereditate amoueretur.* Si quis suus se dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit: abstinendi beneficium non habebit. Non dixit prætor, *Si quid amouerit: sed, Si per eum eamve factum erit quo quid ex ea amoueretur.* Siue ergo ipse amouerit, siue amouendum

minimum redire videtur. sed hoc est impium, fauore libertatis: vt hic, & infra de cap. l. in bello. §. manumittendo.

m *si quis hac lege.* i. pacto: vt. s. de pos. l. j. §. si conuenit. Accur.

n *Debeatur.* vt. s. de here. insti. l. ij. §. qui fideicommissam & dic vt ibi. & facit. C. de ope. lib. l. mater. & s. de here. insti. l. pater.

o *si quis.* Quinque modis dicit: primo domino futuro: & tunc succurritur vt manumittatur: vt supra de iudi. l. vix. §. sed & fi. Vel dic dederit, id est dare voluerit: cum hoc per pactum conuenerat: vt supra de iudi. l. vix. in fi. & hoc etiam casu succurritur, vt manumittatur. Sed quid ad titulum? Respon. quod si postea manumittatur, erit voluntarius redimenti si ab eo instituatur. Vel dic tertio, dederit domino præterito. Sed tunc in quo succurritur? Respon. vt sit voluntarius post manumissionem sponte factam: & sic consonat cum superiore. §. Vel dic quod suadeatur ad manumittendum, non dico cogatur: vt. C. de lib. cau. l. cum affirmes. & C. de condic. ob cau. l. si liber. Vel dic quinto vt cogatur manumittere. sed hoc non placet: vt. C. de transac. l. interpolitas. & C. de lib. cau. l. post certi. Accursius.

p *si per eum.* scilicet heredem.

q *Quo.* pro vt.

r *Quid.* id est aliquid.

s *Ex ea hereditate.* quæ ei defertur.

t *Amoueretur.* subaudi, abstinendi beneficium non habebit.

u *si quis suus.* per hoc apparet quod per id quod postea dicit abstinendi, loquitur in suo herede: secus in extraneo: vt. s. eo. l. si quis ex. in princ. & est ratio, vt ibi not. Accursius.

x *Amouerit.* scilicet ante: vt. j. ea. l. §. fina.

i *Resoluit.* quod vinculum qualicumque iudicio resoluitur: vt. C. de cap. l. liber. Accursius.

k *In hoc solum.* iunge quod est. j. sed pristino domino & c. non vt fiat denuo seruus eius. aliter est si sine redemptione redeat: quia domino redditur: vt. C. de capti. l. sicut. Accursius.

l *Offerat.* sic. s. de vulga. substit. l. si seruus comunitis. §. j. & insti. de noxali. §. si autem. & j. si liber. ingen. esse di. l. ij. in princip. & C. de patrib. qui fil. distra. l. ij. in princip. & j. ad Silan. l. domino à familia. Et no. q. duobus videtur teneri: redimenti: vt. j. de legat. j. l. senatus. §. fina. & domino quondam: vt hic. quod falsum est simul. Sed dic, si redimo bona fide seruum, nec manumisi: oblato mihi pretio à domino intra triennium, soluitur ius pignoris. nec mirum si mihi tenetur: quia & liber redemptus licet liber sit, tamen tenetur vel ad pretium, vel ad operas quinque ann. C. de cap. l. ab hostibus. & l. fina. & supra de testamen. l. qui testamento. §. j. post triennium autem offerri mihi redimenti seruum nil potest, nisi mala fide redemerim: vt. j. de cap. l. i bello. §. si quis seruum. si autem manumisi, ius meum videor remittere: & sic ad primum domino

Liber redemptori tenetur ad pretium vel operas.

* Scribendum redit, arg. l. 12 §. 2. j. de captiu. l. c. illa verba, vt non, videntur sic uansponenda, non vt.

a Curauerit. etiam si non amouerit vel melius curauerit, scilicet ab alio: & secuta fuerit amotio: vt supra de eo per quem fact. est. l. j. §. j. & infra vi bono. rap. l. iij. §. ij. de iniur. l. non solum. in princip. & in §. si mandato. alioquin non puniretur: vt infra de verbo. signific. l. s. pe. §. fi. & de iniur. l. item apud. §. si curauerit. & supra quod quisque iur. l. j. in fi. & C. de iur. delib. l. fi. §. illo.

b Vna res. habes quod sub appellatione singularis numeri, & pluralis continetur, & econtra. sic supra de nego. gest. l. iij. §. j. & infra vi bono. rap. l. ij. §. quod ait prætor. & infra de iniur. l. item apud. §. si quis bona. & supra de testam. l. si quis ita. §. j. Accursius.

c Pertineant. id est ad eius periculum, vt commodata, pignoratæ: vt. §. de peti. hered. l. non tantum. §. j.

d Non videri. quod malo animo non fit, nullâ pœnam meretur. sic infra de fur. l. falsus. §. si iactum. & l. si quis vxori. §. si quis de nauis. & l. q. vas. §. ij. & §. de in rem verso. l. iij. §. non tatum. & §. de iu. fisc. l. ij. §. fin. & l. senatus. in princip. & §. de ser. corrup. l. doli. & supra eod. l. pro herede. §. seruos. Sed argu. contra infra de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & §. de legi. & senatusconsult. l. j. **ADDITIONE.** Dic quod est speciale hîc in aditione hereditatis, quæ consistit in solo animo: vt dicta. l. pro herede. §. j. Vel dic quod in. l. eum qui. animus erat delinquendi: & ideo punitur si alium ostendit quam crediderit. Hîc verò non erat animus delinquendi. Ad. l. j. supra de leg. dic quod posito quod illa ignorantia debet puniri: hîc tamen non debet puniri tanta pœna vt perdat beneficium abstinendi, secundum Bartol. hîc.

e Hæc verba. quæ sunt. §. eo. §. prætor. Accursius.

f Deinde. id est postea.

g Abstinet. id est abstinere vult, & abstinet de facto. nam de iure non potest: vt. §. eo. §. prætor. nisi esset minor, per in integ. resti. vt. §. eo. l. necessariis. §. sed tamen. & l. si minor.

h Creditoribus. quibus fuerunt traditæ, vel speciali pacto obligatæ: vt infra de fur. l. si is. in princip. & l. inter. §. hæc actio. vel erant missi in possessionem vacantium: aliàs non: vt supra de præscrip. verb. l. si rem. §. fina. non autem heredi datur actio furti cum iacet hereditas: vt infra eo. tit. l. hereditariæ. & infra si quis testa. lib. esse iustus. l. j. §. Scauola.

i Delicto. scilicet amouendo. Accursius.

k Obligetur. scilicet hereditati. certè nullo modo: imò nec aditione: vt. C. de repu. hered. l. sicut. nisi in casu: vt in eo. tit. l. fina. Item not. hîc quod non tollit indultum beneficium, quod impedit indulgendum. sic. §. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. id est amotio non tollit beneficium abstinendi iam habitum. est enim beneficium prætoris contra ius ciuile datum suis & necessariis vt abstinere possint: vt. §. eo. l. necessariis. Item hoc nisi veniat alia via: vt. §. de suc. edict. l. j. §. sed videndum.

S I quis heres. **CASVS.** Institui mihi heredem Titium ita vt intra diē Paschæ adeat hereditatē: & si nō ita adiret, substitui ei Seium, & decessi. & postea Titius decessit per octo dies pone ante Pascha, & antequā adiret. certè non debet Seius substitutus expectare Pascha vt adire possit: imò statim adire potest. Viuianus.

l Quin. id est quod. & facit institu. de bono. posses. §. penult. & C. ff. Infort.

curauerit, edictum locum habebit. Amouisse eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuerterit, aut consumpserit.

Ait prætor: Quo quid ex ea amouetur. Siue autem vna res, siue plures fuerint amotæ, edicto locus est: siue ex ea hereditate sint, siue ad eam hereditatem pertineant. Amouere non videtur, qui non callido animo nec maligno rem reposuit: ne is quidem qui in re errauit, dum putat non esse hereditariam. Si igitur non animo amouendi, nec vt hereditati damnum det, rem abstulit, sed dum putat non esse hereditariā: dicendū est eum amouisse nō videri. Hæc verba edicti ad eū pertinent, qui ante quid amouit, deinde se abstinet. Ceterū si ante se abstinuit, deinde tunc amouit: hîc videamus an edicto locus sit. Magisq; est vt putē istic Sabini sententiā admittendā, scilicet vt furti potius actione creditoribus teneatur. Etenim qui semel se abstinuit, quemadmodū ex post delicto obligatur?

Finalis causa dilationis, finitur dilatio. Bartolus.

LXXII. PAVLVVS libro primo ad Plautium.

S I quis heres ita scriptus fuerit, vt intra certum tempus

qui ad bono. posses. l. fin. & infra de verbor. obliga. l. hoc iure. & l. cum stipulatus. & C. eo. l. cretionum. Sed arg. contra infra de verb. oblig. l. in illa stipulatione. & l. insulam. & §. si quis cau. l. si eum. §. j. Idem contra. infra de condi. & demon. l. iij. in fi. Sed ibi est verbum tunc: hîc non. imò & si esset hîc, non ideo suspenderet ex quo cessaret primus: vt. §. de hered. institu. l. hereditas ex die. at ibi est legatum quod ex die dari potest. **ADDITIONE.** Vera solutio, quia stipulationes & legata tunc simul diem & conditionem habere intelliguntur, at hereditas nō potest intelligi ex die relicta. Contius.

Quod quis facit vt filius, non vt heres, non inducit immixtionem. Bartolus.

LXXIII. IDEM libro septimo ad Plautium.

S I quis non quasi heres, sed quasi patroni filius egens à liberto paterno ali velit: proculdubio hoc extra causam est immiscendi se bonis paternis. & ita rectè Labeo scribit.

Conditio dandi impletur si datur plus: secus si minus. Bartolus.

LXXIII. IDEM libro duodecimo ad Plautium.

Q VI putat se decem dare iussum, cum quinq; iussum sit: si decem dederit, fiet heres adeundo. at si quinque putet se iussum dare, cum decem dare iussum est, & dat quinque, non implet conditionem: sed ad aliquid proficit, vt si adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione videatur cōditio esse impleta.

Liber putans se seruum, iussu alterius adeundo non obligatur: secus si sua sponte. Bartolus.

D si iussum dare decem, dedit decem Seio. & certè adeudo postea efficitur heres. secus tamen esset ecōtra: puta si iussum eum dare decem, & ipse putans se iussum dare quinq; dedit. v. nam hoc casu nō implet cōditionē. si tamen dederit dicto Seio alia quinq; erit impleta conditio, & adire poterit. **[QVI BONA.]** Titius putans se nō esse liberū, sed meum seruū, seruiebat mihi bona fide tanquā meus seruus: & ita seruiens fuit heres institutus à Seio: & iussu meo adiuit postea apparuit eum liberū esse. nunquid creditores dicti Seij poterunt eum conuenire? Et dicitur q non. non enim est obligatus propter dictā aditionem. Et idem est in hoc alio casu. Gaius dedit libertatem Stichio seruo suo sub conditione si nauis ex Asia venerit: & instituit sibi heredē Sempronium, & decessit. postea pendente dicta cōditione libertatis Seius instituit sibi heredem dictum Stichum: & dictus Sempronius heres Gaii iussit dictum Stichum adire dictam hereditatē Seij: & postea extitit dicta conditio ignorante dicto Stichio. & sic ignorans dictus Stichus fuit factus liber, & postea adiuit ex dicto iussu hereditati. nam non obligatur hereditati dictus Stichus. secus autem si dictus Stichus non errabat in libertate sua tempore quo adiuit: sed dubitabat: quia tunc adeundo bene esset heres. Viuianus.

P Fiet heres. quia pars est in toto: vt infra de verb. obliga. l. j. §. si stipulanti. & §. de pac. l. si vnus. §. si cum. & §. de excep. rei iud. l. si quis cum. in princ. Hug.

Q Non implet conditionem. etiam pro parte quantum ad hoc vt pro parte sit heres: vt infra de condi. & demon. l. cui fundus. in prin. & supra de condic. inde. l. si non sortem. §. penul. & §. de condi. instit. si quis hereditatem. Sed contra infra. d. l. cui fundus. §. j. Sed aliud est cum est implenda conditio à pluribus: vt ibi dicit. Item contra supra eo. l. si quis extraneus. §. sciendum. Sed imò alius est omnino casus: quia qualitatem, hîc quantitatem conditionis ignorat. Item

Facit iste §. in ar. ad id quod §. dicebam, scilicet q animus etiā in delictis quādoque attenditur. de quo per Anton. Corf. in singu. suis, in ver. vis.

Beneficium indultū non tollit, quod impedit indulgendū.

non obstat infra de condit. & demon. l. ij. in fin. quia ibi non fatis, sed implere volens.

a *seruit. liber homo.*

b *Non obligabitur. etiam si sui contemplatione est institutus: quia non libera voluntate adiit: vt supra eod. l. qui in aliena. §. Celsus.*

Et adde quod nota. infra de acquiren. rerum domi. l. liber homo. & l. homo liber. & facit supra de hered. institu. l. liber homo. Sed contra infra eo. §. de eo.

c *Ab aliquo. non à domino.*

d *Conditionem. sub qua dominus ei reliquit libertatem.*

e *vel hereditatem. scilicet domini. & dic quod etiam si purè sit relicta, ei non competit nisi ab adita hereditate: vt. C. de caduc. tollend. §. in nouissimo. Item contra supra eod. l. §. qui bona fide. Sed supra bene putabat se non esse liberum: & sic errabat. hic dubitabat. * Azo. sic supra eod. l. si quis extraneus §. sciendum. & l. si quis mihi bona. §. sed si mandauit. vel dic vt no. supra eodem. l. qui in aliena. §. j. & infra. l. proxi. Item est ad istam infra de condit. & demon. l. multum. & s. eo. l. sed si de sua. in princ. Hug. f Heredem. si vult sibi acquirere: secus si iubenti & c.*

e *x semisse.] CASVS. Seius instituit sibi heredem Titium in sex vnciis, & decessit. Titius autem credens se institutum tantum in tribus vnciis adiit, vel bonorum possessionem petiit pro tribus vnciis tantum. nunquid valet quod egit? Et dicitur quod non.*

g *Bonorum possessionem. secundum tabu.*

h *Non sit. in petenda vel danda bonorum possessione.*

i *Adiit hereditatem. de iure ciuili: vt differat à primo: sed videtur in totum: vt supra eo. l. si ex asse. cōtra. Solu. ibi sciuit se in solidum institutum. Item contra. s. eo. l. si quis mihi bona. §. quod si ex parte. Sed ibi ^a in iubente fuit error, sed adiens erat certus, cuius scientia præualet: vt. l. cum quidam. §. fi. Item contra. supra eo. l. si quis extraneus. §. sciendum. & s. si pars heredi. peti. l. illud. Solu. hic error, ibi dubitatio: ^b vt. s. l. proxi. in fin. Vel melius in omnibus distinguere, an erat eius propositi, vt si sciret maiorem partem, adiret: vel non erat eius propositi. arg. s. de mili. testa. l. qui iure. quod est verisimile vbi erat maior: non tamen certum: quia potest esse alia pars grauata. Alij ad omnes dicunt quod hic in solidum est heres. & quod dicit, nihil, scilicet vt sit pro parte. sed tunc non est differentia inter scientem & errantem. Respon. sic, ita: vel etiam est, quia errans poterit vtramque dimittere quādo sciet de alia: quod sciens non poterit: vt. s. eo. l. si duo. & l. cum hereditate. quod non placet: quia & hic quæsierat an in solidum esset heres: & tamen dicit nihil. Alij distinguunt, ^c an vna est institutio: & adies pro parte sciens vel ignorans erit in solidum: vt in contrariis casibus omnibus: an verò plures institutiones, & adiens ex vna distinguitur sit sciens vel ignorans: verum ad hoc, vt sit vel nō sit heres ex alia: vt hic. **ADDITIO.** Vera solutio est errorem hic interuenisse illic ignorantiam quid autem inter hæc intersit nemini non patet. Contius.*

S *Itu ex parte.] CASVS. Titius instituit me heredem in duabus vnciis hereditatis suæ sub conditione, & Seium in decem vnciis instituit. Item substituit me eidem Seio, & decessit. postea pēdente conditione meæ partis Seius omisit suam partem, & ego adiui partem suam ex substitutione. & postea extiit conditio dictæ meæ institutionis. nunquid habeo necesse adire pro mea parte? Et dicitur quod non: imò pertinet ad me dicta pars in qua fui institutus, etiam sine aditione. sufficit enim quod adiui ex substitutione. Item quid si ego expressè dixi me nolle habere ex insti-*

tutione dictam meam partem? certè non habeo eam tanquam ex aditione. & hoc dicit. credo tamen quod accrescet mihi pars repudiata à me. Sed pone quod dictus Titius meus consanguineus instituit me solum heredem: cuius quidem hereditatem haberem ab intestato, si me non instituisset: nunquid possum simul repudiare ex testamento & ab intestato? Et videtur quod non: quia antequam repudiauerim ex testamento, non pertinet ad me ab intestato: & ita non possum repudiare ab intestato, cum ad me adhuc non pertineat. Dicitur tamen hic quod possum simul vtramque repudiare. & eo casu intelligor prius repudiare ex testamento, & postea statim eodem momento intelligor repudiare ab intestato: sicuti videor antè repudiare ex testamento, & postea ab intestato acquirere eo casu. quādo volo ab intestato adire hereditatē dicti Titij mei consanguinei, & repudiare ex testamento. & hoc est verum si scio ex testamento mihi cōpetere: quia si ignorarem me institutum à dicto Titio, non possem repudiare ex testamento: vt supra eo. l. nec is. §. heres. & hoc dicunt istæ duæ leges. Viuian^o.

te per errorē adiit hereditatem.

Quocūque iure aditur portio alia quæ potest acquiri, sine noua aditione acquiritur. Item qui ex institutione repudiat partem, potest in alia parte ex substitutione succedere, & repudiatam iure accrescendi habebit. Barto.

LXXVI. IAVOLENVS libro quarto Epistularum.

S *I tu ex parte ^k sexta sub conditione ^l institutus fuisses heres, & omittente ^m partem suam Titio, cui substitutus ⁿ eras, ex substitutione adisses, deinde conditio iure sextantis extitisset: quæro, an adire necesse ^o habueris, ne sextans tuus intereat. ^p Respondit, nihil interest vtrū ex substitutione prius adierit, ^q an ex prima institutione: cum ab vtraque ^r causa vna aditio sufficiat. ^s Sextans itaq; qui sub conditione datus mihi ^t est, ad me solū ^u pertinet. Item si tu sextantis ex quo institutus ^v esses heres, omiseris ^x aditione: nunquid dubitas, quin ex substitutione adeundo. ^y Titianæ partis, ^z habiturus partē ^z*

tione in duabus vnciis, & Titius purè in decem. Item Seius Titio substitutus. In secundo fuerunt tres instituti: Seius in duabus vnciis: Titius in quinque: & Gaius in quinque: & Seius Titio substitutus.

i *sub conditione. quæ adhuc pendet.*

m *Omittente. id est repudiante.*

n *An adire necesse. iterum pro sextante.*

o *Intereat. si eam non adeas.*

p *Adierit. de secunda persona transit ad tertiam: & infra de eodem loquitur in prima. & sic est variatio personarum. sic. C. de in ius voc. l. fina.*

q *Cum ab vtraque. id est propter: vel subaudi, præcedens. Azo.*

r *sufficiat. conditione prius existente: ante verò ad eam quæ iam est delata. Nec dicas quod propter aditionem primam habeat sequentem partem non aditam: sed accrescendi iure, cum non erat tunc delata. & facit infra eo. l. si solus. in fi.*

s *Mihi. id est tibi.*

t *Ad me solum. id est ad te solum: etiam si alij quàm Titius & Seius essent heredes. Sed quidam dicunt quod hic fuerunt tres instituti: scilicet Mæuius cum Seio & Titio. & propriè hæc verba poni debent. & quod dicit, ad me solum, scilicet Seio repudiante. nec enim Titio accrescet, cum & ipse suam portionem repudiavit: quod non placet. sed infra proxim. respon. erit ille casus.*

u *Institutus. & alij duo quilibet in quinque: & tu vni ex his, puta Titio substitutus.*

x *Omiseris. id est repudiaueris.*

y *Adeundo. id est si adieris.*

z *Partem. Quidam dicunt quod & hic duo sunt instituti tantum: & dicunt partem partis Titianæ, id est partem Titianam, id est in qua fuit institutus Titius. quod non placet: vt infra de dam. infect. l. plures. Vel dic retento eodem casu partem Titij, id est sextantem totum: qui fuit factus pars Titianæ partis te repudiante. Tu dic quod tres eramus instituti, & sic sextantem amisisti, & accreuit mihi Gaius & Titio: cui Titio eras substitutus: & partē sextantis quæ venit ad Titium, habebis iure substitutionis. nam in accipiendo partē ex qua Titius fuit institutus, inuenies in ea medietatem sextantis. At si tantum duo essent instituti: non partē sextantis, sed*

* Friuola responsio, & quæ reicitur ab omnibus. Cont.

a] Rectè per perā autē à Barthol. & c. hæc solutio reprehenditur. Cōtius. b] Differunt & quo modo: vide per glōf. in rub. s. de iur. & fact. ignor. & plenè per Bald. in l. fi. C. de condi. inde. c] Ita distinctio nō procedit per l. quidā elogio. C. eod. l. secūdu. Bal.

+ sic disputamus post verba Titianæ partis, cū antea Flopperperā distingerent. postverbum adeundo. Contius.

ris, sed totum habebis cum parte Titij: vt supra. e. l. ij. & s. de here. instit. l. si quis ita scripserit.

a Effes. i. vnam vnciam quæ ex tuo sextante Titio accreuerat.

b Adeundo. scilicet partem Titij cui fueras substitutus.

c Possim. & hinc de secunda persona transit ad primam.

d In potestate mea. scilicet re integra.

e Amittere. id est repudiare. sic ergo possum repudiare sextantem, & adire dextantem, & contra. sed in parte adita obueniet mihi pars repudiata iure accrescendi. & sic responsum est quæstioni, & nõ est contra infra eodem. l. si solus. & supra eodem. l. secunda. & C. eodem. l. quidam. quibus dicitur non posse vnam repudiari, & aliam amplecti. præterea in legibus illis omnes partes deferentur iure institutionis: hinc altera iure substitutionis vulgaris. sed tamen est idem quo ad effectum, vt dixi. si autem iure substitutionis pupillaris pars deferatur, dicitur supra eodem. l. quæsitum. & C. eo. l. quidam. not. indistincte.

omittere.

f Illud. vtramque. id est testamentaria, & legitimam, id est hereditatem ex vtraque causa. H.

g Ex testamento. duo enim actus interuenire videntur. Azo. sic supra de donatiõ. inter virum & uxorem. l. iij. §. sciendum. Accursius.

h Cum sciam. aliud si ignorem: vt supra eodem. l. nec is. in princip. & §. j. & l. si is ad quæ. & ibi not. Item videtur contra huic. l. j. & ij. dicto supra eodem. l. in plurium. Sed ibi ignorans: hinc sciens: vt ibi not. Item facit. C. de impu. & aliis substi. l. tertia.

i Testamentum. id est testamentariam.

k Adquisisse. nam quandoque quæritur & repudiatur. sic infra de noua. l. si Stichum. §. ij. sed quo modo eodem momento, cum non ex eodem modo deferantur: vt supra eodem. l. quandiu? Respon. fingitur, prius fieri, quod primo est faciendum: quod facile fieri potest, cum in animo tantum consistat vtrumque: vt in sti. de here. quali. & disse. §. finali. Item arg. contra infra de iniuri. l. item apud. §. si quis verberato. **ADDITIO.** Dic quod illæ causæ se compatiuntur: vt. l. nunquam. de priua. delict. illa non: vt. l. quandiu. supra eo. secundum Dy. & Bart.

possim: quod magis est.

l Ne qua. id est ne in aliqua re communi.

m Interponeret. aliàs adire videtur. & facit supra eodem. l. pro herede. §. j. Argum. contra supra pro socio. l. meritò. **ADDITIO.** Dic quod illa concordat: vt in iis quæ possunt fieri in solidum iure communionis, sic facta esse intelligantur. aliàs secus secundum Bartolum.

n Lacet. **CASVS.** Filius meus vel seruus fuit heres institutus à Titio: & meo iussu adiuit. certè statim mihi acquiritur hereditas, ita quod nullo momento permanet apud filium vel seruum.

o Quid aliud. nimis largè loquitur. est ergo contra. supra de conf. Infort.

effes? **a** Respondit: Non dubito quin si prima institutione adeundo **b** heres esse possim: **c** in potestate **d** mea sit, quam partem hereditatis aut amittere **e** * velim, aut vindicare.

Qui vult consequens, vult & antecedens. hoc dicit. Vel sic: Ad positionem consequentis sequitur positio antecedentis. Bart.

LXVII. POMPONIUS libro octauo ad Quintum Mucium.

Illud dubitari potest, an si cum testamento heres institutus essem ab eo qui etiam si intestatus decessisset, legitima hereditas eius ad me pertineret: an simul vtramque **f** hereditatem repudiare possim. * quoniam antequam & testamento hereditatem repudiarem, legitima nondum ad me pertinet. verum eodem momento intellegor & ex testamento **g** & legitimam repudiare: sicuti si legitimam velim ad me pertinere, cum sciam **h** testamento mihi relictam: videbor ante repudiare testamentum, **i** & ita legitimam adquisisse. **k**

Vsus rerum communium aditionem hereditatis socij non inducit, nisi quis vltra fecerit quam ex necessitate communionis facere tenetur. Bartolus.

LXXVIII. IDEM libro trigesimo quinto ad Quintum Mucium.

l Lacet. **CASVS.** Titius & Seius fratres habebant bona eorum communia, quæ pater eorum eis reliquerat. Titius autem prædictus decessit sine filiis ab intestato: Seius autem frater eius rebus comunibus vsus fuit, cum sciret eum mortuum. nõquid videtur propter hoc se obligasse hereditati fratris? & dicitur quod non, nisi eo animo fecit, quod vellet heres esse: & videtur habere animum vt sit heres, si in aliqua re communi interponeret dominationem suam vltra quam ipse in ea parte haberet.

l Ne qua. id est ne in aliqua re communi.

m Interponeret. aliàs adire videtur. & facit supra eodem. l. pro herede. §. j. Argum. contra supra pro socio. l. meritò. **ADDITIO.** Dic quod illa concordat: vt in iis quæ possunt fieri in solidum iure communionis, sic facta esse intelligantur. aliàs secus secundum Bartolum.

n Lacet. **CASVS.** Filius meus vel seruus fuit heres institutus à Titio: & meo iussu adiuit. certè statim mihi acquiritur hereditas, ita quod nullo momento permanet apud filium vel seruum.

o Quid aliud. nimis largè loquitur. est ergo contra. supra de conf. Infort.

dic. inde. l. si id quod dominus. Solu. ibi in naturali obligatione, hinc in ciuili acquisitione: vt ibi not. Item contra infra de solu. l. qui hominem. §. quidam. vbi filius est heres, & sic confunditur obligatio fideiussorum. Sol. ibi pater directò tenebatur: quia iussu eius contractum fuerat, vel in rem eius versum: vnde fit confusio. Vel illa loquitur secundum iura noua, secundum quæ filij habent aduentitia: vel in peculio castrensi. sed & aliter: vt ibi no. Item contra infra de lega. j. l. cum filio. Solu. ibi. Item contra infra de condit. & demon. l. qui heredi. Solu. ibi vt scripto, non vt heredi. Item contra. C. de vsufruct. l. fina. §. fin. vbi patre capite minuto remanet filio vsufructus. Solu. ibi speciale, quia à persona discedere nõ potest: vt supra familiae erciscunda. l. si seruus. Vel ibi pater erat mortuus naturaliter, vel ciuilitè: vnde dicitur redire in filium, non autè quod hætenus fuerit filij. & facit infra de verborum signifi. l. cepisse quis.

Dvo fratres fuerant: bona communia habuerant. eorum alter intestato mortuus suum heredem non reliquerat. frater qui supererat, nolebat ei heres esse. consulebat, num ob eam rem, quod communibus, cum sciret eum mortuum esse, vsus esset, hereditati se alligasset. Respondit, nisi eo consilio vsus esset, quod vellet se heredem esse: non adstringi. itaque cauere debet, ne qua **l** in re plus sua parte dominationem interponeret. **m**

Quæ nobis acquiruntur per eos qui sunt in potestate nostra, momento nõ resident penes eos. Bartolus.

LXXIX. ULPIANVS libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.

Placet, quotiens acquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud **n** ei cuius quis in potestate est, confestim acquiri ei cuius est in potestate: neque momento aliquo subsistere in persona eius per quem acquiritur: & sic acquiri ei cui acquiritur.

In iis quæ acquirere potest quis per se, aditione partis totum quærit: secus in iis quæ quis potest quærere per alium. Bartolus.

LXXX. PAVLVS libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.

Si solus heres ex pluribus partibus fuero institutus: vnam

erit, scilicet si adiuero vnam partem, acquiram omnes alias, si tamen sint aliæ mihi delatæ: vt quia sunt mihi datæ purè, vel in diem, vel sub conditione: & extitit conditio, vel venit dies.

[ITEM SI SERVVS.] Titius instituit sibi heredem seruum meum in tribus vncijs hereditatis suæ purè, & in aliis tribus sub condit. & Seium instituit in sex vncijs: & postea decessit dictus Titius, & postea dictus meus seruus adiuit iussu meo quo ad tres vncias sibi purè datas à Titio prædicto, & postea cum manumisi. & postea extitit conditio aliarum prædictarum trium vnciarum ei sub conditione relictarum. certè primæ tres vnciæ acquiruntur mihi, & secundæ tres vnciæ acquiruntur dicto meo seruo. & est ratio quare non mihi, sed ei acquiruntur dictæ tres vnciæ conditionales: quia omnia paria permanere debent in id tempus quo conditionalis portio conditio extet, vt acquiratur mihi domino cui prior portio acquisita est. in nostro autem casu non permanserunt mihi domino cui acquisita est portio, paria, id est in eodem statu, eo quod seruum manumisi. igitur mihi domino non acquiritur portio conditionaliter dicto seruo meo data. Sed quid si dictus meus seruus erat adhuc in mea potestate tempore dictæ conditionis existentis? nõquid acquiritur mihi dicta portio conditionalis sine alia aditione serui facta iussu meo? Et videtur quod sic: quia hoc euenit in libero instituto partim purè, & partim sub conditione: qui quidem si adeat ex pura parte, & postea veniat conditio partis: acquiritur ei conditionalis sine noua aditione: vt hac eadem leg. §. idem puto. sed in hoc casu non est ita, imò adire debet iterum seruus iussu meo ad hoc vt mihi acquirat partem conditionalem factam puram per conditionis existentiam. & sic est differentia vtrum liber instituat in diuersis partibus purè & sub conditione: an seruus alienus. Viuianus.

a Nec interest. videbatur contra vbi habeo substitutum : quia tunc pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere non potest: sed altero casu potest: quod est contra ius: vt infra de regu. iur. l. ius nostrum.

b Delatae sint. ante non : vt infra de secun. tabu. l. ij. §. pro qua. & l. prima. §. scientiam. & supra eod. l. i. si tu. §. finali. in fine. Solutio ibi. licet videatur contra supra de heredi. institu. l. liber homo. §. finali. ^a

mixtis.

a Dic quod hereditas deferatur mihi per alium ex noua dispositione, scilicet quia heredi primo successit, secundum Bart. omnes.

Item videtur contra supra eodem. l. si tu. §. finali. in fine. Solutio ibi. Item contra supra eodem. l. cum hereditate. sed dic vt ibi. Item est sic supra eodem. l. prima & secunda. & l. si ex affe. & C. eodem. l. quidam.

c Coherede. alias non expectaretur conditio: vt supra eod. l. cum heres. §. j. Accursius.

d Alterius. in qua fuerat sub conditioe institutus. Accursius.

e Ipsum comitari. contra videbatur. ex aditione enim vnus partis qua fecerat iussu meo, videbatur. & tunc alia pars mihi acquisita adueniente conditioe.

f Paria. in suo statu. Accursius.

g Ei. scilicet domino. Accursius.

h Adquisita est. quod hic non fuit: vnde alteri vna, alij altera pars deferatur: nec obstat supra eodem, si quis heres. §. primo. vt ibi notatur.

i In eiusdem persona. dic quod siue sim institutus in affe, siue simul, siue in pluribus vicibus, siue ex parte aliqua: adeundo etiam modicum, videor adire in totum in quo sum institutus: & statim insolidum sum heres: vt supra eod. l. si ex affe. & l. si ego. Item si in parte pure, & in parte sub conditioe, & in diem, & nullus datus coheres, nec substitutus in defectum conditionis: & tunc idem: vt supra eod. l. cum heres. §. j. & his duobus casibus habet locum haec regula: vt vna aditio sufficiat. si autem habeo in condicionali parte substitutum, vel habeo coheredem in aliqua parte, tunc secus. quia tunc est in pendenti pars illa, vt in ea nunc non possit fieri heres: vt supra de heredi. institu. l. liber homo. §. si ita. & supra eod. l. cum heres. §. j. Alij contra: vt no. supra eo. l. qui ex duabus. in princip. Item habet locum haec regula in casu sequentis legis.

k Non cum per alium. puta filium vel seruum: secus si per eum cui succedo vt heres: vt supra de heredi. institu. l. liber homo. §. finali. Sic ergo not. quod refert sim heres per me, vel per alium: vt hic. sic & alias: vt supra de vulga. substi. l. qui liberis. §. finali & alias infra de ope. lib. l. cum patronus. §. j. Item potest hic esse ratio: quia quando per seruum, opus est facto, scilicet iussu. at cum per me, sufficit nuda voluntas. Item facit ad. l. istam infra de contra tabu. l. si post mortem. §. si in adoptionem. & infra de bonoru posses. l. si cum patrono. & supra eod. l. Antistius. §. j.

Voluntas nuda in aditione sufficit.

l Otiens.] CASVS. Institui mihi heredem Titium in sex vncijs, & Seium in alijs sex: & ita postea dixi: Si Seius mihi heres non erit, substituo ei dictum Titium. & postea decessi: & postea Titius adiuit hereditatem meam pro sua parte: & postea Seius repudiavit pro sua parte. nunquid pars Seij pertinet ad Titium sine alia aditione, eo quod substitutus fuit ei: & dicitur quod sic. secus autem si dictus Titius decessisset antequam Seius suam repudiaret partem: quia tunc repudiante postea Seio non transfert nec transtulit Titius ad heredem suum substitutionem. no enim erat Titius tempore repudiationis Seij in ea causa vt acquirere sibi potuerit: quia mortuus erat, vt dictum est: & ideo nec cum noua aditione heredis Titij, nec sine aditione habet heres Titij partem Seij. & hoc

vult dicere. Viuianus.

A l Adiisse. scilicet adeundo ex sua persona: quod sufficit: vt supra eod. l. proximi in fi.

m Possit. quia est delata: & quia viuit. nam, &c.

n Mortuus esset. ante aditam hereditatem. Item & post eo casu quando sic substituitur: quisquis mihi heres erit, filio meo heres esto. caeterum si nominatim vulgariter vel pupillariter sit substitutus, tunc adita sua portioe si decedat, accrescit eius heredi iure accrescendi: sicut ipsi inuito, si viueret: vt supra eodem. l. qui patri. & l. qui ex duobus. in princip. & l. cum heres. §. finali. & l. si quis heres. in principio. & C. de caducis tollendis. l. j. §. his ita. & supra de vulgari substitutione. l. qui liberis. §. finali, secundum Raynerium.

quisita est. **h** Ego quidem puto, & si adhuc in potestate sit, iterum adeundum esse si conditio extiterit: & illud quod dicimus, semel adeundum, in eiusdem persona locum habet, non cum per alium **k** adquirenda est hereditas.

Ius substitutionis non transmittitur ad heredes. Bartolus.

LXXXI. ULPIANVS libro tertio decimo ad legem Iuliam & Papiam.

TOtiens videtur heres institutus etiam in causa substitutionis adisse, **l** quotiens acquirere sibi possit. **m** Nam si mortuus esset, **n** ad heredem non transferret substitutionem.

Cum seruus non capacis in totum vel in partem instituitur conditioe sui: secundum tempus aditae hereditatis inspicitur. Bartolus.

LXXXII. TERENTIUS CLEMENS libro sexto decimo ad legem Iuliam & Papiam.

SI seruus eius qui capere non potest, heres instituitur, & antequam iussu domini adeat hereditatem, manumissus alienatusve sit, & nihil in fraudem

bere cogitur. Azo. sed no nego quin illa. l. sic intelligatur vt ibi not. verum dico quod ista. l. loquitur cum tres fratres fuerunt instituti, ibi soli duo. Et quod dicit hic quod ad heredem non transfert substitutionem, verum est iure substitutionis: vt infra de suis & legi. heredi. l. si ex pluribus. sed iure accrescendi transmittit: & sic potest intelligi supra eodem. l. qui ex duabus. in principio. & l. cum heres. §. si. & l. si quis heres. in principio, secundum Hug.

SI seruus eius.] CASVS. Titius fuit in insulam deportatus, & ita ex testamento capere non potest. postea Seius instituit sibi heredem Stichum seruum eiusdem Titij: qui Titius ex testamento capere non potest: vt dictum est, & dicitur. Cod. de here. institu. l. j. & decessit dictus Seius. postea dictus Titius manumisit dictum seruum antequam ipse seruus adiret dictam hereditatem iussu ipsius Titij domini. nunquid ipse manumissus admittetur ad hereditatem: & dicitur quod sic. & idem esset si Titius eundem seruum alienasset in Gaium antequam ipse seruus adiret iussu ipsius Titij. nam admitteretur tunc Gaius ad hereditatem. Seianam. Sed quid si dictus Seius dominus dicti Stichi a Seio instituti erat talis persona quae poterat capere partem tantum dictae hereditatis, puta quia erat filius tantum naturalis dicti Seij, & sic non potest capere ex hereditate patris vltra vnam vnciam filiis legitimis & naturalibus extantibus: vt in authen. quibus modis na. effi. sui. §. discretis? Certè idem est in ea parte quam capere non potest, quod dictum est supra in eo toto quod capere non potest dominus serui instituti, scilicet vt si antequam seruus suus adeat iussu suo, manumittat eum, vel alienet eum in Gaium, ipse manumissus admittatur ad eam partem heredi. in qua institutus fuit, quam dominus suus capere non poterat: vel cum fuit alienatus seruus, admittatur Gaius emptor. & haec vera sunt si Titius manumisit dictum seruum vel alienauit bona fide, & non in fraudem. l. quae prohibet eum Titium capere totam heredi. datam seruo suo, vel etiam partem. si autem manumississet in fraudem dictarum legum, quas quidem supra nominaui, vel etiam alienasset pacifcende forte cum eo de manumittendo, vel cum emptore serui instituti

vt ei

Pulchre in hunc locum Vigl. in §. seruus aut plurium de heredi. institu. & §. in extraneis. de here. quali. & diff. institu. lib. 2.

vt ei non capaci in totum vel in partem restitueretur: postea non admitteretur ad hereditatem dictus manumissus vel emptor. Vi.

A Ad hereditatem. contra infra de reg. iur. l. quod ab initio. & l. penul. Sol. hinc ex benignitate illud dici non potest interesse, per se an per alium capiat: quia utrobique idem est: vt. j. si quis aliquem test. prohib. l. j. §. j. quæ videtur huic contra. & eodē modo respond. ad. l. supra de hered. instit. l. si alienum. §. in extraneis. Sic ergo potest hinc notari illud generale: quod non tenet, confirmatur. Item est ad. l. istam supra de hered. instit. l. nō minus. & supra eod. l. Antistius. §. j. & l. si sol. §. j. & j. de leg. ij. l. si debitor. §. fina. & j. de ser. leg. l. v. Accursius.

B De parte. de toto ad partem. sic supra de admin. tut. l. si duo. in fi. & infra pro derelicto. l. an parris. Accursius.

S I tota.] CASVS. Institui mihi heredem Titium in sex vnciis, & rogavi eum vt restitueret eas cuidā non capaci: & ipse mihi sup hoc tacitam fidem accōmodauit: & sic debet eas perdere, & debet eas habere fiscus: vt. j. de iure fisci. non intelligitur. §. ij. & iij. & postea institui mihi heredē Seiū in aliis sex vnciis: & postea decessi. & postea Titius adiuit hereditatē meā pro sua parte prædicta: & postea Seiūs suā repudiavit. nunquid pars Seiū repudiata accrescit Titio? Et dicitur qd non.

quāuis enim Titius adiuerit pro sua parte, tamen eam non videtur habere, eo quod fiscus potest ei auferre, vt dictum est. vnde cū fingatur non habere suam partem, non potest sibi accrescere pars coheredis sui. Viuianus.

C si totam. scilicet hereditatem: si non habes in textu.

D Restituere. non capaci. nam verbum tacite, vitium notat. Et notandum quod hinc non est capax, & non datur: sed. j. l. proximi. in. iij. respō. est indignus, & confiscatur. & dic vt. C. de iis qui. vt indig. l. hereditas. & j. de iure fisci. l. iij. §. j. & ij. & argu. j. de verbo. signi. l. aliud. & dic quod secus est si iure substitutionis deferatur hereditas huic tacite rogato: vt supra de vulga. substitu. l. ex facto. §. si. contra. hinc ergo nihil accrescit rogato de parte coheredis repudiantis: quia nec ipse videtur institutus qui fidem accommodat: & hoc non prout dicit partem, sed prout totam.

V Entre.] CASVS. Ego habens vxorem prægnatam, & filium emancipatum, feci testamentum: & institui mihi heredem filium prædictum, & ventrem præteritui, & decessi. nunquid ex testamento potest mihi succedere dictus meus filius antequam postumus præteritus nascatur? Et dicitur quod nō, quia hereditas non defertur ex testamento, quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quia hereditatem meam habiturus esset si viuis esset tēpore quo certum factum fuit postuum non nasciturum. & idem per omnia esset si extraneum instituissem postumo præterito, præterquā in vno: quia extraneus decedens antequam certum sit postuum nasciturum vel non, transmittit aliquid de hereditate mea ad heredem suum etiam si postumus postea non nascatur. & hoc dicit in primo responso & secundo & tertio & in quinto. si autem filium in potestate mea cōstitui instituissem, & postumū præterissem: haberet locū primum responsum huius legis, & secundum & quartum quod incipit, ergo si vtre pleno & c. vsque illuc, eadem ratio & c. & est plana hec. l. Viuia.

E Hereditas. tum quia instituti expectant præteritos: vt. j. de secun. tabul. l. ij. in princip. tum quia extranei expectant postuum in potestate nasciturum: vt supra eod. l. cum quidam. §. j. contra tabulas tamen potest petere emancipatus, quāuis institutus, beneficio præteriti: vt infra de contra tab. l. illud. §. fina.

F Incerto. adhuc, id est dum esset incertū hoc, vtrum venter esset vacuus, vel non.

G In familia. id est in potestate. & sic mutat casum. Accursius.

H Intellegitur. vt supra eod. l. cum quidam. §. siue.

I sciant. id est opinentur: & sit verum quod opinantur: & communis est opinio. hæc enim tria sunt necessaria: vt supra eod. l. cum quidam. §. quid ergo. cum. l. seq.

K Defunctum filium. emancipatum: imò suum: vt discrepet à sequenti casu.

L Relinquere nihil. certē sic. relinquit ergo contra tabu. vel etiam secundum tabulas si venter etiā erit vacuus, & nollet differre: vt infra de contra tabu. l. illud. §. fina. & l. sequen. Sed contra supra si mulier ven. no. l. j. §. sub prætextu. Solu. vt ibi. Item not. quod hinc transmittitur non adita hereditas, seu bonorum possessio. sic infra de Carbo. edict. l. scriptus. Item ad Silania. l. iij. §. eleganter. & l. qui postumos. Item. C. de iis qui ante aper. tabu. l. j. Item. C. eodem. l. cum antiquioribus. Item. C. de legi. liberis. l. apud hostes. Item. C. de institu. & substitu. l. fin. Item infra de bo. lib. l. si filius. §. finali. Item. C. de iure delib. l. si infanti. Sed regulariter contra: vt. C. eod. l. iij. & l. quoniam. & C. de cad. tollen. §. in nouissimo.

M Decreto. dando contra tabu. vt. d. l. illud. & l. seq. & si non petiit, nihilo minus transmittit, vt dixi. Accursius.

N Debeat. dando contra tabu.

O Alterutro casu. melius dixisset, vtroq; sed ideo hoc dixit, quia si nasceretur, tunc ab intestato. si non, tunc ex testamēto: ergo ex alterutro. & facit. §. de vulga. substi. l. si filius. Accursius.

S I metus.] CASVS. Ego habens multos creditores institui mihi heredem Titium, & decessi: & postea creditores intulerūt metum Titio, & fecerunt eum adire per vim. certē debet habere Titius beneficium abstinendi. Viuianus.

P Facultas. per beneficium edicti quod metus causa: vt. §. quod met. cau. l. si mulier. §. si metu. & dic vt not. supra eod. l. vj. §. fina. contra. H.

P Annonius.] CASVS. Quidam Bononiensis nomine Pannonius Auitus fuit missus in quandam prouinciam nomine Ciliciam causa reipublicæ Bononiæ: & cum ibi esset, Titius vicinus suus Bono. instituit eum heredem. ipse autem Panno. decessit

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

quādiu potest rumpi testam. sed tunc demum potest mihi succedere dictus meus filius, cum certum erit postuum non nasciturum, & ita non posse per eū rumpi testamentum. Sed quid si dictus filius decedat antequam certum sit postuum nasciturum, vel non nasciturum? Distingue: aut vxor mea habebat vacuum ventrem, aut plenum. si vacuum, & dictus filius emancipatus hoc sciebat: certē heres mihi fuisse intelligitur dictus meus filius: & sic heredes eius habebunt hereditatem meam. si autem hoc ignorabat dictus meus filius, nō intelligitur mihi fuisse heres. si autem habebat vxor mea ventrem plenum, & dictus meus filius decessit antequam certum esset postuum nasciturum, vel non nasciturum, & postea certum factum fuit postuum non nasciturum, vt quia fecit vxor mea abortum: nunquid subuenietur dicto meo filio per prætorem, vt heres suus habeat totam hereditatem meam? Et dicitur quod sic: ff. Infort.

Inualidum quandoque confirmatur.

Flo. Si totam, an partem aut partem Græca figura. vt. §. l. j. de cōcep. digestorum §. 4. cum possit an & deterioris. & c. scio Festum notare veteres em pro eum dixisse sed non puto Vlpianū tam ridiculū fuisse antiquariū, licet Alciatus & Cuius. contra putent. deniq; non est hinc scriptū em, sed an, de quo Festus non loquitur. Cont.

* Flo. vacua.

† Decreti appellatio quā significatio nem hinc habeat, pulchre Alciat. lib. Parer. 3. cap. 14.

Hereditas non adita quandoque transmittitur.

Cilicia existens antequam sciret se heredem institutum: & ante die premitum ad petendam bono. possess. quod est centum dierum: vt. j. de suc. ed. l. j. s. quod dicimus. procurator tamen suus quem Bononius reliquerat, petierat bonorum possess. nomine eius. venit heres ipsius Pannonij, & habuit consiliu cum sapientibus: & petiit ab eis utrum posset habere ratam petitionem bonorum possess.

quam fecit procura. Pannonij. & ipsi responderunt ei quod non, eo quod nunquam transit ad heredem bonorum possessio nisi fuit petita a defuncto, vel rata habita per eum petiitio quam pro eo fecit procurator suus: vt. j. de bono possess. l. iij. s. acquirere. unde ipse heres Pannonij petiit in integrum restitutionem nomine ipsius Pannonij, eo quod fuit laesus Pannonius propter absentiam reipsum. Bononia, vt dictum est. nunquid potest eam restitutionem impetrare? Et dicitur quod non de stricto iure: quia sicut dictum est, Auitus decessit intra die additionis siue petitionis bonorum possess. & sic non habebat Pannonius tempore mortis suae in integrum restitutionem, cum adhuc ipso iure bonorum possess. petere poterat. si non poterat ipse Pannonius petere in integrum restitutionem, ergo ad heredem suum non transmittit petitionem ipsius restitutionis. Dicitur tamen hic in fine quod de humanitate siue equitate possit heres Pannonij petere in integrum restitu. & sic imperator Pius constituit in quodam alio qui legationis causa pro ciuitate sua erat Romae, & Romae decessit, vt fecit Panno. in Cilicia. & idem constituit in quodam filio qui absens amiserat bonorum possess. matris sibi delatam. nam constituit resti. in integr. eum habere, non habita distinctione stricti iuris praedicti. [REI PERDVELLIONIS.] Quidam puta Titius instituit sibi heredem filium suum, & decessit: & post mortem suam fuit accusatus de crimine perduellionis. i. quod aliquid molitus fuit contra imperatorem. filius autem certus erat quod pater non commiserat dictum crimen. nunquid potest sibi querere here. patris? Et dicitur quod sic. si autem non esset certus, non posset querere: quia debet eam tunc fiscus habere. [PRO HEREDE.] Titius ab intestato moriens fecit codicillos, & in eis petiit ab herede suo vt manumitteret seruos matris suae Titij quae mater decesserat ab intestato. Itaque praecipit eidem suo heredi vt sibi heredi & parentibus suis extrueret monumentum in possessione dictae suae matris. nunquid propter praedicta videtur dictus Titius gessisse pro herede in bonis matris? Et dicitur quod sic. Viuianus.

2 Cognosceret. cum ergo tempus sit vile, vt. C. qui admit. ad bonorum possess. l. ij. qualiter ignorantia incipit currere: vt. s. de iis qui not. inf. l. genero. & j. de diuer. & temp. praescript. l. j. & s. de calum. l. annus. & de edil. edic. l. cum sex? Respon. vt not. C. de restit. mi. l. j. **ADDITIONIO.** non dicitur hic quod ignorantia cucurrerit sed potius contrarium. Castrenf. **b** Bonorum possessionem. secundum tabulas. **c** Non potuerant. ideo quod cum rata haberet, perinde est ac si nunc peteretur: sed nunc neque per defunctum neque per heredem peti potest: quia a defuncto non fuit rata habita: vt. s. rem. ra. ha. l. bonorum. & l. si is cui. Azo. & infra de bono. possess. l. iij. s. acquirere. Accursius. **ADDITIONIO.** not. Dy. in c. ratum. de reg. iur. in 6. **d** Implorabant. heredes Auiti. sic ergo officio iudicis, non actionis iure: sicut & minor: vt. s. de mino. l. quod si minor. s. si. **e** Intra diem. scilicet anni, si erat de liberis: vel certum dierum, si extraneus: vt instit. de bono. poss. s. liberis. & infra de suc. edic. l. j. s. largius. improprie ergo dicitur additionis: id est, petitionis bonorum possessionis. Accursius. **ADDITIONIO.** Nam & bona adiri dicuntur. l. j. C. de testam. milit. sed dico eum loqui tam de bono. possessione quam additione ciuili. Contius. **f** Obisset. & sic non habebat in integrum restitutionem, cum adhuc ipso iure eam bono. possess. petere posset. igitur ad heredem ius petendi in integrum restitutionem non transmisit: & sic stricto iure heres petere ex persona aui in integrum restitutionem non po-

test. hic petit de equitate: quia aliter ad bonorum possessionem petendam venire non potest. nec enim potuit auus ad heredem bonorum possessionem transmittere Azo. vt infra de bono. possess. l. iij. s. acquirere. Accursius.

g Constituisse. dedi ergo restitutionem. & sic est contra. C. de restitio milit. l. j. Solu. vt ibi. **ADDITIONIO.** Pro solutione huius contra-

Rei perduellionis **o** hereditatem suspensa **p** cognitione filii emancipatus cui de patris innocentia liquet, potest querere. **q**

Ultimam voluntatem condendo potest quis hereditatem adire. Bartolus.

Pro herede gessisse filium placet, qui moriens, comperto matrem suam intestato vita decessisse, codicillis petit ab herede suo vt maternorum bonorum seruum manumitteret: ac sibi parentibusque suis in possessione matris monumentum extrueret.

Ille actus qui in extraneo inducit aditionem, in suo inducit immixtionem. Bartolus.

LXXXVII. IDEM libro decimo Responsorum.

Evm bonis patris se miscere conuenit, qui re-

id est, accusati. sic. C. de adult. l. v. & l. quamuis & infra de Silania. l. propter veneni. s. fina.

o Perduellionis. id est, lege Iulia maiestatis: vt infra de verb. signific. l. quos nos.

p suspensa. id est, pendente principali causa, vel appellationis.

q Potest querere. non dicit quod possit alienare. Item nec quod in accusatione non procedat. & sic non est contra. Cod. ad. l. Iul. maiest. l. penult. & fin. erit ergo hic heres interim: sed desinet secuta condemnatione etiam post mortem: vt institut. de here. ab intesta. s. per contrarium. & infra de leg. ij. l. cum filius. s. fin. Sed contra supra eodem. l. cum falsum. vbi dicit quod de alieno facto non sumus certi: & sic non potest adire. Solu. hic est certus quo ad opinionem Azo. sed Hug. dicit debere liquere quo ad veritatem: quia dicebatur quod certa die & hora deliquerat, & certo loco. & hic filius sciebat non esse verum, quia secum, id est, cum patre alibi tunc fuerat filius. & facit infra de dona. l. post contractum. & l. donationes. s. fina. & de solu. l. quod si forte. s. quid ergo. & l. reo.

r Comperto. sic. C. eo. l. si auia. secus si ignorans: vt. C. eo. l. quoniam. & infra de lega. j. l. seruum filij. s. si quis.

f Matrem. quondam. haec enim citra ius & nomen heredis non potest facere, & ideo est heres: vt hic, & supra eod. l. pro herede. s. penult. & l. Iulianus. s. seruum. & s. proponebatur.

t Codicillis. sui filij.

u Petit. scilicet filius.

x Sibi. scilicet filio.

y suis. scilicet filiis.

Evm bonis.] **CASVS.** Titius abstinuit se ab hereditate patris: & hereditatem matris adiuit Titius: & possedit agrum paternum tanquam maternum, scilicet credens eum esse maternum. nunquid propter hoc videtur amisisse abstinenti consilium quando habuit in bonis patris? Et dicitur quod non. conueniens est enim eum demum bonis paternis se videri immiscuisse, qui aliquid faciendo pro herede gerere videretur, etiam si non esset in potestate patris, quod quidem non reperitur in casu supraposito. Sed pone quod dictus Titius qui adiuit hereditatem matris, vt dictum est, erat pupillus, & erat creditor matris, & ita propter aditionem confusae fuerunt actiones suae. & pone quod ipse in integrum restitutus fuit ab oneribus hereditariis. Certum debent ei restitui dictae actiones confusae. Viuianus.

x Eum bonis. demum, & omnem. Azo.

a Conuenit. id est, conueniens est intelligi se, &c. quasi dicat, suus heres eo facto se immiscet, quo extraneus pro herede gereret. Et not. differentiam inter adire & immiscere: vt hic, & institut. de here. quali. & diffe. s. extraneis. quandoque tamen ponitur vnum pro alio:

* Flo. restitutionem locum sed distinctioni locum, veru praefiguitur, tanquam superflua.

a] Quia sic in. l. cum pater. s. furdo. j. de lega. 2. Bal. in. l. repudiatos. C. de fideicod. Item ignorantiam & quando curat termino. Bald. in. l. quam diu. C. qui admit. ad bono. pos.

† In huc locum vide orationem Cic. pro. C. Rabirio perduellionis reo.

pro alio: vt infra ad Tertyl. l. ij. §. si bonorum. &. C. de leg. here. l. si defuncti. Accursius.

a Remoto. id est, si remotum esset. Accursius.

b Familie. id est, patriæ potestatis.

c Non videtur. quia nec extraneus, p herede gereret vel adiret: vt. §. eod. l. pro herede. &. l. si

feruū. §. pen. sic ecōtra. §. eod. l. gerit. in fin. &. §. e. l. si extraneus. §. interdū. in aliquo tamen videtur differre suus ab extraneo, secūdū quosdam: vt not. supra eo. l. pro herede. j. &. ij. casu. l. Accursius.

d Liberandos. per in integ. rest. quia adierant: vt. §. eod. l. necessariis.

ADDITIO. De pupillis nō de minoribus loquitur vt falso. Accurs. Cont.

e Confusas. quos habebant contra hereditatē vel econtra. †

f Oportet. maiori autē qui ex causā quādoque definit habere hereditatem, actiones restituūt, nisi dolū adhibuit: vt. §. de iis qui. vt indig. l. heredem. & ad Sila. l. propter. §. neptis. &. §. de here. vel act. ven. l. ij. [§. pen.] Cont.

g Erit. **CASVS.** Titius retinuit tanquā ex hereditate matris quādam domū pignori datam matri. certē pro herede gerere videtur in bonis maternis. & idem est si alienā rem non pignoratā matri possidet vt hereditariā: quia etiā ille gerere videtur pro herede, qui animo agnoscit poss. licet nihil contingat hereditarium, vt fuit in dictis duobus casibus proximē positis. Viuiā.

Restitutio pupilli prodest fideiussoribus eius. Bartolus.

LXXXIX. SCÆVOLA libro tertiodécimo *Questionum.*

Si pupillus se hereditate abstineat: **k** succurrēdum est & si-

g Datam. defuncto ab aliquo suo debitore: & sic cōpit possidere ciuilitē & naturaliter: vt infra de acqui. rerum dō. l. per seruū. Accursius.

h Qualisqualis. sed nonne vera: vt infra de actio. & obliga. l. qui à seruo? Respon. Io. non vera: vt infra si quis test. l. i. §. seruo. & no. infra de acquiren. poss. l. si de eo. §. j. Accursius.

i Alienam. etiam si in ea nullum ius habuit defunctus: vt & supra eodem. l. si quis extra. §. interdum. solus enim animus^a sufficit qualitercunque declaretur: vt instit. de here. quali. & disse. §. fina. &. C. vnde legi. l. non hoc. & supra de rei vin. l. si ager. &. C. eod. l. si forori. &. l. si auia. & supra eodem. l. pro herede. in princ. &. §. j. Sed contra supra eodem. l. pro herede. §. si quid tamen. Solu. vt ibi. Accursius. **ADDITIO.** Dic quōd nomen heredis ibi accipitur pro filio, & sic gessit ibi pro herede, hoc est pro filio, non propriē vt heres, secundum Bar. hīc.

Si pupillus. **CASVS.** Pupillus immiscuit se hereditati patris: & creditoribus hereditariis dedit fideiussores. postea per in integrum restitutionem abstinuit se à dicta hereditate, & ita liberatus fuit à dictis creditoribus. certē & fideiuss. prædictis succurrēdum est. Viuiānus.

k Abstineat. per in integ. resti. quia adiuerat cum tutore.

l Conuenirentur. ab hereditariis creditoribus quibus eos dedit. sic. §. de admi. tut. l. ij. & de procur. l. minor. Sed contra. C. de fideiuss. mi. l. j. &. ij. Sol. hīc creditoribus datur in alium regressus, ibi non: vt ibi no. Et eodem modo solue. §. de mino. l. in causā. & de arb. l. si pupillus. vel vt ibi. Accursius.

Per curatorem. **CASVS.** hīc in principio est facilis: quia dicit q hereditas iure ciuili per procuratorem acquiri non potest. Secundō dicit: Filiusfamilias miles instituit sibi heredem filium suū: & filius militis adiuit iussu aui sui. nunquid acquirunt auo? Et dicitur ff. Infort.

quōd sic. & plana ratio est in litera. Viuiānus.

A m Per curatorem. aliās incipit, Paulus. aliās lex, Per procuratorem. & dic generalem vel specialem. sed hoc fallit in procuratore generali Cæsarī: vt supra de offi. procu. Cæsa. l. j. §. fina. &. j. de iur. fisc. laufertur. §. penul. Item secus in bono. possess. vt infra de bono. poss. l. iij. §. acquirere. &. C. man. l. si maritus. & est ratio: quia bo. poss. non consistit in solo animo, vt institut. de here. quali. & disse. §. fina. statim enim quōd mando de adeundo, iā adeo: & ita nihil remanet faciēdum per procuratorem. Item per meam voluntatem & animum deo fieri heres, non per alienam.

deiuissoribus ab eo datis, si ex hereditario contractu conuenirentur. **l**

Hereditas non potest adiri per procuratorem: & mutatione personæ definit peculium esse castrēse. Bartolus.

XC. PAVLVS libro duodecimo *Responsorum respondit.*

Per curatorem **m** hereditatē adquiri non posse. Idem respondit: Si iussu aui nepos patris qui de castrensi peculio testamētum fecit, hereditatē adisset: adquisisse **n** ei **o** ea de quibus pater testari potest: quia castrensia esse mutatione personæ deserint. **p**

Abstentio facta mala fide non prodest: quod præsumitur si omnia bona patris emerit: vel per interpositam personam mercatus fuerit. h. d. secūdum verum intellectum. & est notabilis lex. Bartolus.

XCI. IDEM libro quintodécimo *Responsorum respondit.*

Si is qui bonis paternis se abstinuit, per suppositam personā emptoris bona patris mercatus **q** probatur: perinde eum conueniri oportere à creditoribus, **r** atq; si bonis paternis se immiscuisset.

Non valet aditio facta iussu patris à nepote qui est in potestate aui. Bartolus.

D rus, & institutionem recepit: vt supra de here. institu. l. quidam. sed & si non rogauit, sed tantum fuit euidens voluntas testantis vt mihi quæreretur, mihi restituet: vt infra de acqui. rerum dominio. l. liber homo. prima placet: vt nec per speciale, nec per generalem possim adire, nisi fortē in casu, quando suspendi volūtatem meam in eum eo modo quo dicitur supra, eodem. l. si quis mihi bona. §. sed si mandauit. &. l. si quis alicui. sed & sic dixit H. non posse fieri.

n Adquisisse. pleno iure olim: vt supra eod. l. placet. hodie quo ad vsufructum: vt. C. de bon. quæ libe. l. pe. & fina.

o Ei. scilicet auo. Accursius.

p Deserint. & facit. C. de inoffi. testa. l. si. in fi.

Si is qui. **CASVS.** Ego habens multos creditores institui mihi heredem filium meum, & decessi: & filius meus prædictus se ab hereditate mea abstinuit: & cum creditores mei possiderent bona hereditaria per fraudem, supposuit dictus meus filius quēdam qui emerit dicta bona, & sibi filio donaret. certē potest conueniri dictus filius à creditoribus ac si se immiscuisset bonis meis. Viuiānus.

q Mercatus. ante abstentionem. nam posterius delictum vel factū non obligat hereditati: vt. §. eo. l. si seruū. §. fina.

r A creditoribus. imō non: vt. C. de repu. here. l. ij. Solu. hīc omnia, ibi res certas. Vel verius, hīc fraudulenter: ibi non. & sic soluitur aliud contrarium infra titu. ij. l. fin. & facit ad. l. istam. §. quibus mo. pign. vel hypo. solu. l. sicut. §. superuacuum. &. C. de distrac. pign. l. & qui sub imagine. & supra de aucto. tu. l. pupillus. §. sed & si per interpositam. &. C. quod metus cau. l. penul. & fi. &. C. de natu. libe. l. iij. §. & quod de subeunda.

Filiusfamilias. **CASVS.** Filius meus Titius duxit vxorem Seiā: & habuit ex ea filios: & ipsa postea intestata decessit: & filij sui adiuerunt hereditatem eius mulieris iussu dicti mei filij eorum patris, & non meo. nunquid mihi acquirunt dictam hereditatem? Et dicitur quōd non. Viuiānus.

† Item viles nō directas quæ semel extraxit nō suscitatur. l. qui res. §. aream. j. de solu. Castr. Cont.

a) Quo modo declaratur animus: vide in. l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ex quib. cau. in pos. ea. l. reprehenden. da. C. de insti. & substi. sub conditione factis. Bal. in rubri. C. de fide instru.

1. ratio.

2. ratio.

3. ratio.

* Sic Fl. & hæc quidē lectio vera est, sed in manu. & vul. edit. legitur, per procuratorem, rectius meo quidē iudicio.

4. ratio.

a *sublatis*. id est susceptis. sic. de pact. dota. l. si liberis.

b *Nihil actum esse*. iure veteri. nouo autem secus videtur: vt. C. de bon. quæ libe. l. fina. & l. penul. vel vt in auth. de hered. ab intest. col. ix. Azo. Nam per illa iura non quæritur iustus, vt videtur. & facit supra ad Maced. l. filium. Item arg. supra de nego. gest. l. qui aliena. §. quanquã. & C. de here. act. l. ij. Sed arg. contra. j. de ma. vind. l. apud filium. Accursius.

Pater.] **CASVS**. Si filius meus institutus est heres ab aliquo, & ego iubeo eum adire, non valet iustus, nisi ego sim certus vtrum filius sit institutus ex asse, vel ex parte, vel ex institutione vel substitutione, vel ex testamento, vel ab intestato: & nocet si ego sum mutus, dum tamen non careat intellectu. nam nutu substitue re possum: & si scio literas, possum scribere quod iubeo eum adire. & idem est si seruus meus sit institutus. sed & si ipse seruus sit mutus, iussu meo, p herede gerendo obligat me hereditati. Viuianus.

c *Existat*. id est existere possit alicui. Sed videtur contra. s. eod. l. si quis mihi bona. §. sed si mandauit. & l. si quis extraneus. §. sciendũ. contra. Sed distingue, per te, an per alium quærat hereditas. Azo. Vel dic vt ibi. **ADDITIONE**. Requiritur certitudo in patre sed nõ tanta. Bar. sed hec Barth. solutio non est satis explicata eã latius explicat Io. de Imola. sed non videtur rem satis assequi. Idcirco puto hanc generalẽ sententiam ex illa speciali distinctione explicandã esse. vt tũc scilicet certitudo in patre exigatur quando esset futura eius conditio deterior secus si melior. Cõtius.

d *Mutus pater vel dominus*. Not. quod duo nomina disiunctiue posita, verbo singularis numeri pluraliter copulantur.

e *Non careat*. pater vel dominus. si autem pater careret, haberet locum quod dicitur supra eo. l. cum heres. in prin. si autem dominus, tunc haberet locum quod dicitur supra eo. tit. l. qui seruum. & C. de cu. fu. l. si. §. talis. & arg. s. eo. l. si quis alicui. Item quidã referunt careat, ad filium, vel ad seruum: quod non potest stare, cũ de eis cepit pluraliter loqui. Item facit. s. eo. l. Antistius. §. fina.

f *Vt ei*. patri, vel domino.

g *Eius*. scilicet hereditatis.

h *Scientia*. quæ ei loquendo non est.

i *Literarum*. scribendarum. Et nõ vbi voce non est opus, nutus interuenit: vt. j. de regu. iur. l. vbi. & j. de act. & oblig. l. consensu. Item facit. s. eo. si per epistolam. Azo.

k *Mutus*. facit instit. de here. quali. & disse. §. fina. & s. eo. l. mutum.

Qui *superstitis*.] **CASVS** in hac lege vsque ad. l. Clodius, est talis: Repudiari hereditatem Titij viuientis: & postea decessit dictus Titius: & instituit me heredem. nunquid possem adire hereditatem eius de iure ciuili, vel bono. poss. petere de iure prætorio? Et dicitur quod sic: quia repudiari illud quod mihi non cõpetebat. Et scias quod recusatio hereditatis potest fieri non tantũ verbis, sed etiam re: puta abiiciendo à me res hereditarias. Sed quid si ego qui gessi pro herede, existimabam me esse pupillum, cum essem pubes, & ita errabam in ætate mea? Certè nihilo minus ero heres. Viuianus.

l *Qui*. vt ecce si repudio hereditatẽ Titij qui est viuus. nam post mortẽ potero effici heres vel de iure ciuili, vel de iure prætorio.

XCII. IDEM libro septimodecimo Responsorum.

Filius familias duxit vxorem. ea filiis sublatis^a intestata decessit. filij iussu patris non aui adierunt hereditatem. Quæro, an auo adquisita sit hereditas. Paulus respondit, secundum ea quæ proponuntur, nihil actum esse. **b**

In mandante requiritur certitudo causæ. Bartolus.

XCIII. IDEM libro tertio Sententiarum.

Pater quotiens filio mandat adire: certus esse debet, an pro parte, an ex asse: & an ex institutione, an ex substitutione: & an testamento, an ab intestato filius suus heres existat. **c**

Iustus potest fieri nutu & literis. Bartolus.

Mutus pater vel dominus, **d** filio vel seruo heredibus institutis, magis est vt si intellectu non careat, **e** nutu iubere possit adire hereditatem, vt ei **f** iure eius **g** cõmodum quæri possit: quod facile explicari possit scientia **h** literarum. **i** Mutus **k** seruus iussu domini pro herede gerendo, obligat dominum hereditati.

Non nocet nobis repudiatio facta de bonis viuientis. Bart.

XCIII. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

Qui **i** superstitis **m** bona repudiatur: **n** post mortem eius a-

m *superstitis*. pro certo idem si dubitetur: vt supra eo. l. is qui heres. §. si quis. & C. de cap. l. nec nos. Sed contra. C. de bo. lib. l. fin. Solu. ibi tacitè. nam expressè non posset: vt infra de bon. libe. l. Paulus. §. patroni. Item contra infra de do. l. quidam. §. si. Solu. ibi delinquendo.

dire hereditatẽ, itẽ bonorũ possessionẽ petere non prohibetur.

XCIV. PAVLVVS libro quarto Sententiarum.

Recusari hereditas non tantũ verbis, **o** sed etiã re **p** potest, & alio quouis **q** indicio volũtatis.

Error adẽtis in ætate propria, non impedit aditionem. Barto.

XCVI. HERMOGENIANVS libro tertio iuris Epitomarum.

Qui se pupillum **r** falso existimans, cum esset pubes, pro herede gessit: quo minus heres existat, nihil error talis ei nocebit.

Qui adit ex posteriori testamento inualido per iuris errorem, videtur ex primo repudiare secundum Papinianum: sed Paulus contra. Bartolus.

XCVII. PAVLVVS libro tertio Decretorum.

Clodius Clodianus factõ prius testamento, **r** postea eundem heredem in alio testamento inutiliter factõ instituerat. scriptus heres cum posterius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit: sed postea hoc inutile repertum est. Papinianus **t** putabat **r** repudiasse eum ex priore hereditatẽ, ex posteriore autem non posse adire. Dicebam **u** non repudiare eum qui putaret posterius valere. Pronuntiauit **x** Clodianum intestatũ **y** decessisse.

uis. Accursius.

Qui se pupillum. Nota, qui putat se nihil agere, tamen tenet quod agit. facit supra eod. l. sed & si de sua. Accursius.

Clodius.] **CASVS**. Quidã nomine Clodius fecit de iure testamentum: & instituit in eo sibi heredem Titium: & postea fecit non de iure aliud testamentũ: & instituit sibi eundem Titium: & decessit Titius cũ putaret valere secundũ testamentũ: & ex eo adiuuit. & postea nolebat ipse adire ex primo, cũ nihil valeret aditio ex secundo. nõ quid potest? Et pronuntiauit Papinianus decessisse intestatũ Clodium, qui Titius adẽdo ex secũdo testamẽto videtur repudiasse ex primo: & quia aditio non valuit ex secũdo. sed ipse malè dixit. nõ enĩ videt Titius repudiasse ex primo, cũ putaret secũdũ valere: & ideo poterit adhuc adire ex primo testamẽto. **Vi.**

l *Prius testamento*. solenni & vtili. Accursius.

t *Putabat*. sed malè: vt. s. de inoffic. test. l. mater. sed pro eo erat. s. eo. l. filium emancipatum. sed ibi sciens testamentum valere accipit ab intestato: vt ibi nõ.

u *Dicebam*. & bene: vt. d. l. mater. & s. de peti. heredi. l. legitimã. & j. de leg. iij. l. si iure testamẽto. & l. Lucius. §. Sèpronix. & ar. s. tit. j. l. iij. arg. s. de dona. inter virũ & vxor. l. quod autẽ. §. si vxor. & de le. ij. qui fidei cõmissum. & l. Lucius. §. qui quis. & j. de appell. l. Seio. Ac.

x *Pronuntiauit*. iudex huius causæ. Accursius.

y *Intestatũ*. ergo videtur iudicasse secundum Papi. vnde dic qd malè pronuntiauit: quia per inutile non infirmatur vtile: vt instit. qui. mo. testa. infr. §. ex eod. & C. de testa. l. hac consultissima. §. si quis. & d. l. qui fideicommissum. quæ sunt contra. Vel dic quod bene pronuntiauit: sed non quia non possit adiri: sed quod scriptus heres in priori testamento priusquam ex primo adiret, decesserit, secundum Ioan. & sic sunt. d. ll. contrariæ. & facit infra de iis qui.

n *Repudiatur*. idem si pactum faciat: vt. C. de inoffic. testa. l. si quãdo. C. de pact. l. pactũ. & l. fin. & C. de colla. l. pactum. Idem si iuret: vt. C. de leg. & senatusconsult. l. nõ dubium. Et nõ eundem venire contra vbi non tenet quod fit. sic infra de op. leg. l. homine. & infra ad Tertyl. l. filij. §. j. Item nõ de pact. futuræ successionis. Itẽ not. nõ posse repudiari quẽ nõ possunt peti. sic infra de leg. ij. l. si ita scriptum. §. si sub conditione. & infra de succ. edic. l. j. §. decretalis.

o *Recusari*. Verbis. solis, cum quibus presumo talem voluntatem qualem verba declarãt: vt infra de supel. leg. l. Labeo. §. idem Tubero.

p *Re*. & verbis rem à se abdicando. sed etiam sine verbis talia potest ostendere per quæ apparet eum nolle: vt instit. de hered. qualit. & diff. §. fina. nam nihil refert revel verbis aliquid fiat. sic supra de legi. & senatusconsult. de quibus. & infra rã. hab. l. Paulus respon. Item facit. C. de condic. indebit. l. indebitum. & infra ad Trebellia. l. restituta. Itẽ facit supra pro socio. l. iij. j. respon.

q *Alio quouis*. aliàs alio quouis: aliàs alio quouis.

Repudiari nõ possunt, quæ peti nõ possunt.

Vide in hũc locum Vigl. in cõ. ad. §. ex co. autẽ. quibus modis testa. infirm. inst. lib. 2.

Nutus interuenit, vbi voce nõ est opus.

qui. vt indig. l. cum quidam. & de verb. oblig. l. si dari.

Quæ neptis. CASVS. Titia habens filiam Seia, & ex ea Seia neprem Semproniam: maritauit dictam neptem Sempronio: & centum noie dotis eidem Sempronio spopodit: & quolibet mese dabat eidem Sempronio. x. noie vsurarum dictorum centum promissorum p. dote pro satisfaciendo Sepronio de exhibitione siue alimētis que dabat de suo vxori suæ: quæ erat, vt dictum est, neptis dictæ Titia. decessit tempore procedente dicta Titia auia, institutis sibi heredibus filia sua Seia, & duobus aliis impuberibus. postea Sepronius maritus neptis egit contra dictos tres heredes auia ad centum prædicta sibi promissa per auia: & quilibet eorum fuit ei cõdemnatus pro hereditaria portioe. & postea quilibet dictorum trium heredum promissit eidem Sepronio soluere partem in qua erat ei condennatus, cum eisdem vsuris quas Titia testatrix præstabat quolibet mese eidem Sepronio pro alimētis dictæ suæ neptis. postea dicti duo heredes impuberes qui erant coheredes dictæ Titia filia testatrix, abstinerunt se ab hereditate Titia per beneficiu in integrum restitutionis ab imperatore impetratū: & sic tota hereditas cepit pertinere ad dictam Seiam testatrix filiam. quæritur, vtrum dictus Sempronius maritus neptis dictæ Titia testatrix possit cõuenire Seiam filiam testatrix pro partibus coheredum qui abstinerunt: Et respon. quod sic. Item habebit Seia filia testatrix omnes hereditarias actiones, & denegabuntur eis duobus coheredibus qui se abstinerunt. & hoc idem retulit Aristo in Decretis Frontianis in quodam alio casu simili supradicto. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

Post abstentionem coheredum, alius se implicans vniuersæ hereditati, vniuersis oneribus tenetur. Bartolus.

XCVIII. SCAEVOLA libro vicesimo sexto Digestorum.

Quæ neptis suæ noie, quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine spopoderat, & p vsuris in exhibitionem certam summam præstabat: decessit relicta Seia filia, & aliis heredibus: cum quibus Sempronius iudicio egit: cõdemnatiq; pro portionibus hereditariis singuli heredes, inter quos & Seia, Sempronio cauerunt summam qua quisq; cõdemnatus erat, vsuris h eisdem quæ ad exhibitionem à testatrice præstabantur. postea excepta Seia filia, cæteri heredes abstinerunt hereditate beneficio principis: & tota hereditas ad Seiam pertinere cepit. Quæro, an in Seiam, quæ sola heres remansit, & omnia vt sola heres egerat, pro eorum quoque portionibus qui beneficio principali hereditate abstinerint, utilis actio dari debeat. Respondit, pro parte

- a Seia. filia. Accursius.
- b Sponderat. sed non soluerat.
- c In exhibitionem. i. propter exhibitionem quam faciebat vir. sic. j. de excep. do. l. si. j. respon. & s. de in rem ver. l. pe. & si. Accursius.
- d Sempronius. maritus neptis.
- e Iudicio. sub. in. & dic egit ex promissione dotis.
- f Seia. scilicet condennata.
- g Caerunt. id est, per cautionem promiserunt summam, &c.
- h vsuris. id est, sub vsuris.
- i Abstinerunt. beneficio in integrum restitutionis: quia minores vel milites erant: vt insti. de her. qua. & dif. s. extraneis. & s. sciendum.
- k Maluisset. nec enim compellebatur: vt. s. eo. l. si minor. & facit. j. de suc. edi. l. fin. & s. de mino. l. ait prætor. s. sed quod Papinianus. & j. l. proximi. & j. ad Trebel. l. j. Accursius.

Aristo. Abstinerat. per in integ. resti. cum iam aduisset, secundum Azo. certè idem & si nõ adierat, sed abstinuit: quod potest: vt. s. eo. l. necessariis. Accursius.

m Parata. ad quod non cogebatur secundum primum casum: vt. s. l. proximi. nota. vel ad quod cogebatur, secundum alium: vt. s. eo. l. qui ex duabus. s. qui semel.

TESTAMENTA QVEMADM. APERIAN. &c.
gratia deliberationis & aditionis hereditatis de qua dictum est, opus est tabulas aperiri. ideo de hoc dicit. Accursius.
Quamuis ex asse heredes scripti hereditatem acquirere possint clausis tabulis testamenti, non tamen ex parte scripti, nisi sui heredes sint. ideoque post titulum de acquirēda hereditate, recte subiicitur quemadmodum testamenta aperiuntur, recitentur, describantur. hoc vero fit lege Iulia vicesimaria, & remedio extraordinario ex hoc edicto in eum qui fatetur penes se tabulas esse, nec vllā non exhibendi causam allegat vel interdicto de tabulis exhibendis in eum qui inficiatur aut litigat. Cuiac.

Mnibus.] Primò ponit mētē edicti. Secūdò rationē. Tertio incipit exponere. Secūda ibi, Ratio. Tertia ibi, Si quis. Bar. CASVS. Titius fecit testamentū: & instituit sibi heredem Seiu, & mihi legatū reliquit, & decessit. nūc volo petere ab herede legatū. vnde peto ab eo corā iudice vt permittat mihi inspicere & legere, vel etiā describe re tabulas testamenti: quia per testamētū volo probare mihi relictu legatum: & dixi iudici: Dñe, quærat ab herede si habet vel habere potest tabulas testamētū. & cū iudex interrogaret heredē, heres respondit, bene habeo: sed nõ teneor ei facere copiam inspicēdi vel describēdi: pbet alter de legato suo si vult. modo quæritur, vtrum heres ad prædicta teneatur? Et dicitur q sic: & nõ solum mihi legatario tenetur ad prædicta, sed etiam procuratori meo. Et est ratio quare tenetur mihi, quia nõ bene possu probare corā iudice de legato meo, nisi inspectis & cognitis verbis testamēti: nec etiā possum trāsfigere super legatum nisi verbis testamēti lectis & cognitis. Sed quid si vnus de testibus qui signauerunt testamētū, neget sigillū suū agnoscere, cum ostenditur ei testamētū sigillatum coram iudice: pertinet enim ad officiu iudicis facere venire coram se omnes testes qui signauerunt, antequam aperiat testamētum: & ostendet legatario ad sciēdum vtrum ipsi agnoscat eorum sigilla. Certè non ideo minus aperiuntur tabula: habentur tamen aliās suspectæ. Item nõ mirū si mihi legatario debet facere iudex prædictam copiam. nam instrumentum tabularum testamēti non est tantum heredis, sed etiam est vniuersorum quibus aliquid est in eo relictu. Item illud quod dictum est, habet locum nõ tantum in testamento iure perfecto, sed etiam in falso vel iniusto vel irrito. quamuis enim illa non dicantur testamenta propriè: tamen abusuè testamenta appellantur. Item habent locum prædicta siue sit mihi relictu legatum in codicillis, siue in epistola, siue in principalibus tabulis, siue in secundis. Quid si liquet eum viuere ex cuius tabulis prædicta peto: certè non debet mihi fieri copia. Et quod dixi in vno testamēto, habet locum in pluribus. diem tamen & cõsulem tabularum nõ debeo describere vel inspicere: possem enim falsum committere. Quid si heres petat à iudice tempus ad exhibitionem testamenti mihi faciendam: certè habere debet secundum angustias seu prolixitatem loci in quo dicit esse testamentum. Item quid si neget se posse habere testamentum: certè tunc non habeo beneficium huius edicti: sed debeo agere cõtra eum interdicto de tabulis exhibendis. heres autem potest ad exhibendum agere pro tabulis testamenti ab alio possessis, & etiam vindicare. & h. d. vsque ad. l. cum ab initio. Viuianus.

eorum qui se abstinerunt, actiones solere decerni in eā quæ adisset, & maluisset integra hereditaria onera subire.

In eum qui post abstentionem vnus omnia bona vindicat, dantur actiones integræ. Bartolus.

XCIX. POMPONIUS libro primo senatusconsultorum.

Aristo in decretis Frontianis ita refert: Cum duæ filie patri necessariae heredes extitissent, altera se paterna abstinerat hereditate, altera bona paterna vindicarat, totumque onus suscipere parata erat: Sanctum Cassium prætorem causa cognita actiones hereditarias utiles daturū, rectè pollicitū ei quæ ad hereditatē patris accederat: denegaturūque ei quæ se abstinerat.

TESTAMENTA QVEMADM. APERIAN. INSPICIANTUR, & DESCRIBANTUR. f. TITVLVS IIII.

I. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

Mnibus quicūque considerant tabulas testamenti inspicere, vel etiā describere: def-

nire coram se omnes testes qui signauerunt, antequam aperiat testamētum: & ostendet legatario ad sciēdum vtrum ipsi agnoscat eorum sigilla. Certè non ideo minus aperiuntur tabula: habentur tamen aliās suspectæ. Item nõ mirū si mihi legatario debet facere iudex prædictam copiam. nam instrumentum tabularum testamēti non est tantum heredis, sed etiam est vniuersorum quibus aliquid est in eo relictu. Item illud quod dictum est, habet locum nõ tantum in testamento iure perfecto, sed etiam in falso vel iniusto vel irrito. quamuis enim illa non dicantur testamenta propriè: tamen abusuè testamenta appellantur. Item habent locum prædicta siue sit mihi relictu legatum in codicillis, siue in epistola, siue in principalibus tabulis, siue in secundis. Quid si liquet eum viuere ex cuius tabulis prædicta peto: certè non debet mihi fieri copia. Et quod dixi in vno testamēto, habet locum in pluribus. diem tamen & cõsulem tabularum nõ debeo describere vel inspicere: possem enim falsum committere. Quid si heres petat à iudice tempus ad exhibitionem testamenti mihi faciendam: certè habere debet secundum angustias seu prolixitatem loci in quo dicit esse testamentum. Item quid si neget se posse habere testamentum: certè tunc non habeo beneficium huius edicti: sed debeo agere cõtra eum interdicto de tabulis exhibendis. heres autem potest ad exhibendum agere pro tabulis testamenti ab alio possessis, & etiam vindicare. & h. d. vsque ad. l. cum ab initio. Viuianus.

n Tabulas testamenti. videtur ergo q ad solum testamētū in scriptis pertineat hoc edictū, sicut & interdictū de tabulis exhibendis: vt. j. de tabu. exhiben. l. j. Item ad omnem scripturā quæ pertinet ad testamētum: vt. j. eo. l. ij. s. ad causam. & C. eo. l. iij. Sed quid prodest hæc descriptio & inspectio? Respon. prodest: quia sic est clausum, q nullus scit etiā de testibus quid ibi sit scriptū: vt. C. de testa. l. hac cõsultissima. in principio. Itē immutatur sola incisione, argu. C. de testa. l. nostrā. Item nūquid in nūcupatio scripto: an potest agi vt huius fiat copia? Videtur q sit vile, sicut & interdictum de tabu. exhi. nam & datur secundum nūcupationem: vt. C. de secun. tabu. l. ij. & edictū diui Hadriani vtile: vt. C. de edic. diui Hadri. tol. l. fin. Item & in aliis instrumentis hereditariis hoc fit: vt infra ad leg. Fal. l. penul. s. si. & pe. Item supra de eden. l. j. s. ij. & iij. Accursius.

o Describere. & legere: vt. j. eo. l. ij. s. inspectio.

legere, vel etiā describe re tabulas testamenti: quia per testamētū volo probare mihi relictu legatum: & dixi iudici: Dñe, quærat ab herede si habet vel habere potest tabulas testamētū. & cū iudex interrogaret heredē, heres respondit, bene habeo: sed nõ teneor ei facere copiam inspicēdi vel describēdi: pbet alter de legato suo si vult. modo quæritur, vtrum heres ad prædicta teneatur? Et dicitur q sic: & nõ solum mihi legatario tenetur ad prædicta, sed etiam procuratori meo. Et est ratio quare tenetur mihi, quia nõ bene possu probare corā iudice de legato meo, nisi inspectis & cognitis verbis testamēti: nec etiā possum trāsfigere super legatum nisi verbis testamēti lectis & cognitis. Sed quid si vnus de testibus qui signauerunt testamētū, neget sigillū suū agnoscere, cum ostenditur ei testamētū sigillatum coram iudice: pertinet enim ad officiu iudicis facere venire coram se omnes testes qui signauerunt, antequam aperiat testamētum: & ostendet legatario ad sciēdum vtrum ipsi agnoscat eorum sigilla. Certè non ideo minus aperiuntur tabula: habentur tamen aliās suspectæ. Item nõ mirū si mihi legatario debet facere iudex prædictam copiam. nam instrumentum tabularum testamēti non est tantum heredis, sed etiam est vniuersorum quibus aliquid est in eo relictu. Item illud quod dictum est, habet locum nõ tantum in testamento iure perfecto, sed etiam in falso vel iniusto vel irrito. quamuis enim illa non dicantur testamenta propriè: tamen abusuè testamenta appellantur. Item habent locum prædicta siue sit mihi relictu legatum in codicillis, siue in epistola, siue in principalibus tabulis, siue in secundis. Quid si liquet eum viuere ex cuius tabulis prædicta peto: certè non debet mihi fieri copia. Et quod dixi in vno testamēto, habet locum in pluribus. diem tamen & cõsulem tabularum nõ debeo describere vel inspicere: possem enim falsum committere. Quid si heres petat à iudice tempus ad exhibitionem testamenti mihi faciendam: certè habere debet secundum angustias seu prolixitatem loci in quo dicit esse testamentum. Item quid si neget se posse habere testamentum: certè tunc non habeo beneficium huius edicti: sed debeo agere cõtra eum interdicto de tabulis exhibendis. heres autem potest ad exhibendum agere pro tabulis testamenti ab alio possessis, & etiam vindicare. & h. d. vsque ad. l. cum ab initio. Viuianus.

† Sic recti, in veter. inquit. Taure. cum in archet. tamen sit, delegaturum.

† Vulg. Quæadmodum testamenta.

† Hic titulus videtur pertinuisse ad legē de vicesima, vt Paulus lib. 4 Sententiarum tit. 6. De qua in vita Marci per Capitol.

In vet. manuscri. ad marginem huius tit. scriptū reperit. Hic incipit aliud exemplar.

a] Quæ sit quandoque officio iudicis. in Spec. tit. de offic. omnium iudic. s. i. versic. itē improbat quadoque. & quadoque, vt hic, per edictum de tabulis exhibendis. Barto. in. l. si j. de tabulis exhiben.

a *Quod*. id est, quod fiat copia describendi & inspiciendi.

b *Alieno nomine*. vt tamen de calūnia iuretur : vt. C. eo. l. iij. & procurator debet iurare de calūnia : vt & infra de dam. infect. l. qui bona. §. qui in alieno. nec enim hoc omnimodam formam iudicij habet: vt dico in bo. poss. vel dicas quod ipse dominus non procurator iurat : vt. C. de iura. calum. l. ij. §. sin autē.

leg. si alieno.

† inspiciendi.
* Videtur & hic & in l. ult. §. quod quisque iuris. & l. 15. de noxa. leg. Procontul. Anto. Aug. lib. i. c. 5.

c *Verbis testamenti*. & i deo æquum fuit vt desiderium volētis aperiatur. Azo. ad quod supra de transac. l. de his. Item iuramentum hoc prætēxtu retractatur: vt C. de reb. cre. l. fi. & sententia de æquitate, licet non de rigore : vt infra de except. rei iu. l. si mater. in princ. Item facit supra de interrog. act. l. de ætate. §. si ex causa.

d *Si quis*. ex testibus.

e *neget*. cum aperitur testamentum, & conuocatur testes vt sua sigilla recognoscant : vt infra eod. l. cum ab initio. & l. sequen. & vnus negat, id est, dicit ibi nō esse suum. vel id est, reprobat. aliās aliter ponitur, negat : vt. C. de peti. heredi. l. si putas.

† Vnus ergo testis auditur. & est simile in. c. 3. cum glo. super verbo, clerici. extra de procura.

f *Suspecta sunt*. ergo vox vnus inducit suspicionem. sic. §. de do. præle. l. Theopompus. Sed Io. dicit hoc speciale: quia maior solennitas exigitur hīc quā alibi. Item argu. contra. §. de quæstio. l. maritus. plenam autem probationem non inducit: vt C. de testi. l. iurifurandi. Item quid si præter hoc sint alia sufficientia sigilla? Respon. sufficit, arg. C. si ex fal. instr. l. iij. Accursius.

Vox vnus suspicionē inducit.

g *Abularum instrumentum*. No. testamentum vocari instrumentum, & publicum: vt statim dicam & bene : quia generalis est appellatio instrumenti: vt. §. de fide instr. l. j. Accursius.

h *Vnius hominis*. subaudi, tantum.

i *Adscriptum est*. vt & infra de tab. exhi. l. iij. §. solent. & dic quod est vniuersorum vtilitate, nō proprietate: sed heredis tantum proprietate: vt infra. l. proxi.

k *Publicum*. auctoritate, vt ei credatur, cum sint ibi septem sigilla: etiam si non viuant testes. quod non placet, nisi sit per manum publicam scriptum. Vel publicum, id est, ad publicam vtilitatem pertinens : vt. §. eod. l. vel negare. & facit §. de eden. l. prætor. §. huius. an autem ille cui est nihil legatum, possit agere, vt sic sciat an sit sibi relictum: videtur quod non: vt in prin. huius. l. & §. de tab. exhi. l. iij. §. solent. Sed dicas contra: vt hīc & §. l. j. in prin. & §. ratio. & §. eo. §. si dubitetur. & no. C. de tabu. exhi. l. j.

l *Imperfecta*. hoc quo ad hoc vt edictum habeat locum : vt hīc: & interdictum de tabu. exhi. vt infra de tabu. exhi. l. iij. §. hoc interdictum. Sed contra infra ad. l. Cor. de fal. l. si quis legatum. Solu. pro falso & non perfecto testamento nec hoc edictum nec illud interdictum de tabu. exhi. locum habet: vt ibi. sed pro falso perfecto, vel pro vero & imperfecto vtrumque datur: vt hīc. vel dic vt ibi no. in. §. hoc interdictum. Item facit infra de verbo. signifi. l. Paulus. & pro emptore. l. iij. §. separata. Sed ar. contra insti. quib. mo. test. infir. §. ex

describendique potestatem facturū se prætor * pollicetur. quod ^a vel suo, vel alieno nomine ^b desiderati tribuere eū manifestum est. Ratio autem huius edicti manifesta est. Neque enim sine iudice transigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his controuersis quæ ex testamento proficiscerentur, aliter potest, quā inspectis cognitisque verbis ^c testamenti.

Vnus ex testibus necessariis adscriptis in testamento contradicens, fidem testamēti facit vacillare. Bartolus.

Si quis ^d neget ^e sigillum suum agnoscere: non ideo quidem minus aperiuntur tabulæ, sed aliās suspectæ fiunt. ^f

II. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Tabularum testamēti instrumentum ^g non est vnus hominis, ^h + hoc est heredis, sed vniuersorum quibus quid illic adscriptum est: ⁱ quin potius publicum ^k est instrumentum.

Omnis scriptura quæ prima facie continet vltimam voluntatē, pertinet ad hoc edictum. Bart.

Testamentum autem propriè illud dicitur, quod iure perfectū est. sed abusiue testamēta ea quæ appellamus, quæ falsa sunt, vel iniusta, vel irrita, vel rupta. Itemque imperfecta ^l solemus testamēta dicere. Ad causam ^m autem testamenti pertinere videtur id quodcunque quasi ad testamē

eo. sed quo ad hoc, edictum obtinet quod hīc non vt rumpat primum.

m *Ad causam*. continebatur in edicto quod non habemus, quod omnis scriptura pertinens ad causam testamenti posset peti: vt & C. eo. l. pen. quod hīc exponitur. in illo autem de tabu. exhi. constat hoc dici : vt. §. de tabu.

exhi. l. j. in prin. siue ergo sit testamētum, siue codicilli, pertinent : vt hīc, & C. e. l. si. sic ergo accipitur causa testamēti, id est, testatio mentis. sic ergo largè omnis talis scriptura est testamētum: vt institu. de testa. in prin. & facit infra de verb. signifi. l. verbum pertinere. & de tab. exhi. l. j. §. hoc interdictū & infra eo. l. sicut.

Si dubitatur de vita testatoris, testamentum non aperiatur, nisi causa cognita. Bartolus.

Si dubitetur vtrū viuat an decesserit is cuius quis quod ad causam testamenti pertinet, inspici describique postulat: dicendum est, prætorem causā cognita statuere id debere, vt si liquerit ^o eū viuere, ^p non permittat inspici tabulas, ^q & vt ipsam scripturam ^r quis inspiciat, & sigilla, ^s & quid aliud ^t ex tabulis velit spectare. Inspectio ^u tabularum etiā ^v lectionem earum indicat.

Inspectio & descriptio tabularum fit sine die & consule. Barto.

Diem autem & consulem tabularum non patitur prætor describi vel inspici, idcirco, ne quid falsi fiat. Namque etiam inspectio ^u materiā falso fabricando instruere potest.

Ex causa datur terminus ad exhibendum tabulas. Bartolus.

Vtrum autem incontinenti potestatem inspiciendi vel describendi iubet : ^x an desideranti tempus dabit ad exhibitionem? Et magis est vt dari debeat ^y secundum locorum angustias seu prolixitates. ⁷

r *Et sigillet*. scilicet inspectam. Accursius.

f *Et quid aliud*. aliās, & quod aliud: & aliās, & quid. & expone pro quod. q. d. & sigillet, id est, sigillaturum se dicat id aliud quod vult inspiciere : puta aliqua signa quæ consueuerunt apponi chartis : vt in auth. de fide instr. §. oportet. colla. vj. si ergo esset mortuus, hoc permetteretur licet ibi nihil sit relictum, vt hīc innuit : & no. supra in principio huius. l. Accursius.

t *Inspectio*. & hoc verbum erat in edicto quod hīc exponit, id est, ex quo permittitur inspectio à remotis, & lectio de proximo permittitur: quia cum quid conceditur, & id quod ex eo sequitur, argu. supra de iurifdi. om. iu. l. ij. & contra cum quid prohibetur. C. de leg. & senatuscon. l. non dubium. Accursius.

u *Nam inspectio*. nedum descriptio & lectio. nam viso eo die posset probari quod testator eo die fuisset alibi: vt supra de eden. l. j. §. editiones. & §. idem. & ideo non fit: vt hīc, & C. eo. l. iij. in fin. Sed contra supra de eden. l. prætor. vbi rationes cum die & consule eduntur, quæ sunt communes, vt & testamentum: & communium scripturarum fit editio cum die & consule. Sed ibi me mandante, hīc non: vt. §. de eden. l. si quis ex. §. ex hoc. Item hīc maior timor falsitatis: vt. C. de fideicommiss. l. fi. Item not. quod tollitur via malitiis. sic. C. de indic. vidu. tol. l. ij. Accursius.

x *Dari debeat*. sic. §. de eden. l. prætor. §. fin. & l. seq. & ad exhi. l. sed si hereditas. §. j. & instit. de offic. iudi. §. quod si neget. & §. de tabu. exhi. l. j. §. j. & arg. §. de interrog. act. l. qui interrogatur.

y *Prolixitates*. ad hoc. C. de dila. l. j. & §. de feriis. l. oratione.

Compelletur.

hoc dici : vt. §. de tabu. exhi. l. j. in prin. siue ergo sit testamētum, siue codicilli, pertinent : vt hīc, & C. e. l. si. sic ergo accipitur causa testamēti, id est, testatio mentis. sic ergo largè omnis talis scriptura est testamētum: vt institu. de testa. in prin. & facit infra de verb. signifi. l. verbum pertinere. & de tab. exhi. l. j. §. hoc interdictū & infra eo. l. sicut.

n *si plura*. id est, in pluribus chartis: puta in vna Titius, in alia Seius scripti sunt: & simul signata: & sic est vnus : vt §. de secund. tabu. l. j. §. si quis in duobus. & §. de tabu. exhi. l. iij. §. j. Vel dic plura integra & simul signata: vt. §. de testa. l. vnum. & infra eodem. l. si in duobus. Vel tertio quod etiā prius vnum, postea aliud : & sic primum ruptum: tamen pertinet ad hoc edictum: vt supra proxi. §. Accursius.

o *Liquerit*. id est, liquidò apparuerit. quadrisyllabum. Sed nonne quilibet presumitur viuere, etiam vsque ad. c. annos, nisi pbetur mortuus: vt. C. de sacrosan. eccle. l. fin. sed hīc probatur viuere: Sed respō. quod probatū erat eū mortuum : quod sufficit semiplenè probari per vnum testem, vel aliā præsumptionē vt habeat locū hoc edictū.

p *Tabulas*. in totum.

q *Scripturam*. pro parte.

† Vbi enim est testamētum, mors testatoris intercedat necesse est. nam testamentum in mortuis confirmatū est, alioqui non valet quādiu viuūt is qui testatus est. Paulus ad Hebræos capit. 9. * sigillet.

* præbetur.

2 Compelletur. per hoc edictum.

b si tamē neget. vel non neget, sed causam quare nō exhibeat, pre-
tendar: vt. j. de tabu. exhi. l. j. §. j.

c *Psi tamen heredi vindicatio.* hoc post aditam hereditatem.

d *Et ob id.* si quia datur vindicatio, datur ad exhibendū: quod est speciale in chartis: vt ita demū detur ad exhibē. dū, si & meā sint charta: vt hīc, & s. ad exhiben. l. iij. §. j. aliās sufficit qualitercumq; interfit exhiberi: vt. s. ad exhibē. l. j. & l. iij. §. est autē. cū sequētibus. §. §. & in ea. l. §. si quis extra heredē. An autē hoc edictū detur heredi? Respō. sic: vt. s. eo. l. ij. in pri. & c. eo. l. ij. & iij. Accur.

C *Vm ab initio.* **CASVS.** Dicitur est à prin. tit. vsq; huc, qualiter heres tenetur mihi legatario facere copiā corā iudice inspiciendi & legēdi & describēdi tabulas testamenti in quo mihi relicū est legatū. nūc vult dicere de vno quod debet facere iudex antequam faciat mihi dictā copiā. nam ante debet cogere testes q̄ suis sigillis signauerūt testamentū, venire corā se, & sigilla sua quā apposuerunt testamēto, recognoscere, aut negare se signasse. Sed quid si aliqui ex dictis testibus vel etiā omnes sunt absētes? Certē mittere debet iudex testamentū ad eos vt agros scāt sigilla eorū: & postea debet aperire testamentū, & recitare & facere mihi copiā prædictā. nō autem debet iudex dictos testes absentes facere venire ad se: quia hoc sæpe eueniret cū magna captione testium qui aberāt causa expediēdi negotia eorū. est enim iniquū q̄ dictū officium testiū sit eis dānosum. Sed quid si aliqua iusta causa subit propter quā non potest iudicari apertura tabularū donec tabulæ mittantur ad dictos testes absentes, & reportentur ad iudicē? Certē tūc iudex debet curare vt aperiātur tabulæ interueniētibus viris optimæ opinionis: & debet mihi vel legatario fieri copia describēdi verba testamēti, & recognoscēdi verba legati. & hoc factō debēt obsignari tabulæ testamēti ab illis viris optimæ opinionis, quibus interueniētibus (vt dictū est) sunt apertæ: & postea debent mitti dictæ tabulæ ad illū locū vbi sunt dicti testes absentes, vt ipsi recognoscāt sigilla eorū. & hoc vult dicere vsq; ad legē pupill. Viu.

e *Cogat.* captis pignoribus: vt arg. insti. de satisf. tuto. §. pe. vel pœnali iudicio, vt. s. si q̄s ius di. nō ob. l. j. Et nō testes cogi ad testificandū: vt. j. de tabu. exhi. l. locū. §. exhibere. & c. de testi. l. si quādo. Itē dicas eos cogi si præsentēs sint. aliās non: vt. j. eo. l. sed si quis. Acc.

f *Recognoscere.* iurando dicere verum sint sua vel non: & an sit testamentum illius: vt hīc, & j. l. proximi. nec enim aliter creditur testibus: vt. C. de testi. l. iurifurandi.

g *Ed si maior.* non est attendendum de maiori parte: quia idem esset & si nulli inuenirentur: vt. C. e. l. ij. & j. l. proximi.

h *Ed si quis ex signatoribus aberit.* in alterius territorio. alioquin inuēni veniēt: vt. s. eo. l. cū ab initio. & c. de testi. l. si quādo. in prin. & de fide instr. l. iudices. Vel refert inter hanc cognitionē & testimonia. Azo. quia etiam in eodē territorio cōstituti nō coguntur venire: cum etiā suā domi possit ostendi eis: sed testificatio fit coram iudice causā. in casu tamen ybicumque sint, coguntur venire, scilicet si consuetudo sit: vt. s. de testi. l. iij. §. si. Accursius.

i *Damnosum.* sic. j. de fur. l. si feruus communis. §. quod verò. & j. de cura. bonis dādo. l. ij. §. queritur. & c. de testi. l. si quādo. §. sed cum. & s. quibus ex cau. ma. l. videlicet. & c. de excusa. tut. l. apparitores. Sed hæc iniquitas quandoque toleratur & statuitur: vt infra de iis qui. vt indi. l. post legatum. §. his vero.

VII. GAIUS libro septimo ad Edictum Provinciale.

S Ed si quis ex signatoribus aberit, mitti debet tabulæ testamenti vbi ipse sit, vt adgnoscat. nā reuocari eū adgnoscedi causa, onerosum est: quippe sæpe cū magna captione à rebus nostris reuocamur. & sit iniquū, damnosum i cuiq; esse officiū suū. Nec ad rē pertinet, vnus absit, an omnes. Et si fortē omnibus absentibus causa aliqua k aperire tabulas vrgueat, debet procōsul curare vt interuenientibus optimæ opinionis viris aperiātur: l & post descriptum & cognitum factum, ab hisdem quibus interueniētibus apertæ sunt, obsignentur: m tunc deinde eō mittantur, vbi ipsi signatores sint, ad inspicienda sigilla sua. n

Tabulæ pupillares non aperiuntur viuo pupillo, nisi ex causa. h. d. cum. l. seq. Barto.

VIII. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Pupillares tabulas, etiam si nō fuerit superscriptum ne aperiarentur: attamen si seorsum eas signatas testator reliquerit, prætor eas aperiri, nisi causa cognita, o non patietur.

IX. PAVLVVS libro quadragesimo quinto ad Edictum.

Si mulier ventris nomine in possessione p sit: aperiēde sunt secūda tabulæ, vt sciatur cui demandata sit curatio. q

uit seorsum à testamento suo: ita quod testamentū suū erat in vna charta, & pupillare in alia. certē siue testator subscripsit dictis pupillaribus tabulis quod nō aperiatur, siue nō, non debet pati prætor eas aperiri nisi causa cognita: vt quia dico mihi relicū esse legatum in eis tabulis pupillaribus: vel quia mulier ventris nomine in pos. bo. testatoris sit, scilicet vt sciatur cui demandauit testator curationem ventris. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

o *Causa cognita.* puta pupillo mortuo. ad quod. C. eo. l. iij. & instit. de pupil. substit. §. si autem. vel dic vt. j. l. proximi. in prin.

p *Si mulier ventris nomine in possessione.* missa per prætorē, quia prægnans inuenitur post mortem viri: vt infra de ventre in pos. mit. l. j. in princ.

q *Curatio.* scilicet ventris. nam curator non tutor datur ventri à magistratu: vt. s. de tuto. & cu. da. ab his. l. ventri. nec tamen hīc tenet datio à testatore: sed debet per iudicem confirmari: vt. s. de cōfir. tuto. l. j. at pupillo qui est in ventre, potest à testatore tutor dari: vt insti. de tute. §. pe.

Si in duobus. **CASVS.** In duobus exemplariis authenticis fecit testamentum Titius, legatarius petit testamentum aperi. certē sufficit alterū esse apertum: & nō est vis à quo apertū sit, siue sui natura, siue alio modo: quia semper videtur apertū. Sed quid si tabulæ testamēti sunt exustæ vel suppressæ vel occultatæ, & ita nō cōparent? Certē debēt legata solui legatariis si alio modo probēt sibi relicta. Itē scias q̄ non solū testamentū aperi. potest legatarius petere, sed etiā codicillos, & secūdas tabulas: quia pars sunt testamēti. quod autē dixi in duobus exemplariis authenticis, nō habet locū si vnū exemplariū est authenticū, & aliud exemplū: quia apertō ex-

Hoc edictum competit confidenti contra negantem interdictum, & heredi vindicatio competit. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

Si quis non negans apud se tabulas esse, non patiatur inspici & describi: omnimodo ad hoc cōpellitur. a Si tamen neget b penes se tabulas esse: dicendum est ad interdictum remitti, quod est de tabulis exhibendis.

III. GAIUS libro septimodecimo ad Edictum Provinciale.

Psi tamen heredi vindicatio c tabularum, sicut cæterarū hereditariarum rerum competit: & ob id d ad exhibendum quoque agere potest.

In his. ll. t. statur quale debet esse officium iudicis in aperiēdo tabulas postquam liquet quod aperiri debent. Bartolus.

III. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Cum ab initio aperiēde sint tabulæ, prætoris id officium est, vt cogat e signatores cōuenire, & sigilla sua recognoscere: f

V. PAVLVVS libro octauo ad Plautium.

Vel negare se signasse. publice enim expedit suprema hominū iudicia exitum habere.

VI. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Sed si maior g pars signatorū fuerit inuēta: poterit ipsis interueniētibus resignari testamētum, & recitari.

+ Conco. e. sanè dilecto cū glos. super verbo, sustinere. prope prin extra de renun.

Testis officium publicum habet.

plo non videtur apertum authenticum. & h. d. vsque ad fin. titu. Viuianus.

a Si in duobus exemplariis. hoc fieri potest, & vtrumque est authenticum: vt instit. de testa. §. pe. & j. de secun. tab. l. j. §. si quis in duobus. & s. de testa. l. vnum. secus si alterum est exemplum: vt j. eo. l. fin.

b Alterutro. id est altero. sic infra de lega. j. l. si ex toto. §. j. in fi.

c A quo aperiatur. vt. & j. de secun. tab. l. j. §. si rosæ. & s. de iniusto testa. l. fi. & s. de iis que in testa. delen. l. j. §. sed cōsulto. & C. eo. l. nostrā. & j. de verb. obli. l. cū seruus. & C. de condit. & demon. l. ij. & de leg. iij. l. fideicommissa. §. si cui. & de aqua quoti. l. j. §. quæsitum.

d Debeat. vt agat, licet ignoretur quid cōtinea tur in testamēto: in p. cessu tamē probabitur, vt sequatur cōdemnatio: vt arg. s. de pos. l. j. §. si quis argento.

e Occultæ. & hīc habetur ac si non sint, vel ac si apertæ sint, cum non appareant. Accursius.

f Sicut codicilli. vt possint peti aperiiri: vt C. cod. l. fi. & facit. j. de codicil. l. quidam. Accursius.

g Secundæ tabulæ. vt scilicet possint peti aperiiri: nisi fuerint seorsum positæ: vt supra eo. l. pupillares. & facit instit. de pupil. substit. §. liberis.

h Si quis fecerit. Exemplo. modō respondet.

i Apertum. facit. j. de secun. tabu. l. j. §. sed si vnum. & infra de fide instr. l. ij. & in auth. vt spon. lar. §. ij. & C. de eden. l. procurator. & s. familiæ ercisc. l. Papinianus. §. j. & C. de verbo. sign. l. sancimus.

SI QVIS OMISSA CAUSA testamenti, ad intestato, &c.

Quia instituti omittunt adire ex institutione propter euitanda onera legatorum, & accipiunt ab intestato: ideo de hoc dicit. Et not. quod propter tria introducitur hoc edictum. Primo propter eum qui omittit ex testamento: & ipse idem tenet ab intestato: vt infra. l. j. in princ. secundō, vt legitimus habeat: & similiter in fraudem: vt infra. l. j. §. fi. Tertio vt vadat ad substitutum: vt infra eod. l. 3.

Heres qui omisit hereditatem testamento delatam, non obligatur legatariis aut fideicommissariis aut libertatibus. sed excipitur hoc edicto is qui omisit hereditatem ex testamento, fortē agnatus proximus qui etiam ab intestato heres futurus erat, fraudandorum scilicet eorum causa qui quid in testamēto acceperunt, si eam possideat ab intestato pro herede vel pro bonorum possessore (nihil enim refert) vel etiam alio modo, vt puta pro possessore. l. j. §. totiens. l. vlt. hoc tit. Hic honorarius est successor, quia ex edicto prætoris perinde obligatur legatariis & fideicommissariis & libertatibus atque si ex testamento bona vel hereditatem adquisisset. salua Falcidia tamen. l. j. §. ad eos. Ad leg. Fal. l. 18. hoc tit. & saluo iure patronatus. l. penul. Si querat de continuatione nulla est apertior. Cum enim & is qui præcedit ad acquirendam, & iste ad omnendam hereditatem pertineat, quis non videt rectē subiectos titulo. De acquiren. vel omit. hered. Cuiac.

P Rætor. CASVS. Titius instituit sibi heredē filiū suum Seiū: & multa legata reliquit quibusdā, & decessit. filiū repudiauit hereditatē ex testamēto patris, vt non teneretur aliquid dare legatariis: & cœpit eā possidere ab intestato. nūquid debet teneri nihilominus legatariis? Et dicitur qd sic: & nō solum habet locū hoc edictū si ego qui possum succedere ab intestato, sim institutus, & omitto ex testamento, & possideo ab intestato: sed etiā si filiū meus vel seruus sunt instituti: & ego cū potui eos iubere adire, nolui id facere, & possideo ab intestato. Sed etiam si iussi eis vt adirent, & ipsi nō obtemperauerunt mihi: non excusor propter hoc: quia potui eos compellere. Sed quid si

seruus meus institutus ab aliquo, non certiorauit me de hoc, & ego possideo ab intestato hereditatem illius qui dictum seruū instituit: certē non incido in edictū. secus autem si fingerē me ignorare dictum seruū esse institutum: quia tunc bene incido. Item quid si testator cui poteram ab intestato succedere, instituit me heredem sub conditione si naus ex Asia venerit vsq; ad annum: & si nō venerit, substituit me ipsum mihi purē: & postea venit naus, & ego omisi ex institutione adire, vt ad eā ex substitutione: nūquid incido in edictū? Et dicit qnō. Itē qd si sum institutus sub cōditione potestatiua, & eā nolui adimplere, & ab intestato possideo hereditatē: certē in hoc edictū incido. sed & si ego qd omisi ex testamēto, nō possideo hereditatem iure legitimo, sed alio modo, puta quasi prædo fingēs aliquē tit. mihi ab intestato possessionis: idē erit dicēdū, si vt teneat legatariis soluere legata: ipsi tamē legatarij debēt mihi in eo casu cauere qd reddent mihi legata si mihi euicta fuerit hereditas. secus autē si ego omittens ex testamento, ex alia iusta causa possideā hereditatē: quia tunc nō teneor hoc edicto, puta si eam possideo missus in poss. à iudice gratia seruandorum fideicommissorū mihi à testatore relictorum, vel gratia crediti

SI QVIS OMISSA CAUSA testamenti, ab intestato vel alio modo possideat hereditatem.

TITVLVS IIII.

Qui possidet ab intestato tenetur legatariis ac si adiuisset ex testamento si hoc poterat. Bart.

I. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Rætor voluntates defunctorum tuetur: & eorum calliditati occurrit, qui omissa causa testamēti, ab intestato hereditatem partemve eius possident, ad hoc vt eos circumueniant quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, si non ab intestato possideretur hereditas: & in eos actionem pollicetur.

Qui potest esse heres per se vel per aliū, si omittit ex testamēto, & habet ab intestato, hoc edicto tenetur. Bartolus.

Et parui refert, vtrū quis per semetipsū, an per aliū acquirere potuit hereditatē. Nā quomodo cūq; potuit: si nō adquisit hereditatē, in ea causa est, vt incidat in edictū prætoris. Prætermittere autē causā testamēti videt, qui

mei seruādi. [ET SI NON POSSIDEAT.] Institui mihi heredem Seiū, qui sine institutione poterat mihi succedere ab intestato, & ab eo multa legata & fideicommissa dedi quibusdā, & decessi. ipse autē Seius omisit ex testamēto in fraudē prædictorū: & dolo fecit quominus possideat ab intestato: & trāstulit ad aliū possessionē p fraudē. nūquid tenet prædictis ac si adiuisset hereditatē ab intestato? Et dicit qd sic. & idē est si nō habuit pos. ab intestato, & dolo eā dimisit, siue ab initio malitiosē fecit vt nō possideret. Sed pone qd dicit Seius à me institutus omisit ex testamēto p fraudē, vt dictū est, ad hoc vt ad aliū legitimū vel ad sibi substitutū pueniat: nūquid tenet legatariis? Et dicit qd sic. Itē nūquid legatarij poterūt cōuenire dictū legitimū vel substitutū ad quē puenit hereditas dolo instituti? Et dicit qd sic. Sed quos cōueniet prius: vtrū qd omisit, an legitimū, vel subst. qui possidet hereditatē? Et distiguit vtrū institut⁹ accipit pretiū à legitimo vel subst. vt omitteret, an gratis omisit. Primo casu debet prius cōueniri institut⁹ & legitimus, vel subst. in subsidiū. Secūdo casu debet prius cōueniri institutus. Sed qd si etiā subst. cui dimissa est hereditas per institutū, omittat ex substitutione, & possideat ab intestato, quia & legitimus erat defuncto dictus subst? Certē poterunt legatarij cōuenire institutum & subst. & si sit inter legatarios aliquis cui legatum sit à dicto instituto & à subst. idem ille habebit actionē contra vnum eorū tantum quem voluerit eligere. & hoc dicit per prolixa verba vsq; ad. l. si quis pecuniā. §. quāquam. Viuianus.

k Tuetur. quas publicē expedit habere exitum: vt supra titu. j. l. vel negare. Accursius.

l Calliditati. demum. secus si sine fraude: vt j. eo. l. qui autē. §. si patronus. in fi. §. Azo. & facit supra tit. ij. l. fuit.

m Possident. omissa ad hoc & C. Azo.

n Pollicetur. vtilem ex testamento.

o Et parui. quo ad hoc edictum nihil: sed alibi parui: vt s. titu. ij. si ego. & l. si ex parte sua. & no. in. l. si solus. in fi. & facit. j. eo. l. cui. & supra de inoffic. testa. l. nihil. Accursius.

p Adquisit. ex testamento. Accursius.

q In edictum. hoc scilicet, vt videatur adisse ex testamento.

r Videtur. dominus seruo suo instituto. Azo.

a Hereditatem. ex testamento. Accursius.

b Sed compellendus est. hæc est responsio. & est sic. C. de iure delibe. l. pe. Sed contra. C. de herede. institu. l. cum proponas. in fin. Sed quod hinc dicitur, ideo est quia semper posset fingi seruum nolle adire. sic. s. de trasac. l. cum hi. §. sed cum lis. Item secus est quam hinc dicitur, cum seruus adire non potuit: vt. j. eo. l. excusatus. Accur.

c Ab intestato. repudiando successionem ex testamento. aliter non esset locus ab intestato: vt. s. ti. ij. l. quandiu. Sed an solus dominus potest repudiare? quidam dicunt quod no, sicut nec adire. Sed dic contra: vt infra de succel. edic. l. j. §. per seruum.

d A seruo. instituto: quia ipse seruus sit institutus. hinc tamen cum sciuit, debet ex testamento adire iubere.

e Possedit. dominus iam defecta conditione in testamento posita vt ex testamento iam adire non possit.

f Substitutus. coheredi: & tunc facit. s. titu. ij. que situm. & l. Iulianus. circa prin. Vel aliter vt supra de vulg. substi. l. fi. §. j. & facit. j. eo. l. qui autem. §. planè.

g Hereditatem. testamentariam. Accursius.

h Statim. post mortem testatoris.

i Quicquam facit. quo minus ipso iure sint heredes: facere tamen potest abstentio quo minus teneantur creditoribus: vt. s. ti. ij. l. necessariis. Item vt hoc edicto teneatur: vt. j. proxii. Itè quod dicit statim, verum est, nisi sub conditione potestatiua instituatur: vt. s. de hered. institu. l. suus. & l. iam dubitari. & de condi. insti. l. fi.

k Si postea. ex interuallo post mortem testatoris. Accursius.

l Videntur. extunc quo ad effectum vt in edictum non inciderint nisi &c.

m Abstinerint. antequam se immisceant. nam postea abstinerere se non possunt: vt. s. titu. ij. l. necessariis.

n Verum. pro etiam.

o Hic. i. hoc casu.

p Haberi debet. quo ad hoc edictum, non aliter: vt. s. de acquiren. here. l. is qui heres. & de condi. insti. l. hæc verba.

cum posset iubere, noluit id facere. Quid ergo si seruus eius cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? Sed compellendus est seruus hoc facere: ideoque dominus ab intestato veniens incidit in edictum. Sin autem nec certioratus est dominus à seruo, & postea ipse ab intestato possedit hereditatem: non debet incidere in edictum, nisi si fingit ignorantiam.

Si idem est sibi substitutus, potest institutionem omittere ex presumpta voluntate defuncti. Bar.

Si proponatur idem & institutus & substitutus, & prætermiserit institutionem: an incidat in edictum quæritur. Et non puto incidere: quasi testator hanc ei dederit facultatem, qui eum substituit.

Est in extraneo repudiare, in suo abstinere, in instituto sub conditione potestatiua conditionem non implere. Bartolus.

Prætermittere est causam testamenti, si quis repudiauerit hereditatem. Qui sunt in potestate, statim heredes sunt ex testamento: nec quod se abstinere possunt, quicquam facit. Quod si postea miscuerunt, ex testamento videntur heredes, nisi si abstinerint quidem se testamento, verum ab intestato petierint bonorum possessionem. hinc enim incident in edictum. Qui sub conditione institutus heres potuit parere conditioni, nec paruit, cum conditio talis sit, vt in arbitrio sit heredis instituti, deinde ab intestato possideat hereditatem, debet edicto teneri: quia eiusmodi conditio pro pura debet haberi.

Qui omittit ex testamento, tenetur hoc edicto, si possidet pro herede ab intestato, vel pro possessore, vel dolo desit possidere, vel possessionem acquirere. hoc dicit vsque ad §. fina. Bartolus.

Non quærimus qui prætermiffa causa testamenti ab intestato hereditatem possideant, vtum iure legitimo possideant, an non. Nam quoquo iure possideant hereditatem, vel partem eius, conueniri ex edicto poterunt: vtique si non ex alia causa possideant: vtputa si quis omisit quidem hereditatem, sed ex causa fideicommissi possidet, missus in possessionem fideicommissorum seruandorum causa: vel si proponas eum crediti seruandi causa venisse in possessionem. nam nec ex hac

causa legatariis respondere cogetur. Totiens igitur edictum prætoris locum habebit, quoties aut quasi heres legitimus possidet, aut quia bonorum possessionem accipit ab intestato, aut si fortè quasi prædo possideat hereditatem, fingens sibi aliquem titulum ab intestato possessionis. Quocumque enim modo hereditatem lucrifactoris quis sit, legata præstabit. Sanè interueniente cautione, emissa hereditate legata reddi, etsi non possideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit quo minus possideat: eueniet vt perinde teneatur, atque si hereditatem adisset. Dolo autem malo fecisse videtur quo minus possideat, qui ad alium trāstulit possessionem per fraudem, vt legatarij cæterique qui quid in testamento acceperunt, careant his quæ sibi relicta sunt. Sanè quæstionis fuit, vtum is demum dolo malo facere videatur quo minus possideat, qui per dolum eam possessionem dimittat, quam aliquando habuit: an verò is quoque qui hoc ipsum malitiosè fecit, ne ab initio possidere inciperet. Labeo sibi videri ait, non minus delinquere eum qui non incipiat possidere, quam eum qui desinat. quæ sententia obtinet.

Qui omittit hereditatem vt vadat ad legitimum: tenetur legatariis si pecuniam recepit, possessore prius excusso. hoc dicit cum l. seq. Bartolus.

Si quis per fraudem omiserit hereditatem, vt ad legitimum perueniat: legatorum petitione tenebitur.

II. IDEM libro septimo ad sabinum.

licet pro herede gerere non videatur qui pretio accepto prætermisit hereditatem: tamè dandam in eum actionem exemplo eius qui omiffa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, diuus Hadrianus rescripsit. proinde legatariis & fideicommissariis tenebitur. Sed vtum ab eo erit incipiendum, & sic ad heredem veniendum: an conuertemus ordinem? Mihi videtur humanior esse hæc sententia, vt possessor hereditatis prior excutiat, maximè si lucratiua habet possessionem.

Si institutus omisit propter pecuniam, & substitutus ab intestato adit, quilibet tenetur propriis legatariis: & à comunibus quilibet poterit insolidum conueniri. Bar.

& ad hoc. j. eo. l. mater. §. in sententiam. & l. si quis sub conditione. & j. de re iudic. qui potest.

q Ex alia causa. non lucratiua, sed alia, vt sub iicit statim, & j. eo. l. fi.

r Fideicommissi. à defuncto debiti. Roge. fecerat enim quidam tertius primò testamentum in quo legauerat mihi. x. præstanda ab isto defuncto modò quem instituerat, qui postea me instituit: ego omitto ex testamento: mittor in possessionem pro fideicommissi mihi debito à defuncto ex testamento cuiusdam primò testantis: vel eram creditor testatoris, & debito mittor in possessionem. omitto hereditatem. nam non teneor creditoribus his duob. casibus. & h. d. vt ar. C. de bon. auct. iudi. pos. l. j.

f Cautione. scilicet præstanda. ad quod. C. de peti. heredi. l. fin. §. j. Accursius.

t Acceperunt. s. destinatione. Accursius.

u Non minus delinquere. sic. j. de verb. obliga. l. in illa. §. j. & s. de rei vindi. l. ij. & de peti. heredi. l. sed & si lege. §. perinde. Sed argu. contra. s. pro foc. l. nemo. §. j. & que in frau. cre. l. qui autem. in prin. & j. siquid in frau. pa. l. j. §. vtum. Accur.

x Tenebitur. s. omittens. Sed contra. j. e. l. si quis pecuniam. ibi, vbi verò gratis &c. vbi possessorem tantum dicit conueniri. Sol. ibi gratis omisit: hinc accepta pecunia: & sic conuenitur, excusso tamè prius legitimo: vt j. l. proxii. sic & distingue in eo qui omittit vt vadat ad substitutum: vt. j. eo. l. si non solus. pe. respon. & C. eo. l. j. Alij dicunt quod hic idè erat legitimus & omittens. quod non placet. Alij dicunt quod tenebitur. qui possidet. nec hoc placet.

y Licet. Non videatur. vt. s. titu. ij. l. fuit. & de peti. heredi. l. etià si. §. planè si acceptam.

z Prætermisit hereditatem. secus si gratis. tunc enim tantum possessor tenetur: vt. j. e. si quis pecuniam. §. vbi verò gratis.

a Possidet hereditatem. in quem constat dari per rubricam, & s. l. j. in princ. & j. vt le. no. ca. l. ei quo que. Accur.

b Ad heredem. scilicet legitimum. Azo.

c Maximè. abundat,

a] Videtur innuere quod non est dolus in eo quod fit gratis. quod intellige astitue & passiuè. nã dolus est non tantum in eo qui non sentit comodu, sed i eo qui malitiosè prorupit in alterius danum. Bald. ia. l. qui fortuitis. 3. col. C. de pigno. act. & quo modo probetur dolus, vide Alex. post Bar. in l. meum ff. quod met. cau.

fic infra eo. l. si quis pecuniā. ibi, & maxime &c. aliās enim iste nō tenetur: vt. j. eo. l. fin. quā est contra. Sed cum pecuniam dat, quo modo habet gratis? Resp. alius pro eo dedit. vel nihilo minus dicitur habere gratis, nec enim dat bono modo. Alij dicunt quōd hic ordo seruatur quando nihil accepit institutus: & sic abundat maxime. aliās si accepit,

quilibet à principio potest conueniri. pro quibus est. j. l. proximi. Alij dicunt quōd prior electiue ponitur, & omittens nil accepit: & sic non conuenitur: vt. j. eo. si quis pecuniam. ibi, vbi verò gratis &c. Item videtur vtrūq; simul conueniri non seruato ordine: vt infra eo. l. si non solus. contra. Sol. hīc ab vtroque idem legatum, ibi secus. vnde quilibet suis tenetur. Item videtur quemlibet in solidū teneri: vt infra eo. l. si ab instituto. Sol. ibi ambo possidebāt, hīc solus legitimus. & eodem modo respon. ad. l. infra eo. l. si non solus. in prin. & §. ij. & l. si. ibi, nunc &c. Sol. ibi. Item contra. j. e. l. si non solus. §. si. ibi, & aliās &c. Sol. ibi. Item contra. j. l. proximi. Sed illam intellige secundum istam: vt ibi dices. & facit ad hoc q̄ prius possessor conuenitur, quod de debitore & fideiussore dicitur in auth. de fideiuss. §. j. col. j. & de tutore gerente & non gerente dicitur. C. de di. tu. l. ij. & arg. j. de lega. ij. l. cum ab vno.

a Si pecunia. Prætermittes. adire ex substitutione. & quoq; dicit, quasi dicat, non solū institut⁹ omisit. Vel dic, nō solū si adiuuit dixit tenetur, sed & si omisit. Accursius.

b Quod. id est quia.

c Lege. id est ab intestato. Accursius.

d In vtrumque. vt tamē prius possessor conueniatur: vt. j. l. proximi. quā videtur cōtra. Alij quōd hīc vterque ab intestato apprehendit: vt. j. eo. l. si non solus. in prin.

e Ab vtroque. idem ergo legauit ab vtroq; potuit enim & ab alterutro legasse: vt. j. de leg. j. l. licet. sed tunc si tantū ab intestato, teneretur propter hoc quōd pecuniam accepit: vt hac. l. & §. l. proximi.

f In alterutrum. i. in vtrumque, secundum quōd distinguitur. j. eo. l. si non solus. §. si duo. & l. si ab instituto.

g Actio. vtilis ex testamento. Accursius.

S I quis pecuniam. CASVS est vsque ad §. quanquam. [QVAM QVAM.] A prin. tit. vsque huc dictum est de heredibus ex testamento omittentibus, & ab intestato adeuntibus. i. vt teneantur legatariis. nunc dicit quōd idem est & in aliis qui non sunt heredes: puta legatariis à quibus sunt fideicommissa relicta. nam si ipsi id dolo procurauerint vt heres non adeat, tenentur nihilo minus fideicommissariis. Secundò dicit, quōd heres qui vendidit hereditatem, possidere videtur, & ea ratione legatariis tenetur: nō ea quōd videatur dolo fecisse quo minus possideat. Viuianus.

h Simpliciter. i. sine pecunia, non sine fraude.

i Præstitum. i. hereditatem præstari siue dari.

III. POMPONIVS libro tertio ad Sabinum.

S I pecuniam à substituto accepit peris vt prætermittes, a isq; adierit: an danda sit legatariis actio, dubitari potest. Et puto, si ipse quoque prætermiserit, & quōd b lege c ad se rediret, possidebit hereditatem, in vtrumq; d vestrum dandam: vt ei tamen cui ab vtroque e legatum sit, in alterutrum f detur actio, §

Si institutus omittit in fraudē, vt vadat ad alium: pecunia non accepta possidens solus tenetur: sed pecunia accepta tenetur vterque. Bartolus.

III. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

S I quis pecuniam nō accepit, simpliciter h autē omisit causam testamenti, dum vult præstitum i ei qui substitutus est, vel legitimo: nunquid locus non sit edicto? Planē indignandum est, circumuentam voluntatem defuncti: & ideo si liquidò conuenerit in necem legatariorum hoc factum, quāuis non pecunia accepta, sed nimia gratia collata: dicendum erit locum esse vtili actioni aduersus eum qui possidet hereditatem. & rectē dicitur, vbi quicumque quis dum vult præstitum ei qui se repudiante venturus est, nō repudiaturus nisi præstitum vellet, & maxime k si obuertenda iudicia l id fecit: ibi dicendum est aduersus possessorem competere actionem, sic tamen, vt ibi quidem pecunia accepta repudiavit, ibi dicamus eū qui omisit, cōueniendum: m vbi verò gratis, in fraudē tamē eorū quib⁹ quid relictu est, possessore n

k Maxime. abundat. sic. s. eo. l. licet. in fi. & probatur quōd abundat. s. eo. l. j. in prin. & j. eo. l. qui autem. §. si patronus. in fi. §. & j. ea. l. §. quanquam. Item ad id quod dicit, non aliās facturus. s. de ali. iudi. l. quia redhibito.

l Iudicia. i. vltimam voluntatem. sic. s. tit. j. l. vel negare. H.

m Conueniendum. post non valet. i. possessore prius excusso: vt. s. eo. l. licet. vel ibi loquitur quādo gratis habebat.

n Possessorem. tantum forte, & non repudiantem: licet quidam contra. j. eod. l. si non solus. j. respō. & §. fin. & facit quod no. C. eo. l. j. & §. ea. l. & l. proximi.

o serpet. aliās serpsit: aliās repfit, & est sensus, id est trahitur sentētia.

p Cōueniri. fraudis particeps conuenitur, licet lucra ad eum non peruenierint. sic supra de neg. gest. l. ex facto. Sed videtur hūc legatarium non teneri, cū legatum non habeat: vt infra de leg. j. l. fideicommissum.

q Respon. imò quia tenetur cedere actiones saltem quascum sua culpa cedere non possit, quia procurauit vt testamētum non valeret, tenetur: vt. j. de lega. ij. l. si legatarius. Sed an heres in subsidiū? Arg. quōd sic. s. de eo per quē fac. erit. l. fina. in princi.

r ADDITIO. Aduerte hīc secundū Bart. quōd ista glos. debet intelligi quōd legatarius erat de illis qui veniunt ab intestato, & bona peruenierunt ad eum, aliās teneretur illi ad quos bona deuenierunt, secundū Iaco. de Are. quod placet Bar. Solū enim tenetur ex hoc edicto ille qui hoc procurat facturus sibi aliquid lucri: vt l. j. §. non querimus. s. e.

s Possidere. quia pretiū loco rei est: vt. s. de peti. hered. l. sed & rem. & §. de usufruc. l. qui pretio. Item heres est non ideo minus q̄ vedit, & legatariis omnib⁹ tenetur actiōe ex testamēto: vt. C. de here. ved. l. ij.

t Quo minus possideat. Sed nonne qui dolo desit possidere, videtur possidere: vt. j. de reg. iur. l. ad ea. §. semper? Respon. verū est: sed tamen non omnis qui videtur possidere, dolo desit possidere.

u Excusatus. CASVS. Patronus institutus à liberto taliter quōd portio patroni est onerata: eo qd nimia legata reliquit libert⁹, potest omittere ex testamēto, & adire ab intestato: & excusatus est ab hoc edicto. nā & si libertus instituit seruū patroni, & nō oneravit partē patroni legatis, & patron⁹ seruo iussit vt adiret, & seruus nō potuit adire aliquo casu impedit⁹, impune pōt patron⁹ p̄mittere hereditatē liberti ex testamēto quo instituit seruū patroni. Vi. oportet. quia eius portio erat onerata legatis: vt infra. l. proximi. §. si patronus.

v Eius. scilicet patroni.

w Non potuerit. vel noluerit, secundū R. ad quod. C. de here. instit. l. ij. in fi. & sic speciale in patrono. vel dic secus si noluerit: vt & idē sit in eo quod in alio: vt. s. e. l. j. §. quid ergo. & facit. C. e. l. ij. §. j.

x Via autem. CASVS. Dictum est supra eod. l. j. quōd is heres qui ab intestato possidet hereditatem omissa causa testamenti,

y Excusatus videtur patronus, qui institutionem prætermittit, cum aliter esset à liberto scriptus heres, quā eum institui oportet. Nam & si seruus eius ex assē institutus fuerit, & per quemcunque casum non potuerit iussu domini adire hereditatem: impune prætermittet ex testamento hereditatem.

z Nō videtur permissum instituto vt adeat ab intestato ex eo q̄ aliqua fideicommissa ab intestato subintelliguntur relicta: & si fecerit, in edictū incidit: vt tamē prius relicta in testamēto soluantur. sed si testator hoc expresse permiserit, nō incidit in edictum vt omnia legata tribuantur. Bar.

aa VI. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Q Via autem is qui ab intestato possidet hereditatem,

Particeps fraudis conuenitur, licet lucri particeps.

menti. conueniri potest à legatariis. modò quæritur, an possit conueniri si quasi ex voluntate testatoris videatur ex testamento omiffisse, puta quia fratrem suum scripsit testator heredem, & multa legata in testamento ab eo reliquit, & postea fecit codicillos, & in eis petiit à dicto suo fratre vt si legitima sua hereditas ad eum pertinuerit, præstaret quibusdam fideicommissa:

& postea decessit dictus testator, & postea frater suus omiffit hereditatem suam ex testamento, & adiuit ab intestato, & adiuuit ab intestato. nun quid tenetur respondere legatariis quibus legatum est in testamento? Et dicitur quòd sic. tenetur etiam respondere illis quibus fideicommissa sunt relicta ab intestato in codicillis. non tenetur tamen vtrique vltra dodrantem: imò quadrans integer debet apud eum remanere. prius etiam debet satisfacere dictis legatariis quàm dictis fideicommissariis. Sed quid si testator nominatim permisit dicto suo fratri vt dimitteret hereditatem extestamento, & adiret ab intestato? Certè non incidit frater in edictum facièdo illud quod testator ei permisit: & ideo non tenetur respondere legatariis. Sed pone quòd dictus testator reliquit Titio & Seio legata in testamento: & eisdem reliquit fideicommissa ab intestato. Itè & ab intestato reliquit fideicommissa Gaio. nūquid illi ordinè debemus sequi quem Iulianus supra monstrauit, scilicet vt illis quibus relicta sunt legata in testamento, & fideicommissa ab intestato, soluantur prius de dodrante dicta legata & fideicommissa. & si aliquid superest de dodrante, soluantur fideicommissa illi Gaio prædicto cui ab intestato tantum sunt data fideicommissa: an verò contribuemus omnes fideicommissarios quasi æquales, scilicet vt prius soluantur sola legata: & postea si superest de dodrante, soluantur omnia fideicommissa æqualiter, & non habeant aliquam prærogatiuam fideicommissa data ab intestato dicto Titio & Seio quibus legatum fuit similiter in testamento ante fideicommissa data dicto Gaio ab intestato tantum? Et distinguitur hîc. Aut heres qui omiffit ex testamento, & adiuit ab intestato, incidit in edictum omittendo ex testamento sine speciali testatoris permiffu. Aut nõ incidit, vt quia specialiter ei hoc permisit testator, vel quia alia iusta causa interuenerit omittendi ex testamento. Primo casu præferendus erit dictus Titius & Seius, quibus ex testamento relicta sunt quædam, & ab intestato quædam, scilicet vt eis prius satisfiat de legatis eis relictis in testamento, & de fideicommissis eisdem relictis ab intestato. & si superest aliquid ex dodrante, satisfiat dicto Gaio fideicommissario, cui ab intestato tantum relicta sunt fideicommissa. Secundo verò casu debent contribui fideicommissa quasi ex æquata, scilicet vt dicto Titio & Seio soluantur fideicommissa eis relicta ab intestato, & Gaio prædicto soluantur fideicommissa sibi similiter relicta ab intestato. legata autem relicta in testamento dicto Titio & Seio, non præstentur eis: quia iustè, vt dictum est, possidet heres ab intestato hereditatem. hoc dicit vsque ad §. non simpliciter. Viuianus.

a Testamenti. vt supra eo. l. j. in prin. Accursius.
b Ab intestato. id est si contigerit non adiri hereditatem ex testamento.
c Pertinuerit. quod tamen hîc volebat testator: vt infra hac. le. §. j. & ij.
d Fideicommissa. non dixit legata: quia secundum hanc. l. ab intestato non præstabantur: vt instituit. de fideicommiss. her. §. præ-

terea. Azo. sed hodie non est differentia: vt. C. communia de lega. l. ij. sed quo ad hæc quæ hîc dicuntur, idem est etiam hodie.

e Mox demiffis. non fuit dicendum vt legata in testamento relicta præstaret, quasi adierit ex testamento, & simul fideicommissa ab intestato relicta quasi ab intestato adierit. hoc enim esset iniquum

Accursius.

f Quadrantem. contra omnes etiã legatarios: vt. C. eo. l. fi. & j. ad. legē Falcid. l. j. §. ad eos. & l. Nefennius. §. j. & j. eo. l. duo. §. fi. Accursius.

g Omnino. deducta Falcidia: vt dixi.

h Omittere. vt. §. de mili. test. l. ij. & C. de conditio. infer. l. ij. quod enim, ponitur in grauamen, non releuat: sic & C. si mæci. ita fu. alie. l. fi. §. ij. Accursius.

i Concessit. sic. §. cod. l. j. §. si proponatur.

k Ostendit. superiori parte legis.

l Fuerint relicta. q. d. quædam prædia iure legati reliquit Titio in testamento, & eadè prædia eidè Titio reliquit iure fideicommissi ab intestato, si contigerit heredem ab intestato succedere, fortè dicens: si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum. quod potest: vt. C. de codicil. l. finali. Item quædam alia prædia iure fideicommissi, & sic ab intestato reliquit alij.

m Monstrat. vt præferatur Titio veluti ex testamento: vt. §. e. l. j. ibi, Iulianus scribit &c.

cogatur omnimodo legata præstare. Nec enim vtrique omittere ei hereditatem permisit, qui fideicommissa ab eo relinquit ab intestato. Planè si nominatim id ei permisit, dicemus non eum incidere in edictum: quia vsus est facultate ea quam ei testator concessit. Quod si non ei concessit specialiter testator omittere: is ordo erit sequendus, quem Iulianus ostendit. Quid deinde dicemus, si iisdem & ex testamento legata, & fideicommissa ab intestato fuerint relicta, & præterea aliis fideicommissa: an ordinem illum debeamus facere quem Iulianus monstrat: m an verò contribuemus omnes fideicommissarios quasi æquales? Et magis est vt ita distinguamus, multum interesse vtrum incidit in edictum heres, an non.

Nam si incidit, præferendi erunt hi quibus testamento relicta fuerunt quædam. o Sin verò non incidit, p quia hæc fuit testatoris voluntas, vt daret ei facultatem & ab intestato succedendi, vel quia alia causa intercessit, quæ secundum ea quæ supra scripta sunt, non offendit

n Omnes fideicommissarios. etiam Titium: vt pote fideicommissarium per repetitionem.

o Quædam. & sic Titius præfertur, & dictum Iuliani seruatur. Sin verò non incidit. quod potuit contingere, quia &c. vt. §. plane. & j. prox. §. & s. l. j. §. si proponatur.

q Alia causa. puta vt fraudem testatoris repelleret: vt. §. l. prox. & infra eo. §. si patronus. & s. de acquiren. her. l. si pupillus. §. j. & s. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. quarta. in fine. & infra de leg. ij. l. cū pater. §. Titio. in fine. §. & arguitur infra de vsucapio. l. non solum. §. quod vulgo. Accursius.

Non simpliciter. CASVS. Dictum est supra cod. leg. j. in prin. & vsque huc, quod prætor dat actionem legatariis contra heredem qui omittit adire ex testamento, & possidet hereditatem ab intestato. certè illud non est intelligendum simpliciter, sed causa cognita. nam quandoque non dat in eum actionem legatorum, puta si testator promissit expressè ei omittere ex testamento, & adire ab intestato, vel si alia iusta causa interuenerit vt omitteret ex testamento: vel si inuenerit prætor bona ad alium pertinere, & repudiantem ex testamento nihilo minus sine dolo possidere: vel si inuenerit prætor illum qui omiffit ex testamento, possidere, vel quasi possidere, postea desiisse sine dolo malo ante litem contestatam contra eum per legatarios. In istis ergo quatuor casibus non datur actio in eum qui omiffit ex testamento. secus est in quodam alio casu quinto, qui est talis: Institui heredem Titium mihi extraneum, cum non haberem alium qui mihi attineret. vnde si Titium non instituissem, bona mea essent vacantia, & ad fiscum pertinerent: & multa legata à dicto Titio reliqui, & postea decessi. Titius omiffit ex testamento in fraudem legatariorum: & sic bona mea sunt vacantia, & ad fiscum pertinent. ante autem quàm fiscus peteret dicta bona, dictus Titius qui omiffit ex testamento, cepit ea possidere, & tenuit per quadriennium: & ita per dictam præscriptionem tutus est contra fiscum. nunquid tenebitur legatariis? Et dicitur quòd sic. & hoc dicit vsque ad §. si patronus. Viuianus.

a] Materiam grauaminis supple per Bar. in. l. si quis suo C. de inoffi. testa. & Paul. de Castr. const. 232.

a *Iusta causa.* puta vt fraudem testatoris repelleret: vt. §. §. proxi.
b *Ad alium pertinere.* puta quia euicta sunt sine suspitione vel repudiatione, vel vltra quadrantem nil omnino possidere, nec dolo fecisse quo minus possideret. aliàs cōtra. §. e. l. j. §. toties. vsque ad finem legis. & infra proxi. respon. Accursius.

c *Non dabit.* quibusdā.

d *si modo nulla.* id est, si prator non fuerit per suspitionem instructus collusionem intercessisse: vt. §. e. l. j. §. fina.

e *Potest.* scilicet scriptus per legitimum: nec tamen aliquod praparamētum erat ad petitionē hereditatis. alioquin differrent legatarij secundum hęc tempora. hodie secus: vt. C. de peti. here. l. fi. in prin. & §. j. Vel fortē in odiū eius etiam lite mota in petitione hereditatis nō differrent legatarij etiam hoc iure.

f *Possidere desit.* postea. sic. §. ad legem Falc. l. in ratione. §. imper. Acc.

g *Desinat conueniri.* interim tamen dum possidet, tenetur exacta cautione euicta hereditate: vt. §. l. j. §. non querimus.

h *Litis.* hęc est responsio. sic supra de nego. ge. l. litis.

i *Qui possederit.* institutus omittens ex testamēto, & ab intestato tenēs: nec vllus erat substitutus vel legitimus, & sic vacabant.

k *Quadriennium.* à tempore denūtiationis: sed à tempore quo fuerit de lata. xx. an. vt infr. de iure fisci. l. j. §. diuus. & §. præscriptio. & Cod. de quadri. præscript. l. j. & dic vt ibi no. Item ante quadrienniū poterit cōueniri: vt. §. proxi. dixi. §. si autem. & §. quod ergo. & §. eo. l. j. §. non querimus. Accursius.

si patronus.] **CASVS.** Libertus meus instituit me heredem ex debita mihi ab eo portione. i. ex tertia bonorum suorum: vt insti. de suc. li. §. sed nostra. & multa legata à me reliquit, & instituit sibi Titium in duabus partibus hereditatis: & ab eo similiter reliquit multa legata: & decessit dictus libertus. postea ego patronus omisi institutionem, quia dicta mea pars nimis erat exhausta legatis. postea dictus Titius meus coheres collusit mecum hoc modo: dixit enim mihi, ego omittam meam partem ex testamento, sicque ad legata non tenebor: & tu patrone accipies eam, & dabis mihi centum libras pone. & ita fecimus. vnde ego patronus habui totam hereditatem ab intestato. nunquid tenebor soluere legata à dicto Titio relicta? Et dicitur quod sic, non tamen in tantum quod non remaneat mihi mea portio, id est tertia integra. si autem non feci collusionem cum coherede meo, non tenebor legata soluere. Viuianus.

l *Portione.* scilicet tertia: vt instit. de succe. lib. §. sed nostra.

m *Coherede.* puta Titio: vt infra dicit.

n *Omiserit institutionem.* Sed nōne idem si solus coheres omisisset vt onus tantum subeant patronus? Respon. idem: vt. §. de bonis lib. si libertus. & l. si patronum. in prin. Sed tamen in vno casu patronus habet ab intestato totum, in altero iure accrescendi habet totum. Azo. Est ergo idem quando solus coheres, & quando ambo, sed colludendo. at tertio casu non collusit, non est idē: cum nulla præstentur: vt in fi. huius. §. Accursius.

o *Exhausta.* hodie tollitur omne grauamen: vt inst. de suc. lib. §. sed nostra. in fi. §. Azo. Sed olim non sic: vt. §. de dega. iij. cum pa-

edictum: dicendum est cōtribui fideicommissa debere quasi exæquata.

Qui omittit dolo, tenetur hoc edicto, si possidet: secus si ex iusta causa. Bartolus.

Non simpliciter autem prator pollicitus est se daturum actionem, sed causa cognita. Nam siue inuenerit testatorē huius rei auctorem esse, ipsumque permisisse ab intestato succedere, aut si qua alia iusta causa **a** omittendi interuenerit: vtique non dabit actionem in eum legatorū. Item si inuenerit bona ad alium pertinere, **b** non dabit **c** actionem: si modo **d** nulla **d** suspicio collusionis religionem prætoris instruxerit. Si autem is cui auferri hereditas potest, **e** aliquid possideat **f** de hereditate, & possidere **f** desierit sine dolo malo: magis est vt desinat conueniri. **g** Quod ergo tempus spectabimus, possideat, necne? Litis **h** contestatæ tempus spectari debet. Certē si vacantia bona quis possederit, **i** & quadriennium **k** præterierit: indubitatē conueniri poterit ex hac parte edicti, quia & omisit causam testamēti, & quia ab intestato possedit: & quidem sic, vt præscriptiōe quadriēnij tutus sit.

Licet patronus iustam causam omittēdi habeat: tenetur ex hoc edicto si participat fraudem cum herede omittente. Bartolus.

tronus. & ibi diximus. & §. de condi. & demō. l. si his legatum. H. **A** **P** *Legatorum.* à se relictorum. nam propter fraudem priuilegium perdit, secundum Ir. vel quia nunc totum habet, & sic vltra legitimam, vt subiicit. Item relictorū à coherede cum quo collusit: **a** vt supra eo. l. si quis pecuniam. & quod subiicit, in Titium, scilicet

Si patronus ex debita sibi portione **l** heres scriptus, dato sibi coherede **m** ex alia parte, omiserit **n** institutionem, quia debita pars eius erat exhausta, **o** omiserit & coheres, deinde possideat patronus ab intestato legitimam hereditatem totā: dandam in eū legatorum **p** actionem Celsus libro sextodecimo Digestorū ait, quæ in Titium cōpeteret: sufficereque patrono, quod integram debitam sibi portionem habeat. Hęc autem ita sunt, si coheres collusit cū patrono. aliter enim non esse patronum cogendū legata præstare. Neque enim interdicitū est vt quis omittat hereditatem si sine fraude **q** id fiat.

Qui omittit contra tabulas, & adit ab intestato, tenetur hoc edicto. Bartolus.

C Hoc edictum **r** etiam ad cōtra tabulas bonorū possessionē pertinere magis dicendum est, scilicet vt qui accipiendo contra tabulas bonorum possessionem, liberis parentibusque legata præstaret: si omiserit eam bonorū possessionem, & ab intestato possideat hereditatē: cogatur ea præstare quæ præstaret si cōtra tabulas bonorū possessionē accepit. *****

Relicta conseruantur ex hoc edicto cum sua causa, scilicet vt conditionalia debeantur conditione impleta. Bartolus.

Si libertas sub conditionē fue-

ad bonorum possessionem contra tabu. Viuianus.

r *Hoc edictum.* Pone casum secundum Io. in filio in potestate constituto & præterito, qui habet si vult bon. pos. contra tabu. vt. C. de li. præ. l. si. §. scimus. qua petita præstabat legata quibusdam, vt infra de leg. præ. l. j. & C. de bo. pos. contra tab. l. j. Item potest dicere nullum ipso iure testamentum, si vult: vt institui. de exhereda. li. in princ. quod si faciat in fraudem eorum quibus præstaret legata si peteret contra tabu. non facturus aliās, nihilominus tenetur eis: vt argu. §. eod. l. si quis pecuniam. In emancipato poni non potest: quia ipse citra bonorum possessionem contra tabu. adire non potest: quia aditio de iure ciuili est. sed nec vnde liberi habet donec est locus bo. poss. contra tabu. vt. §. si ta. te. nul. ex. l. j. in prin. sed in præterito suo videtur reprobari: vt. §. de leg. præ. l. is qui. in prin. & l. si duo. vbi non præstat legata suus præteritus, etiam si per contra tabu. venit: nisi dicas quod fraus hęc faciat eum præstare. & sic reatus beneficium excludit: vt. C. vbi se. vel cla. l. j. Pone ergo secundum Azo. in suo instituto qui habet contra tabu. si alius præteritus commisit ei edictum: vt. §. de bo. pos. contra tabu. l. iij. §. si quis ex liberis. & de leg. præ. l. is qui. §. vbi vero. & §. sed si scriptus. si ergo omittat contra tab. & accipiat ab intestato, habet locum quod hęc dicitur: sed tunc ad omnia teneri videtur: vt. §. eo. l. si filius. quare prima positio bona est. vel pone sicut notatur. §. de contra tabu. l. illud. §. fina. in quæstione ibi facta. Item facit. §. eo. l. si filius qui. & quod ibi not.

si libertas.] **CASVS.** Institui mihi heredem Seium, & dedi libertatem Stichō seruo meo sub conditione si dederit Titio. x. & multa alia legata ab herede reliqui, & decessi: & postea Seius heres omisit

a] No. quod collusio vbi que est prohibita. in Cle. cōstitutionem. §. la ne. & ibi Car. de ele. & in tit. de collusi. de teg. per totum.

* accepisset.

Reatus beneficium excludit.

res omiffit adire ex testamento, & adiuit ab intestato, cum esset meus frater fortè. certè de legatis planum est quòd possint ab eo peti. Item & Stichus prædicto cõpetit libertas ac si heres adiuisset ex testamento: non tamen antequam det Titio decem. Viuianus.

a Paritum fit. patet ergo per omnia idem esse ac si ex testamento adita esset hereditas: vt j.e.l. duo. §. fi. & l. si dolo. §. fi. & l. penul. & c. e.l. fi. & infra de leg. præstan. l. is qui. §. fi. & facit j. de condi. & demon. l. qui here. in fine. & s. de condi. institu. l. quæ sub conditione. §. quoties. Sed arg. contra. j. eo. l. si quis sub conditione.

Quidam.] CASVS. Seius instituit sibi heredes Titium & Mæuium, & prædicto Titio legauit. c. & decessit. postea dictus Titius & Mæuius omiserunt ex testamento, & adiuerunt ab intestato. certè non potest Titius petere dicta. c. à Mæuio ita enim bene peccauit Titius sicut Mæuius: & idè esset si cuilibet eorum prælegasset aliquid dictus testator. Viuianus.

b Legauit. id est prælegauit.

c Postulabit. quia alter alteri quòd omiffit causam testamenti, obiicere nõ potest: quia uterq; in ea causa est. ad quòd facit. j. eo. l. si non solus. §. j. vnde Iuuenalis, Nihil Catilina Cethego: vt C. de heredi. l. quoniam. & C. de inoffi. testam. l. in arenâ. & facit. j. de lega. præst. l. bonorum. Accursius.

Si quis sub.] CASVS. Institui mihi heredè Titium si daret Seio decem intra annũ, & de-

cessi: ipse autem Titius omiffa causa testamenti ab intestato cepit heredi. meam possidere. Nunquid dictus Seius poterit petere ab eo dicta. x? Et dicitur quòd nõ. non est enim legatarius dictus Seius. Sed pone quòd intra dictum annum omiffit ex testamento, & possidet ab intestato: & est adhuc intra dictum annum: & sic potest adhuc parere dictæ conditioni: nunquid tenetur Seio ad danda dicta. x? Et dicitur quòd non valuit repudiatio ex testamento, & aditio ab intestato, ideo quia non erat tempore repudiationis adhuc ei delata. & hoc dicit cum. l. seq. Viuianus.

d Omiffa causa. sed qualiter poterit omiffere, id est repudiare ante impletam conditionem, cum nec fuerit delata ab intestato, vel ex testamento: vt supra tit. ij. l. is qui heres? Respon. hinc delata erat ab intestato defecta iam conditione quæ implenda erat intra certum tempus. lex verò sequens loquitur cum adhuc supererat de tempore: & ideo bene respon. etiam. l. seq. cum non teneri hac parte edicti. q. d. non habet locum hoc edictum, cum nec repudiare ex testamento, nec adire ab intestato potuerit. in superiori verò casu locum habet edictum: sed non in illis in quorum persona fuit adimplenda conditio, vt hinc: sed in persona conditionalium legatorum sic: vt. s. l. j. §. qui sub conditione.

e Neque enim legatarius. imò videtur quòd sic: vt. j. de lega. ij. l. xj. §. cum esset. Sed ibi fuit pura institutio sub modo facta, vt det heredi. rogato certam summam. hinc sub conditione: vt infra de condi. & demon. l. qui heredi. in fin. & l. Mæuius. Alij quòd hinc fuit expressa conditio, ibi non. Item contra supra de condic. ob cau. l. dedi. §. fina. Sol. ibi habuit in initium: quia dare voluit quòd debebat dare, hinc non. vnde quasi in princ. est nata actio in factum. arg. infra de polli. l. j. §. j. Item argu. contra supra de transac. l. cum hi. §. hæc oratio. ibi, sed & si conditionis & c. ^a Item contra. s. eo. l. qui ff. Infort,

autem. §. fina. Sed ibi heres recipere, hinc dare debebat. Item contra infra de leg. j. l. quidam testamento. §. fina. sed potest grauari si habuit: non autem dicit posse peti dandum causa implendæ conditionis.

f Sed & si adhuc parendi. expone vt & supra proxi.

Si non solus.] CASVS. Institui mihi heredè Titium meum consanguineum: & nihil reliqui Seio qui erat similiter meus consanguineus: & multa legata reliqui à dicto Titio quibusdam, & decessi. postea Titius gratia dicti Seij, & non accepta ab eo aliqua pecunia, omiffit ex testamento, & cepit possidere hereditatem ab intestato cum Seio. certè non solum Titius tenebitur legatariis, sed etiam Seius: nec enim debet Seius aspernari obesse sibi factum Titij heredis scripti cui Seio etiam profuit dictum factum dicti Titij heredis scripti, id est omiffio ex testamento. secus autè si propter hoc Titius à Seio accepisset pecuniã: quia tunc tenetur in solidum ipse Titius ad legata. [C. v. m. SVBSTITVTIS.] Titium & Seium meos filios institui mihi heredes, & Gaio & Sempromio legata reliqui: & ita postea dixi: si dicti mei filij non erunt mihi heredes, substituo eis dictum Gaium & Sempromium. postea decessi. instituti & substituti omiserunt ex testamento, & adiuerunt ab intestato hered. modò petunt dicti substituti legata ab institutis. certè non possunt. liberum enim fuit

Si plures possident ab intestato, vno omittente quilibet tenetur in virilem: si pecunia accepta, quilibet in solidum tenetur.

x. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Si non solus, sed cum alio possidet hereditatem is qui omiffit causam testamenti: rectissime Iulianus ait (quod & Marcellus probat) dandam in ipsum quoque legatorum actionem vtilem. Nec enim aspernari debet, obesse sibi factum heredis scripti, cui etiam profuerit. hoc autem ita est, nisi si pecuniã accepit is qui omiffit causam testamenti: tunc enim in solidum tenebitur.

Ei qui adeundo potest confequi hereditatem, si omittit, hoc edicto non subuenitur. Bar.

Cum substitutis ab institutis legata fuissent relicta, & tam instituti quã substituti omiffa causa testamenti possideant ab intestato hereditatem: diuus Pius rescriptit, neque improbè neque imprudèter institutos legata recusare substitutis data. Rectè enim recusant in se dari legatorum fideiue commissorum petitionem substituto, cui liberum fuit ad eunti hereditatem, non fideicommissum petere, sed vniuersa bona obtinere.

substitutis adire ex substitutione, & vniuersa bona obtinere, & non petere legata. h. d. vsque ad. §. si duo sint. Viuianus.

g Si non solus. scriptus.

h Cum alio. puta Titio fratre suo.

i Hereditatem. ab intestato, vt subiicit.

k Is. scilicet scriptus.

l Omiffit causam. gratia alterius, scilicet Titij fratris, qui vnã cum eo veniebat ab intestato.

m In ipsum. scilicet Titium cum quo possidet institutus. & dic pro parte, vt statim patet.

n Cui. s. Titio venienti ab intestato cū scripto: cū fortè fratres erant.

o Profuerit. factum heredis scripti. sic. j. de reg. iur. l. ex qua persona. & j. e. l. mater. §. fina. auctoris enim dolus nocet habenti causam lucratiuam: vt. j. de excep. do. l. apud Celsum. §. si quid autem. Item & hic participauit fraudem. præsciuit enim.

p In solidum. scilicet, non pro parte tantum. Azo. & dic tenetur omittens quasi hereditatem habens, cum pretium habeat partis, & alterutram habet partem. Vel dic etiam Titium teneri in solidum: cum sit deterius pretio corrumpere quàm precibus: sicut in sententia: vt. C. quãdo prouo. nõ est neces. l. venales. & j. ad Treb. l. seruo. Item contra supra eo. l. licet. nam hinc nõ seruatur ordo conuentionis: ibi sic. Sol. hinc uterq; possidebat, ibi alter tantum. Item & hinc cõuenitur qui gratis omiffit causam testamenti: & hoc ideo, quia possidebat. & sic non obstabat. s. eo. l. si quis pecuniã. ibi, vbi verò gratis & c. Item ad hoc. s. eo. l. si pecuniã.

q Cui liberum. q. d. ideo cum ipse omiffit, omittentem incusare nõ potest. sic. s. eo. l. quidam. Item est alia ratio, quia potest habere totum: vt hinc, & c. de impu. & aliis substit. l. iij. vnde sibi imputet: vt. C. de testa. ma. l. fi. §. j. Sed contra. j. eod. l. si in testamento §. fi.

Solu. vt ibi. **ADDITIONE**. Intellige ista secundum illam prout loquitur in instituto qui repudiavit accepta pecunia: & eodem modo prout loquitur in substituto qui repudiavit accepta pecunia: scilicet si loquitur de pecunia legatorum relictorum ab alio. sed quando ab utroque legata sunt relicta, tunc quilibet tenetur suis: nec discutietur primo possessor: vt hac. l. in fi. Ratio, quia cum subeat onera per se ex dispositione defuncti, lex mitius agit cum eo pro legato ab eo relicto: & circa hoc vide distinctionem quam ponit Bart. in l. fi. j. eo.

si duo. **CASVS.** Institui mihi heredem Titium meum consanguineum, & ab eo quibusdam legata reliqui: & eidem Titio substitui similiter Seium meum consanguineum: & ab eodem Seio legata quibusdam reliqui, & decessi. postea institutus predictus & substitutus omiserunt ex testamento, & adierunt ab intestato. modò quaeritur, vtrum teneantur legata prestare? Et dicitur qd sic, & in solidum. sed vtrum dicemus petitionem dādam aduersus quēlibet eorum legatorum quē sic à se relicta sunt: an verò ab utroque legata prestare cogantur? Et dicitur qd quilibet suis legatariis debet respondere. & hoc dicit hic. §. à prin. vsque ad illum versus, & aliās proponamus &c. & in fi. ibi, nā cum ambo &c. in illo autem versu. & aliās proponamus &c.

ponit talem casum: Pone quòd dictus institutus omisit ex testamento: & cū hereditas venire deberet ad dictum substitutum, permisit substitutus solum institutum ab intestato possidere: nunquid patietur dictus institutus actionem solummodo eorum legatorum quæ sunt à se relicta: an verò etiā eorum quæ sunt relicta à substituto predicto: & dicendum est ita demū etiā eorum legatorum à substituto relictorum actionem pati debere institutum qui solus possidet ab intestato, si dolo substituti peruenit hereditas ad institutum, & sine pecunia. nā si propter hoc accepisset substitutus pecuniam ab instituto: ipse substitutus esset cōueniendus ad omnia legata: & intelligo in subsidium, scilicet vt prius institutus possidens cōueniatur, & in subsidium substitutus. Item quid e contra si solus substitutus ab intestato possidet hereditatem? Certè si accepit propter hoc pecuniā institutus à substituto, & participauit substitutus fraudem cū instituto, institutus respōdebit suis legatariis, & substitutus suis. si autē sine pecunia omisisset institutus, aduersus substitutum datur actio omnium legatorum. Sed pone quòd ego testator à dictis instituto & substituto eandē rem legauī Gaio, puta equum meum, & omiſsa causa testamenti possident ab intestato institutus & substitutus? Certè potest Gaius legatarius eligere quem vult conuenire ad legatū vel institutum vel substitutum. & si fuerit ab electo equum consecutus: ab altero petere amplius non poterit. Sed quid erit de libertatibus directis, & de datis per fideicommissum à dicto instituto & à substituto? Et repon. qd vtriq; cōpetent, instituto & substituto omittentibus ex testamento, & aduentibus ab intestato. & h. d. vsque ad l. de libertatibus. §. j. Viuia.

a Institutus. aliās instituti & substituti: aliās, institutus & substitutus.
b sed vtrum. repetit quaestionem, quia non clarè respondit qualiter intellexit in solidum. Accursius.

c Eorum. legatorum.

d videamus. & certè quilibet pro relictis à se: vt. j. in fi. ibi, nunc autem &c. Sed contra. s. eo. l. licet, vbi seruatur ordo. Sol. vt ibi.

e Et aliās &c. aliam proponit, & soluit, scilicet si institutus dedit

pecuniam substituto: vt licet ipse institutus repudiet ex testamento, non tamen substitutus adiret ex substitutione: & sic institutus haberet ab intestato, quia ab intestato veniebat, non substitutus.

f A se. scilicet tantum. Accursius.

g Etiam eorum. quæ sunt relicta à substituto.

accepit substitutus: ipse **i** erit conueniendus. **k** Item si solus substitutus possideret: **l** si quidē pecunia accepta institutus omisisset, **m** dicemus institutum suis legatariis **n** respondere debere, substitutum suis. Si autem sine pecunia: aduersus **o** substitutum dabimus actionem. Nunc **p** cum ambo possideant: melius dicitur singulos suis legatariis respondere debere.

Legatarij communes possunt conuenire quem volunt, institutum vel substitutum: & competunt libertates tam directę quam fideicommissarię. h. d. cum princ. l. seq. Bartolus.

XI. IAVOLENVS libro septimo Epistularum.

SI ab instituto & substituto eadem res mihi legata **q** sit, & omiſsa causa testamenti hereditatem possideant lege: **r** etiam si ab utroque herede solidum mihi debetur, tamen ab vno legatum consecutus, ab altero petere non potero. eligete itaque reum potero.

XII. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

DE libertatibus **f** quoque in hoc casu quaesitum est, an

quibuslibet, & prior possessor: in quo toto est contra. s. eo. l. licet. Solu. vt ibi, quia ibi idem ab utroque: hīc secus.

D **o** Aduersus substitutum. pro omnibus scilicet, & pro relictis ab instituto ita demum si participauit fraudem cū instituto, & nō aliter: vt. C. eo. l. j. Sed an institutus in subsidium pro relictis à se instituto? Quidam dicunt quòd sic per. l. licet. quòd non placet: quia ibi pecunia accepta. dic ergo hīc quòd etiā in subsidium non tenetur institutus: vt supra eod. l. si quis pecuniam. ibi, vbi vero gratis &c.

P Nunc. soluit quaestionē factā in prin. §. & facit. j. eo. l. duo. Acc.

Q **S**I ab instituto. Legata. expresse, vel etiam tacite à substituto: vt infra de leg. j. l. licet.

R Lege. id est ab intestato, scilicet. l. xij. tabu. vel alia. & facit. infra eo. l. iij. & j. eo. l. duo. & l. si eadem. Sed contra. s. eo. l. licet. Solu. ibi. Item facit. j. de lega. j. l. planē. §. si eadem.

D **E** libertatibus.] Calum in hoc princ. vide. s. in fi. casus proximi. preceden. [HEREDEM EIUS.] Institui mihi heredem Titium, & legata ab eo reliqui, & decessi: Titius autem predictus omisit ex testamento, & ab intestato possidet heredi. & postea decessit dictus Titius: & habuit heredē Seium. certè Seius heres Titij heredis mei tenetur in solidum legatariis. cōtinet enim actio pro legato cōpetens rei persecutionem, & non pōnā: & ideo est perpetua. Si autē dictus heres heredis mei conueniretur à legatariis propter dolum heredis mei qui defunctus est, non teneretur nisi in id quod ad eum heredem heredis peruenit: puta quia heres meus defunctus non solum cōmisit dolum in omittendo ex testamento, & aduendo ab intestato: sed etiā in hoc quia quasdam res hereditarias in fraudem legatariorum voluit ab intestato adipisci: imò permisit quosdā alios eas habere: quo casu licet heres meus defunctus pro omnibus teneretur, vt. s. eo. l. j. §. sanē. dictus tamē heres heredis mei in id tantū quod ad se peruenit, tenebit: puta si aliquid ex illis reb' nō adeptis à defuncto herede meo acquisierit. Vi. **f** De libertatibus. vel continua superiori proximā, vel illi, si non solus. in fi.

h sine pecunia. tunc enim substitutus conueniri non potest: vt. s. eo. l. si quis pecuniam. ibi, vbi verò gratis &c.

i Ipse. s. substitutus.

k Conueniendus. pro omnibus relictis etiam ab instituto. & est ratio, quia à substituto repetita videntur: vt. j. de leg. j. l. licet. H. sed secus in instituto, vt statim ponet. & est ratio, quia habet pecuniam: & sic hereditatem habere videtur: vt. s. de peti. here. l. si & rem. Sed cōtra. s. eo. l. licet. vbi dicit primò possessorem quā eum qui omisit pecunia accepta. Sol. & hīc intellige secundum eūdem ordinem. sic ergo prius conuenietur hic institutus quātū est in relictis à se.

l Possideret. ab intestato, data instituto pecunia vt repudiet ex testamento: vt sic substituto delata hereditate, eā repudiet ex testamento, & ab intestato habeat. Azo. **m** Omisisset. qui ab intestato succedere non poterat.

n suis legatariis. scilicet tantum. & est ratio, quia relicta à substituto non videntur repeti ab instituto. Azo. Sed certè imò videtur quilibet, & pro

a Tam hæ. sic. Azo. sed Al. sic, tam iis qui ab instituto quam qui à substituto.

b Tam directæ. directæ sine dubio: in fideicommissariis distinguitur: vt. s. vt quisque teneatur suis: vt. s. eod. l. si non solus. §. item si solus. Vel dic imò vterque in solidum tenetur fauore libertatis. & facit. C. eod. l. ij.

c Persecutionem. scilicet rei quæ peruenit ad heredem. Azo.

d Dolum. scilicet tantum sub. quia nõ possedit ab intestato. tunc enim heres tenetur in solidum: & da hinc exemplum veluti cum in legatariorum nec dolo se quis egit ne ad se sed ad alium hereditas deueniret: vt. s. eodem. l. j. §. penult. Sed nunquid secundum hoc locum habet hoc edictum etiam si defunctus sine dolo omisit? Respon. certè non: vt infra de lega. ij. l. cum pater. §. Titio. & s. eo. l. qui autem. §. si patronus. in fin. §. quid est ergo quod hinc dicitur? Respon. si heres heredis qui omisit dolo malo ex testamento, conueniatur quia adiuuerit ab intestato, tenetur in solidum: nisi conueniatur propter dolum defuncti admissum in hoc, quia defunctus heres res quasdam voluit adipisci. licet enim defunctus præ omnibus teneretur: vt. s. eo. l. j. §. sanè. heres tamè si quid ex rebus illis non adeptis à defuncto acquisiuerit, in id quod ad se peruenit, tenebitur. Azo. & hoc dicit. Accursius.

e Tenetur hoc edicto. & in solidum: vt. s. eo. l. j. §. non querimus. sed excipitur minor: vt. j. eo. l. si dolo.

f Quamuis. Hereditatis. quod videbatur opus: vt in rubrica videtur. & facit institutio. de fideicommiss. he. §. si quis vna. sic nec res singulæ sunt pars domus: vt. j. de acquir. d. poss. l. qui vnuerfas. licet sit argu. contra quod area sit pars: vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. **ADDITIO.** Dic secundum Barto. hinc quod quandoque plures res faciunt vnum totum integrale: vt vnam vnuerfitatem corporum: & tunc quilibet potest dici pars illius corporis: vt in. l. reru mixtura. de vsucap. quædam sunt res quibus colligitur vnuerfitas iuris: vt hereditas. & tunc nulla res potest proprie dici ff. Infort.

competant tam hæ^a quæ ab instituto, quam hæ^a quæ à substituto data sunt. Et magis est vt competant tam directæ, b^a quam fideicommissariæ.

Actio ex hoc edicto transit contra heredem in solidum: sed si defunctus tenebatur ex dolo, transit in quantum ad heredem peruenit. Bartolus.

Heredem eius qui omiffa causa testamenti ab intestato possidet hereditatem, in solidum legatorum actione teneri constat. Magis est enim, rei persecutionem^c quam pœnam continere, & ideo & perpetuam esse. Hoc autem ita est, nisi propter dolum^d defuncti conueniatur heres. tunc enim in id quod ad eum peruenit, conueniatur.

Siue partem siue rem ex hereditate quis possideat, hoc edicto tenetur. Bartolus.

XIII. GAIUS libro septimo decimo ad Edictum Prouinciale.

ET si non totam aliquis hereditatem, partemve eius ex qua heres institutus est, ab intestato possideat, sed vel minimam portionem, vel etiam vnam aliquam rem, tenetur hoc edicto: ^e

XIII. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Urbani.

Quamuis nõ proprie pars hereditatis^f in vna re intellegatur.

XV. IDEM libro septimo decimo ad Edictum Prouinciale.

Nec id iniquum est: cum ex suo quisque vitio^g hoc incommodo adficiatur.

XVI. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Urbani.

Cum enim hereditas ab eo quoque peti possit, qui vnam aliquam rem hereditario nomine possideat: h^a dubitari nõ oportet quin verum sit quod diximus.

contra legatarios. Viuianus.

e Tenetur hoc edicto. & in solidum: vt. s. eo. l. j. §. non querimus. sed excipitur minor: vt. j. eo. l. si dolo.

f Quamuis. Hereditatis. quod videbatur opus: vt in rubrica videtur. & facit institutio. de fideicommiss. he. §. si quis vna. sic nec res singulæ sunt pars domus: vt. j. de acquir. d. poss. l. qui vnuerfas. licet sit argu. contra quod area sit pars: vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. **ADDITIO.** Dic secundum Barto. hinc quod quandoque plures res faciunt vnum totum integrale: vt vnam vnuerfitatem corporum: & tunc quilibet potest dici pars illius corporis: vt in. l. reru mixtura. de vsucap. quædam sunt res quibus colligitur vnuerfitas iuris: vt hereditas. & tunc nulla res potest proprie dici ff. Infort.

pars illius iuris: quia res est facti. ita loquitur hinc.

g Nec id iniquum. Vitio. sic infra de regu. iur. l. quod quis ex sua. Accursius.

h Cum possideat. vt supra de petit. hered. l. iij. & l. penult. & l. regulariter. & l. legitimam.

Qui omittit hereditatem absque dolo, nõ tenetur hoc edicto: sed ad petitionem fideicommissarij poterit cogi adire. Bartolus.

XVII. IDEM libro septimo decimo ad Edictum Prouinciale.

Si quis omiffaⁱ causa testamenti omnino eam hereditatem non possideat: k^a excluduntur legatarij. Nam liberum cuique esse debet, etiam lucrosam hereditatem omittit: licet eo modo legata libertatesque intercidunt. l. Sed in fideicommissariis hereditatibus id psumum est, m^a vt si scriptus heres nollet adire hereditatem, iussu prætoris adeat, & restituat. quod beneficium his quibus singulæ res per fideicommissum relictæ sint, non magisⁿ tributum est, quam legatariis.

Plures omittentes ab intestato possidentes: ac si ex testamento adiuissent, conueniuntur. h. d. Bart.

XVIII. IDEM libro secundo de Testamentis ad Edictum Prætoris Urbani.

Si duo[†] heredes instituti, ab omiffa causa testamenti ab intestato possideant hereditatem: tunc quia vterque prætorio iure perinde habetur atque si ex testamento hereditatem adisset, pro partibus^o in singulos cõpetit actio.

Ex hoc edicto petuntur legata salua ratione. l. Falcidie, vel portionis alio iure debite. h. d. cum. l. seq. Bartolus.

Admonedi sumus, huic in quæ ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidie^p concedendum.

XIX. IDEM libro septimo decimo ad Edictum Prouinciale.

Preterea patrono quoque qui ex asse heres institutus est, si ab intestato possiderit hereditatem, commodum partis debite^q quod habiturus foret si ex testamento adisset hereditatem, saluum ei debet esse.

contra legatarios. Viuianus.

o Pro partibus. ad hoc. s. eo. l. si non solus. in prin. & §. si duo. in fi.

p Falcidie. ad hoc. C. eo. l. fin. & j. eo. l. cui seruus. & l. pen. & s. eo. l. quia autem. §. fi. & j. ad legem Falcid. l. j. §. ad eos. Sed contra hæc. l. ad princ. s. de dolo. l. si duo. vbi in solidum tenentur duo dolosi: sed ibi circa idem, hinc circa suam partem quilibet.

q Preterea. **CASVS.** Si aliquis patronus sit heres institutus ex asse à liberto, & ab eo relictæ sunt legata quibusdã: & patronus omittat ex testamento, & adeat ab intestato, sicque legatariis teneatur: debet habere malo velle legatariorum commodum partis suæ quæ defertur ei à lege in bonis liberti: de qua parte dixi. s. e. quia autem. §. si prõn. & hoc ita bene ac si adiuisset ex testamento hereditatem liberti. Viuianus.

Si quis omiffa. **CASVS.**

Institui mihi herede Sciu, & reliqui ab eo legata & fideicommissa singularia & libertates, & decessi. post ea ipse omisit hereditatem ex testamento, & ab intestato non possedit sine dolo. nõquid tenetur prestare legata & fideicommissa & libertates? Et dicitur quod nõ. si autem rogassem eum quod totam hereditatem meam vel partem eius restitueret Gaius: posset Gaius eum inuitum cogere ad adendum, & restituendum sibi: & hoc per senatuscon. Trebellianum. Viuianus.

i si quis omiffa. Dolo vel nõ dolo, gratis nullo pretio accepto inde: quia tunc fecus: vt. s. eo. l. licet. & l. si quis pecuniam. Accursius.

k Non possideat. nec aliquis eam possidet: alioquin possessor conueniretur si fraudem adhibuisset. si autem fraudis ignarus erat, non conueniretur licet institutus in fraudem omiffisset. Azo. vt. C. e. l. j. Accursius.

l Intercidunt. vt. C. eo. l. ij. & s. e. l. qui autem. §. si patronus. & facit. j. de vi & vi arma. l. iij. §. si quis autem. & j. eo. l. si seruus. §. j.

m Psumum est. Nihilominus & hinc edictum habet locum: vt. j. eod. l. si seruus. §. j.

n Non magis. nam nec istis nec illis: vt infra ad Treb. l. nam quod. §. fi. & l. mulier. §. fin. & l. si patroni. §. sed & fi.

Dvo heredes. **CASVS.** Istum casum habuisti. s. eo. l. si nõ solus. §. si duo. in princ. & in fin. §. Secundo dicit hæc. l. quod illi qui omisit ex testamento, & adiuuit ab intestato, sicque tenetur legatariis, datur beneficium. l. Falcidie

†Vulg. Duo here. inst. fi.

†In hæc sententiam Aristotel. lib. 5. Eth. ca. 11.

a) Dic etiam arcam cõtineri appellatione domus in. l. si fundum. §. qui fundum. j. de lega. 1.

cit supra eodem. l. quia autem. §. si patronus.

Si eadem.] **CASVS.** Institui mihi heredem Titium, & legavi primo equum meum, & prædicto Titio substitui secundum: & ab eodem secundo substituto legavi eundem equum tertio: & postea decessi: & postea Titius institutus omisit ex testamento: & cum deberet venire hereditas

ad substitutum, permittitur substitui solum institutum ab intestato possidere: & gratis hoc fecit. certè primò cui fuit legatus equus ab instituto, petet equum, & non tertius cui fuit legatus equus à substituto. Viuianus.

^a *Accipit.* destinatione. & dic quòd solò institutus adiuit ex testamento, vel ab intestato omissa causa testamèti: vt. C. de fideicommiss. l. quoties. ij. sed. §. eo. si ab instituto. secus.

Si filius.] **CASVS.** Si ego sum institutus heres, & à me sint relicta legata, & ego omitto ex testamento, & adeo ab intestato in fraudem legatariorum: datur in me actio legatariis. & idè est si filius meus sit heres institutus. Viuia.

^b *Bonorum possessionem.* vnde legitimi: vt. j. vnde legi. l. ij. §. fin. & l. iij. Accursius.

^c *Ipsè.* lego: sed. j. eo. l. mater. §. j. secus.

Si in testamento.] **CASVS.** Ita scripsit Gaius in testamento suo: Titius heres esto: & si Titius heres erit, Mæuius heres esto. & decessit dictus Gaius. post ea prædictus Titius omisit ex testamento, & adiuit ab intestato totam hereditatem. modò vult Mæuius petere dimidiam ab illo ac si adiuisset ipse Titius ex testamento. certè dicitur hinc quòd non potest: quauis secus sit in legatis & libertatibus. & ratio est plana i litera. Sed quid si ita scripsisset dictus Gaius: Titius heres esto,

& Seius heres esto: & quisquis mihi ex superscriptis heres erit, Stichus liber & heres mihi esto. & postea Titius omisso testamèto ab intestato hereditatem possideat: non debet habere Stichus libertatem, nec hereditatis partem: quamuis si sola libertas esset ei relicta, eam haberet, vt dictum est. Item quid si ita scripserit dictus Gaius: Titius heres esto: si Titius heres non erit, Mæuius heres esto: quisquis mihi ex superscriptis heres erit, Mæuius prædicto, si mihi heres non erit prædictus Mæuius, centum dato: & postea decessit dictus Gaius, & postea dictus Titius omisso testamento legitimam hereditatem Gaij possideat, ideo quia Mæuius substitutus noluerit ex substitutione adire habens aliquam iustam causam (de quibus iustis causis dixi. §. eod. quia autem. §. quid deinde. ibi. non offendit, &c.) nunquid poterit petere dictus Mæuius dicta centum? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

^d *Non debet.* Sed nonne extitit conditio? nam Titius heres est. Respon. non, quia intellexit ex testamento. ad quod. §. de vul. substi. l. qui liberis. §. j. & §. de here. insti. l. seruus alienus. §. si quis ita.

^e *Culpa.* non est bona ratio: quia & in legato eadem ratione posset obiici testatori quòd ea ab intestato non relinquit. imò nõ pos-

set obiici, quia secundum hanc. l. ab intestato non valebat: vt instit. de fideicommiss. hered. §. præterea. sed in fideicommissio bene obiici potest. Azo.

^f *Libertatem.* quoniam hanc ab herede non debuit accipere, sed à seipso: vt. §. de here. instituen. l. sed & si in conditione. §. fina.

re prætor non debet. Sua enim culpa testator sub hac conditione hereditatis partem dedit, quã potuit purè dare. Quare & si ita scriptum fuisset, *Titius heres esto, Quisquis mihi ex superscriptis heres erit, Stichus liber heresque esto:* & Titius omisso testamento hereditatem possideat: libertatem prætor Stichi tueri non debet, nec hereditatis petitionem ei dare.

Legatū substituto etiam in institutionis defectum conseruatur per hoc edictum. Bartolus.

Si quis hoc modo testamètum scripserit, *Titius heres esto: si Titius heres nõ erit, Mæuius heres esto: quisquis mihi ex superscriptis heres erit, Mæuius, si mihi heres non erit, centum dato.* deinde Titius omisso testamento legitimam hereditatem possideat: an Mæuius, cuius in potestate fuit vt ex substitutione adeundo totam hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, quæritur. Et placet dari: quia nihil prohibet Mæuium iustam causam habuisse, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

Institutus omittens contra tabulas sibi competentem beneficio præteriti, omnibus ad integra legata tenetur. Bartolus.

XXIII. VLP IANVS libro quadragesimo sexto ad Edictum.

Si filius qui mansit in patris potestate, item filia, heredes instituti, præterito fratre emancipato, qui contra tabulas accipere possessionem potuit, vt instituti patris possessionem acceperint, legata omnibus præstabit: nec filia dotem suam fra-

non petierunt contra tabulas cum emancipato, quo casu non præstitissent legata nisi liberis & parentibus. Sed nunquid in prædicto casu cum omiserunt ex testamento, & aduerunt ab intestato, conferret dicta filia dotem quam ego ei dederam, fratri suo qui secum omisit? Et dicitur quòd non: quia secudum has leges non habet locum collatio ex testamento. ipsa autem quæ omisit ex testamento (vt dictum est) videtur habere heredi. ex testamèto, & non ab intestato, per istud edictum. & hoc dicit. Viuianus.

^l *Acceperint.* filius & filia instituti. Azo. & etiam emancipatus vnà cum eis, secundum Ir.

^m *Omnibus.* non obstat supra eodem. l. quia autem. §. penult. vt ibi nota. Et nota hinc breuiter suum institutum præterito emancipato & petente contra tab. habere tria remedia. nam adire potest ab intestato: & quia tunc facit in fraudem, omnibus præstat legata: vt hinc: & hoc si coheredem non habet: alioquin coheredi accresceret. Item potest adire ex institutione, & tenebitur tunc in partem adscriptam: nisi maior sit virili: & præstat omnibus legata. Item bonorum possessionem contra tabu. potest petere: & tunc tenebitur in virilem, & certis tantum personis præstabit legata,

In specie præfertur ille cui ab instituto relicta est. Bartolus.

XX. VLP IANVS libro quarto Disputationum.

Si eadem res diuersis personis ab instituto & substituto fuerit relicta: nõ vterque, sed qui ab instituto accepit, solus vindicabit.

Actio ex hoc edicto competit contra patrem, qui ex persona filij omisit ex testamento, & adiuit ab intestato. Bartolus.

XXI. IULIANVS libro vicen-simo septimo Digestorum.

Si filius meus à matre sua heres scriptus fuerit, & ego testamèti causa omissa, bonorum possessionem eiusdem filij nomine petiero: actio legatorum in me dari debet non secus ac si ipse heres scriptus omissa causa testamèti bonorum possessionem ab intestato accepissem.

Per hoc edictum non conseruantur ea quæ per se possunt subsistere: & de necessitate aliorum aditio non expectatur. Bartolus.

XXII. IDEM libro trigentesimo primo Digestorum.

Si in testamento ita scriptum fuerit, *Titius heres esto. si Titius heres erit, Mæuius heres esto:* & Titius omissa causa testamenti hereditatem legitimam possederit: Mæuius aduersus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte quam habiturus esset si testamenti causa omissa non fuisset. Cum enim omisso testamento hereditas possidetur, legatorum quidè & libertatum ratio habenda est, quia aliter quàm ab herede dari non potuerunt. hereditatis verò quæ ita data est, rationem habe-

^g *Non debet.* Sed quare? nonne eam tuetur, si mentio hereditatis habita non fuisset? Certè sic. vt supra eod. l. de libertatibus. in pr. perdit ergo quia plus est ei datum? Respon. imò perdit ideo, quia testator eum voluit à seipso consequi libertatem sub conditione, scilicet si Titius heres esset: vt. d. l. sed & si in conditione. §. fina.

^h *Ei.* scilicet seruo.

ⁱ *In potestate.* vt. C. de impub. & aliis substi. l. iij. & §. tit. ij. l. filium.

^k *Dari.* contra supra eodem si non solus. §. j. Sol. ibi vterque possidebat, hinc alter tantum. sed secudum hoc illius. l. ratio nihil valeret. quare dic quòd hinc omisit iusta causa: vt argu. infra de lega. j. l. filio pater. vel hinc iusta causa adiicitur, vnde contrarium euitatur. Azo. quæ sit iusta causa dic vt supra eodem. l. excusatus. & l. qui autem. §. planè. Accursius.

Si filius.] **CASVS.** Ego habens filium emancipatum, & filium & filiam in potestate, institui mihi heredes filium & filiam quos habebam in potestate, & legata ab eis reliqui, & emancipatum præterij, & decessi. filius & filia instituti omiserunt ex testamento, & aduerunt ab intestato. certè legata omnibus præstabit ab se relicta, non solum liberis & parentibus quibus ego legata ab eis reliqueram, sed etiam extraneis personis quibus legaueram. imputatur enim eis, q

legata. ſed hoc fortè de accreſcenti portione. Sed nunquid de adſcripta præſtabit omnibus? Azo. dubitari poteſt. & facit. j. de leg. præſtan. l. is qui. §. vbi verò. Sed ille. §. ſed ſi ſcriptus. j. l. is qui. de leg. præſtan. eſt contra hæc quæ dicta ſunt. Sed ibi ſoluit Hug. Conferet. quia quaſi adiiſſet, præſtat legata: ex teſtamēto autem ſecundum hanc legem nō fiebat collatio: vt. C. de collat. l. j. hodie ſec. vt in authen. ibi poſita.

SI dolo tutoris.] **CASVS.** Filium meum impuberem inſtitui mihi heredē: & legata ab eo reliqui: & dedi ei tutorem Titium: & deceſſi. poſtea dictus tutor in fraudem legatariorum fecit pupillum omiſſere ex teſtamento, & ab inſtituto hereditatem poſſidere. certè danda eſt actio legatorū in pupillum, ſed eatenus, quatenus hereditas ei acq̄ſita eſt ab inſtituto. ſi enim poſſidet cum alio legitimo hereditatē ab inſtituto, nō debet teneri legatarius niſi pro parte quā poſſidet. Et quod dixi in pupillo, habet locum etiam in impubere qui dolo curatoris omiſit ex teſtamento, & adiuuit ab inſtituto. Viuianus.

b Adquiſita eſt. dic ſecundum Ir. aut delinquendo, & in nihil tenetur pupillus: vt. C. vnde vi. l. meminerint. & de regu. iur. l. neque. aut cōtrahendo: & tunc inſolidum, etiam ſi non eſt ſoluendo tutor: vt. C. de euic. l. illud. & C. de iis qui. vt indig. l. Polla. adminiſtrare enim tenetur. aut mediū inter hoc: & obtinet quod hīc, & j. ne vis fiat ei. l. j. §. hoc edictum. Ir. Item facit. j. de doli except. l. apud. §. illa. & s. de tributo. l. iij. §. j. in maiore conſtat quòd tenetur inſolidum: vt. s. eo. l. ſi non totam. & l. j. §. penulti. Accuſius.

C Vi ſeruus.] **CASVS.** Inſtitui mihi heredem Titium, & ab eo legata reliqui, & eidem Titio ſubſtitui Stichū ſeruū ſuum: & ab eodē Sticho legata reliqui ſimiliter, & deceſſi, & poſtea Titius omiſit inſtitutionē ſuam, & iuſſit ſeruū ſuum adire ex ſubſtitutione: & hoc ideo fecit, quia nolebat præſtare legata à ſe relicta. Certè dicitur hīc quòd vtraque legata præſtabit, ſcilicet & relicta à ſe, & relicta à ſeruo ſuo. detrahet tamen Falcidiam de legatis, ſi ſunt vltra dodrantem. Viuianus.

c Cui. ſcilicet inſtituto.

d Ipius. inſtituti.

e Legata. à ſe relicta.

f Et quā heres eſt. ſ. ex ſubſtitutione, præſtat à ſubſtituto data.

g Cauſa teſtamenti. in quo erat inſtitutus: & ideo tenetur ad relicta à ſe ac ſi ex teſtamento adiiſſet.

h ſalua Falcidia. ex legatis à ſeruo relictis. ſic non obſtat. j. l. proxi. vel aliter. i. ſalua Falcidia quā detrahit nomine ſerui. Hu. & facit. s. eo. l. duo. §. ſina. & C. eo. l. ſina.

Iulianus.] **CASVS.** Inſtitui mihi heredem Titium, & ſubſtitui ei filiam ſuam: & ab eo ſolo legata reliqui: & ipſe omiſit ſuam inſtitutionem, & filiā ex ſubſtitutione iuſſit adire. certè præſtabit legata à ſe relicta. & eſt ratio: quia filiam videor patri ſubſtituiſſe in vno caſu tantum. ſ. cum pater nollet adire vel non poſſet ex inſtitutione vel ex ſubſtitutione. non autē videor dediſſe arbitrium patri vtrū adeat ex inſtitutione vel ex ſubſtitutione. vnde ſi noluit pater adire ex inſtitutione, & hoc fecit ad hoc tantū vt fraudaret legatarios quibus ego ab eo legauī: meritò tenetur ad præſtanda ei legata: detrahet tamen de his Falcidiam, ſi ſunt vltra dodrantē: vt dictum eſt in l. præcedenti. Sed quid ſi in prædicto caſu reliqui vltra dodrantem legata ab eo & à filia? Certè de vtriſque debet ff. Infort.

detrahi Falcidia: prius tamen debet haberi ratio eorum legatorum quæ à filia ſua reliqui, ſcilicet vt ſi detracta de eis Falcidia remaneat quarta apud eum Titium heredē, ſoluere debeat integra legata à ſe relicta: & eſt hoc propter dolum ipſius Titij. non enim videtur carere dolo ipſe Titius pater, qui omiſſo proprio honore. i. inſtitutione, maluit inſtitutionē filiæ propter ſuum cōpendium. Sed quid econtra ſi inſtitui filiā Titij, & ſubſtitui ei patrē: & cum poſſet Titius adire ex inſtitutione filiæ, adiuuit ex ſua ſubſtitutione? Certè nihil videtur dolo facere: & ideo legata à filia relicta non præſtabit. & eſt ratio, quia hoc caſu videor reliquiſſe patri arbitrium vtrum adeat ex inſtitutione filiæ: an ex ſua ſubſtitutione. & eſt ratio huius rationis, quia nemo ſubſtituēs patrem filiæ, videtur ſubſtituere eundem patrem filiæ cōtra votū ipſius patris: quod votum eſt vt filia ei ſuperuiuat, & nō ipſe pater filiæ. & intelligas in hoc caſu vltimo talia legata me reliquiſſe à filia Titij quam inſtitui, quæ non videantur repetita à Titio quem ſubſtitui filiæ ſuæ: de quibus dixi j. de lega. j. l. licet. ſi autē viderentur repetita à patre, præſtaret ea pater ſiue omiſiſſet inſtitutionem filiæ dolo, ſiue nō.

cidia ei ſeruata.

Qui omittit ex inſtitutione, & ſibi quærit ex ſubſtitutione, tenetur hoc edicto: niſi ſit ſubſtitutus filio ſuo: & relicta ex ſubſtitutione prius defalcantur. Bart.

xxvi. PAPINIANVS libro ſextodecimo *Quæſtionum.*

Iulianus ſcribit, patrem i qui filiam ſibi ſubſtitutam iuſſit adire hereditatem: legata quæ ab ipſo data ſunt, ex ſententia edicti præſtaturum: quoniā filia patri ſubſtituitur in caſu, i non vt arbitrium eligendi relinquatur. Sed ſi varia legata ſupra dodrantem data ſunt: eorum prius rationem habendam, quæ à filia relicta ſunt. Non enim caret dolo pater, qui honore proprio omiſſo, propter cōpendium alienam inſtitutionem maluit. Denique ſi filiæ pater ſubſtitutus adit hereditatem, nihil eum dolo facere Iulianus exiſtimat: quia nemo filiæ patrē contra votum parentum ſubſtituere videtur, ſed vt arbitrium eligendi relinquat.

xxvii. IDEM libro ſexto *Reſponſorum.*

Mater ſecundis tabulis impuberi filio ſubſtituta, lo-

tuta fuit: vt ſi pater nollet vel nō poſſet eſſe heres ipſa eſſet ſubſtituta: non autem vt pater habeat electionē, an velit eſſe heres per ſe, vel per filiam. id eſt per inſtitutionem vel ſubſtitutionem.

m Data. id eſt aliqua à patre, & alia à filia: & ſi omnia ſoluantur, excedent dodrantem.

n Prius. quantum ad hoc vt ex eis Falcidia detrahatur: ſed de relictis a patre nō detrahatur. ſed quantum ad ſolutionem faciendam prius eſt habenda ratio relictorum à patre. i. prius ea debent ſolui. & hoc eſt quod dicitur. j. ad legem Falci. l. Nefennius. §. penult. Item contra. s. l. proxi. Solu. ibi. Hu.

o Non enim. meritò pater ex edicto tenetur: non enim caret &c.

p Honore. id eſt inſtitutione qua fuit honoratus pater.

q Cōpendium. ſcilicet non præſtandorum legatorum à ſe patre relictorum. Accuſius.

r Inſtitutionem. id eſt ſubſtitutionem.

f Denique. bene inferit, deniq; &c. cum enim puniatur, vt dixi, tūc demum cum proprium omittat honorem: ergo vbi non omittit, non tenetur. vbi autem omiſit inſtitutionem filij, ſuum honorem nō dimiſit, ſed filio habitū. j. de lega. præſtan. l. iij. §. hoc autē ſolum.

t Adit. ex ſubſtitutione. Azo.

u Votum. Natura enim ita ordinauit, q̄ liberi parētib; ſecūdem ſuum votū ſuccedant: & ideo teſtator videtur patrē ſubſtituiſſe, vt haberet arbitriū ad eū ex quo vellet. ſi autē teſtator intellexiſſet q̄ tunc demū pater admitteretur, ſi filia nō eſſet heres: videretur ſentire quòd pater poſt filiā remaneret: quod eſt cōtra votū parentū: vt. j. vnde liberi. l. ſcripto. in fine. & ſic not. quòd ppter naturā aliter hīc ſtatuitur quā ſuperiori caſu. ſic. j. de cōdi. & demō. l. cum tale. & no. hac. l. honore lucro præferendū. idē de voto parētum. Honor lu-

Mater.] **CASVS.** Filium meum impuberem inſtitui mihi heredem: & matrem ſuam ei pupillariter ſubſtitui, & ab ea legata reliqui, & deceſſi: & poſtea impubes deceſſit in pupillari ætate: mater autem noluit ei ſuccedere ex ſubſtitutione: ſed ab inſtituto cōpit eius hereditatem poſſidere. certè tenebitur legata præ-

stare. & idem esset si eam matrem dedissem coheredē dicto filio: & eam ei substituisssem pupillariter. [IN SENTENTIAM.] Titius frater meus instituit sibi heredem filium suum impuberē nomine Seium: & ei pupillariter substituit filium meū sub cōditione, si à me fuerit emancipatus intra decem dies post mortem suā testatoris: & à dicto meo filio legata reliquit in substitutione: & postea decessit dictus Titius: & postea ego nō emancipavi dictū meum filiū intra dictum terminū: & ita feci deficere conditionē substitutionis: & postea cōpē possidere bona fratris mei ab intestato propter dictū meum filium. nunquid teneor pręstare dicta legata à filio meo in substitutione relicta? Et dicitur q̄ non. potestas enim patria quā habebam in dictū meum filium substitutū filio fratris mei sub conditione si eum emanciparem, est inestimabilis. [IN EVM QVI TESTAMENTO.] Institui mihi heredes Titium & Seiū, & legata ab eis reliqui: venit Gaius, & iniuit fraudis cōsiliū cum dictis meis heredibus, ita q̄ ipsi omiserunt ex testamento: & ipse cōpē possidere totam hereditatem ab intestato. certē dabitur contra eū actio legatorum non ex verbis, sed ex sententiā prętoris. Viuianus.

a Legitimam. per Terullianum.
b Frater. testatoris.
c Substitutum. sub cōditione si esset emancipatus intra decem dies.
d Impuberi. filio fratris.
e Sed ab intestato. defectā iam conditione, nō interim dū pender: vt. j. de regu. iur. l. quamdiu.
f Per eum. filium. Sed nōne ipse pater pręcedit filium in gradu & sic in succedendo: sed dic & ipsum repudiassse. Item contra. s. eo. l. j. §. qui sub conditione. Sol. patria potestas inestimabilis est: vt. j. de legatis. j. l. filius familias. §. secundum vulgarem. & eodem modo soluitur. s. eo. l. si filius meus. Item contra. C. de inoffic. testa. l. filius. Sol. ibi nolebat accipere ex testamento, cum nō implera esset conditio: hęc ab intestato defecta conditione. & facit. j. de conditioni. & demonstra. l. si qui.
g solus. secus si cum heredibus possideat: vt. s. eo. l. si non solus. in princ. an autem & omittens in subsidium teneatur? distingue, habeat pretium, vel non: vt. s. eo. l. licet.

Si seruum heredē institutū dominus qui ipse rogatus h fuerat fideicommissum pręstare, prius quam adire iuberet, vendiderit: pręstare id debet, cum per pretiū serui, hereditatis quoque æstimationem consequatur.

XXVIII. MARCIANVS libro quarto Fideicommissorum.

Si seruum heredē institutū dominus qui ipse rogatus h fuerat fideicommissum pręstare, prius quam adire iuberet, vendiderit: pręstare id debet, cum per pretiū serui, hereditatis quoque æstimationem consequatur.

Fideicommissa vniuersalia cōpē seruantur hoc edictū salua Trebellianica. Bart.

Institutus heres, & rogatus re-

cum edicto facit, si omisso testamento legitimam hereditatem filij possideat. Idem iuris erit & si filio heres data sit, & substituta.

Qui non implet conditionem potestatiuā directā, & adit ab intestato: nō tenetur hoc edicto. B.

In sententiā edicti propter legatorum causam frater b incidisse non videbatur, qui filium suū substitutum c impuberi d testamento fratris non emancipauit, sed ab intestato e per eum f bona possidere cōpē.

Tertius possidens ab intestato tenetur hoc edicto si cum instituto participauit fraudem. Bart.

In eum qui testamento scriptus heres nō fuit, si fraudis cōsilio cū heredibus scriptis participato legitimam hereditatem solus b possideat: actio legatorum ex sententiā prętoris dabitur.

Qui habet pretiū, videtur habere hereditatem: ideo relicta à se pręstare tenetur. Bart.

XXIX. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

numittere, erunt eius liberti? Et dicitur q̄ sic. Itē quid si dictus heres qui omisit ex testamento, non possidet hereditatē ab intestato, nec pro herede, nec pro possessore, sed possidet aliquo iusto titulo, puta pro emptore, vel pro dote, vel pro donato? nūquid potest cōueniri à legatariis? Et dicitur q̄ nō. & h. d. cū duab. ll. seq. Viuianus.

stituere hereditatē, si omissa causa testamenti legitimam hereditatem possideat: non dubiē vt legata ceteraq; fideicommissa, ita hereditatem quoque i restituere cōpellendus est: libertates quoq; tam directas quam fideicommissarias. k Sed si alienos seruos rogatus sit manumittere, vtique redimere eos debet. l eā autē decessione m patietur is cui restituta fuerit hereditas, n quam is qui ei restituerit, passurus fuit.

Per hoc edictū conseruātur libertates saluo iure patronat. B.

XXX. VLPIANVS libro quinto Fideicommissorum.

Qui omissa causa testamenti ab intestato possidet hereditatē, seruos ad libertatē perducere debet: ne eis o factū noccat eius qui ex testamento adire noluit: sic tamē, vt habeat libertos.

Qui omisit ex testamento, & possidet aliquo iusto titulo inter viuos, non tenetur hoc edicto. B.

XXXI. HERMOGENIANVS libro tertio Iuris Epitomarum.

Qui omissa causa testamenti, p emptore, vel pro dote, vel pro donato, p siue alio quolibet titulo, exceptis pro herede, & pro possessore, possideat hereditatem: à legatariis & fideicommissariis non conuenitur.

DE SENATVSCONSULTO Silaniano & Claudio: quorū testamenta ne aperiantur.

TITVLVS V.

& j. de separa. l. j. §. ex cōtrario. & infra de regulis iuris l. nō debet.

Qui omissa. Pro donato. qa est illi ab aliquo donata hereditas. secus autem si ex se lucratur etiam ab intestato: vt. s. eo. l. licet. in fin. & facit. s. eo. l. j. §. non quærimus.

DE SENATVSCONSULTO Silaniano & c.

Et hoc titu. punitur heres si adeat ante questionem habitam à familia. Incipit ab hoc titulo tractare de hereditate quæ vt indigno aufertur. Neque enim adiri posse hereditatem vel bonorum possessionem peti neque aperiri tabulas testamenti vel quodcumque aliud pertinet ad causam testamenti eius qui à familia necatus esse dicitur antequā publica questio habita sit de seruis qui sub eodē recto locōve fuerunt sumptumque supplicii de noxiis de que his qui auxiliū domino nō iulerūt. quod est s. C. Silaniano tēporis Augusti introductum & cōfirmatum s. C. Claudio, quod & Pisonianum & Neronianum dicitur, tēporis Neronis, & edicto prętoris, hac ratione ne heres propter cōpendium suū familie facinus occultaret. alioquin bona quasi indigno heredi eripi & publicari, si adierit cōtra quam s. Cōsultis & edicto cauetur, vel vltus non sit necem defuncti, & si tabulas aperuerit, recitauerit, descripserit vel ipse vel alius, ex eodem edicto in eum qui id fecerit dari. C. aureorum iudiciū quod populare est. Cuiac.

Um aliter. CASVS. Titius habēs familiam seruorum fuit interfectus vel à domesticis, vel ab extraneis, certē serui debent torqueri ad inquirendam veritatem: & si non dederūt auxiliū domino, debēt puniri capite. nulla enim domus esset tuta nisi talis pœna imponeretur seruis interfecti domini. & cōtinetur appellatiōe domini, ille qui habet solā pprietatē in seruis: non au-

Rogatus. si autē seruus rogatus fuisset, directō ab emptore peti posset: hęc autem non potest: quia seruus rogatus nō fuit. Azo. & facit. j. de lega. j. l. planē. §. j. & l. cū filio. & de leg. ij. l. si alienus seruus.

Hereditatē quoque. videbatur enim q̄ hic cui hereditas restituēda erat, agere ex hoc edicto non posset: & quia alia via est ei consultum scilicet per Trebell. vt cogat heredem adire: vt. s. eo. l. si quis omissa. cum suis cōcor. & quia fideicommissarius loco heredis est: vt institu. de fideicommissa. heredit. §. restituta. & j. de reg. iur. l. in pari. §. j. & ad Trebell. l. j. in princ. heredi autem hoc edictum nō proficit: vt. s. eo. l. si in testamento. sed tamē secus est: quia non per omnia vt heres cēsetur, quia nec iura sepulchri habet: vt. j. ad Trebell. l. quia perinde. §. j.

Fideicommissarius loco heredis est.

Fideicommissarias. vt s. eo. l. de libertatibus. Redimere eos debet. & manumittere. Decessione. i. deminutionē propter predicta vel propter alia hereditaria onera. & facit ad legem Falc. l. filius familias. & C. e. l. ij.

Hereditas. per Trebellianum.

Qui omissa. Ne eis. scilicet seruis: vt s. de alie. iudi. l. j. in princ. & si quis cau. l. ij. §. post.

Huius senatuscōsulti meminit Corne. Tacitus lib. 14.

Patria potestas inestimabilis est.

non autem ille qui possidet seruū alienum bona fide, nec ille qui vsumf. solum habet in seruo. Sed si dedit seruū pignori, habetur dominus ille qui obligauit. Sed & si ab eo qui instituit illū qui modo est interfectus, heredes, sit legatus seruus alicui sub cōd. pendēte cōditiōe loco domini est ille qui nō est interfectus. & idē est si data sit seruo libertas

sub condi. secus autē in eo seruo cui data est fideicommissaria libertas: nisi ipse seruus fuisse particeps sceleris: quia tunc bene torqueretur. Item cōtinetur appellatione domini ille qui pro parte est dominus, & filius & alij liberi illius cui est seruus: siue sint in potestate, siue non. idē est si essent adoptiui. secus autem si essent dati alij in adoptionē. Item secus in alumno illius cuius est seruus: quia in eis nō habet locum senatusconsultum. Item filio occiso nō habetur quæstio de seruis matris. Sed pone quōd pater meus fecit testamētum, & instituit me heredem: & seruos suos quosdā purē legauit vel manumisit: & postea fuit ab hostibus captus: & eo existēte apud hostes ego fui occisus. nūquid torquebuntur dicti serui? Et videtur quod nō: quia pater meus videtur mortuus prima hora captiuitatis: & ita videtur quod ego sum eius heres: & ita videtur quod dicti serui sint liberi, vel sint illius cui legati fuerūt. Et ita videtur quod tempore quo fui occisus, ipsi nō fuerunt mei. dicitur tamen hīc quod bene debent torqueri: quia ego nō sum adhuc heres patris mei: cum ipse adhuc viuat apud hostes. sed & si dictus meus pater sit mortuus apud hostes, & ego filius ab eo emancipatus sum occisus antequā ei heres existā, idē erit dicendū, scilicet vt dicti serui tor

queantur. quamuis enim si nō esset occisus, dicti serui non essent mei futuri ex eo quod ego essem heres patris mei, sicque recta via trāsiuissent ad eū cui pater meus eos pure legauerat, vel essent liberi cum pater meus dedit eis libertatē pure, sicque nō deberēt torqueri propter mortē meam: tamē ex quo occisus fui ante aditā a me hereditatē, remanserūt serui in hereditate: & ita debēt torqueri. Scias etiā quod patre meo occiso serui mei castrēsis peculij torqueri debēt, siue eram in potestate dicti mei patris, siue non. Item & si ego sum occisus, serui vxoris meae & foceri mei debent torqueri. & idē est econtra vxore mea occisa. h. d. vsque ad §. occisorum. Viuianus.

a Cum aliter nulla domus. quæ debet esse tutissimum cuique refugium: vt. §. de in ius voc. l. plerique.

b Capitulis. vt. §. eo. §. potuisse.

c A domesticis. i. iis qui sunt de familia. Nam vt ait Boethius: Nulla pestis efficacior est ad nocendum quā familiaris inimicus.

d Necatorum. scilicet nomine. & dic torqueri a familiam nomine necati, scilicet a quocunque: vt supra proxi. Vel dic: sit quæstio, scilicet familiaris, id est tormenta ad eruendum veritatem nomine necati a familia. & subaudi, vel ab alio necati: vt patet supra proximē, & in sequentibus. non dicas vt alius qui non sit de familia torff. Infort.

I. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Utrum aliter nulla domus a tuta esse possit, nisi periculo capitis b sui custodia domini tam ab domesticis c quā ab extraneis præstare serui cogatur: ideo senatusconsulta introducta sunt de publica quæstione à familia necatorum d habenda. Domini appellatione cōtinetur, qui habet proprietatem, et si vsumfructus alienus sit. e Qui seruū bona fide possedit, domini appellatione non continebitur: nec qui vsumfructum solum habuit. Seruus pignori datus, quod attinet ad debitoris necem, per omnia perinde habetur, atque si pignori datus nō esset. f Serui appellatione etiā hi cōtinentur, qui sub cōditiōe legati sunt. nam medio tempore heredis sunt: g nec quōd cōditiō existēs efficit vt desinant esse heredis, facit ne videantur interim eius esse. Idemque erit dicendū in statulibero. Sed in eo cui fideicommissa libertas purē debetur, existat rescriptum diui Pij ad Iubentiū Sabinum, quo ostenditur nō esse festinandum ad tormenta eius cui fideicommissa libertas debetur. Et magis est ne puniatur h ob hoc quōd sub eodem tecto fuit: nisi particeps sceleris fuerit. Domini appellatione etiā pro parte dominū i contineri dicendum est. Domini appellatione & filius familias ceterique liberi qui in potestate sunt, continentur. k Senatusconsultū enim Silianū non solum ad patres familias, ve-

queatur: vt infra ea. l. §. in eo. & §. de matris.

A c Alienus sit. ad hoc. §. de lega. iij. l. si quis suos. & §. de acquiren. heredi. l. si quis mihi bona. in princ. & infra de iniur. l. item apud. §. si vsumfructum. & supra qui satisda. cogan. l. sciendum. §. ij. & iij. & supra de relig. l. ij. §. j. Sed argumen. contra supra de rebus eorum. l. magis. §. j. & §. de adult. l. si postulata. §. de eo. & §. de leg. iij. si quis suos. & §. de noxa. l. quoties. §. j. A D D I T I O. Dic quōd bonæ fidei possessor habetur loco domini: vt ipse vel heres eius nō possint dicere se nō dominū, nec alius cuius interest, donec cōtrariū probetur: vt. l. quidā in suo. in fi. de cōdi. insti. & l. Titia. §. de solu. & ita loquuntur ista contraria: sed postquā detegeretur ab alio quod nō sit dominus, loco domini nō habetur. & ita loquitur hīc, secundum Bart.

rūm ad liberos quoque pertinet. Quid deinde dicemus si liberi non sint in potestate? Marcellus libro duodecimo Digestorū dubitat. Ego puto plenius accipiendum, vt etiā ad eos liberos pertineat, qui in potestate l non sunt.

In eo m qui est in adoptionem datus, n non putamus locum habere senatusconsultum, o quamuis in adoptato p locum habet. Sed nec in alumno occiso locus est senatusconsulto. De matris seruis, filio filiæ occisis, quæstio non habebitur. q Si pater ab hostibus captus sit, quæstionem de seruis habendam & supplicium filio occiso, eleganter Scæuola ait: quod etiam post mortē patris probat, r si antequā ei suus heres existat occisus fuerit. Idē Scæuola ait constantius f defendendum, herede instituto t filio, de his quæstionē habendam & supplicium, qui pure legati vel manumissi sunt, ante aditā hereditatē filio occiso. quamuis enim si viueret, herede eo existēte u ipsius nō essent futuri: x attamē ubi decessit, qua extinctū legatum & libertas est, senatusconsulto fore locū dicit. Si pater necatus sit, an de seruis filij quæstio habeatur, si fortē [in] castrēsi peculio seruos habuit? Et magis est quæstionē de seruis filij habendam, suppliciumque sumendum: licet non sit in potestate y filius. Si vir aut vxor occisi esse proponatur, de seruis eorum quæstio habetur: quanquam neque viri serui propriè vxoris z dicatur, neque vxoris a propriè viri: b sed quia commixta familia est, & vna domus c est, ita vindicandum

n Datus. à me alij.

o Senatusconsultum. vt mei serui torqueantur tāquā sui, & puniantur.

p In adoptato. à me occiso scilicet.

q Non habebitur. quia filius est de patris & non de matris familia: b vt instit. de legi. agna. tutel. §. j. non autem est hīc, quia filium in potestate esse oportet: vt supra eo. §. quid deinde dicemus. & facit. C. de adult. l. verba.

r Probat. Scæuola. mouebat hīc quæstionem secundum R. illud quōd patre capto filius pro certo nondum erat heres.

f Constantius. ergo quod dixi, mouebat quæstionem secundum R.

t Instituto filio. emancipato. suus enim statim esset heres: unde serui utpote liberi non torquentur: vt. §. ea. l. §. in eo. Azo.

u Existente. id est adita hereditate animo.

x Futuri. §. de fur. l. à Titio.

y Licet non sit in potestate. idem econtra: vt. §. eo. §. domini appellatione etiā filius.

z Vxor. scilicet serui.

a Neque vxoris. scilicet serui.

b Viri. scilicet serui dicantur.

c Vna domus. No. ergo vnam domum esse viri & vxoris, & vnam

rum. l. magis. §. j. & §. de adult. l. si postulata. §. de eo. & §. de leg. iij. si quis suos. & §. de noxa. l. quoties. §. j. A D D I T I O. Dic quōd bonæ fidei possessor habetur loco domini: vt ipse vel heres eius nō possint dicere se nō dominū, nec alius cuius interest, donec cōtrariū probetur: vt. l. quidā in suo. in fi. de cōdi. insti. & l. Titia. §. de solu. & ita loquuntur ista contraria: sed postquā detegeretur ab alio quod nō sit dominus, loco domini nō habetur. & ita loquitur hīc, secundum Bart.

f Datus non esset. sic. §. qui satisda. cogā. l. sciendum. §. creditor.

g Heredis sunt. vt. §. fam. l. erc. post litē. §. res quæ. Sed argu. contra. §. ad legem Falc. l. in ratione. §. j. A D D I T I O. Dic secundum Barto. quod ibi verē nulla est fictio: vt per eundem in. l. si is qui pro emptore. infra de vlt. cap.

h Ne puniatur. s. capite. & facit. C. de quæstio. l. nec si mors. & §. l. iij. §. de his quoque. & §. de here. instit. l. si seruo fideicommissa.

i Pro parte dominum. sic §. de ritu nuptia. l. illud. & §. ad legē Falcid. statuliber.

k Cōtinentur. in his de. est sola administratio: vt. §. de lib. & postu. l. in suis. & facit. §. eo. l. si pater. & l. si exheredatus.

l In potestate. nec enim repellī nō potest: vt instit. de hered. ab intesta. §. eadem. & facit. §. tit. j. l. j. §. j.

m In eo. occiso.

b] Limitabis hanc glo & suas cōcor. per tex. in. l. nati. C. de dec. lib. 10. f. vt non procedat si mater est ex nobili familia pater verò ex vili: de quo in. l. filios. C. de munic. & orig. lib. 10.

Maritus an possit pro vxore testificari, & e contra.

familiam esse. & sic est argu. quod vnus non possit esse testis pro alio: vt C. de testib. l. etiam. & sic est supra rerum amo. l. j. & C. de adult. l. verba. & supra qui fatid. cogan. l. sciendum. §. si fundum. & supra si quis cau. sed & si quis. §. praterea & de iudi. l. interdum. & C. de cri. expil. hered. l. aduersus. & supra de ritu nuptia. l. j. Sed argum. contra infra de quaestio. l. j. §. seruū mariti. **ADDITIO.** Dic secundum Bartolum hūc quod seruus non torquetur contra vxorem. vt ibi, quia quodammodo est domina: sed pro morte vxoris sic: vt hūc eadē ratione. & sic concordat.

Occisorum.] CASVS. Vsq̄ huc dictum est quib⁹ casibus serui debeant torqueri pro domino occiso. nunc vult dicere qui continētur appellatione occisorum. Et dicitur quod illi qui sunt interfecti per vim aut cædem. & de his ponit exempla. si autem nō per vim sunt occisi: non continētur occisorum appellatione quantum ad hoc vt serui torqueantur: puta si veneno sunt extincti. & est ratio plana in litera. In casu tamē bene torquerētur etiam tūc, puta si venenū fuit eis infusum per vim. Sed quid si quidā extranei dederunt venenum domino clam, & non per vim: & serui aliqui fuerunt de hoc conscij vel fautores? nunquid illi debent supplicio affici? Et dicitur quod sic. licet enim non debeant torqueri eo quod clam datum fuit venenū, illi qui non fuerunt conscij vel fautores, vt dictum est: tamē factum consciorum & fautorū nō debet esse impunitum. & in hoc casu possunt aperiri tabulæ testamenti illius qui est occisus: & hereditas eius adiri ante quaestionem habitam de dictis seruis conscjis vel fautoribus: & postmodum possunt torqueri, & supplicio affici: quamuis si dominus fuisset occisus palam à familia, vel ab alio, deberent serui prius torqueri, quàm heres adeat hereditatem. Sed si dominus occidit se tædio vitæ, vel impatentia doloris, & serui potuerunt prohibere: debent certē pœna affici. si autem non potuerūt prohibere, liberati sunt. & eo casu dictus casus mortis non impedit testamentum eius aperiri & recitari: licet impediretur aperiri & recitari si metu criminis imminētis se occidisset dominus. Item scire debes non haberi de familia quaestionem, nisi constet dominum occisum: & appellatione quaestionis continentur non tantum tormenta, sed etiam omnem inquisitionem & defensionem mortis accipimus contineri. h. d. vsque ad. §. hoc autem senatus. Viuianus.

a Necatum. facit. §. ad leg. Aquil. l. si seruus seruū. §. huius legis. & §. si is. & §. si quis igitur. & §. de libe. agno. l. necare.

b Punienti sunt. capite: vt. j. ca. l. §. potuisse.

c Potuerunt. hoc expone vt infra. §. potuisse. & facit. §. loca. l. item

atque in propriis seruis, senatus censuit. Sed neque vxore occisa, neque marito, de seruis foci quaestionem habendam senatus censuit. Marcellus autem libro duodecimo Digestorum, etiam in foci seruis idem quod in marito, rectē dixit.

Non tenentur serui de morte domini si ei opem ferre non potuerunt. Bartolus.

Occisorū appellatione eos contineri Labeo scribit, qui per vim aut cædem sunt interfecti: vtputa iugulatum, strangulatum, præcipitatum, vel saxo vel fuste vel lapide percussum, vel quo alio telo necatum. Quod si quis puta veneno, vel etiam quo alio quod clam necare soleat, interemptus sit: ad hoc senatusconsultum vindicta mortis eius non pertinebit. hoc idcirco, quia totiens puniendi sunt serui quia auxilium domino non tulerunt, quotiens potuerunt ei aduersus vim opem ferre, & non tulerunt. cæterum quid potuerunt facere aduersus eos qui veneno, vel quo alio more insidiantur? Planē si venenum per vim infusum sit: senatusconsultum locum habet. Vbicumque igitur vis adhibita est quæ interimere solet, ibi dicendum est locū senatusconsulto fore. Quid ergo si dominus veneno, non per vim necatus esse proponatur? impunitum erit factum? Nullo modo. Licet enim cessat senatusconsultum Silanianum, nec quaestio suppliciumque de his qui sub eodem tecto fuerunt, habeatur: tamen si qui conscij vel fautores sceleris fuerunt, hi demum supplicio adficiuntur: & adiri hereditas, aperiri que tabulæ etiam

quaeritur. §. exercitu. & l. si quis fundum. §. fin.

d Necatus. non à familia: & sic potest adiri hereditas ante vindictam: vt hūc subiicit, & infra eod. necessarios. §. fin. & l. propter veneni. in princ. & C. eod. l. cum fratrem. secus si à familia: vt infra. l. iij. §. quod ad causam. & §. fina. & l. sequi. & l. necessarios. in princ. quæ est contra.

ante quaestionem habitam possunt.

Si sibi manus quis intulit, senatusconsulto quidem Siliano locus non est: sed mors eius vindicatur: scilicet vt si in conspectu seruorum hoc fecit, potueruntque eum in se scruientem prohibere, pœna adficiantur: si verò non potuerunt, liberentur. Si quis non metu criminis imminētis, sed tædio vitæ, vel impatentia doloris sibi manus intulit: eius testamentum aperiri & recitari mortis casus non impedit. Item illud sciendum est, nisi constet aliquid esse occisum, non haberi de familia quaestionem. Liquere igitur debet scelere interemptū, vt senatusconsulto locus sit.

Quaestionem autem sic accipimus, non tormenta tantum, sed omnem inquisitionem & defensionem mortis. Hoc autem senatusconsultum eos quidem qui sub eodem tecto fuerunt, omnimodo ponit: eos verò qui non sub eodem tecto, sed in eadem regione, non aliter, nisi conscij fuissent. Eodem autem tecto, qualiter accipiatur, videamus vtrum intra eosdem parietes, an & ultra intra eandem dietam, vel cubiculum, vel eadem domum, vel eosdem hortos, vel totam villam. Et ait Sextus sic esse sæpe iudicatum, vt quicumque eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt: hi puniantur, quasi sub eodem tecto fuerint: licet alij validioris vocis, alij exiguioris sint, nec omnes vndique exaudiri possint. Iuxta hoc tamen videtur & diuus Hadrianus rescripsisse in hæc verba: Serui quotiens dominis suis auxilium ferre possunt, non de-

e dam domini habeant validiorem vocem, & quidam exiguiorem. & si serui possunt iuare dominum aliquo modo, non debent eorum salutem præponere salutem domini. vnde non excusatur seruus vel ancilla si dicat, & etiam verum sit, percussorem minatum ei si proclamaret ipse seruus vel ancilla. & hoc casu debet pati serui vltimum supplicium. ei ergo seruo non paritur qui fuit in eodem cōclauo cum domino cum occideretur: nec ei qui timuit mori pro salute domini: nec ei qui non proclamauit cum occideretur dominus. ille tamen seruus nō punitur qui tempore mortis domini erat ita longe quod exaudiri non potuit. sed si dominus fuit in itinere occisus: sumendum est supplicium de illis seruis qui erant cum eo, vel non erant cum eo, quia aufugerunt: alij autem non puniuntur. hoc dicit vsque ad. §. impubes. Viuianus.

l Iudicatum. loquitur secundum ius: vt. C. eod. l. fina. & facit infra eod. l. cum dominus.

c Conscij. not. ex sola scientia eos teneri.

f Locus non est. quo ad tormenta.

g pœna. capitali: vt infra eod. §. potuisse. Azo. & facit ad hoc supra. §. cæterum. Item facit supra de pecu. sed si damnum. §. si ipse.

h Tædio vitæ. facit supra proxi. §. & Cod. qui testa. face. pos. l. ij.

i Locus sit. sed ego quaero, ad quid fiat hæc quaestio? Respond. ad inquirendam mortem defuncti: vt infra proxi. §. sed hæc quaestio nō fit nisi cum liquet eum scelere interfectum: vt hūc. Nunquid ergo sit quaestio semper quando liquet? Respond. liquere debet eum scelere defunctum, etsi persona ignoretur quæ fecerit. ad personam ergo declarandā fit quaestio: quæ ignorari potest etiam si cōstet eum scelere occisum. Azo. sed & de communi seruo habetur quaestio si vnus ex dominis non compareat: vt infra eod. l. & si percussor. §. si vnus. Item not. nō iri ad quaestionem nisi præcedant indicia: vt infra de quaestio. l. j. in princ.

k Quaestionem. facit infra de iniur. l. ite apud Labeonem. §. quaestionem. Accursius.

Hoc autem senatusconsultum. Si dominus fuit occisus, & serui sub eodem tecto cum domino existētes non dederunt ei auxilium, debent torqueri & puniri: alij autem serui non, nisi fuerunt conscij. Sed qualiter intelligis tu idē tectum? Respon. si serui erāt ita prope dominū, quod vocē domini audire poterāt: licet qui-

Memoria. bilia in hæc sententiam exempla refert Valerius Maxi. li. 6. c. 8. de fide seruorum erga dominos.

saluti eorum.

2 *saluti eorum*. scilicet dominorum. sui enim iuris non sunt serui: nec salus eorum ab eis est, sed à dominis hoc iure: vt institut. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. §. j. & not. argum. contra vassallos. Accursius.

b *Hoc ipso*. id est, hoc argumento. Accursius.

c *Quod dixit*. al. quod. & subaudi, nec prodest ancillæ quod dixit, &c. Accursius.

† Flo. rei. *Vel in hoc*. id est in eū finem, ne, &c. aliàs, vel hoc, scilicet mācipium: & vel, pro saltem: vel, p etiā. Et not. quod quis patitur suppliciu in exemplū. sic. C. ad leg. Iul. repetun. l. j. Accursius.

† Flo. ipsum *Multa*. quia tria: aliàs duo dicuntur multa: vt institut. de iure persona. §. fina. Accursius.

† Flo. vti que. *Vel voce*. vel, pro saltem. Accursius.

g *Plus quam iniquum*. vt infra proxi. §. & C. de adult. l. in adulterij. Sed contra. j. qui & à quib. l. prospexit. Sol. ibi de stricto iure: hinc de æquitate quæ præualet: vt. C. de iudi. l. placuit. Vel dic vt in dicta. l. in adulterij. Accursius.

h *Cum dominus in itinere*. sic. §. proxi. §. Accursius.

Impubes seruus.] CASVS.

Si dñs sit occisus ab aliquo extraneo, & serui non tulerūt ei auxilium: capite puniuntur, & etiam torquētur vt dictū est. Certè istud fallit in impuberib⁹ seruis & ancillis: & in his etiam puberib⁹ seruis, qui auxilium dño tulerūt sine dolo malo. si autem finxerūt auxiliū ferre domino, & nō tulerunt: non excusantur. & ille sine dolo videtur auxilium tulisse domino, qui saluauit eū. sed & si non saluauit, imò est mortuus dñs, seruus tamen iuuit eum quantum potuit: videtur ei auxilium tulisse, & sic non punitur: & de hoc ponit plana exēpla vsque ad. §. si dominus. Viuianus.

i *Ætas enim*. si sit minor: vt & C. si aduersus delic. l. j. & etiā maior: vt infra eo. l. iij. §. ignoscitur. & C. qui æta. lib. x. l. j. & adde quod est. j. eo. l. excipiuntur.

k *Supplicio*. id est, in pœna capitis. Accursius.

l *Questione*. pro eruenda veritate. Accursius.

m *Et aliàs*. cum de adulterio quæstio habetur, secundum quosdā. & facit infra de quæstio. l. ex libero. §. de minore. & l. de minore. Accursius.

n *Ferula*. sic. C. de cur. publ. l. j.

o *Dicis gratia*. hoc est perfunctoriè, aut defunctoriè. Antonius Augusti. Emendationum lib. ij. cap. ij.

p *Tulit*. id est, dixit se dolere. aliàs iudicis gratia tulit: id est, distulit faciendam vindictam per iudicem.

q *Atque*. id est, sicut.

r *Parci eis*. scilicet si debilitati per vulnera non iuuerunt postea dominum. Accursius.

si dominus.] CASVS. Dominus quorūdam seruorum fuit à quibusdam mortiferè vulneratus: vixit tamen postea aliquot diebus,

re, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commentū ei proderit. Tulisse autem auxilium non tantum is videtur qui seruauit dominū, hoc est, qui potuit ita opem ferre, vt saluus esset domin⁹: verum is quoque qui quidquid potuit fecit, tametsi dominus interfectus est: veluti si quis clamauit, vt ad auxilium conueniretur: aut teruit adgressores, atque si quis turbam conuocauit: aut si corpus suum obiecit, vel aliàs corpore suo auxilium tulit. Non tamen semper qui clamore vsus est, auxiliū tulisse videtur. Quid enim si cum posset manu depellere à domino periculum, ille clamorē inanem elegit? Plectēdus utique erit. Quid si vulnerati sint serui cum protegerent dominum? Dicendum est parci eis debere: nisi si aut ipsi sibi vulnera ista fecerunt data opera, ne punirentur: aut talia vulnera isti acceperunt, vt possent nihilominus opem ferre si voluissent. Si dominus mortiferè vulneratus superuixerit, nec de quoquam seruorum conquestus sit: etiam si sub eodem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

Dominus percussus potest purgare innocentiam seruorum suorum. Bartolus.

II. CALLISTRATVS libro quinto de Cognitionibus.

Diuus Marcus Commodus Pisoni rescripsit in hæc verba: Cum constiterit apud te Piso charissime, Iuliū Donatū postea quam conterritus aduentu latronum profugerat [in] villam suā, vulneratum esse: mox testamento facto purgasse officium seruorū suorum: nec pietas pro seruis, nec sollicitudo heredis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur, quos absoluit dominus ipse.

Ad impossibile nemo obligatur.

dominam serui, & non exaudiuit hoc seruus. secus si exaudiuisset, & opem non tulisset: quia tunc bene puniretur: nisi in vno casu, puta si maritus occidit vxorem in adulterio deprehensam: quia tunc non punitur seruus si non tulit ei opem. Item non punitur seruus si cum omnes domini sui aggressuram paterentur, & ipse omnibus simul non potuit auxilium ferre, tulit quibusdam. secus si potuisset omnibus ferre opem: & tulit tantum quibusdam. Item non punitur seruus si tempore cædis domini sui vel dominæ ita erat clausus sine suo dolo malo, vt nō potuerit erumpere causa succur-

& non fuit conquestus de aliquo seruorum quod non dederūt auxilium ei. nunquid amodo torquebuntur, vel vltimo supplicio afficientur: Et dicitur q non: & multo magis non punientur si dominus in testamento suo dixit expressè q serui exercuerunt bene officium suum in iuuando eum. & hoc dicit cū lege sequēti. Viuianus.

f *Superuixerit*. ita quod eo vulnere non decessit. argu. supra ad leg. Aquiliam. l. huic scripturæ. Vel secundum Irn. dic, etiam si decessit, quasi dissimulatiōe remiserit: vt institut. de iniur. §. fina. & C. de reuocan. dona. l. j. in fine. & l. fina. in fine. & de inoffic. testamen. l. omnino. & supra de proba. l. Procula. & de curator. furio. l. si furioso. §. his consequēs. Sed argumen. cōtra ad hoc infra. l. iij. §. j. Item facit infra. l. proxi. Accursius. Floren.

g *Diuus Pisoni*. præfidi prouinciæ. *Pro seruis*. torquēdis. Accursius. *Nec sollicitudo*. quæ cogit heredē testatoris vindicare necē b Azo. & facit C. familiæ eric. scñ. l. in ipsius. & supra l. proxi. in fine. & quod ibi not. Sed an occisores potest dominus absolvere? Respon. non. cum ea actio competat vnicique de populo: vt infra de publi. iudic. l. j. quippe illi in faciendo, at serui in omittendo delinquant.

h *Si quis*. CASVS. Cū dominus occideretur, seruus eius non tulit ei opem, ideo quia valde graui valetudine erat affect⁹. Certè subuenitur seruo vt non puniatur: & idem est si dominus dixit quod seruus eum occidit, & non probauit. & idem est si maritus occidit

dominam serui, & non exaudiuit hoc seruus. secus si exaudiuisset, & opem non tulisset: quia tunc bene puniretur: nisi in vno casu, puta si maritus occidit vxorem in adulterio deprehensam: quia tunc non punitur seruus si non tulit ei opem. Item non punitur seruus si cum omnes domini sui aggressuram paterentur, & ipse omnibus simul non potuit auxilium ferre, tulit quibusdam. secus si potuisset omnibus ferre opem: & tulit tantum quibusdam. Item non punitur seruus si tempore cædis domini sui vel dominæ ita erat clausus sine suo dolo malo, vt nō potuerit erumpere causa succur-

Not. ex hac gl. quod vulnus dicitur mortale, licet mors non sequatur, secundū Bal.

Vindicta pro iniuria suis illata ant & quando permittatur, glōf in cap. i. § hoc autem. qui seu. da. pol. in vñ. f. u. B in l. is pœnes. C de pol.

rendi eis. secus si fuisset in dolo ut clauderetur. & idem est ut non puniatur si erat ligatus taliter ut auxilium dare non posset. Item non puniatur si taliter erat senex, quod non potuit dare opem: & idem est si erat seruus surdus. & idem si cæcus, vel mutus, vel furiosus. h. d. vsque ad §. si quis quem. Viuianus.

a si quis in graui. id est, valde graui. sic. s. pro socio. l. cum duabus. §. dāna. & l. Gallus. §. ille casus. s. de libe. & postum. aliās graui.

b Credendum domino. contra seruos: sed pro seruis sic: vt. s. l. proxi. & l. j. in fine.

c si id est, quamuis. & facit. j. de Carbo. edict. l. j. §. si quis. Non obstat s. ad Velle. l. Seia. j. respon. & de inoffi. testa. l. non est enim consentiendum. & C. arb. tu. l. j. & de proba. l. rationes. & l. exemplo. & de testa. l. verba. & in auth. vt cū de appel. cogno. §. siue igitur omnes. colatio. viij. Argu. contra infra de bo. libert. l. qui cum maior. §. fina. & l. Paulus. §. j. & supra de cura. fur. l. si furioso. §. j. & C. de calumn. l. mater. **ADDITIO.** Dic secūdum Dy. hic quod propter verba defuncti pœna non imponitur, vt hic: sed heres vt fili⁹ si accusat, à præsumpta calumnia excusatur: vt in contrario, secundum Bartolum.

d si maritus. sic supra. l. j. §. si vir.

e Ignoscitur. quantum ad pœnam legis Corn. de sica. sed non in totum: vt infra de adulte. l. si adulterium. §. imperatores. & l. nec in ea. §. ideo autem. & l. marito. j. respon. & ad leg. Cornel. de sica. l. j. §. fin. **f** Non restiterunt. Not. non est culpa non resistere. sic supra de noxa. l. iij. §. si extraneus. & de act. emp. & vend. l. emptorem. ibi, & si nō defendat, & c.

g Contraxisse. est ergo gratificationi^a tunc locus: vt & supra de reli. l. finali. & supra loca. & condu. l. in naue Sautheli. & j. ad leg. Fal. l. pater filium.

h Ignosci ei debere. quidam interrogatiue legunt, & dicunt non debere seruo vxoris ignosci qui prætulit virum: & contra, si seruus viri prætulit vxorem. sed legito planè, & dic quod possit eligere, quasi sit eorum communis: vt & supra eod. in. l. j. §. si vir. & s. cod. l. §. si maritus. Accurrit.

i voluerint. sic. s. quod me. causa. l. si mulier. in princ. & j. quod vi aut clam. l. j. §. sed & Aristo.

k Etate. id est, senectute: vt no. s. cod. l. j. §. impubes.

l si quis.] **CASVS.** Seruus vel serua Titij occidit eum: & Seius in domo sua recepit dictum seruum vel seruam. certè tenetur Seius. l. Corne. de sica. Viuianus.

m si quis. extraneus. q. d. non debet quis recipere aliquem noxium de seruis occisi. aliās puniatur. l. Corn. de sica. sic infra de excep. l. j. Item facit. s. de ser. fug. l. j. §. j.

III. VLP IANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis in graui^a valetudine adfectus opem domino ferre non potuerit, subueniendum est ei.

Affertio interfecti non probatur nisi probetur aliter mors illata. Bartolus.

Si quis moriens dixisset, à seruo vim mortis allatam esse sibi: dicendum est, non esse credendum domino^b si^c si moriens hoc dixit, nisi potuerit & probari.

Si maritus^d vxorem noctu intra cubiculum secum cubantem necauerit, vel vxor maritum: serui pœna senatusconsulti liberantur. Sed si exaudissent, & opem non tulissent, plectendi erunt: nō tantum si proprij essent mulieris, sed etiam si mariti. Si tamen maritus in adulterio deprehensam occidat: quia ignoscitur^e ei, dicendum est non tantum mariti, sed etiam vxoris seruos liberandos, si iustum dolorem exsequenti domino non restiterunt. **f**

Licet seruo vni ex dominis gratificari. Bartolus.

Si cum omnes domini adgressuram paterentur, vni seruus opem tulit: an sit excusandus, an verò quia omnibus non tulit, plectendus? Et magis est, vt si quidem omnibus ferre potuit: quāuis quibusdam tulit, supplicio adficiendum. si verò simul omnibus non potuit: excusandum, quia quibusdam opem tulerit. Nam illud durum est dicere, si cum duobus auxilium ferre non possit, elegit alteri esse auxilio, electione crimen eum contraxisse. **g** Quare & si seruus mulieris, marito dominæ magis auxilio fuit quàm dominæ, vel contra: dicendum est ignosci^h ei debere.

m Qui. seruus. & facit. j. eod. l. lege. in prin.

n Eius. occisi.

si ex stipulatu.] CASVS. Seius habens seruum Stichum promittit per stipulationem Titio eum ei dare: & postea cum existeret dictus seruus sub eodem tecto cum domino suo Seio, dictus Seius

occisus fuit: postea dictus seruus argutè probauit & detexit mortem domini: & pro hoc præmio factus est liber. nunquid Titius prædictus poterit eum petere ab herede Seij ex stipulatione? Et dicitur quod non. nam & non daretur dicta affectio dicto Titio si dictus seruus fuisset ultimo supplicio affectus ex eo quod non arguisset mortem domini: vt & supra eodem. l. j. §. potuisse. si autem non fuisset dictus seruus sub eodem tecto cum domino eo tempore quo dominus fuit occisus, & sic non defendisset dominum, non fuisset passus vltimum supplicium. ex stipulatu actio utilis erit Titio creditori contra heredem Seij ad æstimationem dicti serui. & ille seruus dignus est dicto præmio libertatis qui vltro profiliuit ad accusandum interfectores domini: non autem ille seruus est dignus qui cum accusaretur ab interfectores domini, ipse retorfit in eos crimen: sed ille seruus qui arguit vltro necem domini, poterit ad libertatem peruenire, qui non poterat aliās ad libertatem peruenire: puta si hac lege distractus erat, ne manumitteretur. hoc dicit vsque ad §. de his quoque. Viuianus.

Subuenitur eis qui eo tempore quo dominus dominave occisa est, clausi ita fuerunt sine dolo malo, vt erumpere succurrendi causa, aut comprehendendi eos qui cædem fecerunt, non potuerint. Nec interest, à quo clausi cõtinebuntur: sic tamen, si non data opera voluerint se ita includi, ne opem ferre possint. Clusos accipere debemus & si sunt vincti: si tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio esse non potuerunt.

Ignoscitur etiam his qui ætate^k defecti sunt. Surdus quoque inter imbecillos numerandus est, aut inter eos qui sub eodem tecto non sunt: quia vt illi per spatium, ita hic per morbum nihil audit. Cæcus quoque veniā mereri debet. Mutum simili modo excipimus: sed ibi, vbi vocis tantum auxilium superfuit. Furiosos excipi nequaquam dubium est.

Qui defendit vnum ex seruis malefactoribus: videtur esse obnoxius criminis. Bartolus.

Si quis^l quem eorum seruum seruamve ex ea familia, qui^m eiusⁿ facinoris noxius erit, receperit vel celauerit sciens dolo malo: in ea causa est, ac si lege que de sicariis lata est, facinoris noxius fuerit. Si ex stipulatu seruus debeat, & cædem domini arguerit, & pro præmio liber esse iustus sit: ex stipulatu actio stipulatori non datur. Nam^p & si supplicio adfectus fuisset, non daretur. Quod si sub eodem tecto nō fuit: ^q ex stipulatu actio in æstimatione serui utilis erit creditori. **r**

Non videtur vindicasse, qui nō vltro vindicauit, & fauore publicæ utilitatis generalis locutio nō recipit restrictionem de habilitate personæ. Bartolus.

E stat. Hug.

r Creditori. contra heredem. sed videtur in primo dicto heredem teneri, cum à fisco habeat pretium: vt. Cod. pro quibus caus. ser. l. ij. contra. Sed dic quod hîc à fisco non habet: vt ibi not. & infra ad legem Falcidiam. l. aris. Vel aliter lege hunc. §. quia in primo casu erat sub eodem tecto, & non præbuit auxilium: sed post conuicit occisores, vnde euitat pœnam, & consequitur præmium. in secundo secus: quia non conuicit. In tertio verò non erat sub eodem tecto: vnde consequitur libertatem dato pretio domino à fisco: quod in primo casu non daretur: cum si non conuicisset, capitis pœnam esset passus: & sic nihil hîc haberet heres. & facit ad. §. infra de suis & legiti. l. iij. §. quod si necem. & infra de verborum obligationibus. l. si seruum Stichum. & l. qui seruum. & infra eodem. l. si seruus. & l. domino. & infra de bo. lib. l. si necem.

a] Simile in c. venerabilem. cū glo. super verbo, fauere. extra de elect.

o Arguerit. probando: vt. C. pro quib. cau. ser. pro præ. ac. lib. l. j. sed videtur infra proxi. §. expōni.

p Nam. bona ratio.

q Non fuit. ergo non iure est affectus supplicio. hæc ergo iniuria creditori non ob-

a] Quid sit spontaneū, vide Bart. in l. i. in fi. & vlti notabili. de quaestio. Huc spectat. l. 197. de verb. sig. vbi idem ad verbum repetitur. Anton. Aug. lib. 1. cap. 1.

vtrum. exponit proximi. §. superiorem. vel exponit. l. j. eo. l. lege. in princ. Et no. differre spontaneū a coacto. sic infra de bo. lib. l. qui cum maior. §. si libertus. & §. si. & j. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. j. & C. ne tu. vel cur. ve. con. l. j.

vtile. contra supra pro socio. l. actione. §. Labeo. & in athen. de resti. & ea quæ pa. §. ea verò. colla. iij. Solut. hic speciale vt etiam cōtra pactum ad libertatem perueniat. & facit. §. proximi. §. si ex stipulatu.

supplicium. & quaestio. vt infra eod. l. si exheredatus. §. fina. & intellige vt dicitur. §. e. in l. j. in eo.

De his quoque.] CASVS. Quæritur, nūquid seruus occisi qui testamento habuit libertatem, debeat puniri ante aditam hereditatem occisi? Et dicitur quod sic. sed & si ipsi serui profugerunt post mortem domini, & postea apertum fuit testamentum domini, & in eo inuēti sunt scripti liberi: & adita est etiam postea hereditas: debet de eis haberi quaestio, & supplicium: quia æquissimum est indulgentiam dominorum qui dederunt seruis libertatem, non obstare vltioni mortis dominorum: quam indulgentiam dominorum prout quisque de seruis esset expertus, pleniorē vel grauiorē pœnam mereri debet propter suū scelus: quia non iuuat dominum. h. d. vsq; ad §. quod ad causam. Viuianus.

sumendum est. & hoc dicit vt supra. l. j. §. in eo. vel hic aliud, quia profugerunt: vt argu. infra eo. l. lege.

indulgentiam. id est dationem libertatis.

ipsorum. scilicet dominorum.

quam. indulgentiam.

quisque. i. quicumque seruorum scilicet habet pleniorē: vt quia directam, vel sine conditione vel die.

ieo. id est ideo & c. ad quod. C. de episc. & cle. l. presbyteri. & C. de reuo. do. l. si. & j. de re iud. l. ne libertatis. & C. de offic. præto. l. j. & facit. §. proximi. §. & j. eo. l. exheredatus. §. fina.

Quod ad causam.] CASVS. Hic. §. loquitur de secunda parte rubricæ, & dicit quod si aliquis est occisus, heres eius nō debet aperire vel recitare vel describere aliquid quod pertineat ad causam testamenti eius: nec etiam testamentum antequam de familia sua habeatur quaestio, & sumatur supplicium si fuerunt illi de familia, in culpa. & postea vadit iuriscōsul. glossando planè verba huius. §. vsque ad. §. non tantum ex testamento. Viuianus.

pertinens. l. scriptum, testamentum vel codicillus sit.

idicto cauetur. Tria verat, & per cōsequens quartum scilicet aditionem quæ ante aper. tab. fieri non poterat: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. cum igitur. ratio est, vt facinus proprio commodo præferatur: vt infra. §. non tantum. & si fiat contra etiam in primis, in. c. aureis punitur: vt. j. e. l. lege. §. ex hoc edicto. sed si adiuit here. confiscatur: vt infra. c. l. necessarios. §. j. & no. C. e. l. si ea. & l. cum fratre m. Sed

quid si ideo, vt sciret an sit heres, quod ignorare potest: vt. C. de test. l. hac consultissima? Respon. non tenetur, cum dolus eius cesset. ad quod est quod no. s. quemadmodum test. ape. l. j. in princ. Item contra. §. eod. l. j. §. occisorum. ibi, quid ergo si dominus. vbi ante hoc permittit aperiri. Sol. ibi ab extraneis, hic à familia fuit interfectus.

que curet, edicto cauetur, prius quàm de ea familia quaestio ex senatusconsulto habita, suppliciumque de noxiis sumptum fuerit. Aperire autem hic ille videtur, qui naturaliter aperit: siue sint signatæ, siue non sint ligatæ, sed tantum naturaliter clausæ. Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, vel publicè, vel secretò. omnis enim apertura prohibita est. Si quis ignorans occisum, aperuerit: non debet hoc edicto teneri. Et si sciens, non tamen dolo aperuit, æquè non tenetur: si fortè per imperitiam vel per rusticitatem ignarus edicti prætoris vel senatusconsulti aperuit. Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter,

linum autem inciderit, excusatus erit: quia dolo caret qui ipsas tabulas non aperuit. Si autem non totum testamentum, sed pars eius aperta sit: dicendum est in edictum incidisse eum qui aperuit. Parui enim refert vtrum totum, an pars aperiat. Si quis codicillos aperuerit, testamentum non aperuerit, in edictum incidit. Nam & codicilli ad causam testamenti pertinent. Item siue iure valeat id quod apertum est, siue non valeat: attamen edicto locus est.

Eadem seruantur & de his quæ ad causam substitutionis pertinent, si pupillus pupillave occisus occisus esse dicetur.

Si alius aperuit, alius recitauit, alius descripsit: omnes in edictum incident, qui singula eorum fecerunt. Non tantum ex testamento, sed etiam ab intestato hereditas ad hoc edictum pertinet: vt ne quis

supra eodem. l. j. §. potuisse. heres haberet damnum si facinus seruorum non esset occultum. Sed quid si interim antequam adeat propter dictam prohibitionem, decedat heres occisus? Certè transmittit ad suos heredes vtilis hereditarias actiones. Item quid si occisus in testamento suo instituit heredes Titium & Scium sub conditione si ad diem mortis suæ vsque ad mensem darent centum Gaio: & heredes non paruerint conditioni ex eo, quia non debeant tabulæ aperiri ante quaestionem de familia habitam? succurreretur eis certè vt adhuc adimplere possint. si autem aliud impedimentum concurrat cum prædicto impedimento vt tabulæ non aperiantur occisi, vel hereditas non adeatur, puta si fuerit prægnas vxor occisi, vel esse putabatur (quo quidem etiam casu instituti adire non poterant) certè nihil prodest dictis heredibus impedimentum quaestionis seruorum: & ita non transmittent ad suos heredes hereditatem occisi non aditam, Viuianus.

Edictum. quod est. §. §. quod ad causam. & adde quod ibi not,

quod si ideo, vt sciret an sit heres, quod ignorare potest: vt. C. de test. l. hac consultissima? Respon. non tenetur, cum dolus eius cesset. ad quod est quod no. s. quemadmodum test. ape. l. j. in princ. Item contra. §. eod. l. j. §. occisorum. ibi, quid ergo si dominus. vbi ante hoc permittit aperiri. Sol. ibi ab extraneis, hic à familia fuit interfectus.

De noxiis. i. familiaribus occisoribus, & nō succurrentibus.

sumptum fuerit. id est pœnam capitis imponi postulauerit.

Naturaliter clausæ. sine aliquo extrinseco adiuncto.

Rusticitatem. sic. C. de test. l. fina. in princ. & supra de eden. l. j. §. fina. & §. de iurisd. om. iudi. l. si quis. §. doli. & supra de iur. & fac. igno. regu. la. Sed argu. contra infra de fal. l. diuus. dic vt ibi not.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

Concor. text. in. c. significauit. iuncta glos. in versic. sigillū extra de appella. & c. 2. iuncta glo. in no. in eo. versic. de fi. insti.

a *suum*. quemcumque etiam extraneum.

b *Actiones*. pro hereditate viles, & pro hereditariis viribus.

c *Ante aditionem*. non factam ideo quia per senatusconsultum impediatur. hoc autem constare debet: ut statim subiicit. Azo. & sunt similia, ut hereditas non adita transmittatur: ut no. s. de acquiren. heredi. l. ventre. Sed regulariter contra: ut C. de cadu. tollen. §. in nouissimo.

d *Edictioque*. vt. j. proxi. §. probatur.

e *si conditioni intra die*. puta centesimum.

f *Iussi*. heredes.

g *succurritur*. ad hoc Cod. de anna. excep. l. j. §. fina. & infra de condit. & demonstr. l. in testamento.

h *Implendam*. etiam post diem.

i *si aliud*. senatusconsultum. quod est. §. §. quod ad causam.

k *Non potuerit*. vt. §. de acquir. heredi. l. cum quidam. §. quod dicitur. & l. ventre. & j. l. proxi. & concord. j. de dam. infect. l. fluminum. §. idem ait si damni. & §. de positi. l. j. §. meritò. Item no. magis inspicit quod obest, quam quod prodest: quia & sine hoc impedimento adire non potuisset: vt arg. §. manda. l. antepe. §. j. & j. de lega. praeft. l. iij. §. fin. Sed arg. contra. j. de iure fisc. l. iij. §. si quis palam. & supra de sena. l. emancipatum. §. fin. Accursius.

ADDITIONE. Ad. §. si quis palam. responde secundum Barr. quod quandoque causa quae prodest, est potentior, & ita quae obfuscatur & perimit illam quae nocet: & tunc inspicimus quod prodest: vt in. d. §. ibi enim quis reliquit clam & palam: & eo ipso quod relinquitur palam, tollitur clandestina: ideo illa inspicitur. hic verò causa quae nocet, est potentior. nam potest dici quod propter metum edicti omisit aditionem: qui si adire vellet, non posset alio impedimento subsistente: sicut tangitur in glos. in. l. si vir. j. pro dona. ad. l. emancipatum. §. fina. dic quod ibi erant duae causae quarum nulla nocet, sed vna prodest, alia non: ideo inspicitur id quod prodest, secundum eum. Bartol.

Q *Vi postumos*.] **CASVS**. Aliquis occisus instituerat sibi heredes postumos quos habere sperabat ex vxore sua: & ita dixerat postea: si postumi mihi non nascentur, vxor mea sit mihi heres. & postea vxor sua quae nihil gestabat in ventre, decessit ante aditam hereditatem a se ex substitutione viri occisi: & ideo adire noluerat, quia non erat adhuc habita quaestio de familia. nūquid viles actiones hereditariae dabuntur heredibus vxoris? Et dicitur quod sic. si autem ipsa vxor erat praegnas ex occiso tempore mortis suae vxoris, & ita propter hoc etiam non poterat adire ex dicta substitutione, & sic habebat duo impedimenta ad adeundum, scilicet illud senatusconsultum. & quia praegnas erat: certè non poterunt dicere heredes vxoris iniuriam mulieri factam per senatusconsultum. & sic hereditas praedicti occisi ad eos heredes vxoris non peruenit. Viuianus.

l *Instituerat*. primo loco.

m *secundo loco*. id est substituit si heredes non essent.

n *Actiones*. hereditarias.

o *Ex constitutione*. senatusconsulti huius.

p *Constabat*. in rerum natura: non apud homines. vel dic apud ho-

adeat, bonorumve possessionem petat antequam quaestio de familia habeatur, ne heres propter compendium suum familiae facinus occultaret.

Si hereditas metu poenae huius edicti non adeatur: si interim heres decedat, transmittitur: secus si propter aliud impediretur adire. h. d. cum ver. seq. Bartolus.

Eleganter Scaeuola ait, vt quis ad heredem suum a viles actiones transmittat, si fortè ante aditionem decessit, exploratum esse debere idcirco eum non adire, quod senatusconsulto edictoque terreatur. Si conditioni intra die ex die mortis praestitutum parere iussi, ignorantia non paruerunt: si idcirco ignoratum est, quia metu senatusconsulti aperiri tabulae non potuerunt: succurritur eis ad implendam conditionem.

Si & aliud impedimentum sit de non adeunda hereditate, vel aperiendarum tabularum: sit & senatusconsulti: nihil prodesse impedimentum senatusconsulti, si & aliud fuit: veluti si praegnas vxor occisi fuit, vel etiam putabatur, & propterea adire hereditatem institutus non potuerit.

IIII. PAPINIANVS libro sexto Responsorum.

Q *Vi postumos heredes instituerat*, non natis postumis vxorem secundo loco scripsit heredem. cum a familia necatus

mines quo ad opinionem communem: vt no. supra de acquir. here.

A l. cum quidam. §. quod dicitur.

q *Alioquin*. id est si aliud fuit impedimentum quam senatusconsultum. puta quia praegnas erat: nihil habebit heres eius.

r *Praegnate*. ideoque adire non potuit: vt. §. l. proxi. §. fi.

diceretur, vxor diem suum obierat. heredes mulieris actiones ex constitutione sibi dari postulabant. Eos ita demum audientes esse respondi, si mulier quam in vtero nihil gestare constabat, propter senatusconsultum hereditatem adire noluit. alioquin praegnate ea defuncta, nullam iniuriam querelam interuenisse.

Poenae quae imponitur extraneo aduenti, imponitur necessario se immiscenti. Bartolus.

V. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

Necessarios heredes puto edicto comprehendi, si se misceant hereditati: nec bonorum possessionem peti praetor permittit. & ego puto ad omnes bonorum possessiones hoc edictum pertinere.

Non aliam publicabuntur bona nisi aditio contra edictum sit secuta. Bartolus.

Non aliam bona publicantur, quam si constabit esse occisum patremfamilias, & heredem ante quaestionem de familia habitam, suppliciumque sumptum, adisse hereditatem.

In occiso clam, non habet locum hoc edictum. Bartolus.

Vbi quis incuria necatus est, vel medici infidiis: adiri quidem hereditas potest, sed heredi defensio mortis incumbit.

bo. poss. Et not. suum non fieri heredem ipso iure, nisi nomine: vt no. s. de acquir. here. l. necessarii. & fa. §. l. proxi. in fi. & j. §. j. & l. in cognitione. & C. eo. l. iij. Sed contra. §. cod. l. j. §. quid ergo si dominus. Solu. ibi ab extraneo.

x *Adisse*. vt & C. eo. l. si ea. hoc autem fit primo in accusatis & coactis occidentibus vel homicidis: vt. C. vbi causa. §. l. j. non ergo punitur si putans mortuum adiit, cum sit viuus. infra de fur. l. inter. §. penul.

y *Incuria*. alterius quam heredis: aliam per hoc ipsum fieret indignus: vt. j. de his quibus vt indig. l. indignum.

z *Potest*. vt supra. l. j. §. quid ergo si dominus. & Cod. eod. l. cum fratrem.

a *Defensio mortis*. id est vindicatio. & fa. C. eo. l. j.

Et si certus. **CASVS**. Mortuo domino certum est apud iudicem quod Stichus seruus suus occidit eum. certè adhuc debet torqueri Stichus, vt inueniatur mandator caedis: & ipse Stichus solus dabitur quaestioni: ceteri autem sui conserui tantum puniuntur ex eo quod non tulerunt domino auxilium: non autem torquentur. Secundò dicit quod quamuis aliam serui in caput domini non torqueantur, tamen bene torquentur in caput heredis qui est eorum dominus, siue sit heres extraneus, siue ex suis: ad sciendum vtrum ipse heres occidit dominum, vel non. Tertio dicit: pone quod duo habebant seruos communes: vnde de dominis praedictis non comparet. certè serui communes debent torqueri ad sciendum de casu dicti domini non comparentis. Quarto dicit: Pone quod serui appetierunt occidere dominum eorum: non tamen occiderunt. certe

Intervenisse. si hereditas eius non praestetur heredibus: vt supra. l. proxi. §. finali. hoc est dicere, nihil habebit heres mulieris: quia hereditatem non aditam ad heredem mulier non transmittit: vt Cod. de iure delib. l. quoniam. & fa. supra. l. proxi. §. quod ad causam.

Necessarios. **CASVS**. Scias quod non solum voluntarij heredes occisi continentur in senatusconsulto. scilicet vt non adeant ante quaestionem habitam, sed etiam necessarij: & non solum non possunt adire heredi. ante quaestionem habitam, sed etiam non possunt petere aliquam bonorum possessionem. Si autem faciant contra, debent publicari bona: sed non aliam publicantur nisi constet esse occisum patremfamilias. & heredem eius adisse hereditatem. ante quaestionem de familia habitam, & ante sumptum supplicium. Sed quid si dominus est occisus propter malam curam medici, vel infidias medici, nunquid potest adiri hereditas ante quaestionem habitam? Et dicitur quod sic. defensio tamè dictae mortis incumbit dicto heredi. Viuianus.

r *Comprehendi*. vt auferatur eis hereditas.

u *Omnes bonorum possessiones*. quae sunt. vj. ordinariae, & septima extraordinaria: vt institu. de

* Sunt qui legant, ex substitutione, contra fidem Flor.

a] Simile est in impetrante beneficii viuentis: vt no. & concord. tex. in cle. 2. & ibi glo. de offic. ordi. & melius in Cle. si de beneficio. de praeben.

certè nō habet locum Silanianum: sed ipse dominus potest eos castigare etiam post manumissionem à se de eis factam. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

a *Questio.* torquetur percussor vt indicet mandatorum: vt & infra eodem. l. prius. & arg. infra de iure fil. l. ij. §. diuus. Sed argu. contra. C. de accu. l. fina. sed hic est principalis criminofus. Item fa. C. de accu. l. non ideo minus. & C. eo. l. minoribus.

b *Ipsè.* percussor.

c *Ceteri.* scilicet mandatores.

d *In caput domini.* scilicet regulariter. sed hoc fallit hic & in aliis: vt. C. de quæstio. l. j.

e *Heredem accuset.* aliquis, quod occiderit defunctum ille heres. ad quod. C. eodem. l. fororem. est enim ibi publica accusatio: vt infra de publ. iud. l. j.

Vel dic quod aliquis accusat occisorem aliquem de familia: qui videtur accusare heredem qui adiuuit ante mortem vltam: nam finita accusatione ista coram præside, auferentur bona heredi per procuratorem Cæsaribus: vt. Cod. vbi cau. fil. l. j. & in vtroque casu serui torquentur, & contra heredem vel directò vel per obliquum torqueri videntur. Vel dicas adiugi hūc casum cum præcedenti: quia percussor nominat heredem mādatorum: per quod videtur eū accusare vel inculpare.

f *Magis.* sic supra proxi. §. Accursius.

g *Si appetitus sit.* id est, inuasus à seruis. Accursius.

h *Animaduertere.* occidendo de eis vt bestiis, cum causa sit iusta: vt infra de leg. j. l. quid ergo. §. si heres. & infra de verbo obliga. l. qui seruum. & not. supra de iis qui sunt sui vel alie. iur. l. j. Accursius.

i *Et in libertos.* qui patronum suum appetierunt: vt supra proxi. §. Et quod sit hoc extraordinarium, dic vt. C. de liber. & eorum lib. l. ij.

S *Enatusconsulto.* CASVS. Cum dominus occideretur, seruus eius Stichus non tulit ei auxiliū, cum posset: & sic debet vltimo supplicio affici. heres occisi vendidit eum Titio pro. c. & postea de eo seruo supplicium est sumptū. certè tenetur heres reddere emptori dicta. c. [SI FILIUS FAMILIAS.] Titius filiusfam. fecit testamentum de castrensi pec. & instituit sibi heredes Gaium & Seium: & postea fuit occisus: & heredes prædicti adiuerunt hereditatem eius antequam facerent haberi quæstionem & supplicium de familia occisi, vel antequam vlciscerentur mortem occisi. certè hereditas debet pertinere ad fiscum: & fiscus tenetur præstare legata relicta ab occiso: & libertates eorum seruorum occisi qui excipiuntur senatuscon. vt non puniantur, puta quia non potuerunt iuuare dominum. h. d. cum. l. sequen. Viuianus.

k *Pænæ.* capitis.

l *Obnoxius.* quia sub eodem tecto constitutus, domino occiso opem non tulit: vt supra eo. l. j. in prin. & §. hoc autem senatuscon. si interim per heredem vel per alium venditur, debet dici hoc: vt supra de ædil. edict. l. cum autem. §. excipitur. & l. quis sit. §. antepen. aliàs eo ablato emptori per pænæ impositionem venditor reddit pretium: vt hic.

VI. PAVLVS libro quadragesimosexto ad Edictum.

ET si percussor certus sit, tamen habenda quæstio est, vt cædis mandator inueniatur. vtique autē ipse maximè quæstioni dabitur, quamuis & ceteri puniantur. Quamuis aliàs in caput domini serui non torquantur, rectè tamen fiet quæstio etiam si heredem accuset, siue extraneus heres, siue ex suis sit.

Serui possunt torqueri pro non comparente sicut pro mortuo. Bartolus.

Si vnus ex dominis non compareat, quærendum est de casu eius per seruos quos communes habuerunt. Magis enim de salute aut vltione domini nō comparentis, quàm in caput præsentis torquebuntur. Si appetitus sit, nec occisus dominus: nihil senatusconsulto cauetur. ipse enim in familiam suam potest animaduertere.

VII. IDEM libro singulari ad senatusconsultum silanianum.

ET in libertos extraordinarium auxilium habebit.

VIII. IDEM libro quadragesimosexto ad Edictum.

Senatusconsulto Pisoniano scauetur, vt si pænæ obnoxius seruus venisset: quādoq; animaduersum in eum esset, vt venditor pretium præstaret: ne emptori iniuriam fecisse videatur senatus.

m *Præstaret.* id est, redderet.

n *Senatus.* aliàs senatusconsultum, scilicet Sila. nec enim à lege debet nasci iniuria. sic. C. vnde vi. l. meminerint.

o *Patrisfam.* alicuius occisi à familia. quod est si heres adiuuit hereditatem antequam habeatur quæstio familia: vt supra eod. l. ij. §. quod ad causam. & l. necessarios. §. j.

Ex quibus causis extraneis auferitur hereditas: ex eisdem causis castrense peculium confiscatur. Bartolus.

Si filiusfamilias qui in castrensi peculio testatus est, occisus sit: omnimodo id defendendum est, vt ex quibus casibus ad fiscum patrisfamilias bona pertinent, his casibus & huius peculium, potius quàm ad heredes, qui deliquerūt in adeundo, & similibus, vltive non sunt.

Ad fiscum transeunt bona cum onere legatorum. Bartolus.

IX. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

Cum fisco caduca bona defuncti addicuntur propter inultam mortem, in eum legatorum actio datur: & libertates ratae sunt, eorum scilicet qui senatusconsulto excipiuntur.

X. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum silanianum.

Si exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas, occisus sit, ex euentu inspicietur: vt si adita fuerit hereditas, quasi alieni fuisse videantur. Si verò irritum testamentum factum sit: quia ipsius essent si viueret, omnia perinde aguntur ac si dominus esset. Sub diuo Traiano constitutum est de his libertis quos quis viuus manumiserat, quæstionem haberi.

XI. TRYPHONINVS libro secundo Disputationum.

Idemque erit & de his qui

cūdo casu habetur de his quæstio & supplicium, ac si dominus eorum fuisset filius tempore quo fuit occisus. nam ipsius essent si viuerent. [SVB DIVO.] Titius manumisit seruos suos, & postea fuit occisus eis præsentibus. certè poterunt torqueri. & idem si accepissent dicti liberti ius anulorum aureorū. Item in. l. si seruus. pone quod dictus Titius legauit quosdam suos seruos Seio, & postea ipsi facti sunt liberi, ideo quia detexerunt mortem eiusdem Titij. nūquid propter legatum impeditur dicta libertas: Et dicitur quod non. Item in. l. in cognitione. dicit, pone quod heredes dicti Titij aperuerunt testamentum eius antequam facerent haberi quæstionem & supplicium de familia: & sic possunt de hoc accusari vt soluant. c. aureos: vt infra eodem. l. lege. §. fina. certè vltra quinquennium non poterunt accusari si sunt extranei heredes. si autem sint de suis, poterunt perpetuo accusari. & h. d. cum tribus. ll. sequen. Viuianus.

u *Inspicietur.* torqueantur serui patris pro filio, an non.

x *Alieni.* serui, & sic non torquendi, nec supplicium sumendum.

y *si dominus.* f. filius. & dic seruorum cum fuit occisus, & sic torquetur: vt & §. eo. l. j. §. domini appellatione & filiusfam. & facit ad hoc quod retrahatur supra de acqui. here. l. heres quandoque. infra de rebus dub. l. quædam. & infra de stipu. ser. l. si ex re. §. fin. & de reg. iur. l. omnes. & l. omnia.

z *Quos.* simplex relatio. sic infra de iniur. l. dominum.

a *Haberi.* nam est æquissimum, & c. vt. §. l. ij. §. de his.

b *Idemque.* quo ad hoc & quædā alia nō habetur ingenuus, licet

p *Potius.* scilicet ad fisci pertineat.

q *In adeundo.* ante habitam quæstionem familie, & supplicium sumptū.

r *Vltive non sunt.* defuncti necem.

f *Cum fisco.* Eorum seruorum.

t *Excipiuntur.* vt qui nō fuerunt sub eodem tecto, nec conscij: vt supra. l. j. §. hoc senatus. Item impubes & alij: vt infra eodem. l. excipiuntur. & facit infra titu. j. l. ij. §. finali. & de lega. j. l. si seruus pluriū. §. si quis. & infra de his qui. vt in §. l. cum tabulis. in fin. & infra ad Trebell. l. Marcellus. & C. ad leg. Falc. l. ij. & de fideicommissar. l. eam quam. & infra de iure fise. l. ij. §. cum ex causa. & l. dicitur. & infra de verbo. significat. l. princeps bona.

s *Exheredatus.* CASVS. Titius exheredauit filium suū Seium, & instituit heredem Gaium, & decessit dictus Titius: & postea Seius filius fuit occisus antequam Gaius adiret. nunquid serui dicti Titij debent torqueri pro morte dicti Seij? Et distinguitur vtrum dictus Gaius adiuerit postea hereditatem, an nō. primo casu videntur serui prædicti fuisse alieni, id est, heredis Gaij: & sic nec quæstio de his habetur, nec supplicium. secundo casu habetur de his quæstio & supplicium, ac si dominus eorum fuisset filius tempore quo fuit occisus. nam ipsius essent si viuerent. [SVB DIVO.] Titius manumisit seruos suos, & postea fuit occisus eis præsentibus. certè poterunt torqueri. & idem si accepissent dicti liberti ius anulorum aureorū. Item in. l. si seruus. pone quod dictus Titius legauit quosdam suos seruos Seio, & postea ipsi facti sunt liberi, ideo quia detexerunt mortem eiusdem Titij. nūquid propter legatum impeditur dicta libertas: Et dicitur quod non. Item in. l. in cognitione. dicit, pone quod heredes dicti Titij aperuerunt testamentum eius antequam facerent haberi quæstionem & supplicium de familia: & sic possunt de hoc accusari vt soluant. c. aureos: vt infra eodem. l. lege. §. fina. certè vltra quinquennium non poterunt accusari si sunt extranei heredes. si autem sint de suis, poterunt perpetuo accusari. & h. d. cum tribus. ll. sequen. Viuianus.

a *Quia secula tantum torqueri debent. cōcor. gl. in. l. fin. in ver. seruus. C. de his qui. vt indi. cum concord.*

* Siliano. hoc verò factum est Nerone A. II. & Pisonis. Coll. Tac. lib. 13. & 14. quandoque.

regulariter sic : vt. C. de iur. aur. an. l. ij.

^a Anulorum. scilicet aureorum.

^b Si seruus. Occiso. oppositio in obiecto : vt homo mortuus.

^c Statuerit. quia necesse defuncti vindicauit: vt. C. pro qui. cau. l. j.

^d Non impediri libertatem. propter legatum. sed an heres dabit estimationem legatario ?

quod videtur: vt supra. l. ij. §. si ex stipulatu. & l. fenarus. & infra eodem. l. domino.

^e In cognitione. Dixit

Hug. quod ob solam aperturam sine aditione non perditur hereditas. & secundum eum subaudi hic, aperti, & hereditatis adita. sic & subauditur. C. e. l. si ea.

non autem quod actio in factum in. ca. au. quinquennio tollatur: quæ pœna ob solam aperturam imponitur: vt infra eo. tit. l. lege. §. fina. Alij vt Io. & Azo dicunt quod etiam hereditas perditur ob solam aperturam, per l. C. eo. l. si ea. & infra. e. l. si. sed quocumque modo intelligas, quæ accusatio fit de herede? Quidam dicunt eum accusandum de his, & puniri in confiscatione bonorum. sed non videtur. nam non punitur nisi pecuniariter propter aditionem, scilicet amissione hereditatis. sed dico quod occisores debent primo accusari: quo ipso & heredes bona amissuri videntur accusari: quibus conuictis hæc bona fisco de feruntur: vt. C. vbi causæ filca. l. j. & sic intelligitur. §. eo. l. necessarios. §. non aliàs. intra quinquennium ergo debet hoc expediti, vt hic: non dico quod accusatio de homicidio quinquennio tollatur contra homicidas. l. querela. C. de fals. sed effectus confiscandorum bonorum contra heredem tollitur quinquennio. ad quod. j. de diuer. præscri. l. in omnibus. Dic ergo in cognitione. i. accusatione contra homicidas quinquennium est constitutum, scilicet quo ad effectum confiscandorum bonorum. Vel dic, ^a in cognitione, id est in delatione quæ fit fisco de bonis iam punitis homicidis. & hoc si est extraneus heres: sed proximus plus tenetur: scilicet quoad quocumque homicidæ conueniantur vsque ad. xx. an. arg. infra de parri. l. fina. poterunt bona postea à fisco peti, vel intra quadriennium etiam à die denuntiationis, vel aliàs an. xx. à die quo cœpit fisco petere posse: vt. j. de iure fisci. l. j. §. pe. & C. de quadri. præscrip. l. j.

^f Extraneos. heredes.

^g Eos. scilicet heredes. Accursius.

^h Teneri possunt. scilicet si committerent id delictum: non dico quod hic commiserit aperiendo vel adeundo. & sunt istæ personæ. j. de parri. l. prima, secunda, tertia & quarta.

ⁱ Accusare. per obliquum. vel dic, id est deferre per directum. huic. l. est contra infra eo. l. Gaius. sol. ibi. Item. C. de fals. querela. Sol. hic speciale. imò & hic durat. xx. an. accusatio de homicidio: sed non quo ad effectum confiscandorum bonorum: vt dixi.

^e Excipiuntur.] CASVS. Dictum est supra eod. l. j. §. potuisse. & in princ. quod serui qui non tulerunt auxilium domino, torquentur: & supplicium de eis sumitur. certè istud fallit in seruis impuberibus qui fuerunt sub eodè testamento cum domino cum occideretur,

ius anulorum ^a petierant.

XII. PAVLVS libro singulari ad senatusconsultum silanianum.

Si seruus à testatore occiso ^b legatus sit, & prætor pro præmio statuerit ^c liberum eum esse: dicendum est non impediri ^d libertatem.

Accusatio facta contra occisores ^e habet effectum confiscationis bonorum contra heredes extraneos intra quinquennium: contra eos qui de morte defuncti possent de parricidio teneri, semper. Bar.

XIII. VENVLEIYS SATVRNINVS libro secundo de publicis iudiciis.

In cognitione ^e aperti aduersus senatusconsultum testamenti eius qui à familia sua occisus dicatur, quinquennij tēpus constitutum est senatusconsulto, Tauro & Lepido cōsulibus: quod tamē ad extraneos ^f pertinet. nanque eos ^g qui parricidij pœna teneri possunt, ^h semper accusare ⁱ permittitur eodem senatusconsulto.

Impubes qui non iuuat dominum, non tenetur senatusconsulto nisi in eo tria concurrant, quæ exprimit hæc lex. Bartolus.

XIII. MARCIANVS libro undecimo de publicis iudiciis.

Excipiuntur ^k senatusconsulto Siliano impubes serui. Trebius autem Germanus legatus etiam de impubere sumi iussit supplicium, & tamen non sine ratione. nam is puer nec multum à puberi ætate aberat, & ad pedes domini cubuerat cum occideretur, nec postea cædem eius prodiderat. vt enim opem ferre

vel etiam alibi, & non fuerunt ministri vel participes cædis. si autem fuissent ministri vel participes, non paritur eis in cæde domini. nam & in nullo alio delicto eis deberet parci. Itē non paritur eis si erāt proximi pubertati eo tēpore quo dominus fuit occisus, & si erant ad pedes domini cum occideretur, & postea facti puberes non prodiderunt necesse. Viui.

Excipiuntur. vt. §. eod. titu. l. j. §. impubes. & §. impuberi. & l. cum filio. in fi. Certum erat. ad hoc de filitio facit. C. de incest. nuptiis. l. ij. in fin. & l. ij. in fin. & l. iij. in fin. Et not. tria cōtra hūc: quorum si quod deficit, non habet locum quod hic dicitur. illa tria sunt hæc, quod prope pubertatem: quod ad pedes domini: & quod tacuit. ^m Sub eodem. quasi dicat, non autem interueniunt prædicta.

Fiscus succedit in locum heredis indigni, & præfertur substituto etiam necessario, & necem vindicanti. Bartolus.

XV. MARCIANVS libro singulari de Delatoribus.

Si sequens gradus ^p vltus ^q fuerit necem testatoris, an prior ^r hereditas ad illum transferatur? Et ait Papinianus, non esse ^s hoc. Nam pœna illius, ^t huius præmium esse non debet.

Ab indigno aufertur hereditas & legatum, & quicquid quocumque iure de bonis testatoris mortis causa caperetur. Bartol.

Cum ex parte heredi instituto legatum ^u quoque erat, & in viciscenda morte cessauerat: diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, tam hereditatis portionem, quam legatum ei auferendum. Heredibus autem qui in viciscenda morte defuncti cessauerant, tam testamento quam ab intestato auferuntur bona: fortè & si quasi patronus venit, ^x quauis hi suo iure admittantur. ^y

Etiam seruus cōmunis pro præmio libertatem cōsequitur. Bar.

eo quod non vindicauit mortem Titij testatoris ante aditam hereditatem à se. sed & si veniret ab intestato ad hereditatem, aufertur ei. idemque & si quasi patronus occisi veniat ad hereditatem, quauis ille qui venit ab intestato, & ille qui venit quasi patronus, admittatur suo iure. Vi.

^p Si sequens gradus. substitutus.

^q Vltus. accusando occisores.

^r Priore. id est primo delata instituto.

^s Non esse hoc. scilicet dicendum: & est hoc expeditum cum institutus primò adiuuit quam vindicaret: quod potest aliquando: vt. §. eo. l. j. §. quid ergo si dominus. Quid ergo si nullo modo adiuuit: vel adierat cum non debuerat? Respon. quidam non idem: sed Io. idem. Arg. contra in authen. de here. & Falc. §. si verò institutio & substitutio. coll. j. & j. ad Trebel. l. ij. §. fi.

^t Illius. instituti qui non vindicauit necem defuncti. & facit ad hoc. §. quod metus cau. l. si cum exceptione. §. Pedius. in fi. §. Item facit ad l. C. eo. l. si forem. Accursius.

^u Legatum. infra ad Trebel. l. ita. §. qui suspectam.

^x Venit. id est venire vult.

^y Admittantur. aliàs non, vt hic, & infra de iure pat. l. pen. j. respon. Sed arg. cōtra. §. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si quis impubes. & l. penul. §. fi. & in auth. de here. & Falc. §. si quis autem non implens. col. j. item facit supra prox. §. ADDITIO. Dic quod ibi est in culpa,

* Anno vt. bis. 763.

a] Prima est verior, secundum Bal. hic.

b] Dic hoc esse verum in omittendo. & ita debere intelligi hic. l. secundum doc. hic. & tamen dicitur limitabis p. tex. in ca. & quod ibi nota. extra de delict. pue. scilicet vt non procedat in delicto carnis: quod in eo non præmittitur.

in culpa, hic in dolo: vt. l. propter veneni. §. neptis. j. eo. vel istud delictum est maius illo. Vel aliter ibi delictum comittitur solum contra testamentum: & ideo petitur solum quicquid ex testamento capitur, non aliunde: hic delictum comittitur circa vindicandam mortem: ideo perditur quicquid causa mortis capitur, secundum Bar.

Domino.] **CASVS.**

Dominus fuit à familia occisus: & seruus quem habebat communem cum Titio, detexit necem. certè erit liber. heres autem occisi debet dare Titio partem pretij Titio contingentem. Viuianus.

a socium consequi. sed à quo: Respond. de bonis defuncti. quæ si nõ sufficiunt, de publico. arg. infra eod. l. lege Cornelia. in princ. non autem à fisco prima facie: vt nota. supra eod. l. iij. §. si ex stipulatu. & pro quibus cau. ser. lib. pro præ. ac. l. j. & ij. & de ser. comuni ma. l. j.

Prius.] **CASVS.** Dicitur hic quod si dominus est occisus, & familia prius de se debet torqueri & si confiteantur quod occiderunt dominum, tunc debent interrogari quo mandante occiderunt. Viuianus.

b Prius de se. id est, an quis de familia fecerit: & sic videtur esse necesse vt præcedat indicia. regulariter secus: vt. j. de quæstio. l. j. in princ.

c Quo mandante. non autè debet interrogari, mandauit Titius, aut Seius: vt. j. de quæstio. l. j. §. qui questionem. & facit. s. eod. l. & si certus sit percussor. & C. de iure fisci. l. ij. §. diuus. Sed arg. contra. s. de ed. l. j. §. rationem. sed nil facit, vt ibi patet. aliàs est in litera, quo in anno flagitium. & c. & tunc est argu. quod testis est interrogandus de die. sic in authen. de testi. coll. vij. & licet. ibi, & causam testimonij, & c. Accursius.

Ex inofficio.] **CASVS.** Dicitur quod quamuis heres non possit adire hereditatem occisi ante mortem occisi vindicatam: vt s. eo. senatus. §. j. tamen si filius occisi ab eo exheredatus sit, bene potest idem filius quæri de inofficio testamento, & postea mortem vindicare. Viuianus.

d Idem. filius exheredatus.

e Non prohibetur. imò tenetur, vt successor ab intestato: vt supra eo. l. si quis quem. §. fin.

f Cvm dominus. facit. s. eo. l. j. §. eod. inque. & §. pe. & j. de iniur. l. sed si vnus. §. si iussu. in fi. Accursius.

Heres qui.] **CASVS.** Dominus fuit clā ab extraneo veneno interemptus: heres autem deliberabat vtrum adiret hereditatē eius, vel non: & prosequatur accusatorem quam fecerat de dicto extraneo. certè bene potest interim ordinare res hereditarias vrgentes, & propter hoc non amittit ius probandi veneno interemptum testatorem. & siue pendeat dicta quæstio veneni, siue nondū incepta sit: potest heres petere bonorū possessionem in bonis occisi. secus autem est cum dominus dicitur necatus à familia: quia tunc non potest peti bonorum possessio. ab herede ante quæstionem de familia habitam, & supplicium sumptum. & redditur ratio in litera, quamuis non bona, scilicet quia si possit peti bonorum possessio, vel adiri hereditas ante quæstionem & supplicium seruorum: iam essent liberi serui quibus libertatem in testamento dedit occisus: & sic ambò torqueri non possent. bonum est ergo negligi libertatem eorū donec de eis quæstio habeatur. dicitur autem negligi dum nõ permittitur aditio hereditatis ante quæstionē. Sed (sicut dixi) dicta ratio nõ est bona: quamuis principale dictum sit bonum. nam etiā mapumissi torquentur: vt. s. e. l. si exheredat. §. j. [NEPTIS QVA.]

XVI. MARCELLVS libro duodecimo Digestorum.

Domino à familia occiso seruus communis necem eius detexit. fauore libertatis liber quidem fieri debet: pretij autem partem sibi contingentem sociū consequi oportet.

XVII. MODESTINVS libro octauo Regularum.

Prius de se familia torquenda est: & si confiteatur, tunc interrogetur quo mandante flagitium admissum sit.

XVIII. IDEM libro nono Regularum.

Et inofficio testamento queri idem, & mortem vindicare defuncti nõ prohibetur. Idque Paulus respondit.

In familia quæ non iuuat dominum, erit vindicta & supplicium. Bartolus.

XIX. IDEM libro octauo Pandectarum.

Cvm dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet & armis, & manu, & clamoribus, & obiectu corporis: quod si cum possit, non tulerit, meritò de ea supplicium sumitur.

XX. PAPINIANVS libro secundo Responsorum.

A Seius instituit sibi heredem Titiam, & ab ea Titia reliquit fideicommissum. Gaia nepti dictæ Titia: & postea decessit dictus Seius: postea eadem Titia instituit sibi heredem dictā Seiam neptem: & postea fuit occisa ab aliquo dicta Titia: & dicta sua neptis antequam vindicaret mortem eius, petiit & habuit bonorū possessionē in bonis dictæ Titia: suæ auie: & ita debet restituere bona Titia: fisco: vt. s. eod. necessarios. §. ij. nõquid in dicta restitutione fisco facienda debet Gaia neptis deducere fideicommissum quod ei debebat auia ex testamento dicti Seij? Et dicitur quod non: & hoc si dimisit neptis vindictam per dolum. si autè dimisit vindictam per negligētiam, puta quia nõ studuit inuenire interfectorem, cū posset: tunc quamuis amittat emolumētum bonorū auie, eo quod debet restituere fisco: tamē retinet dictum fideicommissum: & cum per aditionē hereditatis auia extincta fuerit debitū dicti fideicommissi, rationis est hoc casu vt redintegretur eidem nepti ius debiti ipsius fideicommissi. [PRÆSIDIS.] Cum Titius esset occisus à quibusdam, ego heres eius accusaui eos corā præfide antequam adire hereditatem, sicut debeo: vt. s. prox. §. & præses postea absoluit eos per iniquitatem suam: ego autem heres nõ appellaui à sentētia præsidis, cū non possem. nõquid

Heres qui veneni causam persequitur, res hereditarias vrgentes ordinare saluis probationum iudiciis non prohibetur.

Mors clandestina ab extraneo facta aditionem non impedit: secus si à familia facta dicatur. Bartolus.

XXI. IDEM libro sexto Responsorum.

Propter veneni questionem tēpus petendæ possessionis non profertur: cum eo quoque suspenso crimine rectè petatur. Aliud senatui placuit cum à familia dominus necat dicitur, seruorum videlicet causa: quorum libertatem quæstionis habendæ gratia negligi necesse est.

Ei cui aufertur hereditas vt indigno propter dolum, non restituantur actiones confusæ: secus si propter culpam. Bartolus.

Neptis quæ possessionē auia petierat, mortē eius, interfectam sciens, non defenderat. fideicommissum quod auia ex alio testamento nepti debuit, in restituendis fisco bonis nõ esse deducendū placuit. dolus enim heredis puni-

aufertur mihi hereditas à fisco? Et dicitur quod non. Viuianus.

g Vrgentes. sed cur non oēs cū adiuit? potuit enim, cū non à familia dicitur venenatus: vt. s. eo. l. j. §. quid ergo. & C. e. l. cum fratrem? Respond. hic non adiuit, sed deliberabat: persequebatur tamen causam veneni: vnde vrgentes tantum distrahit: nec tamen per hoc adit. sic supra de iure delibe. l. Aristo. §. j. Vel dic quod à familia dicitur necatus: vt infra. l. prox. & est sic supra de peti. here. l. diuus. & l. si bona fidei possit. here. & s. de administ. tut. l. tutor qui reperiatur. §. j. **h** Saluis iudiciis. quia torquendos non vendat seruos, argu. C. de adulteriis. l. iij.

i Propter veneni. ab extraneo illati. & sic intellige. C. eod. m. l. cum fratrem.

k Possessionis. scilicet bonorum.

l Profertur. id est, prorogatur.

m Crimine. id est, accusatione.

n Rectè petatur. scilicet bonorum possessio.

o Videlicet causa. durius enim torquentur serui quàm liberi: ideoque non potest adiri hereditas ante vindicatam necem. Azo. & facit. s. si ex noxa. cau. aga. l. pe. & l. fi.

p Negligi. id est, differtur aditio, & sic libertas negligitur, id est, differtur, quæ adita hereditate competeret: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. in nouissimo. sed hæc non videtur bona ratio: & quia idem dici potest si ab alio sit occisus: & quia torquentur etiam si libertas diceretur competere: vt. s. eo. l. iij. §. de his. & l. j. §. in eo. & l. l. si exheredato. §. fi. Item facit. s. eo. l. j. §. quid ergo si dominus. & s. l. prox. heres. & j. de leg. j. l. si seruus plurium. §. ij.

q Possessionem. sub bonorum, scilicet vnde cognati.

r Sciens. per hoc dolus præsumitur.

s Non defenderat. id est, non vindicauerat.

t Dolus. dolus est cum scit, & non vindicat: vt hic. sed si ignorauit per culpam, tunc est culpa: & perdit bona, non relictum: vt subiicit: vt. j. de iis qui. vt indig. l. heredem. si verò nec dolus nec culpa, tunc nullo modo punitur: vt. C. eo. l. si vltio. & secundum prædictam distinctionem accipe. s. de inoffic. testa. l. eum qui. §. fi. & C. de inoffi.

testa. l. si maritus. in fi. Item quod est supra qui pe. tut. l. fina. §. pe. quæ est arg. contra. Item videtur quod etiam si in dolo fuit, non perdat ius iuum: vt. §. tit. prox. l. duo. in fi. cōtra. Sol. hic fuit in dolo adeūdo: vnde habetur pro facto quod dolo fecit, id est pro adita ex testamento: & sic remanet actio vt confusa. ibi non fuit dolo in adeūdo, sed in omittendo ex testamēto. & idem habetur pro facto, id est pro adita ex testamento: & sic retinet Falcidiam.

a Emolumentum bonorū. scilicet hereditarium. vel, id est bono. possess.

b Integrato. Not. actionem extinctam resuscitari. ad quod supra de here. vend. l. ij. §. pen. & d. l. heredē. & d. l. si maritus. arg. contra. §. eo. l. si sequēs. §. fi. Item facit §. ad Trebel. l. pe.

c Præfidi iniquitate. hoc aliās iniuria dicitur: vt instit. de iniu. in prin.

d Reus. i. occisoribus.

e Illatæ. defuncto.

f Defunctoriē. id est nō malitiosē. ad quod. §. de lega. j. l. si seruus pluriū. §. ij. in fine. §.

g Non prouocassent. non ergo appellare tenetur: vt hic, & sic est contra C. eod. l. minoribus. in fi. Sol. hic propter inopiā^a necessitas remittitur: vt argu. §. mand. l. si procuratorem. §. si ignorantes. secundum Ioan. & Azo. Vel ibi alterius appellationi respondit, hic ipse non appellat. Vel non tenetur appellare, vt hic. si tamen appellat, psequi tenetur: vt ibi, argu. §. de euiēt. l. Herennius. §. Gaio. In procuratore dic vt supra de neg. gest. liberto. §. fi. & C. de procu. l. inuitus. In emptore dic vt in. d. §. Gaio.

a] Adde inopiā etiam in foro conscientiæ excusare. glof. in. c. sicut di gnū. de homini. & in regula peccati de reg. iu. lib. 6.

g Aius seius.] CASVS. Gaius Seius habes forem Luciam Titiam, iacens infirmus dixit quod Stichus seruus suus infuderat ei venenum, & postea decessit: & ei exstitit res dicta sua soror: & ipsa adiuit hereditatem antequā faceret torqueri familiā, & supplicium de ea sumi: & postea decessit dicta Lucia Titia. trāfactis. x. ann. venit Sempronius, & nuntiauit fisco bona dicti Gaij Seij. nunquid debent auferri dicta bona heredibus Lucie Titie, & fisco applicari: Et dicitur quod sic. non enim est extinctum crimen Titie propter mortem suam. Viuianus.

h Quæstus est. sed non creditum: vt. §. eo. l. iij. §. j.

i Decimum. sed non videtur licere vltra quinquenniū: vt. §. e. l. in cognitione. cōtra. Sol. ibi in alio casu loquitur, scilicet cū dicitur heres amississe qui tabulas aperuit, vel hereditatē adiuit ante habitam quæstionē & supplicium sumptum de familia. hic autē quādo eo q non vindicauit necē defuncti. Vel istud intellige secundum finē illius. l. scilicet in eo herede qui parricidij pœna teneri potest, vt hic. Vel hic dicit, post decē annos. i. quia heres cōpleuerat decē an. non dicit decenniū lapsū à die aditæ hereditatis. facit. C. ne de statu defunct. l. iij. & §. de Carbo. edict. l. licet. & §. de vsufu. leg. l. vxori marit. in fi. & C. vbi causæ fil. l. ij. & C. si pēd. appel. l. iij. in fi.

k Crimen. non accusati occisoris.

l Antequam.] CASVS. Titius instituit me heredem, & rogauit me quod restituerem hereditatem Seio: & postea fuit occisus idem Titius: & ego nesciens eum occisum aperui tabulas testamētis eius: & postea nolebam adire hereditatem, quia erat damnosa:

Seius autem petit me cōpelli vt adream, & ei restituam. certè causā cognita cōpelli debeo. si enim Seius esset talis persona quæ ex testamento capere non posset, non debeo cōpelli: aliās debeo compelli: & si sum compulsus adire antequam vindicem mortem dicti testatoris, & etiam Seio restituere, non habet locum edictum

quod dicit hereditatem fisco restituendā, quod est. §. eo. l. necessarios. §. non aliās. & ita habebit hereditatem dictus Seius fideicommissarius, & non fisco. & h. d. cum l. seq. Viuianus.

XXIII. VLPPIANVS libro quinquagesimo ad Edictum.

SI quis quasi suspectam hereditatem o coactus adit, non tenetur p edicto.

B Pro quolibet seruo aufugiente conuicto, conuicenti quinque aurei de bonis conuicti, si habet, aliās à fisco dantur. Bartolus.

XXV. GAIVS libro septimodecimo ad Edictum Prouinciale.

LEge Cornelia cauetur de præmio^q accusatoris[†] qui requirit & renūtiat eos seruos qui ex ea familia ante quæstionem fugerint: vt in singulos seruos quos conuicerit, quinque aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Quod præmium nō in omnes seruos qui sub eodem tecto locōve fuerint, sed in eos solos qui cædem admisisse, r

accusatori tribuitur. Præterea cauetur vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamēto liberi scripti inueniantur, lege de sicariis iudiciū[†] fiat: ita vt ex vinculis[†] causam dicant: & cōuicti perinde ac serui^u puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmij nomine darentur ex bonis damnati. x

D Qui testamētis tabu. aperuit cōtra edictū, tenetur ad. c. au. actioe pupillari: quorū medietas est actoris, alia medietas est fisci. Bar.

E Corneliam de sicariis. & si receperunt libertatem in testamento occisi, nihilo minus puniuntur tanquā serui. [EX HOC EDICTO] Titius instituit sibi heredem Seium, & postea fuit occisus: postea dictus Seius aperuit tabulas testamenti antequam de familia occisi quæstio & supplicium haberetur. certè popularis actio prodita est contra eum in quinquaginta aureis eis soluendis per eum ex bonis occisi: quorum aureorum medietas debet esse fisci, & alia illius cuius opera conuictus est. sed & si aliud fecit contra edictum prætoris, veluti quia adiuit hereditatem ante mortē defuncti vindicatum, datur fisco actio contra eum. & intelligas hoc casu ad totam hereditatem. nam vt ex supradictis apparet, plura sunt propter quæ pœna edicti cōstituta est: vt supra eodem. l. iij. §. quod ad causam. Viuianus.

q præmio. No. præmio incitari. sic supra de iusti. & iur. l. j. circa prin. & §. eo. l. iij. §. vtrum.

r Cædem admisisse. quia maius delictum est in faciendo, quàm in omittendo.

f Iudicium. id est accusantur. l. Cornel. de fica. quia dominum dicuntur occidisse.

t Ex vinculis. quia fugerunt, etiam si satisfarent. secus si non fugissent: vt. §. de custo. reo. l. ij. in princ.

u Ac serui. hoc generale: vt. §. de pœ. l. j. in princ.

x Damnati. fortè: & si non sufficiunt, ex publico: vt. §. & C. de seruis qui pro præmio acci. l. i. §. & facit. §. eo. l. iij. §. de his.

quod dicit hereditatem fisco restituendā, quod est. §. eo. l. necessarios. §. non aliās. & ita habebit hereditatem dictus Seius fideicommissarius, & non fisco. & h. d. cum l. seq. Viuianus.

l Occisum. à familia. Sed nonne idem si notum esset heredi? Respon. nō: quia tunc applicatur hereditas fisco, & fisco conuenitur: vt supra eo. l. cum fisco. & infra ad Trebel. l. Marcellus. §. fi. Sed hic ignorantia eum excusat: vt supra eod. l. iij. §. si quis ignorans.

m Cognita. id est si talis erat persona cui debebat restituui. Azo.

n Adire. nec per hoc incidit in edictum: vt. §. l. prox.

o Si quis. Hereditatem. occisi.

p Non tenetur. iussus iudicis excusat. b sic. §. de mino. l. ait prætor. §. j.

l Ege Cornelia.] CASVS. Cum Titius esset occisus, quidam ex seruis suis aufugerunt ante quæstionē de eis habitam. venit Seius, & requisit dictos seruos, & nuntiauit vbi erant præfidi. certè debet habere pro quolibet seruorum quinque aureos ex bonis occisi: & si ex dictis bonis non possit redigi dicta quantitas, debet eā habere ex publico. & prædicta vera sunt si dicti serui occiderunt dominum eorum: quo quidem casu dicti serui puniuntur. l.

† Inā (vt in orat. pro Roscio Amerino M. Cicero ait) accusatores multos esse in ciuitate vile est, vt metu audacia cōtineatur. Vnde & apud iudices vt idem inquit lib. 2. de inuent. de præmio (sape accusatorum quæritur.

b] Cōcord. text. in regula quod quis mandato de reg. iur. l. 6. & glo. ord. in. l. nō videtur. §. qui nūsum. j. co. titu. de reg. iur.

a Aduersus edictum. quod est. s. eo. l. iij. §. quod ad causam.
b Plura sunt. aperire, recitare, describere: vt dicto. §.
c Popularem. sic. j. de sepul. viola. l. iij. ij. respon. & §. fi.
d Damnati. i. heredes hac actione conuicti: etiā si postea heres non
adeat, secū dū Ioa. quia ob hoc solū q̄ aperuit, nō publicatur bona,
secundū H. sed alij con-
tra: vt no. C. eo. l. iij. & s.
eo. l. in cognitioe. & se-
cundū eos & bona pu-
blicatur, & c. aurei præ-
stant de bonis heredis.

F Id eicōmissū.] CASVS.

Sépronius erat nat⁹
cū Gaio Seio ex duob⁹
fratribus, & ita erāt fra-
tres patruelis. dictus Sé-
pronius instituit sibi he-
redē dictū Gaiū Seium
suū fratrem patruelē, &
Titio reliquit fideicō-
missum: & decessit di-
ctus Sépronius: postea
dictus Gaius Seius he-
res fuit occisus, & here-
des eius soluerūt dicto
Titio fideicōmissū. postea
hic Titius qui accepit
fideicōmissū. accusauit he-
redes dicti Gaij Seij he-
redis Sépronij q̄ mortē
dicti Gaij Seij heredis
Sépronij nō vindicaue-
rūt. nūquid potest, non
obstāte q̄ accepit ab eis
fideicōmissum? Et dicitur
quod sic. Viuianus.

e Patruelis. filij duorum

fratrum patruelis sunt: vt
instit. de gradibus. §. iij.
Et dic q̄ frater meus pa-
truelis instituit Gaiū, &
mihi ab eo fideicōmissū
reliquit. Gaius de-
cessit occisus. heredes
eius soluerunt mihi fi-
deicō. accuso eos, quia
mortē Gaij nō vindica-
uerūt. possum, nō obstā-
te q̄ accepi ab eis fidei-
cō. nā & fisc⁹ debet mi-
hi soluere: vt supra eod. l. cum fisco. Accursius.

S I de pluribus.] CASVS. Titius instituit sibi quatuor heredes: &
postea fuit occisus: postea duo ex eis inuitis vel ignorantibus
aliis aperuerunt testamentum, & adiuerūt hereditatem ante quæ-
stionem & supplicium de familia habitum. certe illi duo tantum
qui aperuerunt & adiuerunt, amittunt suam partem, & non alij. &
dic vt supra eo. l. iij. §. quod ad causam. Viuianus.

f Portiones. videtur ergo quod ex sola apertura perdatur heredi-
tas: quod est verum secundum quosdam. Vel si velis tueri alios, dic
quod & adita hic fuit hereditas à quibusdam: vt no. s. eo. l. in co-
gnitione. & not. dolum vnus alteri non nocere. a sic. s. de here. in-
stit. l. paterfami. & C. de dona. inter virum & vxor. l. res vxoris. nec
prodesse: vt. s. si quis cau. l. si duo. j. resp. Accur-

**SI QVIS ALIQVEM TESTARI
prohibuerit vel coegerit.**

Aliam causam ponit perdendæ hereditatis. & habet locum quando cogo
te vt me instituas. Item & quando cogo te vt alium instituas: licet hoc casu
quidam secus: vt. C. eo. l. j. Item & quando impediō testari vel de nouo, vel
quia volo testamentum primum mutare: vt infra eo. l. j. in prin.

Non ex ea tantū causa S. C. quam exposuit supra, heredi quasi indigno eri-
pitur hereditas, sed etiā ex Cōstitutione Hadriani si adierit hereditatē ex testa-
mēto vel ab intestato is qui volentē mutare aut facere testamentū prohibuerit,
quo de crimine in oratione Isej *Ἐπι τῷ κληρονόμῳ κληρῶν*, Idemque erit
si quis quē coegerit testari & sibi hereditatē relinquere. l. j. C. eod. quia & hic
nō habet defuncti voluntatē, et licet sub hoc titulo nihil de hac specie tractetur
nominatim, tamen titulus indicat quæ sub eo dicuntur de illo qui prohibuit,
porrigēda ad illū esse qui cogit. Aliæ causæ eripiendæ hereditatis referuntur
xxxiiij. tit. viij. in quo communes proponuntur legati vel hereditatis eripiēda,
in his duobus titulis hereditatis, solummodo. Cuiac.

ff. Infort.

Q Vi dum captat.] CASVS Cum pater meus vellet cōdere testa-
mētū, ego prohibui ire notariū ad eū: quia volebā habere he-
reditatē eius ab intestato. certe hāc hereditatē debet habere fisc⁹,
& nō ego. & idē si pater meus instituit extraneū: & cū vellet mu-
tare testamētū, extraneus nō permittit venire notariū. Quid si Titius
instituit seruū meū: &
cū vellet mutare testa-
mentum, ego dolo feci
quo minus mutaretur,
& postea manumisi di-
ctū seruū: certē nō ha-
bebo ego vel ipse here-
ditatē. & idē est cū filiū
meū instituit dictus Ti-
tius, s. vt si ego prohibui
mutare testamentū, nō
habeā ego vel ipse here-
ditatē. secus si legatum
fuisse filio meo relictū
in testamēto quod ego
mutare phibui: & fuit
rogatus vt alij restitue-
ret. nā admitteretur tunc
ad legatū fili⁹ à me emā-
cipatus. Et si omnes he-
redes instituti dolo fe-
cerūt quo minus muta-
retur testamētū, omni-
bus denegatur actiōes.
& idē est si prohibuerūt
venire testes. Sed si fra-
ter meus prohibuit ve-
nire testes corā testato-
re qui erat meus cōsan-
guineus, qui volebat a-
liū instituere: nō nocet
mihi quin habeā legi-
timā hereditatē. Sed
si institutus qui prohi-
buit mutare testamētū,
rogatus erat hereditatē
restituere Titio, veniet
hereditas ad fiscū cum
suo onere, s. vt fiscus re-
tineat ex ea quartā Tre-
bellianicam & restituat
dodrantem Titio. h. d.
cum. l. seq. Vltima autē
lex plana est. Viuianus.

S I de pluribus heredibus qui-
busdā inuitis aut ignorātib⁹
apertū erit testamētū, nō amittūt
portiones f̄ suas qui culpa carēt.

**SI QVIS ALIQVEM
testari prohibuerit, vel coegerit.
TITVLVS VI.**

**Ab eo qui prohibet testamētū
fieri vel mutari, aufertur heredi-
tas vt ab indigno. Bartolus.**

I. VLP IANVS libro quadragen-
simooctauo ad Edictum.

Q Vi dū captat heredi-
tatē legitimā, vel ex
testamento, h̄ prohi-
buit testamentariū i
introire, volēte eo k̄ facere testa-
mentum, i vel mutare: m̄ diuus
Hadrianus cōstituit denegari ei
debere actiōes: denegatūque ei
actionibus fisco locum n̄ fore.

**Dolus domini prohibētis mu-
tare testamentū, nocet seruo, &
aliis institutis, nō legatariis. Bar.**

Si dominus dolo fecerit ne te-
stamētū mutaretur, in quo seru⁹
eius scriptus erat: quamuis manu
missus adierit hereditatē, actiōes
ei⁹ denegatur: cum & liberis eius
si quid fuerit datū, denegari de-
beat, etsi nō fuerint p̄ in potesta-
te. Sed si legatū ei relictū sit, q̄ id-
que restituere sit rogatus: conse-
quēs erit dicere admitti eum ad
legatum, quod nō f̄ ipse habuif-
set, sed ad alium sit translaturus.

g Qui dum captat. ex-
traneus institutus, vel agnatus non institutus.

h Vel ex testamento. dudum facto, in quo institutus erat.

i Testamentarium. id est notarium scripturum testamentum.

k Eo. cuius hereditas capitur.

l Facere testamentum. hoc ad legitimum.

m Mutare. hoc ad extraneum.

n Fisco locum. imō ad veniētes ab intestato vtroq; casu: vt. j. eod. l.
ij. §. fratris. cōtra, vbi fratri nō aufertur. & arg. j. si tabu. te. nul. exta.
l. j. §. pen. Sol. hic iste prohibēs pximior erat aliis: aliās delictū eius
priorib⁹ nocere nō debet: nec etiā parib⁹ in suis partib⁹: vt in arg.
cōtrario. sed tātū in parte delinquētis: vt. j. l. ij. in prin. & C. de his
qui. vt in dig. l. hereditas. & facit. j. ad Trebel. l. iij. §. fi. & de his q. vt
indig. l. eū q. §. fi. & in auth. vt cū de appel. cog. §. si cōuict⁹. coll. viij.
& C. e. l. ij. Itē nota haberi quid p̄ facto quo ad præiudiciū prohi-
bētis. sic. j. de cōdit. & demon. l. iure ciuili. & s. de rei vin. l. itē si. §. fi.

o Actiones ei. f. domino, si forte quid ei à seruo legatum erat: quod
potuit: vt instit. de leg. §. ex diuerso. Azo. & H. imō dic, ipsi manu-
miso: vt. j. quib⁹ nō cōpe. bon. pos. l. j. & qd̄ pxime dixit de liberis.

p Et si non fuerint. eo tēpore quo cōpetūt actiōes. fuerūt tamen eo
tēpore quo pater vel dominus prohibuit mutari testamentū. alio-
quin cōtra, secū dū Ioa. Alij q̄ etiā si vtroq; tēpore fuerunt sui iuris,
arg. s. titu. j. l. j. §. domini. & j. quibus non compe. bono. pos. l. j.

q Relictum sit. ei qui prohibuit: vt. s. de his quæ pro non scriptis. l.
fi. quæ tamen in hoc est argu. contra. sed non est: ratio, quia heres
ibi distribuit, hic indignus.

r Quod non. sub. ideo quia non est & c. vt. j. de leg. ij. l. ei qui. & s. de
exc. tu. l. legatarius. & s. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. meminisse.
& j. ad Trebel. l. cogi. §. hi qui. & facit. j. de his qui. vt in dig. l. post
legatū. §. si pater. & §. si seruū. & §. si filius. & j. ad Trebel. l. facta. §.
fi. & j. de leg. præf. l. iij. §. sed si proponas. & s. de exc. tut. l. tutor

AA

fic. n. affi-
mat Iustinia
nis centum
millia fester
tiorum quæ
in edicto
prætoris no
minabantur
vt liquet ex
Paulo lib. 3.
sentent. ii. 6.

l. j. quib.
nō compe.
bo. poll.

a) Dolus v-
nius alteri
non nocet,
nec pro-
dest. Sed an
dolus proci-
ratoris no-
ceat domi-
no in bene-
ficialibus?
dic quod
non: quāuis
negligentia
noceat. Imo
la. in c. cum
olim. de cau-
sa possel. &
proprie. &
Bal. in marg.
verf. dolus.

petitus. §. j. & de his quæ in test. delen. l. ij. Sed arg. cōtra. j. de le. ij. l. debitor. in fi. & s. de acquir. her. l. si seruus eius qui capere.

a Omnes dolo. aliàs tantum istis dolosis denegantur: vt. j. l. proxi. §. j. & arg. s. tit. j. l. fina.

b *S*iquis dolo. Facultas. sic & j. de itine. actūque priua. l. veteres. & s. l. j. j. responso.

c Denegāda. est enim in rē ex parte opponētis: ex altera in personam: vt. j. de dol. ex. l. j. aliās. l. ij. in princi.

d Factum. prohibitio scilicet.

e Non nocet. proprie nō nocet quando testator phibuit. improprie. i. p. dest quādo solus script^r frater prohibuit muta. ri. sic. s. de offic. procō. l. ij. & dic & solue cōtra. vt. s. l. j. in principio. Alij hoc referūt rātū ad primū casum. arg. j. de reg. iur. l. alteri. & facit q. al. terius factū alij nō nocet: vt. j. tit. ij. l. si heredis. §. fin. & s. de alic. iudi. l. j. Itē ad hoc q. p. dest. s. de inoffi. testa. l. postumus. §. si qs ex his.

*deficiat.

a] Concor. tex. in. c. ex parte decani. extra de rescript. & in. c. fi. extra de præsump.

f Si fidei. fa. j. ad Trebel. l. ij. §. fi. & s. e. l. cū fisco. & C. ad. l. Falcid. l. ij.

g Admisit. vt testamen. tum non mutetur.

h Legis. Falcidie. scilicet Trebellianicæ.

i *V*rum qui. facit. C. eo. l. fi. & arg. C. de sen. pal. l. fi. in fi. & fa mi. erciscun. l. in ipsius. Sed arg. contra. j. de in. iur. l. item apud Labeonem. in prin.

DE IVRE CODICILLORUM.

Post maiores voluntates ponit de minoribus, in quibus quinque testes ad probationem, non ad solemnitatem exiguntur: vt. C. e. l. fi. §. fin. & insti. eo. in fi.

Persequitur modo ceteras testamenti partes. Alia pars testamēti sunt codicilli, maxime si fiat ex testamento. l. penul. Test. quæ ad. aper. Si ab intestato, imitatio testamēti, vt epistola imitatio codicillorū. l. vnica. §. sancimus. C. de lat. lib. tol. vel epistola codicillorū supplementū. l. 41. §. Codicillis lib. 32. vt codicilli quādoq; testamēti, quæ epistola fideicommissaria. l. cū quis. §. pater. eo. q. similiter vt vnus testamēti plures possūt esse codicilli, ita vnus codicilli plures epistole. l. 34. §. i. lib. 31. eadēq; differētia epistole & literarū. *M*ullius. Ternas accepi literas vna epistola. Verum vt instituto more nullā definitiōne prætermittā & inopia perseuerē subuenire nescientiū adhuc definire res, quibus tamē studēdis ne quidquā etatē cōsumpserūt suam, codicilli sunt testati vel intestati volūtas minus solemnitas. Ius ergo codicillorū hoc, ne in eis diligētia legū ea seruetur quæ in testamētis, ne hereditas in eis dari vel adimi possit verbis civilibus nec si testamēto cōfirmati sint, & vt neq; aliud quidquā in eis verbis civilibus scriptū valeat, nisi testamēto cōfirmati sint, & vt scripta in codicillis perinde habēantur atque si testamento scripta essent. Codicilli si solius nominis rationem querās, pupillares sunt. *H*omerus. σήματα ἐν τήναια πύκτω, Plinius codicillos. Cuiac.

k *S*epissime rescriptum. in causis singularibus.

l Et constitutum. in commune.

Si plures heredes instituti sint, & omnes dolo fecerint quo minus testamentū mutaretur: dicendum est actiones omnibus denegari, quia omnes dolo fecerunt.

Qui impedit testes accedere, impedit testamentum fieri.

II. PAVLVS libro quadragesimo quarto ad Edictum.

Si quis dolo malo fecerit vt testes nō veniāt, & per hoc deficiatur facultas testamēti faciēdi: denegāda sunt actiōes ei qui dolo fecerit, siue legitimus heres sit, siue priore testamēto script^r. Fratris autē factū fratri non nocet. **e** Si fidei eius qui dolū admisit, cōmissum est vt hereditatē restitueret: ea hereditas caduca cū suis oneribus fiet, vt commodum legis Falcidie h fisco sentiat, dodrantis autem fideicommissarius.

Licet testatorem placare blando sermone. Bartolus.

III. PAPIANVS libro quintodecimo Responsorum.

Virū qui nō per vim nec dolum, quo minus vxor cōtra eū mutata volūate codicillos faceret, intercesserat, sed vt fieri adsolet, offensam agræ mulieris maritali sermōe placauerat, in crimē nō incidisse respōdi: nec ei quod testamento fuerat datum, aufereandum.

DE IVRE CODICILLORUM. TITVLVS VII. Si non valet quod ago vt ago, non valet vt valere potest.

I. VLPPIANVS libro quarto Disputationum.

A *N*ec voluit. expressim: vt. C. eo. l. fin. §. illud. & s. de vulga. substi. l. coheredi. §. cum filiæ. Et no. hic generale q. si non valet quod ago vt ago, nec valet vt valere potest. sic. s. de consti. pecu. l. j. §. ij. & C. de testa. ma. l. si mater. & j. titu. iij. l. fideicommissa. §. j. & l. fin. & s. de testa. l. antepe. Sed arg. contra. instit. de adop. §. fi. & s. de serui. rusti. prædio. l. via. j. respon. & infra de le. ij. l. codicillis. & infra. l. proxi. §. j. Item cōtra. j. ad Trebel. l. Scæuola. Sed ibi de æquitate loquitur. imò hic fecus, ideo quia voluit facere testamentum: sed ibi codicillos.

A Epissime rescriptū k & cōstitutū l est, eū qui testamētū facere opinatus est, nec voluit m codicillos id valere, videri nec codicillos fecisse: ideoq; quod i illo testamēto scriptum est, licet quasi in codicillis poterit valere, tamē nō debetur.

Potest relinqui ei qui nō est tēpore testamēti, sed tēpore codicillorum: fecus e contrario. Bart.

II. IULIANVS libro trigesimo septimo Digestorum.

Si ei n qui post testamentū factum o & ante codicillos scriptos p nat^o esset, codicillis per fideicommissū aliquid daretur: vtile est. **q** Quod si ei qui post testamētū factū, & antequā codicilli scriberētur, mortuus esset, datū esset: pro non scripto, u habetur.

Facta in codicillis perinde habentur ac si facta essent in testamento. Bartolus.

Codicillorū ius singulare est, vt quæcūq; in his scribētur, perinde haberētur ac si in testamento scripta essent. ideoq; seruo qui testamenti facti tempore testatoris fuisset, codicillorū tēpore alieno, nō rectē libertas directa y datur: & cōtra, si cū testamētū z fiebat, alienus esset, codicillorū tēpore testatoris: intellegitur alieno seruo libertas data. & ideo licet directæ a libertates deficiūt, attamen ad fideicommissarias eundū est. **b**

Furiosus habetur pro absente, & non consentiente. Bartolus.

Furiosus nō intellegitur codicillos facere: c quia nec aliud quicquā dagere intellegit: cū per

§. fina. & l. quædam. & l. quidam. & sic pro nō scripto: vt. C. de cadu. tollendis. §. & cum triplici. & supra de here. institui. l. quo loco. in fine.

x Singulare. ex eo quod ibi finguntur quædam facta aliter quàm sint, vt statim probat.

y Directa. in codicillis: quia nec in testamento daretur seruo alieno: vt institui. de singu. re. per fideicommiss. §. libertas. & C. de manu. testa. l. seruo. sed eam libertatē & in codicillis directo dare posset si tempore codicillorum esset eius, & testamento codicilli sint confirmati: vt. j. de manu. testa. l. libertates.

z Si cum testamentum. quo relicta est libertas directa subaudi: & sic non obstant iura quæ dicunt tempus codicillorum inspici: vt. s. de manu. testa. l. j. & s. de mil. testa. l. si certarum. §. si licet Ioan. dubitauerit in positione huius casus.

a Licet directe. quia eo tempore quo dabatur, dominium testatoris in seruo non erat: & dic quod refertur ad primum & ad secundum casum.

b Eundum est. contra. s. eo. l. j. Sed non ob. vt ibi dixi in solutione illius contrarij. Accursius.

c Facere. scilicet posse: vt. C. eo. l. nec codicillos.

d Nec quicquam. vbi desideretur voluntas vel consensus de nouo: & secun-

Si ei qui. CASVS.

Ad euentiā huius. l. no. q. secun dū hæc iura postumo alieno legari nō poterat: licet hodie possit: vt institui. de leg. §. postuma. Itē nota q. ius codicillorū est p se singulare, & nō coniunctum testamēto: vnde de ea quæ in codicillis relinquūtur, perinde habetur ac si in testamēto siue codicillis essent relicta: vt. j. ea. l. §. j. & s. de mi. testa. l. si certarum. §. fina. & ita amodo sunt plana quatuor responsa vsq; ad §. furiosus. & dictus. §. cū sequēti plan^o est vsq; ad fin. legis. Viuianus.

n Si ei. postumo alieno. Accursius.

o Factum. primo loco.

p Scriptos. secundo loco. Accur.

q vtile est. inspecto tēpore codicillorū, nō testamēti quo ei qui nō dum natus erat, scilicet postumo alieno, legari nō poterat. Azo. secun dū hæc iura hodie sec^o: vt institui. de lega. §. postumo quoque alieno.

r Testamentum. factum primo loco.

s Scriberentur. secundo loco.

t Datum esset. in codicillis. Azo.

u Pro non scripto. tēpus ergo codicillorū inspiciatur: vt arg. j. eo. l. diu^o.

& secundum hoc non obstat. s. solu. matri. l. ij. §. fi. & de his qui sunt sui vel alie. iur. l. patre. quæ sunt contra.

a Absentis. contra. s. de procur. l. ij. Solu. non habetur ibi absens vt possit habere ratum. & sic concordat & facit. j. de re iudi. l. furioso. & supra de arbi. l. diem. §. si quis litigatorum. & j. quibus ex cau. in possessionem eatur. l. si pupillus.

b Inutiliter. quia nõ septem testes, vel non rogari: quæ sunt necesse: vt C. de testa. l. hac consultrissima.

c Quasi hereditas. i. iure directo.

d Petitur. à legitimis hereditas. nã per fideicõ. hereditas codicillis potest relinqui vt & insti. e. §. fi. & C. e. l. ij. & ad Trebell. l. & sine. & s. si quis omis. cau. testa. l. qui autem. circa prin. & j. ad Treb. l. Scauola. & j. e. l. conficiuntur. §. j. & j. tit. j. l. antepe. & j. l. pxi.

e Falcidia. id est, Trebellianicæ.

S I quis.] CASVS. Titius habes testamētum factiõne nõ fecit testamētum, sed codicillos: & ita in eis dixit: quisquis mihi heres erit, bonorũve possessor: ei⁹ fidei cõmitto vt det Gaio cõtũ, & Scio toridẽ. & decessit, & habuit legitimos heredes. certe præstabūt dicta fideicõmissa siue erāt nati dicti legitimi heredes tẽpore codicillorum, siue nõ. si autẽ fecisset testamētum, & non esset ex eo adita hereditas: nõ deberentur fideicommissa data in codicillis. Viuianus. **f** Nullum. factum.

g Fidei committo. vt det illa & illa.

h Factionem habet. Aliiter enim codicilli non valent: vt. j. eod. l. diui. §. pen. & l. conficiuntur. §. codicilli. & l. Aristo. & s. eo. l. ij. §. furiosus.

i Heredes. ex testamēto.

k Essent. scripti.

l Peruentura. ab intestato. & not. q̄ secus probatur in substitutiõne pupillari: vt. s. de vulgari substi. l. q̄ liberis. §. hæc verba. & isti. de pupilla. substi. §. liberis. i. fi. §.

m Non perinde. hoc quia dixit, quisquis, &c. secus si simpliciter reliquisset: vt. C. eo. l. j. contra. vel dic nec tunc rumpi codicillos cum non est factum testamentum à quo dicantur pendere: vt. d. l. not.

n Rupisset. quia videtur ex voluntate testatoris succedere: vt. j. e. l. conficiuntur. §. j. Sed contra. j. de leg. iij. l. j. §. fi. a. Sol. ibi. & facit. j. de lega. iij. l. decem. & j. tit. j. l. si fundũ per fideicõm. §. fi. & l. antepe. & s. l. proximi. in fi. & insti. eo. titu. in fi. & s. de vulg. substi. l. in substitut.

o Codicilli. facti post testamentum, non ante, secundum has leges: vt infra eo. l. antepenul. & dic vt ibi.

p Ex eo. ex testamēto ergo nascitur actio propter ea quæ codicillis data sunt: vt. j. eo. ab intestato. Azo. Vel dic agi ex ipsis codicillis, id est, vtiles ex testamento: quia sunt testatio mentis: vel condictione ex lege: vt not. C. communia de lega. l. ij. §. fina.

q Nullius momenti. nõ est ergo per omnia idem ac si non fuisset factum testamentum. sic enim valerent codicilli: vt insti. de fideicommiss. here. §. præterea. Azo. & est ratio, quia factum testamēto videtur in codicillis rogare scriptos, qui cũ nõ adẽat, deficit fideicõmissum. ff. Infort.

A **E** Vm qui.] CASVS. Hæc & sequentes duæ. ll. planæ sunt. Viu. Soluendo sit. videbatur codicillum trahendum ad tempus testamenti: sed contra est: vt supra eo. l. ij. in princ. & infra eod. diui. §. fin. & C. de test. ma. l. j. & supra de mili. testa. l. si certarum. §. fina. & dic testamentum factum ante codicillos. sed certe idem & si post, secundum Ir.

r Placuit. aliàs non valeret fideicommissaria etiam solo euentu inspecto: sed in directo etiam consilium: vt. C. qui manu. non pos. l. j. & fina. & hoc propter legem Æliam Sentiam: vt institui. quibus nõ est permiff. fa. testa. in prin.

Per sequens testamētum reuocantur codicilli, nisi aliquo indicio confirmantur. Bartolus.

v. PAPINIANVS libro se- primo Responsorum.

A Nte tabulas * testamēti codicilli facti non aliter valēt, quàm si testamento quod postea factũ est, vel codicillis confirmētur, aut voluntas eorum quocũque indicio * retineatur. Sed nõ seruantur ea de quibus aliter defunctus nouissimẽ iudicauit. **u**

In codicillis nõ potest adiici cõditio institutioni pure factæ. Bar.

v. MARCIANVS libro se- primo Institutionum.

D Iui Seuerus & Antoninus rescripserūt, nihil egisse matrem, quæ cum purẽ liberõs suos heredes instituerit, conditionem emãcipationis codicillis adiecit: quia neque cõditionẽ heredi instituto codicillis adiecere, * neq; substituere directõ potest. Codicillos & plures * quis facere potest: & ipsius manu neque scribi * neque signari * necesse est.

Nemo potest sibi legẽ imponere à qua non liceat recedere. Bar. Licet in confirmatione **b** codicillorũ paterfamilias adiecerit, vt non aliàs valere velit **c** quàm sua manu signatos & subscriptos: tamen valēt facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati, neq; manu eius scripti fuerint. **d** nam ea quæ postea geruntur, prioribus **e** derogant. Codicillos is demum facere potest, qui & testamētũ **f** facere potest.

Legata pro non scriptis non valent etiam in codicillis. Bartolus.

b Licet in confirmatione. quæ in testamento fiebat. **c** Velit. codicillos futuros. **d** Fuerint. imò contra: vt infra de leg. iij. l. si quis in principio testamenti. nisi expresse prioris voluntatis pœniteat, vt ibi dicit. Solu. & hic expresse pœnituit, & hoc subiicit, nam ea, &c. & similiter ibi in prin. l. dixerat valere secũdo relicta: sed postea determinat. Vel solue vt ibi. Item contra. j. eo. l. conficiuntur. §. fi. Solu. ibi nõ expressit. Item contra. j. titu. j. l. si mihi & tibi. in. §. fi. Sed dic quod & ibi non expressit. Itẽ contra. j. tit. ij. l. si. in prin. Sol. & ibi expressit & sic cõcordat. & faciūt prædicta an valeat priuilegiũ contra legẽ indultũ, non obstante tali lege. quod dic vt. C. si contra quis vel vti. pub. l. fi. **e** Prioribus derogant. ad hoc. s. de procura. l. si quis autem. §. fin. & de contrahen. empt. l. pacta. & C. de pactis. l. pacta. **f** Testamentum facere. de iure: vt & j. eod. l. conficiuntur. §. codicilli. & supra eo. l. si quis cum. in princ. sed de facto secus: quia qui non potest de facto, quia septem testes non habet, potest codicillari si habet quinque: vt insti. eo. in prin. Item facilius confirmantur: vt. j. de lega. iij. l. j. §. j. & facit infra tit. j. l. ij.

t Nte. Indicio. expresso. Sed quod si post: Respon. secundum quosdam idem: vt. j. eod. l. ab intestato. imò secus est etiam hoc iure: vt supra. e. l. si quis cum. §. fin. quæ est contra. Sed hodie siue ante siue post, semper confirmari videntur, nisi reprobentur: vt insti. eod. §. non tantum. & C. eo. l. siue i. initio. & sic corrigitur Papinianus instit. d. §. per diuum Seuerum, & ista lex.

u Iudicauit. aliquod relictum codicillis postea admittit testamento confirmans codicillos in aliis. **x** Diuus. Adiecere. vt & instit. e. §. fi. Sed contra. s. de condi. insti. l. pe. §. pe. Solu. hic forte in suo herede: ibi in extraneo. Vel dic vt ibi. Item contra infra. e. titu. l. institutio. sed alius est omnino casus: & facit infra eo. l. quod per manus. **y** Plures. secus in testamento: quia per secundum b rumpitur primũ nisi in milite: vt. s. de in. iust. test. l. j. & insti. quibus non est permiff. fa. testa. §. j. & s. de mili. testa. l. quærebatur. **z** Scribi. secus in testamento in scriptis: vt. C. de testam. l. iubemus. & facit insti. eo. in fi. **a** Signari. i. sigillari.

* Hæc sententia Pap. aliter referuntur tit. de codicil. Insti. sed idcirco hic immutata est à compositoribus Pandect. ne rescripto Seueri & Antonini aduersetur. Duar. z. disput. ca. vl.

† Concor. tex. cũ glo. in. c. fi. extra de success. ab intesta. & Lafran. in. c. quoniã cõtra fallam. verfi. testes. de probatio.

a) Solue & dic secundũ Bart. quod ibi nominatiõem ab vna persona relinquitur, hic simpliciter.

b) Dic hoc esse verum si sit secundum testamentum solenne: aliàs non, quãuis haberet clausulam omnem testamentum cassantem: vt not. in. l. si iure. per Bar. in. z. col. verfi. quæro dicit testator. j. de leg. 3. Sed confirmatur tale secundum non solenne cum dicta clausula per aditionem venientium ab intestato: & tollitur primum, nisi dictam clausulam habeat. ita singu. no. Bar. vbi supra.

a Mortuo. scilicet iam.

b Pro non scripto. videbatur codicillum trahi ad tempus testamenti, vt & videbatur similiter. s. eo. l. eu. & sic videbatur esse in causa caduci legatum. sic. j. eo. l. quada. sed tamen non est in causa caduci: sed pro non scripto: vt hic, & j. eo. l. ij. in princ. & quid esset pro non scripto, & quid in causam caduci, dic vt. C. de cadu. tol. s. ea enim. & facit. j. proxi.

c Q Vada. innuit quod regulariter quae fiunt in codicillis, respiciunt testamentum: quod est verum. nam si non tenet testamentum, nec codicillus: vt. s. l. proxi. s. pe. Item rupto testamento rumpitur codicillus: vt. C. eo. l. j. & sic semper id respiciunt: vt. j. eo. l. ab intestato. in fi. Sed hoc fallit: vt hac. l. si enim referuntur, valent codicilli facti in captiuitate: vel cum aliis desit posse testari inspecto tempore testamenti quo & confirmauit codicillos futuros. Sed hoc non debet esse: vt in exemplis huius. l. & j. de capti. in bello. s. codicillis. & s. e. l. px. s. fi. & l. eum. & l. ij. in princ. & C. de test. manu. l. j. & facit. j. de verbo. oblig. l. Titia. s. idem respondit.

d Deserit habere. quod multis modis contingit: vt no. s. de testa. Et not. quod confirmatio non trahitur ad id tempus quo facere vel confirmare non potest. a sic. j. de verbo. oblig. l. eu qui ita. s. fina. & arg. s. de arbi. l. si cu dies. in prin. Sed arg. contra. j. de verbo. oblig. l. si filius. & s. de codi. instit. l. institutio. & s. de mili. testa. l. quod dicitur. Accursius.

e Quae non iuris. superiora fuerunt iuris. nam iuris est posse testari vel non: vt. s. de test. l. iij. & iij. sed in his quae sunt facti, idem: vt non trahantur ad tempus confirmationis: vt subiicit exempla.

f Tot annis. facit infra de aur. & arg. lega. l. si ita.

CONFICIUNTUR. CASVS. Codicilli confecti vel conficiendi confirmantur quatuor modis: scilicet in futurum, vt cum dicit testator codicillos quos faciam, confirmo. Item in praeteritum: vt cum dicit: codicillos quos feci, confirmo. Item confirmantur per fideicommissum ex testamento: vt cum in testamento fidei heredis committit testator vt det & faciat ea quae in codicillis continentur. Item per fideicommissum sine testamento: puta cum coram quinque testibus reliquit fideicommissa, scilicet in codicillis. Sed quo modo ab intestato possunt relinqui fideicommissa: certe non videtur, cum hereditas in codicillis ab intestato non detur: vt. j. eo. quod per manus. si non datur hereditas in codicillis, ergo in eis non potest grauari heres legitimus: vt arg. j. de leg. j. non amplius. in prin. sed certe haec argumentatio non valet: quia ideo fideicommissa dari possunt a succedentibus ab intestato, quonia creditur defunctum sponte eis relinquere legitimam hereditatem. [CODICILLI.] Non potest aliquis facere codicillos nisi de iure testamentum facere possit. si autem testamentum non possit facere factio impediens, nihil nocet. [SI POST FACTUM.] Titius fecit testamentum: & in fine testamenti confirmauit codicillos quos sperabat se postea facturum: postea dedit se arrogandum: & existens in potestate patris arrogantis fecit codicillos: & postea arrogator emancipauit eum. nunquid debentur legata quae reliquit in dictis codicillis: & dicas quod sic. nam quamuis fecerit codicillos eo tempore quo de iure civili testamenti factionem non habebat, id est eo

tempore quo erat in potestate dicti arrogatoris, tamen dictum testamentum quod fecit ante arrogationem, valet de iure praetorio, ideo quia decessit iam emancipatus ab arrogatore: & ideo non est mirum si codicilli in eo confirmati valent: nec est similis dictus arrogatus muto: qui mutus confirmauit codicillos futuros in testa-

secus si impedimento facti. h. d. cum. s. seq. Bartolus.

VIII. PAVLVS libro singulari de iure Codicillorum.

CONFICIUNTUR. Codicilli quatuor modis. aut enim in futurum confirmantur, aut in praeteritum, aut per fideicommissum testamento facto, aut sine testamento. Sed ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quonia creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem. Codicilli totiens valent, quoties quis testamentum quoque facere possit. Non tamen hoc ita intellegemus, vt exigamus potuisse eum eo tempore quo scribit eos codicillos, testamentum facere, quid enim si sufficentium testium facultatem non habuit: sed si iure testamenti factionem habuit.

Valent codicilli facti medio tempore quo quis erat intestabilis, si tempore testamenti & mortis erat testabilis. Bartolus.

Si post factum testamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum se praebuerit, & ibi codicillos fecerit, atque ita emancipatus decesserit: quaeritur, an ex codicillis legata debeantur. Nam & testamentum valet, sed eo tempore eos fecit, quo testamenti factionem non habuit. Nec similis est muto, qui recte

confecti confirmantur: vt statim subiicit.

h In futurum. vt codicillos quos faciam, confirmo. Accursius.

i In praeteritum. vt codicillos quos feci & c.

k Testamento facto. non iure, vt coram. vj. testibus. & dixit, si non valet iure testamenti, valeat iure codicillorum.

l Aut sine testamento. vt omnino volens intestatus decedere facit codicillos saltem coram quinque testibus: vt. C. eo. l. fin. & ad hoc subiicit, sed ideo & c. & facit. C. de na. li. l. quoniam.

m Possunt. Comit. eni fidei hered. legit. vt faciat q̄ i codic. contineb.

n Quoniam creditur. ita quod non potest probari contrarium: quia magis est fictio: vt hic, & s. eo. l. si quis. in prin. & C. de adop. l. cum in adoptiuis. s. sed si quidem. & insti. de vulg. substi. s. vel singulis.

o Potest. de iure, vt subiicit.

p Codicillos. de facto. na stipulatio vitia ipotera iuris: vt insti. de inur. stip. s. ipotera. no de facto: vt. j. de ver. ob. l. cotinus s. illud.

q sed si. sub. exigimus & c. & sic loquitur. s. e. l. diuus. s. pe. & insti. eo. s. j. Nec ob. j. de capt. l. in bello. s. codicilli. in fi. vt ibi patet.

r si post factum testamentum. l. copletu: post fine cui confirmauit codic. fu. Codicillos. quos facturus sit.

t Et ibi. id est in arrogatione constitutus.

u Nam & testamentum. scilicet praedictum tenet iure praetorio, non civili: vt insti. quib. mo. test. infir. s. non tamen. & j. de secun. tabu. l. qui ex liberis. s. fi. & sic videbantur codicilli valere.

x sed eo tempore. aliis cum eo tempore & c. aliis si eo tempore & c. & tunc, si, pro quamuis.

y Non habuit. & ideo valere non videbatur: vt. s. proxi. s.

z Nec similis. alia ratio quare non videbantur valere: quia iure civili

tempore quo ante furo re fecit: & postea factus mutus fecit codicillos: & postea effectus sanus decessit. licet enim praedictus mutus non potuerit testamentum facere tempore quo erat mutus, tamen testamentum quod ante fecerat, remanet firmum de iure civili & praetorio: praedictum autem testamentum arrogati sublatum est de iure civili, vt dixi: & de alienis rebus. i. de suis rebus quae sunt factae arrogatoris, testatur dictus arrogatus quodammodo faciendo codicillos. quamuis autem quantum ad ius civile sit differentia inter testamentum arrogati & muti, tamen quantum ad codicillos eorum non est differentia. nam vtriusque codicilli valent. nam & si postumus alienus ruperit per natiuitatem testamentum patris, & postea decesserit, nihilo minus valet codicilli quos pater fecit postumo uiuente. [SI MILES.] Titius fecit testamentum, & postea effectus est miles: & in militia fecit codicillos coram tribus testibus pone. certe valet codicilli iure militari. quamuis eo iure non valeat testamentum. Sequens s. si ei & c. planus est: & alius sequens, si quis & c. & sequens lex quae incipit, Aristo. Viuia.

g Conficiuntur. id est

* confirmatur. scripta.

a] Concord. text. in c. r. de despon. impu. li 6. & in regula, non firmatur. & ibi per Dy. de regu. iur. eo. lib.

* Nam nec test. va. & co temp.

b] Et ratio est, quia codicillum facere possunt quibus est permilla testamenti factio: vt. l. diui s. codicilli. los. s. eo. civili

ciuili testamentum est irritum : licet secus in tuto : vbi non irritatur per sequentem mutitatem.

a *Confirmauerit.* antequam fieret mutus : & rectè dicit hic hoc, quia sine timore rumpendæ confirmationis per mutitatem.

b *Is.* scilicet mutus.

c *Non possit.* cū est mutus, nisi sciat literas : vt C. qui test. facere possunt. l. discretis.

d *Huius autem.* scilicet arrogati.

e *sublatū est.* iure ciuili nō pretorio : vt. s. dixi.

f *Testatur.* faciendo codicillos testatur, cum sit testamentū testatio mētis : vt institu. de testa. in princ. & vere de alienis facit hic : nō tamen proprie dicitur testamentū : & ideo dicitur quodam modo. & sic determinatur verbum testatur, per hæc verba, quodammodo. & cum statim dicat valere codicillos : not. quem testari de alienis. sic & C. de sacrosanct. eccl. authen. si qua. & institu. de pup. substi. §. non solum. Sed certè hic fuerunt suæ tēpore mortis : vnde remanent. no. in contrariū q̄ nemo de alienis testat.

g *Codicillos valere.* contra. C. eo. l. j. Solu. est ibi ruptū testamentum iure ciuili postumi agnatione : hic capitis demitione, & iure pretorio : vnde hic adhuc valet testamentum : ibi nullo modo.

h *Decefferit.* postruptū : vt. C. eo. l. j.

i *Valent.* de iure pretorio, non ciuili : vt. s. de iniust. test. l. postumus. & hoc vbi decefferit adhuc viuo testatore. si autem eo mortuo, dico q̄ non tener, nec codicilli extūc, sed exnūc si dixerat postea eo mortuo, tūc valere quæ in codicillis legauerat : vt. C. eo. l. j. & j. de lega. iij. l. j. §. j.

k *Testamentum.* iure cōi.

l *In militia.* corā duob⁹ testibus. quod potest etia testamentum : vt. C. de testa. mili. l. milites.

m *Queritur.* videtur q̄ non, quoniam & c.

n *Signauerit.* aliàs resignauerit. quo casu etiam testamentum iure militari valet : vt. s. de mili. test. l. tribunus. §. fi. & l. Titius. & facit. l. si certarum. §. fi.

o *Vtile legatum.* videbatur nō valere quasi seruo proprio : vt. C. de leg. l. seruis. sed secus est, quia simul videtur hic dedisse legatum cū pēdebat vsq; ad mortem : vt. C. de neces. ser. l. quidā. §. si cū veteres. & de testa. tu. l. & si à patre. Sed arg. cōtra instit. de leg. §. an seruo. Sed ibi perfecerat voluntatē : hic nō, cū adhuc factur⁹ erat aliquid.

p *Consistere.* incommutabiliter. ad quod infra de verbo. obliga. quicquid. §. fina.

q *Non valebunt.* nam vltimos cōdendo, priores reprobare, voluntatēque testamento expressam videtur immutare. R. Item no. quod approbando vltimos videtur reprobare præcedētes. sic. s. de procu. l. maritus. & de pac. conuen. l. fi. & facit. s. eo. l. diui. §. licet. & j. ti. j. l. si mihi. §. fi. & l. seq. & de leg. iij. l. si quis. in prin.

ff. Infort.

codicillos confirmauerit. **a**

Licet enim is **b** testamentum facere non possit, **c** tamen testamentum quod ante fecerat, in eodem statu est. huius autem **d** testamentum sublatum est, **e** & de alienis quodam modo rebus testatur. **f** Sed dicemus codicillos valere. **g** Nam & si postumus natus ruperit testamentum, & decefferit : **h** nihilo minus codicilli valent. **i**

Codicilli facti à milite possunt stare per se : ideo ad testamentū non referuntur. Bartolus.

Si miles testamentū **k** quidem ante militiam, sed codicillos in militia **l** fecerit : an iure militari valeat codicilli, queritur : **m** quoniam testamentum iure cōmuni valet, nisi si militiæ tempore signauit, **n** vel quædam adiecerit. Certè codicilli militiæ tēpore facti non debent referri ad testamentum, sed iure militari valēt.

Si legatum non valet ab initio, confirmatur ex postfacto, impedimento ex vltima voluntate testatoris sublato. Bartolus.

Si ei seruo qui testamento legatum acceperit, libertas codicillis detur, vtile **o** legatū esse dicem⁹, quasi ab initio constiterit legatū.

Qui confirmat codicillos posteriores, videtur reprobare priores. Bartolus.

Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta, *Quos nominatos fecero* : nō vtique statim quæ codicillis dantur, consistere **p** videbuntur, quandiu alij quoque fieri possint : & ideo si alij postea fiant, legata in prioribus data nō valebunt. **q**

Non possunt fieri codicilli ab eo qui dubitat de statu suo : nisi sit miles. Bartolus.

IX. MARCELLVS libro nono Digestorum.

A *Risto. Notat.* prædicta vera : vt. s. de testa. l. de statu. & infra de leg. iij. l. j. in prin. nisi in casu, vt subiicit.

f *Veteranus.* vel miles : vt. C. de test. mili. l. ex militari. §. j. & facit. j. de leg. j. l. filiusfamilias. in prin.

t *Testamentum.* q. d. non solum codicilli.

A Risto negauit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias necne esset ignorasset. Vlpianus notat : nisi veteranus fuit. tunc enim & testamentum **t** valebit.

Principale non potest confirmari ab accessorio. Bartolus.

X. PAPIANVS libro quintodecimo Questionum.

Quod per manus **u** traditū est, codicillis hereditatem dari non posse, **x** rationem illam habet, ne per codicillos, qui ex testamento valent, ipsum testamentum, quod vires per institutionem **y** heredum accipit, confirmari videretur.

Legata ab eo quem quis putabat in solidum sibi successurum : puta si aliquis cum eo succedat in partem, non in totum debentur : fallit in libertate. Barto.

XI. IDEM libro nonodecimo Questionum.

Qui graui vtero vxorem esse ignorabat, codicillis ad filium **z** scriptis libertates dedit. nata post mortem patris filia, cum de ea nihil patrem sensitisset, placuit libertates à solo filio **a** præstari posse.

XII. IDEM libro vicesimo secundo Questionum.

Redemptis à sorore partibus.

XIII. IDEM libro nonodecimo Questionum.

Illud enim sine dubio dici nō potest, etiam filiam manumittere cogendam : cum ab ea nihil pater petierit, & iure suo heres extiterit.

Si testator fecit institutionem heredis : in dubio videtur voluisse testari. Bartolus.

Tractari solet de eo, qui cum tabulas testamenti non fecisset, codicillis ita scripsit : *Titium heredē esse volo.* Sed multū interest,

E **z** *Filium.* natum. & dic nominatim, & specialiter.

a *A solo filio.* imò nec à filio : quia rupti sunt codicilli : vt. C. eo. l. j. Sed dicas nō ruptos : vt pote cū nō pēdeat ex testamēto aliquo : vt. j. eo. l. is qui. Alij dicūt ruptos, quia ex testamēto pendebat : sed filiū teneri, quia ab intestato fuerat rogatus : filia nō, quia rogata nō fuerat. Itē videt distinguī an sit diuisibile relictū : & tūc filius **p** parte. an indiuiduū, & tūc in nihilū : vt. j. e. l. sed cū ea. & l. is qui. in fi. quæ sunt cōtra. Sol. illa distinctio in aliis, nō in libertate : vt. j. de le. ij. l. cū pater. §. cū existimaret. & l. cū filius. in prin. Vel dic vt. d. l. is qui. no. Itē imò videt filiam teneri **p** parte oneris : vt. C. de cad. tol. §. ne autem. cōtra. Sol. ibi. Itē eo modo arg. cōtra. j. de fideicō. liber. l. si alie no. §. liber. Sol. ibi. Itē arg. cōtra. s. de pac. l. tale. §. fi. & j. de verb. obli. l. eū qui. §. j. Sed ibi inter viuos : hic non. Itē hic nominatim a filio. Item hic filius præter voluntatem successit, quod ibi nō erat.

AA iij

Quod per manus.]

CASVS. Hæc lex vult reddere rationem quare in codicillis non potest fieri institutio. & reddit talem rationem : quia si concederes dari possess. hered. in codicillis, iam in quodam casu eueniret quoddā absurdum : puta si facerē testamentum, & in codicillis instituerem mihi heredem. nā videretur infirmari testamentum per codicillos, quod esset absurdum, vt dixi : quia codicilli debēt confirmari ex testamento, & non testamentum ex codicillis : imò cōfirmatur testamētū per institutionē heredum. Viui.

u *Quod p manus.* i. vulg.

x *Non posse.* vt & C. eo. l. si idem. & s. e. l. diuus.

y *Per institutionem.* quia est caput testamenti : vt institu. de leg. §. ante. & est tale quod hic dicit : quia cum testamentum sit causa codicillorum, non debēt codicilli esse causa suæ causæ. sic. s. de acqui. here. l. per seruū. sic & qui instruere debet alium, nō debet ab alio instrui : vt. s. de edē. l. si quis ex. §. prohibet.

z *Vi graui.] CASVS.*

QTitius habens filium & vxorē prægnatē, ignorans vxorem esse prægnatē, codicillis ad dictum suum filium scriptis reliquit libertatem Stichō & Pāphilo suis seruis, & postea decefferit, & postea dicta vxor peperit filiā. certè solus filius præstabit libertatē dictis seruis, & nō filia : quia non intelligitur grauata filia, cū tempore codicillorū pater de ea nihil senserit : & debet dictus filius redimere à dicta sua sorore partes quas ipsa habebat in dictis seruis. & h. d. cū duabus. ll. sequē.

† Vide Eras. chil. 4. cent. 5. Prouer. 28.

Testatur quis quādoque de alienis.

Illud.] **CASVS** in principio continuatur in præcedenti casu.

[**T R A C T A R I .**] Seius non facto testamento ita dixit in codicillis suis: Titium heredem esse volo nunquid Gaius legitimus heres dicti Seij tenetur dare hereditatem dicto Titio? Et distinguitur, utrum Seius voluerit valere dictam scripturam pro testamento, & tunc nihil poterit petere Titius à legitimo: an verò voluerit Titio relinquere fideicommissariam hereditatem à legitimo: & tunc eam Titius consequetur. quid autè de duobus prædictis voluerit dictus Seius, ex scripto quod fecit Seius, declarabitur plerumque. nam si forte à dicto Gaio legitimo legata reliquit: & si heres ei non esset dictus legitimus, adscripserit ei substitutum: intelligitur voluisse facere testamentum, & non codicillos: & sic nihil à legitimo peti poterit: ut dictum est. Vi-

* **Julianum** a *voluit.* quod potuit: ut infra ad Trebellianum. l. ex facto. in princip. & l. Scævola.

b *Hoc casu.* scilicet proximo.

c *Intelligitur.* ut. C. de testa. l. non codicillum.

vidam.] **CASVS.**

QTitius instituit sibi duos heredes in testamento, & alios eis substituit: & postea decesserunt dicti duo heredes: & postea idem Titius fecit codicillos: & in eis quibusdam legata reliquit, vel etiam ademit legata quibusdam quibus dederat in testamento. quaritur, nunquid substituti institutorum debeant dicta legata in codicillis relicta ac si essent relicta in testamento? & utrum ademptio valeat ac si esset facta in testamento? & Sabinus & Cassius dixerunt quod sic. Proculus autè dixit quod non: & bene. & hoc probat Proculus à simili. video enim, dicit Proculus, quod si legetur ei qui tempore codicillorum non est in rebus humanis, non valet legatum: licet legatarius fuerit in rebus humanis tempore testamenti: ergo in nostro casu non debet esse vilius momenti illud quod post obitum heredis legatum est vel ademptum codicillis: quia heres ad quem sermonem dirigat relinquens legatum in codicillis, non est in rebus humanis. & hæc vera sunt cum duo sunt instituti heredes, & ambo decesserunt antequam testator faceret codicillos: vel quando vnus tantum fuit institutus: & ipse decessit antequam testator faceret codicillos. si autem duo essent instituti, & cuilibet eorum esset datus vnus substitutus, & vnus dictorum institutorum decessisset antequam testator faceret codicillos in quibus reliquit legata, & alter institutorum remansit viuus post mortem testatoris: vtilia erunt dicta legata data in codicillis post mortem dicti heredis. sed prædictus coheres qui remansit viuus, nunquid debet omnia integra legata: an verò debeat pro dimidia, & substitutus coheredis mortui pro alia dimidia? Et respon. quod solus coheres qui remansit viuus, debet omnia & integra legata: & est ratio, quia is coheres adiunctus fuit ei in præstandis legatis, qui non erat in rebus humanis eo tempore quo ei in codicillis adiungebatur. & hæc vera sunt siue talibus verbis legauit in codicillis testator, quisquis mihi heres erit, lego talibus tantum. siue in legando expressit propria nomina heredum. sed si appareret expressa voluntas testatoris volentis ut ex vniuersa hereditate prædicta legata erogarentur, tunc teneretur heres prædictus qui remansit viuus, & substitutus mortui coheredis pro hereditaria parte: & si conueniantur à legatariis vltra hereditariam portionem, habent excep-

doli. & h. d. cum. l. seq. Viuianus.

Ad *Repeto.* id est recorder.

e *Obierunt.* viuo testatore ante codicillos.

f *Adscripta.* i. relicta ab institutis, qui tamen iam erant mortui.

g *Ademptio.* legatorum.

cere. Nullius enim momenti est legatum, quod datum est ei qui tempore codicillorum in rebus humanis non est, licet testamentum fuerit. esse enim debet cui detur: deinde sic queri, an datum consistat: ut non ante iuris ratio, quam persona querenda sit. Et in proposito igitur quod post obitum heredis codicillis legatum vel ademptum est, nullius momenti est: quia heres ad quem sermonem conferat, in rebus humanis non est, eaque ademptio & datio nunc vana efficietur. Hec in eo herede qui ex asse institutus erit, dato substituto, ita ut ab instituto codicilli confirmarentur.

Legata in codicillis à duobus institutis relicta vni, vno eorum mortuo, pro parte eius in effectu tantum sunt legata inualida. h. d. cum. l. sed cum ea. quæ debet continuari ad istam: licet comuniter veniat post. l. ab intestato. Barr.

Quod si duo instituti sint substitutis datis, vnusque eorum decesserit, vtilia videntur legata: sed circa coheredem erit tractatus, nunquid totum legatum debeat, si quisquis mihi heres erit, legatum erit: an verò non, quia sit substitutus heres qui partem faciat, licet ipse non debeat. Idem etiam potest circa nomina expressa

q *Licet testamenti.* ut. & s. eo. l. diui. §. fina.

r *Persona querenda sit.* tam eius cui relinquatur, & à quo, ut hic, & statim subiicit: quam etiam relinquentis: ut. s. de testa. l. si queramus. & est sic. de transac. l. cum hi. §. sed & personarum, & j. de verb. oblig. l. si ita stipulatus. §. Chryzognus. in fi. vbi in persona est speciale ut non subintelligatur.

f *Igitur.* à simili.

t *Conferat.* faciendo codicillos. & facit. j. titu. iij. l. cum quis decessens. §. Seiam. Sed argu. contra infra tit. ij. l. cum pater. §. cum donationis. in fine.

u *Efficietur.* adde quod codicilli ad tempus testamenti non referuntur: ut. s. eo. l. diuus. §. fina. & l. quædam.

x *Hæc.* scilicet prædicta vera sunt.

y *Institutus.* & postea ante codicillos mortuus. idem si plures, si tamen omnes mortui sunt ante codicillos: ut in. q. s. posuit. secus si aliquis superest tempore codicillorum: ut subiicit.

z *Substitutis datis.* ita quod quilibet suo separatim.

a *Vnusque eorum.* institutorum.

b *Legata.* quia nullum auxilium à testatore requireret. i. ab instituto qui decessit, cum per se valeant & teneant: nec ex accidenti rumpi possunt, & tamen reducuntur omnia ad tempus testamenti: ut. s. eo. l. diuus. §. fin. simul tamen cum testamento incipiunt valere: id est post aditionem hereditatis.

c *Coheredem.* superstitem.

d *Totum.* quod videtur si ponas ita legatum: quisquis &c.

e *Partem faciat.* institutum habere: & ipse ita partem pro me habet. Azo. & est sic infra titu. ij. leg. huiusmodi. §. si Titia. aliàs si Titio.

f *Nō debeat.* legatum. Sed quare nō? ut. j. ti. j. l. licet. & j. ti. ij. l. cū pater. §.

h *Respondisse.* & male.

i *Dissentiente.* & bene.

k *Collectio.* id est argumentatio ex qua sequitur ergo vel igitur, quæ est collectiua vel illatiua coniunctio. sic enim inferebant, vicem testamenti representant: sed in testamento data valent: igitur & in codicillis. Vel dic, collectio, id est illatiua coniunctio ergo vel igitur, quæ ipsi inferunt, ex sequentibus inferunt & concludunt.

l *Pro parte.* sic supra quemadmodum testamentum. ape. l. sicut.

m *Observationemq.* observationem vocat, non solennitatem. hoc enim falsum esset: sed ius quod statuitur ut is demum faciat codicillos, qui & testamentum: & ei demum legetur in codicillis, cui & in testamento.

n *Et legem.* ut infirmetur testamentum eodem iure quo codicilli: & contra. Azo. & facit supra de rei vindic. l. quæ de tota. in princ.

o *Ego.* Scævola, Accursius.

p *Non est.* Sed quid ad rhombum? Respō. probat à simili: ut sicut legatum relictum non valeret relictum ei personæ quæ non est in rebus humanis: ita & relictum ab ea personæ quæ non est in rebus humanis.

q *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

r *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

s *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

t *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

u *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

v *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

w *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

x *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

y *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

z *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

aa *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ab *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ac *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ad *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ae *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

af *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ag *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ah *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ai *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

aj *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ak *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

al *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

am *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

an *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ao *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ap *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

aq *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ar *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

as *Expressum* quid dicitur, & an & quo modo differat ab euidem. Bar. in l. prætor ait. in prin. de noui oper. nun. & s. l. i. 2. col. 5. de vulga. & p. ubi.

ter. §. pater. & §. ab instituto. & l. debitor. §. j. & C. ad Tre. l. non iustam: Respon. quia inutiliter fuit datum, id est ab eo qui mortuus erat. hic tamen à coherede debetur, vt subiicit. Item est contra. j. e. l. pe. So. illa hãc corrigit. Itẽ videtur in causa caduci illa institutio: ergo transit cum onere. Respon. verum est in ea posito, sed non in codicillis posito.

a *Tractari.* quod in appellatiuis est dictum, quisquis &c.

b *Is.* institutus.

c *Adiunctus.* à codicillante in onere legatorũ.

d *Qui.* adiunctus.

e *Cum adiungebatur.* i. tẽpore codicillorũ: nã ab eo & ab alio instituto reliquebat legata in codicillis: & ita vnus alteri adiungebatur in onere legatorum: sed tamẽ vnus erat mortuus.

f *Ed cum ea testatoris.* qui testamẽtũ solẽne fecit, & codicillos in quib⁹ legata reliquit: & nat⁹ est postea postumus qui rũpit testamẽtũ pro parte: quia alter script⁹ frater erat posthumi. arg. §. de inoffic. test. l. mater. Azo. Sed videtur in totũ rũpi: vt. §. de iniust. test. l. pe. Sed ibi extranei erant instituti. Vel pone hic posthumum exheredatũ, & fratrem eius cũ extraneo institutum, & relicta ab eis legata: & omnia sunt plana: vt. §. de inoffic. testa. l. circa.

g *Legata.* in codicillis relicta.

h *Petatur.* p. legatarios. secus in libertate: vt. §. e. l. qui graui. & facit. j. tit. ij. l. mortuo. §. fi. & l. si Titio. §. Iulianus. & l. cũ pater. §. cũ existimaret.

A *Intestato.*] **CASVS.** Titius fecit codicillos, & nõ testamẽtũ: & legauit ab illis qui debebãt ei succedere ab intestato, quibusdã quãdam. certe ad dicta legata præstãda tenetur nõ solũ ille successor ab intestato qui natus erat ante dictos codicillos, sed etiã ille qui natus est postea. habet enim locum dicti codicilli quicumq; successerit dicto Titio ab intestato. secus autẽ esset si dictus Titius fecisset testamẽtũ & codicillos: quia tũc pertinet codicilli ad testamẽtũ, & vires ex eo capiunt. vnde si testamẽtum aliquo casu non valeat, non valebunt codicilli: & hoc siue fecit testamẽtum ante codicillos, siue post. & hoc dicit. Viuius.

i *Relicta.* quamuis non erat natus tẽpore codicillorum. Accur.
k *Nam vnus casus.* id est sine distinctione personarum nati, vel nascituri: vt & §. eo. l. si quis cum. in princ. & §. j. sed si testamẽtũ est factum, tunc sunt plures casus. nam si valet testamẽtum, valent & codicilli: si non, nec isti valent.

l *Autem.* pro sed.

m *Quoquo.* ergo siue ante siue post: quod dic vt no. §. eo. l. ante.

n *Pertinent.* id est vires ex eo capiunt: vt in fi. huius. l. & §. eod. l. si quis cum. §. fin. & §. l. proxi. quidam.

o *Intestato.* id est nullo omnino facto testamento. alioquin secus: vt in fin. huius. l. patet. & diximus. §. eod. l. si quis cum. §. fina. aliter verò ponitur insti. de heredi. ab intesta. in prin. Azo.

p *Ius sequuntur.* i. vires ex eo capiunt: & tunc desideratur vt teneat testamẽtũ: quia eo infirmato, & illi infringũtur: vt. j. l. proxi. Azo. & facit. j. titu. j. l. filius. in princ. & §. ij. & j. titu. ij. l. j. §. fina. & l. ix.

L *Itere.*] **CASVS.** Titius misit mihi tales literas quã ita continebant: ego Titius promitto tibi Viuiano quod faciam te heredem, vel instituo te heredem: vel diligo te tanquam filium meũ: & ideo faciam te heredem. nunquid habent vim codicillorum dictã literã: Et dicitur quod non. Viuius.

ff. Infort.

q *Promittitur.* dicendo, ego faciam te heredem. Vel dic directo & vere eum instituendo, dicendo, ego facio te heredem meum.

r *Affectus.* dicendo, diligo te vt filiũ. Vel dic q; eum instituit affectus eum diligere vt filiũ. & ad primum intellectũ vtriusq; verbi facit. j. de lega. ij. l. fideicom. §. j. & insti. de testa. mili. §. ceterũ. & ad

secũdũ facit. C. de testa.

l. non codicillũ. & de fideicom. l. & in epistola.

P *Lotiana.*] **CASVS.**

Quãdã mulier nomine Plotiana misit in quãdã epistola salutes Celfo: & in ea epistola exposuit ei talem quæstionẽ, quãrendo ab eo quid iuris esset: Lucius Titius his verbis ita cauit in testamento suo: si quid ad hoc meũ testamẽtũ pertinẽs reliquero alicui in tabulis hui⁹ testamẽti, vel i quo alio genere: ita valere volo sicut reliquero. ipse autẽ Titius fecerat codicillos ante dictũ testamẽtũ. nõquid ex dictis verbis illi codicilli valebũt? Et dicit Celsus qd sic. V.

f *Ita valere.* scilicet sicut al. constat.

relictũ inueniretur. aliã deest ita.

t *Rati esse.* dubitatio esse poterat ex eo quod Papinianus dicebat qd est instit. eo. §. sed cũ ante. & no. §. e. l. ante.

u *Comprehendere.* Not. quod verbũ futuri temporis etiã præterita cõprehendit: quia licet ante testamẽtũ facti erãt codicilli, tamen postea verum est eũ reliquisse codicillos. Azo. facit. j. de verbo. signifi. l. verbum erit.

I *s qui vnũ.*] **CASVS.**

Titius habens filium & vxorem prægnãtem fecit codicillos, & à dicto filio legauit quãdam quibusdã: & vxor sua postea peperit aliũ filium: & postea decessit dictus Titius relictis sibi heredib⁹ ab intestato dictis duobus suis filiis. modo quæritur, nunquid codicilli prædicti euauerint agnatione dicti posthumi? Et dicitur q; non. nunquid debet ergo legata in eis relicta? Et dicitur q; sic, pro dimidia scilicet: quia filius qui viuebat tẽpore factorum dictorũ codicillorum, tenebitur dicta legata pro dimidia præstare: posthumi autem nihil præstabit: quia Titius eorũ pater nihil cogitauit de postumo tẽpore quo fecit codicillos: quia nõ credebatur vxorem prægnãtem tunc esse: vnde nõ fuit eius intẽtio vt grauaret posthumũ. Sed quid si vterque filiorum erat viuus & natus tẽpore quo fecit Titius codicillos: putabat autem Titius prius alterum decessisse eorum: Dicunt quidam (& male) omnia perinde debere filium illum ad quẽ scripsit Titius codicillos, atque si solus heres extitisset patri. sed iuriconsultus dicit, & bene, q; duntaxat partem eorum debet. Sed quid retento eodẽ casu si dictus Titius reliquerat in dictis codicillis seruitutem in prædio suo cuidam: quã quidem pro parte præstari non potest: vel etiã libertatem alicui seruo: certe nihil præstabit dictus filius de his indiuiduis, scilicet de iure stricto: & est ratio, quia pater Titius prædictus nõ fuisse ablaturus dicto filio ad quem scripsit codicillos, ea legata, nisi putasset eum solum sibi esse heredem: ipse autem est cum alio heres. credo tamen de æquitate quod integra libertas præstabitur per eum: vt. §. eod. l. qui graui. & æstimatio partis seruitutis prædictæ: vt infra de lega. ij. l. cum filius. & hoc dicit. Viuius.

exprimitur, vim codicillorũ non obtinent.

Si actus importatus per verbũ futuri tẽporis cadit in eo quod est de præterito: dispositio refertur ad aliud. Bartolus.

XVIII. CELSVS libro vicesimo Digestorum.

P Lotiana Celfo suo salutem. Lucius Titius his verbis ita cauit: *Si quid tabulis aliõve quo genere ad hoc testamẽtum pertinens reliquero: ita valere volo.* Quãro, an codicilli qui ante hoc testamẽtũ scripti sunt, debeãt rati esse. Iuuẽtius Celsus Plotianã salutẽ. Hãc verba, *Si quid ad hoc testamẽtũ pertinens reliquero, valere volo:* etiam ea quã ante testamẽtũ scripta sunt, cõprehẽdere.

Relicta ab eo quem quis solũ sibi successorum putat: si in parte succedit, pro parte debet: si in dimidia, nihil. Bartolus.

XIX. MARCELLVS libro quartodecimo Digestorum.

I S qui vnũ filiũ habebat, cũ codicillos ad eum scripsisset, decessit intestatus, herede eo, & quẽ postea procreauit. Adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos euauisse. Igitur si nihil tum de postumis sperauit: & codicilli non euanescent: & quã relicta sunt, pro parte dimidia filius ad quem codicillus factus est, soluere compellitur: non etiã

etiam filio legauit quãdam quibusdã: & vxor sua postea peperit aliũ filium: & postea decessit dictus Titius relictis sibi heredib⁹ ab intestato dictis duobus suis filiis. modo quæritur, nunquid codicilli prædicti euauerint agnatione dicti posthumi? Et dicitur q; non. nunquid debet ergo legata in eis relicta? Et dicitur q; sic, pro dimidia scilicet: quia filius qui viuebat tẽpore factorum dictorũ codicillorum, tenebitur dicta legata pro dimidia præstare: posthumi autem nihil præstabit: quia Titius eorũ pater nihil cogitauit de postumo tẽpore quo fecit codicillos: quia nõ credebatur vxorem prægnãtem tunc esse: vnde nõ fuit eius intẽtio vt grauaret posthumũ. Sed quid si vterque filiorum erat viuus & natus tẽpore quo fecit Titius codicillos: putabat autem Titius prius alterum decessisse eorum: Dicunt quidam (& male) omnia perinde debere filium illum ad quẽ scripsit Titius codicillos, atque si solus heres extitisset patri. sed iuriconsultus dicit, & bene, q; duntaxat partem eorum debet. Sed quid retento eodẽ casu si dictus Titius reliquerat in dictis codicillis seruitutem in prædio suo cuidam: quã quidem pro parte præstari non potest: vel etiã libertatem alicui seruo: certe nihil præstabit dictus filius de his indiuiduis, scilicet de iure stricto: & est ratio, quia pater Titius prædictus nõ fuisse ablaturus dicto filio ad quem scripsit codicillos, ea legata, nisi putasset eum solum sibi esse heredem: ipse autem est cum alio heres. credo tamen de æquitate quod integra libertas præstabitur per eum: vt. §. eod. l. qui graui. & æstimatio partis seruitutis prædictæ: vt infra de lega. ij. l. cum filius. & hoc dicit. Viuius.

x *Herede eo.* scilicet relictõ. & dic eo relicto herede quem &c.

y *Euanuisse.* vt & §. eo. l. qui graui. & l. ab intestato. & l. si quis cũ. §. j. & hoc quãdõ nõ est factum testamẽtum. aliã secus. vt. C. e. l. j.

z *Dimidia.* §. e. l. quidã. in fi. cõtra. Solu. hic corrigit, vt. j. statũ dicit.

AA iij

a Dicitur potest. sed male. nam statim corrigitur, secum Azo.
b Imo. corrigit quod dixerat: & sic corrigitur quod est. s. eo. l. qdā. in fi.
c Non possunt. ut sunt seruitutes prædiales: ut. j. de verb. oblig. l. stipulationes non diuiduntur. & libertates: ut. j. de libe. cau. l. duobus.
d Nihil eorum. imò in totum: ut. s. e. l. qui graui. & l. seq. Sed speciale in libertate: ut ibi dixi.

Vel hic de rigore: ibi de æquitate. Itē cōtra. j. de leg. ij. l. cū filius. in prin. Sol. ibi per querelā fuit testamentū ruptū pro parte, hic p agnationē posthumi. hæc sol. tollitur per. d. l. q. graui. imò hic nō fuit testamentū, sed nec codicilli rupti: ut in principio huius. l. Dic ergo cū R. qui dixit nō præstandū, s. ratione mera, non de æquitate: siquidem nūc tota ut libertas nō partis æstimatione præstatur, ut in seruitute legata: ut in. d. l. cū filius, in prin. Vel refert voluit à filio in totū præstari, etiā si nō in solidū sit heres, ut in utroque cōtrario: an vero nihil, si in totum non sit heres: ut hic subiicit.

e Ille. aliās ille. s. pater: & aliās illi. s. filio. quod est postea. & dic ablatum. s. pater: quasi dicat, non præsumitur quod pater filio abstulisset per legata. Item contra. j. titu. ij. l. post emancipationem. ij. respon. vbi in solidū alter præstat. Sed illud de æquitate. vel ut ibi. & j. de lega. ij. l. cum pater. s. cum existimaret.

S i palam.] CASVS. Titius volēs facere testamentū in scriptis, nūcupauit corā testibus heredē, & nō scripsit in testamēto nomē: & legata quę reliquit scripsit in tabulis. certe nō est testamētū, imò codicilli: quia nomē heredis nō est scriptū in tabulis testamēti. Vi. si palam. i. corā testib⁹: nomē tamē heredis in testamento scriptū nō est: & ideo nō tenet ut testamētū in scriptis: qā nō sic valere potuit: ut. C. de test. l. i. ubem⁹. & authē. & cō. Itē nec ut nūcupatiuū: qā noluit, cū dicit, tabulas: ut arg. s. eo. l. j. sed valebit ut codicillus. Non est. ut & s. de heredi. instit. l. quoties. ij. respon. & instit. de leg. s. ante heredis.

h Testamentum. aliās, testamētum: aliās, tabulæ. sed quo modo valent ut codicilli: ut. s. eo. l. j. quæ est contra? Solu. hic rogauit legitimos de his legatis. Vel dic q simpliciter reliquit, creditur facere codicillos potius quàm testamentum: quia in eo non est institutio vel exhereditatio: ut. C. de testa. l. non codicillum. & ne pereat quod agitur: ut. j. de reb. du. l. quoties. & est ad hoc. C. de fideicom. l. eam quam. vbi heredes non possunt adire, & sic tenentur legitimi: ut ibi dicitur. Nec ob. s. l. j. quia ibi scriptum erat nomen heredis, & si qua alia solennia degerant. Item contra. C. de test. l. errore. Solu. ut ibi. Item. C. eo. l. fina. §. illud. contra. sed magis est simile.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS I.

Dixit de testamentis: nunc de accessoriis testamenti, id est legatis. sed quare in tres libros diuiditur iste tractatus de legatis? Respon. propter proximitatē vitādā, quæ esset si sub vno titulo posuisset. Vel dic in primo agi principaliter de rebus legatis. In secūdo de personis legatū & legatorū. In tertio de signific. verb. et tamē q vni attribuitur. frequēter in aliis ponitur: ut no. j. de. le. 3. in rubrica.

Legata quoq; & fideicommissa partes testamentorū vel codicillorū sunt. Legatum est donatio quæ dā testamento ab herede relicta. Donandi verbū est directum. hoc igitur verbo legatum à fideicommissio fecerimus. nam fideicommissum neq; datur proprie, neque donatur, neq; relinquuntur verbis directis. Et re-ctē quæ dā, id est proprii generis donatio, neque donatio inter viuos neque donatio causa mortis, sicut quodā, accipi cōuenit. l. rogasti. De præscri. verb. l. i. in prin. De obl. & act. Posim etiā definire liberalitatē, quamquā sit cōmune nomen legati & fideicommissi. l. 6. si cui plus quam per leg. Falc. l. 67. §. si de Falcidia lib. seq. l. penult. De man. test. nam à fideicommissio sciungitur satis sequētib⁹ verbis, testamento, & ab herede. Legatū à testamento nō separatur. l. 4. De man. test. nec aliū onerat quam heredem. fideicommissum etiā ab intestato relinquuntur, & à legatario vel fideicommissario vel donatario mortis causa vel à marito qui morte vxoris dotē lucratur, qua de causa recte vetustiores adiciebant in definitione Modestini, ab herede præstada, nō minus quam illud, quædam, quod exposui ante. Equidē semper existimauī manare ea verba ex anti-

qua prudētia iuris & fortasse an fuisset etiam ab ipso Modestino in suam definitionē iniecta. Multa enim ad nos per manus perque ora maiorū nostrorum venerunt, quæ in libris nostris nō extant, admodū congruētia antiquæ prudētia. quæ existimator doctus & intelligens neque præterire neq; aspernari debet. Et, ab herede, accipio proprie, qui heres sit suo nomine & ex sua persona.

res scriptus nō est: & magis codicilli quàm testamētū existimāda sint. & hoc puro rectius dici.

Digestorum

scu Pandectarum Liber trigessimus.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS I. TITVLVS I.

VLP IANVS libro sexagesimo septimo ad Edictum.

P Er omnia exæquata sunt legata fideicommissis.

11. IDEM libro primo Fideicommissorum.

S Ciendum est eos demum fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent.

Expressio conditionis per eū modum per quem ex necessitate inest, nihil operatur. Bartolus.

propter modū rationēmq; legis Falcidie, legatū tamē delibet hereditatē solā, fideicommissum etiā legata & donationes causa mortis, ut ante dixi, & lucra nuptialia. Quod adiciū Florētinus, ex eo quod vniuersum heredis foret, id est, ab herede. nam ex herede & ab herede tantundē potest, ut ex filio. l. 2. lib. 32. & ex fideicommissario. l. 38. §. vlt. De vulg. subst. Quod si ex herede, & ex hereditate & ex testamēto. l. cum virū. C. de fideicom. l. 2. §. vlt. j. De dō. præleg. Id secus se habet in fideicommissis. nec enim ex testamento vel ex hereditate fideicommissa sunt semper. Placet etiā definitio Vlpiani, Quod legis modo, id est verbis civilibus testamento relinquuntur. Fideicommissum est liberalitas quæ verbis præcariis vel alio quocumque indicio præcariæ voluntatis testamento vel codicillis vel epistola vel quo alio genere vltimi iudicij cōferitur in aliquē. Fecit autē tres libros de legatis motus vbertate materia, ut fecerat Gaius ad edictū prætoris vrbani, quorū quoque quid proprie tractetur nō possis certo constituere. nec alia distinguendorum eorum inuicem ratio certior quam si dixeris primum librū potissimū esse cōfectū ex libris variorū auctorū ad Sabinū, ex Digestis Iuliani vel Africani discipuli eius et ex Institutionibus diuersorū. Cui.

P Er omnia.] CASVS. Multæ discordiæ erant olim inter legata & fideicommissa: quas potes inuenire in institutis: per istam legem illæ discordiæ sublatae sunt, & per omnia concordant. Viuianus.

i Per omnia exæquata. imò in multis differūt. nam fideicō. nō possunt peti efficaciter hoc iure ut insti. de fideicōm. here. in prin. sed legata sic. Itē legata in testamēto tantū relinquuntur: ut insti. de fideicōm. here. §. præterea. Itē post mortē heredis nō legari, sed fideicommissi: ut insti. de leg. §. post mortē. Itē à legatario nō legat: sed fideicommissi: ut insti. de sing. regu. per fideicō. re. in princ. quæ sūt cōtra. Sol. hoc est de media iuris prudētia hodie p Iustinianū approbata: ut. C. cōmunia de leg. l. j. & ij. ar illa secūdū antiquū tēp⁹. vel hæc erat Vlpia. opi. sed alij omnes erāt in cōtrariū legib⁹ illis. sed Iustinianus approbat sententiam Vlpian. ut. C. cōmunia de leg. l. j. & ij. & insti. de lega. §. sed non vsque. Vel dic quod aliquid est hic detractum à verbis Vlpiani à compileribus noui iuris: & illud detractum inducit nouitatem. fraternizant ergo hodie, ut communes habeant actiones, & effectum & nomen: ut. C. cōmunia de leg. l. j. & ij. sed in casu quo ad vsum, licet non de iure, remanet differentia nominis: ut fideicommissi. hereditas & libertas dicatur, non legataria. Item hæc cōmunio non est ad vniuersalia fideicommissi. cum ibi heres cogatur adire: hic non: ut supra si quis omif. cau. testa l. si quis omiffa. & insti. ad le. Falc. §. ex diuerso. & j. ad Trebel. l. mulier. §. fina.

S Ciendum.] CASVS. Quidam in codicillis reliquit Titio fideicommissum. quæritur, vtrum valeat: dicitur quod sic, si habet, relinquens testamenti factionem actiue. Viuianus.

k Qui testandi. ut. s. tit. j. l. diuus. §. pe. & j. tit. ij. l. j. in princ. & C. de fideicom.

ab eo enim qui heres est alie no nomine ut ab herede heredis, vel nō ex sua persona, ut à patre vel domino heredis instituti. fideicommissum nō etiam legatū relinqui potest. Definitio Florentini est secūdū legē Falcidiam. nā iure antiquo legata nō tantum deliberare, sed etiā ex-haurire, absumere & onerare hereditatē poterāt. lege Falcidia quadrās illibatus apud heredē remanere debet. l. si filia. §. Pap. Famil. eriscūd. quæ lex valet etiā in fideicommissis. ex s. C. Pegasiano. & ut lex prima huius tituli ait, quæ proprie pertinet ad legē Falcidiam, per omnia exæquata sunt legata fideicommissis. Nō dicit, per omnia & in omnibus, ut. l. 2. §. furiosus. s. tit. proximo. Per omnia igitur exæquata in lege Falcidia, sed nō in omnibus, cōstitutione tamen Iustiniani etiā in omnibus. Verū enim uero est legata & fideicommissa veluti deliberationes quæ dā sint in hunc titulum scribit Ant. Aug. li. 3. ca. vlti. circa finem. Vide etiā Vigliū in. §. legatariis autem. de test. ord. inst. li. 2. hæc est certissima inscriptio in Flor. archetypo & omnib⁹ manus. nec est quod cum Duareno & aliis posteriorib⁹ & superstitibus id vel Iustiniano vel Triboniano vel in quibusdam tantum casibus impuimus. Cont.

* patri. Vlpianus notat, imò.

* Vide quæ in hunc titulum scribit Ant. Aug. li. 3. ca. vlti. circa finem. Vide etiā Vigliū in. §. legatariis autem. de test. ord. inst. li. 2. hæc est certissima inscriptio in Flor. archetypo & omnib⁹ manus. nec est quod cum Duareno & aliis posteriorib⁹ & superstitibus id vel Iustiniano vel Triboniano vel in quibusdam tantum casibus impuimus. Cont.

Hic incipit secundū volumen arch. Fl. ut ait. Anton. Aug. s. ad Tit. Test. quæ d. aper. In vno manus. ad scrip. pium repe. rill, illic incipere alterū exemplar. a] Ista solutio est vera: sed imperfe. te loquitur secundum Bartol. & Pau.

fideicom. l. ex testamento. Qui autē sunt isti: Dic oēs qui nō prohibētur. Sūt autē. xiiij. personę prohibita: vt not. s. de testa. l. si queram. Sed oppono de donatiōe causa mortis quę relinquitur à filio qui testari nō potest: vt. j. de donat. cau. mor. l. tā is. sed illa nō est legatū vel fideicom. imō in multis differūt: vt not. instit. de donat. §. j. in verbo, fere. Itē ecōtra legatur capacibus. quod dic vt instit. de legat. §. legari. sed licet hic parificet testari & legari, tamē facilius legatū seu fideicommiss. quā testamētum confirmatur: vt. j. titu. ij. l. j. §. j.

Hec verba.] CASVS.

Testator ita dixit: Instituo mihi Titium & Sempronium & Gaium: & quisquis mihi exsupra scriptis heres erit, ab eo lego Cornelio decem. vel instituit sibi Seium heredē, & ita dixit: Si Seius erit mihi heres, vel hereditatē meā adieuerit: ab eo lego Cornelio decem. certe dicit hic iuriscōsultus, quod prædicta verba testatoris nō faciūt prædictū legatū vel fideicom. conditionale: & ita si legatarius prædictus decedat ante

III. IDEM libro 4. ad sabinum.

Hec verba testatoris, *Quisquis mihi exsupra scriptis heres erit: aut, Si heres erit: vel, Si hereditatem adieuerit:* subiectum legatum vel fideicommissum non faciunt conditionale.

Error nominis proprii non vitiat legatū: secus si erratur in corpore, vel in nomine appellatiuo. Bartolus.

III. IDEM libro 5. ad sabinum.

Si quis in fundi vocabulo errauit, & Cornelianum pro Sēproniano nominauit, debetur Sempronianus. Sed si in corpore errabit, non debetur. Quod si quis cum vellet vestem legare, supellectilē adscripsit, dū putat supellectilis appellatiōe vestē contineri: Pomponius scri-

dit ante aditā ab herede hereditatem: i. ante aditā ab herede hereditatem: transmittet petitionem ad suos heredes. Viuianus.

- a Erir. subaudi, Titio decem det: cum plures instituisset.
- b seius. subaudi, det Titio decem: & dies solus. secus si duobus institutis lego Titio decem si vnus de institutis puta Seius sit heres: vt. j. quando dies legatorum cedit. l. si Titio. in fi. Accursius.
- c Adieuit. sub, det Titio decem.
- d Subiectum. id est, quod fuit ita relictum vt dixi. Accursius.
- e Non faciunt. verba testamenti.
- f Conditionale. i. vt ius legati cōditionalis fortiat hęc locutio: hoc est vt ad heredem non transeat pēdente cōditione mortuo legatario: vt. d. l. si Titio. §. j. idem est & si sub eadē cōditione legetur sub qua heres instituitur: vt. j. quando di. le. ce. l. si dies. §. si sub cōditione. & est ratio in prædictis, quia idē esset etiā cōditione non appōsita: vt argu. C. de fidei. l. non recte. q. d. heres præstat hoc illi: quia non præstat nisi heres: & magis suspenditur hereditas quā legatum. ad hoc. j. de conditio. & demonstra. l. aliquando. & l. in conditionibus. §. j. & s. de hered. instit. l. talem. in prin.

Si quis in fundi.] CASVS. Hęc lex facit differentiā vtrum testator volens legare, errat in nomine proprio rei quam vult legare: an in appellatiuo. & dicit quod si erret in nomine proprio, nihil nocet, dum tamen de corpore sensit. vnde si volens legare fundum Sempronium legauit Cornelianū, & in corpore non errauit: debetur Sempronianus. si autem in corpore errasset, non deberetur. si autem errat in nomine appellatiuo, non valet legatum etiam si non errauit in corpore: & de hoc ponit tria exempla. Vnum est, quādo volebat legare vestem, & dixit, lego supellectilem. Secundū est, quādo volebat electrum vel aurichalcum legare, & dixit, lego aurum. Tertium est, quādo volebat legare argentum, & dixit, lego vestē. Vltimo reddit rationem diuersitatis quare valet legatū etiam si erretur in nomine proprio: non autē si in appellatiuo: quia vocabula rerum sunt immutabilia, scilicet appellatiua ab initio mūdi constituta & naturalia: vt vestis, fundus, homo, domus, & similia: hominum autē vocabula sunt mutabilia. i. illa quę ab hominibus imponuntur, vt fundus Sempronianus, homo Stichus. [SI QVIS HEREDES.] Quidā Gallicanus siue Gallicus instituit sibi heredes Titium & Sempronium, & postea ita dixit: Quicumque erit mihi heres in rebus meis quę sunt in Gallia, Seio det decem. quæritur, vtrum quilibet heredū qui habuit res Gallicanas, debeat dare Seio decē, an inter oēs: & dicit hic quod inter oēs debent sola decē. Viuianus.

Vocabulo. id est, nomine proprio. & not. erratur in proprio nomine: qui error non nocet. Item in corpore rei seu substantiā: & hic error nocet. Item & in appellatiuo: & ille nocet: vt. j.

Nominauit. adiecta aliqua demonstratione quę fungatur vice proprii nominis: vt dicēdo confines: vel quod sit ibi oliuetum forte: vt. s. si cer. peta. l. certum.

sed si in corpore. vt si intēdebat testator legare pratium quod iuxta

Titium credebat esse, & dixit, lego fundum quem habeo iuxta Titium. cum ibi erat vinea. & sic neutrum debetur. Not. ergo quod error proprii nominis non nocet: sed corporis sic: vt. C. de lega. l. si Fortidianum. & de testa. l. si in noīe. & insti. eod. §. si quis in noīe. & j. de verbo. oblig. l. si in noīe. & s. de here. insti. l. quoties. in princ. & de rei vindi. l. idē Pomponius scribit si frumētū. §. penul. & de contrahē. empt. l. in venditionibus. & j. titu. ij. l. patronus. §. libertis. & j. de au. & arg. lega. l. pediculis. §. argento. Itē facit. j. de reb. dub. l. pe.

quem admodum si quis putet auri appellatiōe electrum vel aurichalcum contineri: vel (quod est stultius) vestis appellatiōe etiam argentum contineri. Rerū enim vocabula immutabilia sunt, hominum mutabilia.

Distributiuum quod requirit duo verba: secundum quod distribuit actum primi, ita distribuit actum secundi. Bartolus.

Si quis heredes instituerit, & ita legauerit: *Quisquis mihi Gallicanarū rerum heres erit, damnas esto dare:* ab omnibus heredibus videtur legatum: quoniam ad omnes eos res Gallicanę pertinent.

In vltimis voluntatibus nō possumus in electione variare. Bart.

v. PAVLVS libro 1. ad sabinum.

dum Barto. & Iaf. **n** putet. idem si sciat: vt in. d. l. in ambiguo. & l. Labeo. in fin. **o** Electrum. genus metalli. **p** Rerum enim. Not. rerum vocabula immutabilia sunt, hominum mutabilia. Accursius.

q Vocabula. i. quę habent hoc ipso quod sunt res sine impositione noīs: qualia sunt appellatiua: vt si ego legē equum, cū de mulo sentiam: licet hoc cōter quod de mulo sentiam, nō valet: vt hic, & modo dixi de veste, & j. de. sup. leg. l. Labeo. in fi. nisi hoc actū erat ante inter testatorē & legatariū, cū dicā equū, de mulo sentiam nam & nutu posset legare: vt. j. titu. ij. l. nutu. vel nisi cōsuetudo cōmunis loci sic vtetur eo noīe: vt. j. de sup. leg. l. Labeo. §. nec mirū. & §. verū.

r Hominum vero. i. imposta ab hominibus: vt. s. in princ. huius. l. & facit. C. de mutat. noīs. l. j. Alij dicūt in spici hic frequētiā. nam ceterę res frequēter in appellatiuis nominibus stant: & raro imponitur propriū: & secundum hoc non expones. i. imposta. & c. Sed dic hominū vocabula, vt Stichus & Titius. Ecōtra cōtingit in homine: quia vix stat in appellatiuo quin assumat propriū: & ideo illa non mutatur: hic sic. non ergo nocet si alio nomine vocē Stichum in legando: & est ratio secundū Ioan. quia probabilis dubitatur in tali nomine quā in appellatiuo. sic. j. de tri. vi. & ole. lega. l. si quis vinum. sic ergo substantiua & appellatiua non mutatur. Sed quid de adiectiuis? Respon. idem quod de propriis, cum sint accidentiā: vt albus, niger, rufus: vt. s. de rei vin. l. si in rem. & facit. s. si cer. pe. l. certum. & de aqua coti. l. j. §. iij. & facit. j. tit. ij. l. librorum. §. quod tamē Cassius. & de acti. & oblig. l. in omnibus negotiis.

f Ab omnibus. ad quod est. j. tit. j. l. si pluribus heredibus. in princ. & hoc nisi vni sint assignatę: vt. s. de here. insti. l. ex facto.

Serui.] CASVS. Titius mihi legauit quod eligerē vnū de seruis suis, & illū mihi heredē postea ego elegi. nūquid possum pōnitere, & aliū eligere? Dicit quod non. [L A B E O.] Titius fecit testamētū, & ita legauit: Sēpronio lego Stichū qui meus erit cū moriatur. vel prædicto modo legauit fundū. inuenitur tēpore mortis suę Stichus vel fundus communis esse testatori & cuidā aliq. quæritur, vtrum legatarius possit petere totum. i. partē quę nūc est testatoris, & æstimationē alterius partis quę nō est testatoris: an vero partē solam quę nūc est testatoris: & dixit Labeo, & male, quod totum. Trebatius dixit partē deberi, & bene: & Cassius approbat dictū Trebatij in quasi simili casu. l. quādo testator legauit fundū sibi cōmunem cum alio non adiecta quantitate: sed dixit, lego fundū meū. nā debetur legatario medietas. Secūdo dicit quod legatū de quo dicitur in prin. huius. §. nō solū habet demonstratiōem in se, sed etiā cōditionē. nā si voluisset testator demonstrare tantū, & nō cōditionale legatū prædictū facere: adieciisset verbum præsentis temporis: dicēdo, lego Stichū qui meus est: non autē futurū sicut fecit dicēdo, qui meus erit. Sed opponitur: si est ibi cōditio: ergo deficiente cōditione, & non inuēto eo toto testatoris tempore mortis testatoris, nihil habebit lega-

Error proprii nominis non nocet.

Facit glo. i. post prin. in. c. quoniā nobis. de of. si. deleg. Et quando in proprio vel appellatiuo nomine viciet, vide Bal. in. l. si in nomine. C. de testa. & eundem in l. non ideo. C. de here. instit. Vide etiam quę in hunc locum scripsit Alciatus lib. 7. Parerg. cap. 4. b] Ista est vera expositio in se: sed nō cōgruit textui, secundū Bartol.

Verba Sabini. Tu fac regulam inducibilem, quod error in nomine proprio nō vitiat. Idem in cognomine aut agnomine. cui cōcor. l. si in nomine. & ibi glof. C. de te. ita. quam ta. men cū ista limitabis & restringes per. l. si. cum glof. C. de impu. & ali. sub. & in. l. 2. C. qui etate. li. 12. & gl. in l. si mater. §. si quis homines. s. de except. rei iudi. Verba Vlpiani.

a] Idem in agnomine vel cognomine secundum Alex.

tarius. sed resp. o. dicta cōditio accipitur hoc modo, q. si totus inueniatur testatoris tēpore mortis, totum habebit legatarius: & si pro parte, illam habeat. si nullo modo, nihil. & h. d. cum. l. seq. tota. Vi.

a **serui.** quia te stator legat mihi vnum de seruis suis quem elegerim. Accursius.

b **Possimus.** vt. & j. de op. le. l. apud Aufidiū. & arg. s. de trib. l. quod in heredē. §. eligere. & hoc si tenuerit electio: ad quā plura sūt necessaria, f. q. sit de seruis testatoris. Itē q. tota familia sit exhibitā. Itē q. hereditas erat adita: vt. j. de op. le. l. ij. & iij. & l. optione. & q. erā maior: vt. s. de min. l. ait prator. §. Pōponius. & quia dixi eligo: nō volo eligere: vt. j. de verb. oblig. si quis stipu. & q. sit sui iuris optās: vt. j. e. l. Iulianus. Sed ar. cōtra. j. de verb. oblig. l. eū qui certarū. §. fina.

ADDITIO. Dic q. ibi in cōtractibus, hic in vltimis volūtātibus: in quibus est secus ex quo in eis electio trahit secū executionem. Bartolus Pau. & Ia.

c **Ait. & male.**

d **Persona.** scilicet serui.

e **Communis.** No. quod cōmune est, meū dicere possū. sic. s. de seruit. vrbān. p. d. l. in re cōmuni. & facit. j. de pec. leg. l. dominus. §. dominus. & de verb. signifi. l. pupillus. §. fina. Itē facit s. de cōdi. institu. l. ij. §. fina. & j. de conditio. & demōst. l. falsā. §. si. & instit. de leg. §. si res alien.

f **Constat.** etiā si post testamētum incipiat esse suus totus: vt. j. de aur. & argen. leg. l. si ita. Sed cur pars alterius nō debetur: cū si totus esset alienus, totus deberetur si testator hoc sciret: vt. institu. eo. §. si res aliena: Respōd. a quia dixit suū: vnde ius quod in eo habet, videtur legare: vt. j. eo. l. si domus. §. fina. secus ergo si dixisset Cornelianū. Itē facit. j. de auro & argē. leg. l. Quintus. §. ij. & j. tit. ij. l. qui concubinā. §. qui fundū. & l. vxori. & j. de fund. instru. l. fundus. Sed arg. cōtra. j. de no. ope. nū. l. stipulatio. §. fina. **ADDITIO.** Dic q. p. uisio vnus ex sociis poterat prodesse aliis, & nō nocere: ideo ibi secus fecūdum Barto. & Pau. Vel dic quōd ibi speciale in stipulatione pratoria ex quo eius verba fuerunt in rem concepta, secundum Pe. & Ia.

g **Stichum qui meus.** id est si meus erit: vt statim probat.

h **Magis.** cōparatiue, non electiue. nam vtramq; cōtinēt. scilicet conditionē & demonstratōne: vt. j. de auro & argē. leg. l. scribit. §. fi. & ad hoc. j. de cōdi. & demon. nominatim. §. fi. Sed contra. s. de hered. instit. l. ij. in prin. vbi verba, ex partibus quas adscripsero, nō faciunt conditionē: sed b. certe & ibi est cōditio si ad diuersitatem partium fiat adscriptio: aliās quia totū testamentum periret, nō est cōditio. Item argu. contra. s. de here. instit. l. talem. §. j. & j. de condi. & demon. l. si in diem. §. si, sed ibi ratio diuersitatis apparet.

i **Demonstrandi causa.** scilicet solummodo.

k **Qui meus est.** vel Stichū meū. nō autē dixisset, qui meus erit & c. sic. C. de caducis toll. §. sin autē ad deficiētis. ibi, sed vt varietas & c.

l **Conditio talis.** tacita.

m **Extinguatur.** hoc dicit vt. j. tit. ij. l. vj. §. si rem. & de adi. lega. l. rē legatā. & facit. s. de cōditio. institu. l. ij. §. fin. & s. l. proximi. & j. de lega. l. nuper. in fine. & j. de cōditio. & demōstratio. l. filia. §. Titia. & j. eo. l. si qs legauerit. & j. tit. ij. l. Iulianus. §. serui. & de adimē. lega. l. cū serui. & l. legatū. §. pater. Sed arg. cōtra. j. de verborū obligationibus. l. si decē. **ADDITIO.** Dic q. ibi dictio cū, fuit adiecta executioni: ideo solum importat monitionem secundum Barto. & Ia.

n **Ita respō.**

o **Ista gl. est singu. secūdum Ioan. de Imo in l. cum quidā j. de lega. 2. ad hoc q. cōditio adiecta per relationem dicitur tacita.**

Serui^a electione legata, semel duntaxat optare possumus. b

Quod cōmune est, meū est quātū ad dispositiōne partis meæ. B.

Labeo ait, c cum certa res aut persona d legatur ita: *Qui meus erit cum moriar, heres dato, & communis^e sit:* totū deberi. Trebatii verō respondisse partē deberi, Cassius scripsit. quod & verius est.

In dubio legando rem videtur quis legare partem quam habet in re. Bartolus.

Cum fundus cōmmunis legatus sit non adiecta portione, sed *meum* nominauerit: portionem deberi f constat. f

Relatiuū quis vel qui, iunctum verbo futuri tēporis inducit cōditionem: verbo præsēntis temporis, demonstrationem. Bart.

VI. IULIANVS libro trigesimo tertio Digestorum.

Stichum qui meus^b erit cum moriar, heres meus dato. magis h cōditionē legato iniecisse, quā demonstrare voluisse patrēfamilias apparet: eo quōd si demōstrādi causaⁱ hęc oratio poneretur, ita cōcepta esset: *Stichus qui meus est.* k non, *Qui meus erit.* Sed cōditio^l talis accipi debet, quatenus meus erit: vt si totū alienauerit, legatum extinguatur. m si partē, pro ea parte debeatur quæ testatoris mortis tempore fuerit.

L *Egatum seruo.*] **CASVS.** Titius legauit seruo meo decem: ego volo repudiare. quæritur, vtrum possim? Et dicitur q. sic. Viu. n. *Potest.* Non tamē domino adimi potest: vt. j. de adimē. lega. l. legatū. & cōcordat huic. j. eo. l. si fundus. §. j. & de optio. leg. l. si Paphilo. & de succes. edic. l. prima. §. per serui. Sed arg. cōtra. j. tit. j. l. Titia

VII. PAVLVS libro secundo ad Sabinum.

L *Egatum^a seruo delatum domino potestⁿ repudiare.*

Si rei legatæ detrahitur, legatū minuitur: si adiciatur, augetur. Vel aliter: Quod operatur adiectio ad augmētū: idē operat^r detractio quo ad deminutionē. Ba.

VIII. POMPONIVS libro secundo ad Sabinum.

S *ex toto* fundo legato testator partē alienasset, o reliquā duntaxat^r partem deberi placet: quia etiā si adiecisset^q aliquid ei fundo, augmentum legatario cederet.

Alternatiua posita inter graua tos, facit eos teneri in solidum vt duos reos: & per petitionem vel partis perceptionē factā ab vno, non inducitur diuisio. Bartol.

C Si ita scriptū sit, *Lucius Titius heres meus, aut Maenius heres meus decē Seio dato:* cū vtro velit, r Sei^o aget: vt si cū vno actū sit, & solutū, alter liberetur: quasi si duo rei promittēdi in solidū obligati fuisset. Quid ergo si ab altero partē petierit? Liberum ei^{*} erit, ab alterutro^f reliquum petere. † Idē erit & si alter partem soluisset.

Si in vna parte alternatiuæ legatum est vnum, sed in alia plurā: illud quod est vnum, non recipit deminutionem. Bartolus.

D vnde illud nō potes diuidere: vt. j. de lega. ij. neminē. & legatū r estimationis eorū est vnū similitur: vnde nec illud potes diuidere. idē est si lego tibi quinquaginta libr. olei, aut octo denarios pro qualibet libra, ad tuā electionē. nā nec hoc casu poteris diuidere. si autē cōcederetur q. posset diuidi: iam sequeretur illud absurdū, quia si legare hominē tibi aut decē, ad tuā electionē: posses quinq; petere, & hominis partē. dico ergo in nostro casu q. non possit diuidi taliter: nec interest vtrū dicta pecunia fuit legata, vt dixi: i. p. quolibet seruo decē, vel pro qualibet libra olei octo denarij: an iuncta summa ponatur: puta hoc modo: lego tibi octo seruos lecticiarios, quorum quilibet valet decem, vt eos possis petere: aut octoginta sicut valent: & hoc ad tuam electionem. nam lecticiarios vtroque casu nō poterit diuidere. Viuianus.

o **Alienasser.** animo adimendi: quod dic vt. j. tit. ij. l. xj. §. si rem. & de adi. leg. l. rem legatam. & s. eo. Stichum. in fi.

p **Duntaxat.** quam testator non alienauit.

q **Adiecisset.** vt. j. eo. l. quod in rerum. §. ij. & j. titu. j. l. cum fundus. & l. peculium. & facit. j. e. l. grege. & l. seq. & insti. e. §. si grex. & j. de auro & argen. l. si statuam. & l. pediculis. in prin. & j. de adi. leg. l. cum seruis. & s. de contrahen. emp. l. in modicis. & de dona. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. p. enitentiā & j. de fun. instru. l. si mancipia. & j. de condi. & demon. l. filia. §. fi.

r **Cum vtro velit.** etiam in solidum, vt subiicit. & sic est contra. j. de du. re. sti. l. antepe. Sol. hic testator voluit eos teneri in solidū: quod patet, quia alternando separauit eos: quod potuit: vt. j. e. tit. l. eadē. ibi coniunctim ab omnibus: vt. C. de cadu. tollen. §. sin autē ad deficiētis. Vel sol. vt ibi. & facit. j. tit. ij. l. ille aut ille.

f **Ab alterutro.** ergo etiā ab eo quē iā exegerat pro parte. & sic est contra. C. de pac. l. si creditores. & de fideiuss. l. liberū. vbi dicitur q. ad eundē nō potest redire. Solu. habeas hic, altero: & nihil est cōtra. vel

d] *dic quōd ibi non interuenit actus sufficiens ad inducendum repudiationem.* Barto. & Pau. in. l. cōtraria alienata. §. Coniunge l. 14. & 18. de acquir. her.

* Flo. cui. † Per hunc text. limitabis. l. si quis ita. ad fi. j. de verbo. obli. & in ca. cum inter. de rescrip. & in cle. i. cū gl. in ver. quē etiam. de cōcef. prabendum dicit alternatiuā partem vnā esse veram, satis esse: qd fallit in casu huius. l. scilicet quando alternatiua ponitur inter grauatos de eodem facto. aliam fallen. vide in. l. si duo. j. de verbo. obli.

a] Istum tex. cui concor. l. si colonus. §. fin. & l. qd in rerum. §. 2. j. eo. titu. glo. in. l. vicino. §. fundus. j. de le. ga. i. & l. Stichus. j. de vusu. lega. & l. vxor. C. de leg. limitabis & restringes per text. valde not. in. l. Iulianus. in princ. j. de leg. 3. §. 9. in cap. testator et et. l. 69.

a] Ista respō. glo. nō procedit si referatur ad istū tex. sed bene procedit si referatur ad id quod gl. voluit in prima parte sui. Barto & Pau.

b] Istud displicet prādictis scribē. ideo dic aliter vt per eisdem.

c] Ista gl. est singu. secūdum Ioan. de Imo in l. cum quidā j. de lega. 2. ad hoc q. cōditio adiecta per relationem dicitur tacita.

tra. vel si habeas alterutro, pone pro altero. sic. s. de li. & postu. l. si ita scriptu. ibi. vtroq; nato &c. & s. de pac. l. rescriptu. s. si pacto. Vel dic quod est hic fauor legati. quod dictu siue qua respolio no valet, quia ide in aliis: vt. C. de fideiuf. l. reos. dic ergo hic quod vnu ratum pro parte exegerit, & sic ad eundem pro alia parte redit. & sic in. d. l. reos. at in contrariis omnes conuenit, & ab vno vel quibusdam exegit. Vel dic vt in. d. l. si creditores. not. Item cōtra. C. de verb. signi. l. penul. Sed ibi in honorato: hic in onerato.

a Lecticarios octo. i. qui sciebant facere lecticas: & facit vim in hoc qd dicit. viij. qa secus si singulariter eos nomino, vel pro quolibet decē, quia tunc plura legata sunt: & esset secus q hic dicit: & sic potest loqui. j. de verbo. oblig. l. scire debem? s. stipulatioes.

b Nummos petere. s. de actio. empt. l. si sterilis. s. fina. cōtra. Solu. hoc in vltima voluntate: qa vnu legatu est, vt subiicit: vn de diuidi non potest: vt j. tit. j. l. nemine. Hu. Vel ibi quot anni, tot obligationes habitationū & pēsonū: hic vna obligatio, q semel tantu cedit.

c In alterutra. si dicas alterutra, i. vtraq; & sic vnu legatu est. sic. j. tit. j. l. si illud. Sed tunc cōtra. j. tit. j. l. viij. s. j. & j. de verb. oblig. l. scire debemus. s. stipulationes. & j. eo. l. plane. s. fina. si vero dicas pprie quia in qualibet causa vt vnu, i. vel in seruū, vel in decē, erit cōtra dicta. l. si illud. quare dic quod est vnu propter vnā prastationē: sed duo propter duas res nominatas in legado. Accur. **ADDITIO.** Ista glo. est vera in se, sed nō cōgruit menti huius literæ, quæ noluit disponere an esset vnu legatum vel plura respectu totius dispositionis: sed solū illud dicit, quod in illa parte alternatiuæ in qua ponitur dictio numeralis, censetur esse vnum legatum, secundum Bar. Pau. & Ia.

d Legato. supple, aut decem, prout legatarius volet.

e Concedatur. quod esse non debet: vt. j. de verb. oblig. l. ij. s. j. & l. in executionibus. s. pro parte. & s. de condic. in debi. l. si non fortem. s. pe. & j. tit. j. l. si quis duobus. & facit. j. eo. l. huiusmodi. s. fi. & j. tit. j. l. cum filius. s. variis.

f Diuisa. scilicet pro singulis seruis lego decem.

g An iuncta. vt subiicit, certe &c.

h Certa pecunia. puta centum.

i Debere. cum effectu vt soluar: & nota variationem reprobari. sic. s. de procura. l. in causæ. Sed arg. contra. s. de col. bo. l. nonnunquā. in princip. Sed ibi speciale: a vt ibi nota. Item facit ad. s. de acquirē. hered. l. cum hereditatem. & j. de duobus reis. l. iij. s. fi. & j. tit. j. l. si Titio aut Seio. & l. si quando. s. fi.

j D quod. **CASVS.** Seruus meus captus fuit ab hostibus, & ita amisi dominū. quæritur, vtrū ego in ciuitate existēs possim eum legare? Et dicitur quod sic: & in eo ius postliminij cōsistit, vt si qd reuertatur, fingatur nō fuisse captus: & ita eū habeat legatarius. Vi.

k Consistere. i. valere legatū. nam & in fa. ercisc. iudicio venit: vt. s. fami. ercisc. itē Labeo. in fi. & l. seq. & in veditioe & in stipulatione: vt. s. de ac. emp. l. fi. Sed hoc si fuit noster. aliās secus si semper fuit hostiū: vt. j. de verb. oblig. l. liber homo. in fi. Item facit. s. de here. di. insti. l. illa. s. j. & j. eo. l. si seruus ab hostibus. & l. ab omnibus. s. etiā.

l Vlianus. **CASVS.** Cuidā filiofa. legauit optionē seruorū meorū. nūqd potest optare sine iussu patris? certe nō, nec etiā ante aditā hereditatē, siue legatari? optionis sit filius familias, siue sui iuris. Vi.

m Optari posse. i. filius nō potest optare, licet optio alicuius rei sit ei relicta: sic est contra. j. de verb. oblig. l. fi. in prin. Sol. ibi inter viuos. Vel ibi mera voluntas: hic optio quæ cū deliberatione fit. Vel ibi supple q & iussu sit necessarius pro istā legē. Vel ibi p suā prouisionē habet electionem: quia sic fuit stipularus, quam volam &c. hic nō.

n Nec ante aditam hereditatem. etiā cum iussu. sunt enim plura necessaria vt possit optari: vt not. s. eo. l. serui. Accursius.

o Vm filiofamilias. **CASVS.** Titius instituit sibi heredem filium meum, vel etiā ei legauit decē. nūquid à me patre potest re-

linquere fideicommissum alicui ali? Et dicitur quod sic. & in prædicto casu quādo Titius instituit filium meum, & à me patre reliquit fideicommissum: aut reliquit à me dandū dicto meo filio, aut extraneo. si filio meo à me reliquit dandum, ex persona mea patris capit vires fideicommissum vt valeat: & non ex persona filij instituti eiusdemque fideicommissarij. si enim diceretur fideicommiss. capere vires ex persona filij, iam idē ipse esset institutus, & eidem esset fideicommissum relictum à seipso: quod esse non debet. si autē instituto filio meo à me relictum est fideicommissum cuidam extraneo, tunc capit vires fideicommissum ex persona filij mei instituti, & non ex mea: quia iā cessat hic illud absurdū quod supra dixi. Vnde pone quod dictus Titius testator instituit filium meum, vt dixi: & me patrem rogauit per fideicommissum quod cuidam extraneo restituerem illam hereditatē: nunquid potero mihi retinere quartā Trebellianicā? Et dicit q sic, quod in isto casu tenetur pater ad fideicommissum ex persona filij sui instituti: & ita tenetur vt heres. si autem sim rogatus ego pater à testatore quod restituum ipsi filio meo hereditatem prædictam in qua ipse idem testator instituit dictum filium meum heredem: tunc non possum detrahere quartā Trebellianicā: quia in hoc casu nō teneor ego pater ad fideicommissum filio præstandū ex persona filij: & ita nō tanquā heres videor esse rogatus à testatore, sed tanquā pater, i. tanquā aliquis qui habet cōmodum ex testamēto. si nō sum rogatus tanquā heres, ergo non possum detrahere quartā: vt. j. ad Trebel. l. mulier. in fi. & quod nō sum obligatus ex persona filij mei, & ita nō tanquā heres ad restituendū dicto filio meo fideicō. taliter probat: Si sum rogatus restituere filio meo, vt dictū est: ergo nō possum dici obligatus filio ex psona filij mei: qa filius nō erat obligatus sibi ipsi: ergo nec ego pater debeo teneri ex persona filij ipsi filio. Vnde pono tibi etiā talem aliū casum, retēto eodē themate: Titius instituit filium meū heredē. vel ei aliquid legauit: & rogauit me patrem vt post mortē meam restituerē illam hereditatē vel legatū ipsi eidē filio. filius autē meus antequā ego morerer decessit, & ita antequā cederet dies fideicommissi sibi filio post mortem meam relictū. nūquid debet illud fideicommissum remanere apud me patrem? Et dicitur quod sic. & est ratio, vt dicit litera: quia dictum fideicommissum capit vires vt valeat, ex persona patris, & non ex persona filij instituti, vt dictū est. nam secus est si ex persona filij caperet vires fideicommissum: vt puta quā extraneo rogatus esset pater restituere: quia tantū post mortē patris cederet dies fideicommissi. vnde post mortē filij nō extingueretur, imō pater nihilo minus teneretur illi extraneo. & quod dixi in filio meo instituto à prin. l. vsque ad finē: idem intelligas in seruo meo instituto. Vi. ianus.

x. PAVLVS libro secundo ad sabinū. **I** Vlianus nec à filiofamilias sine iussu patris optari posse, nec ante aditam hereditatem putat: quod est verum.

Qui capit cōmodum per mediam personā ex alterius vltima voluntate, potest onere fideicommissorū grauari, & si extraneo restituere grauatur, tunc vt heres Trebellianicam quartā deducet, si ei per quem acquiritur, non videtur grauari vt heres, nec quartam deducet: & fideicommissario mortuo ante diem cedentem fideicommissum remanet apud grauatū. Bartolus.

xi. PAPIANVS libro nono Quæstionum.

C Vm filiofamilias vel seruo alieno legatū vel hereditas datur, fidei committi patris vel domini potest: ac tunc demū ex persona ipsorū fideicommissum

tur vt heres. si autem sim rogatus ego pater à testatore quod restituum ipsi filio meo hereditatem prædictam in qua ipse idem testator instituit dictum filium meum heredem: tunc non possum detrahere quartā Trebellianicā: quia in hoc casu nō teneor ego pater ad fideicommissum filio præstandū ex persona filij: & ita nō tanquā heres videor esse rogatus à testatore, sed tanquā pater, i. tanquā aliquis qui habet cōmodum ex testamēto. si nō sum rogatus tanquā heres, ergo non possum detrahere quartā: vt. j. ad Trebel. l. mulier. in fi. & quod nō sum obligatus ex persona filij mei, & ita nō tanquā heres ad restituendū dicto filio meo fideicō. taliter probat: Si sum rogatus restituere filio meo, vt dictū est: ergo nō possum dici obligatus filio ex psona filij mei: qa filius nō erat obligatus sibi ipsi: ergo nec ego pater debeo teneri ex persona filij ipsi filio. Vnde pono tibi etiā talem aliū casum, retēto eodē themate: Titius instituit filium meū heredē. vel ei aliquid legauit: & rogauit me patrem vt post mortē meam restituerē illam hereditatē vel legatū ipsi eidē filio. filius autē meus antequā ego morerer decessit, & ita antequā cederet dies fideicommissi sibi filio post mortem meam relictū. nūquid debet illud fideicommissum remanere apud me patrem? Et dicitur quod sic. & est ratio, vt dicit litera: quia dictum fideicommissum capit vires vt valeat, ex persona patris, & non ex persona filij instituti, vt dictū est. nam secus est si ex persona filij caperet vires fideicommissum: vt puta quā extraneo rogatus esset pater restituere: quia tantū post mortē patris cederet dies fideicommissi. vnde post mortē filij nō extingueretur, imō pater nihilo minus teneretur illi extraneo. & quod dixi in filio meo instituto à prin. l. vsque ad finē: idem intelligas in seruo meo instituto. Vi. ianus.

n Cum filiofa. Titius reliquit filio vel seruo Seij hereditatem, vel legatum, vel patri vel domino acquirēdum: potest rogari pater vel dominus vt restituat, & aut ipsi filio vel seruo: & tunc tenetur pater vel dominus ex sua voluntate, scilicet si manumiserit. sed extraneo tenetur ad voluntatē fideicommissarij detracta Falcis. quam nō detrahit quādo filio restituit. & est ratio, quia heres retinere cōsuevit. vnde primo casu quādo extraneo: ex persona filij qui est heres retinet. in secundo nō retinet: quia nō pater, sed filius est heres: & quia non vt heres restituit, sed vt heredi non retinet. sed si ante emancipationem decedit filius, remanet patris, ex cuius voluntate pendebat fideicommissum. Accursius.

o Patris. aliās patris vel domini: aliās patri vel domino. q. d. potest grauari pater vel dominus, cū cōmodū ei quærat: licet p obliquū: vt vsufructus: vt. C. com. de leg. l. j. s. & hæc disponim? & j. tit. j. l. si alienus. in prin. & s. si qs omis. cau. testam. l. si seruū. & j. ad. l. Falc. Nefenni? s. seruo. & ar. l. si à seruo. & ad Trebel. l. qdā ita. s. si seruo. **p** Ex persona ipsorum. i. patris vel domini. i. ex eorum voluntate.

Handwritten marginal notes in the left margin, including references to legal texts and commentary.

Handwritten marginal notes in the right margin, including references to legal texts and commentary.

a vires capit. id est valet. Accursius.

b Cum ipsis. scilicet filio vel seruo &c. sed si extraneo, tunc habet necessesse pater restituere vellet nolit. Vel dic ex persona patris vel domini, id est non filij nec serui: quia ipsi sibi ipsis non debent: sed ipse pater vel dominus, si fiant sui iuris. quod est verius. Sed quomodo filio vel seruo restituit, cum si vna manu det, alia quaeratur ei: ut etiam per momentu non stet apud filium vel seruum: vt. s. de acquir. here. l. placet. Respon. b fuit rogatus sub conditione vel in diem restituere: & ante conditione vel diem emancipat, vel manumittit. aliam etiam secundum nouas leges cum pater habeat vsum fructu, nisi a testatore sit veritus: vt in autheti. vt liceat ma. & au. in princ. no haberet locu quod hic dicit secundum. R. vel dic c si pater sibi retinere non vult, nec filium emancipare: restituat filio res illas, & detur curator illis bonis: vt. C. de bo. qua libe. l. fina. s. sin autem patre. in seruo hoc non dico. Item cogitur pater restituere si dissipat: vt. j. ad Trebel. l. imperator. Vel dic d pure rogatum teneri quado erit sui iuris: vt. j. ad Trebel. l. vbi pure. inest ergo tacita conditio, si fiat sui iuris.

c Denique. nunc dicit quado extraneo restituere rogatus est pater. **d** Extero. aliam ex Trebelliano. aliam extraneo. aliam ex testamento. aliam toto. **ADDITIO.** sic glossa emendanda est. **e** Falcidia. scilicet Trebellianica. Accursius. **f** Quoniam ex persona filij. ergo vt heres retinet. hoc autem ea ratione euenit, quoniam pater vel dominus ex persona filiorum vel seruorum eade ratione & modo tenetur, qua teneretur filius vel seruus si manumissi essent: sed si manumissi essent, extraneo tenerentur ex persona sua, & quarta detraherent: ergo & dominus vel pater ex eorum persona tenentur & detrahent. Item si manumissi essent, sibi ipsis a se ipsis legari non posset vel relinqui: vt. j. eo. l. & quidem. nec ergo hic ex persona eorum tenebit relictum a patre & hoc subiicit, ipsi vero &c. Item ad id quod dicit, ex persona filij, quasi filius teneatur, est contra. j. titu. l. si alienus. ibi, nec seruus &c. Solu. vt ibi. **ADDITIO.** Dic quod quando a patre relinquitur fideicom. extraneo, filius non est grauatus expressè: est tamen grauatus tacite. Pau. de Cast.

g Non admissa. id est non retenta quarta: habent tamen locum alia remedia Trebel. vt. j. ad Trebel. l. j. s. sed filio. Accursius. **h** Non possit. ideoque pater non ex persona filij tenetur filio, sed ex sua. Azo. ad quod est. j. de euic. l. si ei cui. ij. respon. & ex sua, non vt heres: quia sic filium faceret heredem vtiliter restituendo. quod non facit: quia ipse filius directo est heres. & ad hoc. j. ad Trebel. l. mulier. s. fi. **i** sed vt pater. id est vt homo qui integra omnia ei reddit: & in hoc potest grauari, & nihil detrahit: quia hoc consueuerant facere heredes, non alij. assimilatur ergo magis legatario qui nil retinet: vt not. C. communia de lega. l. j. s. j. Sed videtur contra. C. ad Trebel. l. iubemus. s. idemque in retinenda. Sol. ibi pater fuit institutus, & suo filio rogatus restituere. Sed quaero, quis est heres? Respon. hic dicitur, filius est heres. sed ob. supra de acquir. hered. leg. placet. vbi pater vel dominus videtur heres: sed ibi non dicit patrem heredem, sed ei quaeri hereditatem. Et pro hoc quod filius sit heres, est infra de solu. qui hominem. s. quidam. vel si dicas quod pater, dic quod potest rogari vt heres: & tunc retinet quartam. vel vt pater commodum sentiens: & tunc non. & sic hic fuit. & sic non refert filio vel extraneo sit rogatus. prima placet: & caute tacet de seruo, ab illo. s. denique. vsque ad fin. qualiter autem restituarur. s. dixi.

k Relictis. Not. ad duo e singularia dari adiectiuum plurale, vel verbum pluralis numeri. sic. C. de repu. l. consensu. s. hoc nisi. in fine. & infra ad leg. Iul. de adul. l. si postulauerit. s. penul. & j. de ca. l. ij. & supra de libe. & postu. l. Gallus. in princip. & infra vt leg. no. ca. l. filio. & ad Trebel. l. j. s. si filio. & supra de offic. ptesid. l. illicitas. s. Nefennius. & s. de tut. & ra. dist. l. j. & supra de distract. pig. l. cum secundus. s. j.

l Retenturum. idem & in singulari fideicom. sic relictis post mortem heredis: vt. j. de condit. & demonst. l. heres meus. ij. respon. sed in vniuersali est hoc plus, quia etiam pure rogato herede si de-

cedat fideicommissarius filius vel alius, non transmittit ante re-stitutionem: vt infra ad Trebellia. l. apud. s. sed vtrum. & s. Antifstius. & l. postulante. sicut nec hereditas non adita: vt. C. de cadu. tol. s. in nouissimo. nec bonorum possessio: vt infra de bono. poss. l. iij. s. acquirere. Sed hic forte ita transmittit ius deliberandi, vt heredi: vt. C. de iure delibe. l. cum antiquo-ribus. Sed secundu hoc quare dicit quoniam fideicom. &c. cum semper sit idem ius cuiusq; legetur? Respond. sub. maximè. Vel veri, quia secus si extraneo reteto eodem casu quod filius decesserit, non quod fideicommissarius extraneus. Sed an heres rogati cogatur adire & restituere? Respon. vt no. C. eo. l. eam quam. **ADDITIO.** Dic quod si est intra tempus deliberadi quod habebat primus, poterit compelli, aliam non. glos. & Barto.

f] Imò trās mittit, secundum Bart. Pau. Aret. Al. & Ia.

*Vide Alcia. lib. j. Parad. ca. 14.

& ideo * si filio rogatus sit pater post mortem suam quod ad se peruenit ex legato vel hereditate filio relictis, restituere, isq; viuo patre decedat: omnimodo patrem id retenturum, quonia fideicommissum ex persona patris vires acceperit.

Quando plurium iura deueniunt ad vnum, potest ille facere quod poterant illi plures. Bart.

XII. POMPONIUS libro tertio ad Sabinum.

S I mihi & tibi eadem res legata fuerit, deinde die le-

Bald. & Salic. in. l. eam quam. supra allega. **m** Patris. id est voluntate: vt in prin. huius. l. not. secus ergo si esset relictum extraneo. tunc enim quia ex persona filij teneretur, non fideicommissarij extranei: licet decederet filius, non periret legatum. Azo. Item huic verbo est contra. j. ti. j. l. si idem seruus. Sol. ibi speciale in libertate vt non pendeat ex voluntate domini. **n** Acceperit. & sic ipsum si valeret oneraret. Verum si deficiat secundum. l. C. de cadu. tol. s. sin autem. eiusdem commodo cedit. R. & facit. j. de condit. & demon. l. si tibi. s. fin. & l. seq. & C. de fideicom. l. quamuis.

S I mihi & tibi. **CASVS.** Titius legauit mihi & tibi equum suu, volens quod quilibet nostrum haberet solidum equum: vnde vnus nostrum debet habere equum, & alter aestimationem, vt infra eod. si pluribus. iij. respon. mortuo testatore, & ita die legati praedicti cedente, tu instituisti me collegatarium tuum heredem. certe possum totum legatum habere, volo ex meo legato, vel volo ex tuo: sed tamen ex quo voluero ex vno, non possum habere ex alio. [SI QVIS SERVOS.] Quidam Romanus fecit testamtu Romae: & legauit mihi seruos quos habebat in quadam ciuitate, nempe Gadibus: quae distat a Romana ciuitate per. v. diartas. legauit dico praetados mihi per heredem suum tertia die post mortem testatoris. quaeritur, nunquid valeat legatum? Et videtur quod non. quo modo enim dabit heres legatario tertia die post mortem testatoris, cum terra vbi erant serui, distet ab illa vbi fiebat testamentum, per. v. diartas? Respondet tamen quod valet legatum: nec deberet nocere dicta longinquitas, cum bene possit tantum viuere testator post testamentum, quod duci possint serui Romae: & ideo legatum non est impossibile, ex quo potest euenire quod valeat. [REGVLA.] Quidam habent infra in litera, legare possumus. & in fine, legare possumus. alij habent, legare no possumus: & legare non possumus. & vtraque est bona & plana: quia si potest domino legari, vt quia bene est capax, poterit etiam seruo suo: aliam non. [IN LEGATIS.] Quidam legauit mihi decem praesentia. postea dixit, illa decem volo ei praestari vsque ad annum. Dicitur hic quod non habeo nisi post annum: quia vltima scriptura valet, & non prima. & idem est si iussit mihi dari sub conditione, quod mihi legauerat pure vel in diem. & idem est si legauit, & postea ademit. vnde si ademit mihi dictum legatum sub duabus conditionibus: illa quae vltimo scripta est, valet. Quauis autem dixerim vltimam scripturam valere generaliter, hoc tamen fallit, veluti si ita dicat testator, Quod Titio infra legauero: id neque do, neque lego. nam tunc valet prima scriptura, & non secunda: & ita non habebit legatum Titius. & ad hoc adducit simile. si enim testator pure leget aliquibus, & postea ita dicat, illa legata quae dedi, quibus dies non est appositus, ea heres tali die det. & etiam post illa verba relinquat alia legata pure: non solum praecedentia, sed etiam sequentia legata pura proferuntur & deferuntur a testatore dicto. & ita no semper vltima scriptura valet, sed inspicimus voluntatem testatoris, vt tibi posui duo exempla. hoc dicit. Viuianus.

o Legata fuerit. in solidum. vel dic coniuictim: & sic partim iure suo, partim iure accrescendi. vel dic disiunctim: & sic in solidum suo iure per alium non deminutum: vt Cod. de cadu. toll. s. vbi autem. & s. si vero non omnes &c. & facit institu. eod. s. si duobus.

a] Ista secunda expositio glos. est melior, secundum Bart. Pau. & Ia.

b] Diuiniatiua est, licet sit in seuera, secundum Bart. Bal. & Ia.

c] Ista est vera in se: sed non cogruit litera. Bar. Pau. & Ia.

d] Ista solutio glo. placet Bar. sed displicet Oldrad. P. & Ia. ideo dic aliter secundu eos hic.

e] No. quod quando que pluralitas re soluitur in singularitates. Bar. in. l. falsa. s. fi. j. de codit. & demō. Bald. in. l. quauis. s. de impub. & aliis sub. situ.

duobus. & infra eo. l. si pluribus.

a Cedente. quod est à morte testatoris quo ad transmissionem : vt C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

b Ex meo. partim iure meo, partim iure accrescendi, secundum primum casum. vel dic totum vno iure secundum alium casum.

c Vt tota. videtur quòd partem tatum, altera repudiata : vt. j. titu. j. l. si Titio. Solu. vt ibi. Sed quid prodest hoc posse? Respond. propter onus impositum parti defecta quado disunctim & sic insolidum fuit ambobus legatim : vt. C. de cadu. tollen. §. si autem. ad fi. Accursius.

d Non posse. non ob. de actio. emp. l. non est nouu. quia ibi non sunt cause lucratiuæ: hic sic. & ideo hic sufficit semel percipi: quod non est ibi: vt argu. j. de act. & oblig. l. omnes. & facit. j. de solu. l. si duo. & supra de euctio. l. si ei. §. j. & j. eo. l. duobus. & l. seruo meo. Sed an partim iure meo, partim iure hereditario? Respond. hic innuit quòd possim, ibi, vt tota mea, & c. quasi possim velle contra. Sed alij contra causa minuendarum litium : vt not. dicta. l. nō est. Item si velit dimidia suo iure petere, & alteram repudiare, an possit? Respond. quado disunctim, non : vt infra titu. j. l. neminem. quado conunctim, videtur quòd sic: vt. C. de cad. tollen. §. vbi autem. & sic potest loqui. j. titu. j. l. si Titio & mihi.

e Gadibus haberet. Nomina quorundam locorum quæ sunt dista à Roma.

f Angustias. id est, breuitatem. Sed contra institut. de verb. oblig. §. loca. & s. de eo quod cer. lo. l. ij. §. si quis ira. Solu. ibi inter viuos. vel solu. vt inferiora contraria. Item contra instit. eo. §. fina. & C. de his quæ pce. no. l. j. vbi impossibilitas vitiat legatum. Solu. ibi impossibile ab initio fuit: hic possibile. nam testator poterat tantum viuere, quòd serui poterant Romam duci. vel hic remouetur quod est impossibile, scilicet festinatio : sed non tollitur legatum, quasi sit vnum præceptum habens duo membra. sic supra de arbit. l. Celsus. §. idem ait. Item not. angustiam temporis non nocere. sic. C. eod. l. non tatum. & infra de iure fisc. l. edicto. §. j. & supra ex quibus cau. ma. l. necnon. & si quis cau. l. ij. §. quod autem diximus. & infra de dam. infec. l. hoc amplius. §. j. Sed arg. contra supra de constit. pecu. l. item illa. **ADDITIO.** Tu dicas quòd ibi angustia temporis nocent, id est, non profunt vt reus constituatur in mora: vt ibi not. secundum Bart.

g Possimus. sed fallit: quia aliquid seruo potest legari, quod nō domino : vt si seruo lego rem domini, vel quod ei debeo, valet: sed si domino, non valet: vt infra titu. j. l. debitor. §. fin. & econtra aliquid domino quod non seruo: vt seruitutem ad prædium domini: vt infra de ser. leg. l. & si maxime. & sic nec quidem omne, nec id solū: sed dicas id euenire mixta ratione personæ & rei : hic ratione personæ tantum, quia sit non capax: vel capax, vt d. l. debitor. in fin. & facit supra de here. insti. l. non minus. & l. seruum meum. in princi. & C. de here. insti. l. neque. Accursius.

h In legatis. apponendo diem vel conditionem in legatis puris: vt infra eo. talis. vel adimendo in totum: vt. C. eod. l. datum. Sed si ponas legatum pure ademptum, & postea sub cōditione adimi, quid adimitur? Respon. adimendo sub conditione, denuo legare vide-

gati cedente heres tibi extitero : liberum mihi esse Labeo ait, ex meo legato, an ex eo quòd tibi heres sim, adquiram legatum. si voluero eam rem ex meo legato ad me pertinere, vt tota mea sit: ex hereditario legato petere eam posse Proculus ait.

In testamentis difficultas præstationis subducitur, & legatum firmum remanet. Bartolus.

Si quis seruos quos Gadibus haberet, eo testamento quod Roma moriens fecerit, triduo quo mortuus fuerit, heredē dare mihi damnauerit : ratum esse legatum, & angustias temporis nihil legato nocere.

Seruus dicitur esse capax, si capax est dominus. Bartolus.

Regula iuris ciuiliis est, quæ efficit, vt quibus ipsis legare possumus, eorum quoque seruis legare possumus.

Posterior voluntas seruatur, nisi præcedens sit derogatoria. Bartolus.

In legatis nouissimæ scripturæ valent: quia mutari causa præcedentis legati vel die vel conditione vel in totū ademptione potest. Sed si sub alia & alia conditione legatum ademptum est: nouissima ademptio spectanda est. Interdum tamen in legatis non posterior, sed præcedens scriptura valet. nam si ita scripsero, Quod

Arg. contra in authen. quib. mod. na. eff. leg. §. quoniam. vbi faciendū repudium videor confiteri matrimonium : vt supra de acquir. here. l. illud. Accursius.

i Nouissima. facit infra de adimen. leg. l. trāfactio. in fi. & de condit. & demonst. l. quod traditum. & supra de testa. tu. l. tutor datus. §. fi. Accursius.

Titio infra legauero, id neque do, neque lego : quòd infra legatum erit, non valebit. Nam & eum seruum quo præsentia legata data, in diē proferuntur: ad postea quoque scripta legata pertinere placuit. Voluntas ergo facit quòd in testamento scriptum valeat.

In legato generis videtur is legatus qui postea legitime est solutus. Bartolus.

XIII. IDEM libro quarto ad sabinum.

Cum incertus homo legatus tibi esset, heres Stichum seruo tuo tradidit. Neratius respondit, si volūate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuerit: perinde eum liberatum, atque si Stichus legatus esset.

Siue ademptio præcedat, siue sequatur in eodem testamento: legatum perimit ipso iure, & quod minimum est debetur.

XIIII. VLPIANVS libro quindecimo ad sabinum.

Si ita sit adscriptum, Si cui legauero bis, semel heres ei dato: vel, vt semel debeat: & eidem duas quantitates adscripserit, vel duos fundos, an vtrumque debeatur? Et ait Aristo, vnum videri legatum : nam quod ademptum est, nec datum videri, secundum Celsi & Marcelli sententiam, quæ vera est.

Stichus non fuerit legatus quem soluit heres. Viuianus.

p Cum incertus. scilicet in genere. & dic quis eligat: vt no. s. fami. er. ciscun. l. heredes. §. si de incerto. Accursius.

q seruo tuo. scilicet legatarij.

r Volūate. alioquin non: vt. j. eo. l. seruus legatus. §. j.

f Liberatum. hoc ita, si pleno iure Stichus factus fuerit legatarij: vt infra eod. l. si à substituto. §. j.

t Stichus. ergo legatus non erat. & secundum hoc soluitur aliud pro debito: vt infra pro sol. l. j. & insti. quib. mo. tol. obli. in prin. Sed est contra infra titu. j. l. Mæuius. §. duobus. ibi, hominis, & c. Sed dices, continet singulos quo ad solutionem, non quo ad obligationem: vt singuli videantur obligati, vel sint in obligatione. Nec obstat supra de condit. indeb. l. cum is. §. fi. vt ibi not. Accursius.

u Effet. scilicet tantum in specie.

Si ita sit. **CASVS.** Ita scripsit testator in testamento : Si cui bis legauero, volo deberi ei semel tantum. & postea legauit bis decem, vel duos fundos. Certe vnus solius fundi legatum valebit: & vna tantum decem, quado bis legauit decem. hæc vera sunt, etiam si post legata data bis ipse scripsit verba quæ dixi. & aut scripsit ante testamentum completum dicta verba: aut post. primo casu liberatur heres à legato ultra semel dato ipso iure, secundo per exceptionem. sed cum non appareat quòd legatum de duobus prædictis sit ademptum, quæro quid erit ademptum? Et respondeo quòd maius: & minimum est præstandum. Viuianus.

x scriptum. in testamento. Accursius.

y videri legatum. vt. s. eo. l. si mihi. §. fi. nisi expresse prioris voluntatis se pœnituisse dicat: vt ibi no. & facit. s. de condit. insti. l. institutio.

z Ademptum. eodem testamento: vt statim dicit.

k Non valebit. nisi expresse prioris voluntatis dicat se pœnitere: vt j. tit. ij. l. si quis. in princ. tex. & s. tit. ij. diuus. §. licet. Sed quid si primo dixit quòd non liceret sibi pœnitere? Respōd. nihilominus potest pœnitere, si exprimat qualitatē illius primæ voluntatis in secunda : vt. d. l. si quis.

l Nam & eū. videtur quod prior scriptura magis spectetur : quia & hoc est alibi. nam, & c. Azo & facit. j. proxi. l. si ita.

m Præsentia legata. vt si dixerō, quæ pure legauero, tali die dentur.

n Postea quoque. ergo & hic non tam posterior scriptura, quam prior spectatur: vt & j. eod. l. talis. in fine. nā tota vult vna scriptura videtur : vt. s. titu. j. l. conficiunt. §. si ei seruo. Sed cōtra infra tit. ij. l. vxori. §. j. sed non est contra: vt ibi patet.

o Valeat. vel non valeat. Azo. & facit infra de cōdit. & demon. l. in conditione. Accursius.

Cum incertus. **CASVS.** Legauit tibi hominem in genere. heres meus tradidit seruo tuo Stichum voluntate tua, præcedente vel sequente traditione. nūquid est liberatus heres à legato generis? Et respon. quòd sic, quamuis

a] Not singulare, q pœnitentia testatoris debet probari per tot testes quot requiruntur in testamento. signatē Bal. in. l. fi. §. col. C. de fideicom. & Bart. in. l. fideicommissum. eo. tit.

apertis apertis meo lego sub. dicitur §. ff. de condit. et dem. sub. l. 1.

apertis apertis meo lego sub. dicitur §. ff. de condit. et dem. sub. l. 1.

† Sic fl. sed in libris scriptis reperitur negatio. quæ videtur desiderari. sunt tamen qui subtiliter dispungendo, commodam sententiam expriment. Cont. al Gradib. vrbem autē esse ait Pileo prope venetas.

† Facit ad hunc. §. c. r. cum glo. super verbo, mortis. in me. ibi, & qui voluntatem. extra quod met. cau.

Angustia temporis non nocet.

a Ipso iure. quia nec datum: alioquin si post perfectum testamentum in alia voluntate: siquidem solenni, ut testamento alio, ipso iure adimitur. si non solenni, ut codicillis, tunc per exceptionem: ut supra de his que in testa. delen. l. j. §. sed hoc ita. & §. sed si consulto. & l. proprie. §. sed nonnullos. Azo. Item & hoc quando expresse. nam si tacite: & tunc per exceptio. doli: ut. j. de adimen. leg. l. iij. §. fin. & l. ex parte.

b Exiguus. No. exiguum esse præstadium. sic. j. titu. ij. l. qui concubinam. §. ij. & l. nūmis. & j. eod. l. apud. §. Seio. & de regu. iur. semper in obscuris. & de verb. oblig. l. si ita. Sed argu. cōtra. j. de rebus. dub. l. si fuerit. Sed ibi est ambiguitas in personis, vbi vtrumque videtur ademptum, hic in reb. Item argu. contra. j. de aur. & argen. leg. l. qui lancem. Solu. ibi. & l. Titia. §. Seia. argu. contra. Sol. ibi. Item argu. contra. j. pro empt. emptor fundi. Solu. ibi. Itē arg. contra. j. de aur. & arg. leg. l. scribit. §. item. Solu. ibi. Item contra. j. de condit. & demonstra. l. id est, quæ ipsi. Solu. ibi in libertate accipitur quod est vtilius feruo.

c Præstadium. not. in legatis quod minimum est debere præstari.

Q Vi quartam.] **CASVS.** Titius testator gerens in animo legare mihi quartam partem bonorum suorum, legauit dimidiā partem. certe quarta debetur. & quod dictum est in qualitate, idem est in quantitate: ut si volēs legare quinquaginta, legauit. c. sed econuerso si plus legare volens, minus legauit per errorem, valebit legatum de plus. [S I QV I S.] Titius legauit filiabus suis viginti, sentiens quod & filia quæ erat in corpore vxoris suæ, admitteretur ad hoc legatū. illa posthuma non fuit nata: & certum est quod nō nascetur. certe superstitibus vel superstiti debetur heres legatū totum. sed secus si duobus lego quorum vnus non est in rerum natura, sed nasci speratur. nam ille qui est in rerum natura, non habebit nisi dimidiā. & hoc dicit vsque ad primum. §. l. sequen. Viuianus.

d Debeantur. vt. & §. de hered. insti. l. quoties. §. sed si maiorem.

e valebit legatum. scilicet in minus, ut ibi innuit, sed & si plus. & arg. §. l. proximi. in fi. & j. de verb. oblig. l. j. §. stipulati. Sed arg. contra. §. de hered. insti. l. quoties. §. sed si nō in corpore. vbi nocet in eo quod plus voluit. Sol. ibi cōstabat de voluntate per verba, licet nō essent scripta: hic steterat in finibus voluntatis. Vel dic. hic valebit in eo quod est plus, & sic concordat & facit supra de arb. l. diem. §. si plures. & C. plus va. quod agi. l. j.

f Sentiret. quod est si de ea fecit mentionem in testamento: ut infra eod. l. qui filiabus.

S I duobus. Casum in prin. vide circa finē casus præcedentis. [HERES.] Institui Titium heredem solū, & postea dixi, à Sempronio herede meo lego Gaio decem. certe bene debetur legatum. & adducit simile. nam si institui mihi quatuor heredes, puta Titium & Gaium, & Primum & Secundū, & ita postea dixi, Titium & Gaium heredes meos Mæuio damno dare decem, & postea Titius heres non adiuit hereditatem, & pars sua peruenit ad Gaiū simul secum grauatum: certe totum legatum debet Gaius Mæuio. [S I TITIO.] Titio legauit viginti, & posthumis qui nascetur ex tali muliere. postea non fuit aliquis posthumus natus, & certum est quod

non nascetur. certe Titius habebit totum legatum: & hoc est verū, siue testator reliquit illa viginti cōiunctim Titio prædicto & posthumo, siue separatim. Viuianus.

g Deberi. imō coniuncto debet dari: vt. C. de cadu. tol. §. in primo. & §. pro secundo. Solu. secundum R. hic non erat in rerum natura,

sed sperabatur: vt & j. ea. l. §. fin. ibi non sperabatur, puta mortuus. vnde hic habet partem, scilicet interim. Vel secundum Ioan. hic loquitur in causa caduci: & quod dicit, non fuerit, scilicet tempore mortis testatoris: sed tempore testamenti sic: & secundum hoc id corrigitur per illum. §. pro secundo. at in pro nō scripto, etiam olim coniuncto debebatur: vt. §. de heredi. insti. l. quo loco. §. fi. & d. §. in primo. Item not. facit partem etiam qui non admittitur ad partem. sic. j. eo. l. plane. §. si coniunctim. & l. huiusmodi. §. si Titio. Accursius.

h Damnatu. vt Titium heredem meū, & regē Angliæ damno decem Seio præstare.

i Totum legatum debet. sic. §. titu. j. l. quidā. in fi. & j. ad Treb. l. si aliena res. in fi. & j. eod. l. quidam. §. quoties. & §. de pac. l. tale. in fi. & j. de verb. obliga. l. eum qui. §. j. & j. tit. j. l. mortuo. §. fin. Sed contra. j. titu. j. l. Celsus. §. penul. vbi nihil debetur. Sol. ibi repudiantem tantum dānavit: hic vtrūque. Vel ibi vnus solus erat, & ille omisit.

k Qui adisset. utpote coniuncti re & verbis. erant enim & alij disuncti: vt. §. vbi dixit de heredibus. ad quod facit. C. de cadu. tol. §. si vero quidam.

l si Titio. scilicet primo, & postumo postea: & sic sunt re tantum coniuncti: sed in sequenti re & verbis in tertio verbis tantum. & sic sunt tres casus.

m Dari. scilicet tacite re & verbis eos coniungendo.

n Expressisset. vt haberent viriles, & ita coniuncti verbis tantum: & sic datur eis ius accrescendi: vt. §. de heredi institu. l. si ita quis heredes. sed. §. de vsufru. accref. l. j. ij. respon. & l. pe. quæ sunt contra. nullo modo erant coniuncti: quinimō in. l. pen. à diuersis erat singulis legatū. & sic etiam soluitur. j. tit. j. l. & Proculo. Item no. quod non facit partem, qui non admittitur ad partem. vt no. infra eod. l. huiusmodi. §. si Titio.

o Non nato. id est, quando incommutabiliter scietur eum non nasci. sic infra de verbo. obliga. quicquid. §. fina. & facit infra de re. du. l. vtrum. in princ. & infra titu. ij. l. re coniuncti. Accursius.

Q Vi filiabus.] **CASVS.** Filiabus meis reliqui decē. nunquid posthuma admittetur? Et certe sic, maxime si verisimile est quod volui ego testator posthumā admitti, ut puta quia eā aliquo modo nominaui in aliqua parte testamēti. Sed pone quod ita dixit testator, si qua filia mihi nascetur, heres meus det ei. c. postea fuerunt plures natæ. certe quælibet habebit. c. nisi cōtrariū voluisset testator, & hoc appareat. [S I VNI.] Institui mihi duos heredes, & vni prælegauit fundum. vterque adiuit hereditatē, & inceperunt iudiciū familiæ eriscun. petit ille cui fuit prælegatū, à iudice inter eos cognoscēte, quod det ante partē legatū. certe bene petit, & iudex debet eum exaudire: nec obstat quod sibi à se legari nō potest: quia hoc habebit pro parte iure hereditario, cum nō possit habere legati iure: pro parte autē coheredis habebit iure legati. Sed pone quod

+ Coniuge, l. si quis filia. de testa. tutel. no. men filiarū. de verb. signifi. Alcia. lib. 8. par. ca. 13.

Partem non facit qui nō admittitur ad partem.

quod iste cui fuit prælegatum, abstinuit se ab hereditate. certè poterit totum consequi actione ex testamento ab illo qui fuit secum institutus: nec obstat quod à se sibi legari non potuit: quia non videtur institutus ex quo abstinuit. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

2 Fecit. non aliàs: vt & supra eo. l. qui quartam. §. fina. Sed contra instit. qui da. tu. pos. §. fina. & §. de testa. tut. l. si quis filiabus. Sol. hic legatum affectionis, ibi tutor ratione filiationis datur. & facit. j. de verbo. signific. l. nomen filiarum.

b Legasse. hoc facit charitas: vt. j. eo. l. si seruus plurium. §. fina. aliàs secus: vt infra titu. j. si quis Titio. in fine. vel hic distributiua sunt verba. Item no. omnes cõprehēdi. sic. j. de rebus dub. l. vtrum. ij. responso. & arg. C. de fideicommissa. lib. l. cum inter. in fine. Sed contra supra de lib. & posthu. l. ij. Solu. ibi exheredatio odiosa nullum comprehendit. Item facit. §. de here. instituen. l. Clemens. & de pet. hered. l. illud. in fin. Accursius.

c Legatum. i. prælegatū. **d** Manifestum. vt & C. fami. erciscun. l. si qua. & §. fami. erciscun. l. si tale. & continua. l. sequentem.

e T quidem totum legatum. cum enim repudiat hereditatem: pars quam iure hereditario habebat in legato, accrescit coheredibus cum certa parte hereditatis, sed cum suo onere: & sic totum habet iure legati: vt hic & infra de his qui. vt indig. l. cum qui. §. pro parte. & infra eod. l. quæsitum. §. duobus. Sed contra infra titu. j. l. miles. §. j. vbi pro parte coheredis tantum habet. Solu. hic in suo propter verbum, abstinenti, quod est. §. l. proxima. in fi. ibi in extraneo. Vel aliud in eius herede, vt ibi, argu. C. de euict. l. fina. Vel dic vt ibi. Item cõtra. j. de dol. except. l. apud. §. si ex vncia. ij. respon. Solu. ibi. Item in eodem titu. l. fin. §. fin. cõtra. Solu. ibi. Item arg. contra. j. ad Trebellian. si patroni. §. quid ergo. & facit. j. eo. l. filio. & l. nam nec. & l. quid ergo. j. respon. Sed cõtra. j. eod. l. sed non alias. & l. quid ergo. §. j. Sed ibi apparet testatorem voluisse cõtra. quæ potest esse solutio omnium. Accursius.

f A semetipso. vt & j. eo. l. legatum. §. j. Sed nõnne seruus heres institutus habet libertatem à seipso? Sed dic vt. §. de hered. instit. l. sed si in conditione. §. finali.

Legata.] CASVS. Legauit tibi inquilinos siue colonos sine prædio quod mihi laborabant. certè istud legatum nõ valet, quia non potuerunt alienari sine solo: vt. C. de agri. & cen. quemadmodum. & infra eod. l. si quis inquilinos. postea dixi, lego tibi hoc amplius domum Titianam. & hoc dixi siue in testamento, siue in codicillis. certè non solum habebis legatum domus Titianæ, sed etiam legatum inquilinorum, quantum ad æstimationem: quia efficitur vtile propter illam repetitionem testatoris, hoc amplius, & cætera. secus autem si dixi in isto eodem casu, quæ legata purè dedi, heres meus debeat vsque ad annum. quia per hæc verba non confirmatur inutile legatum. per prima autem verba bene confirmatur illud quod erat inutile. vnde de hoc pono tibi aliud exemplum: Institui mihi filium meum impuberem, & ab eo legauit Titio centum cum peruenerit impubes ad pubertatem putata. istud legatum inutile potest esse in casu, puta si impubes filius moriatur. postea dixi, si filius mihi heres non erit, vel si heres erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Gaium. & repetij legatum relictum dandum à substituto impuberis, hoc modo: Scio quod delegauit Titio à filio meo impubere centum. certè hoc amplius lego eidem Titio fundum Cornelianum à substituto, licet

impuberis, scilicet Gaio. postea impubes patri heres non extitit, & decessit in pupillari ætate, ita quod legatum ab eo relictum Titio non valeret, si non fuisset reperitum à substituto. vnde habet substitutus hereditatem, & debet soluere tam legata à se relicta, quam relicta ab impubere. Certè dicitur hic quod illud legatum relictum Titio ab impubere, & quod apparet inutile fore, nisi fuisset reperitum à substituto, debet prestare Titio dictus substitutus: & hoc propter verba testatoris, hoc amplius, & cætera. [IN LEGATO.] Titio & Mauiuo fundū reliqui nõ adiectis partibus. certè quilibet habet dimidiam. Viuia.

XIX. VLPPIANVS libro quinquedecimo ad sabinum.

Legata inutiliter data Papinianus putat libro quæstionum confirmari per repetitionem, id est per hanc scripturam postea fortè in codicillis factam, Hoc amplius ei heres meus dato. i & diuersum esse in illa scriptura, Quas pecunias k legauit, quibus dies adpositus non est, annua bima trima die heres meus dare damnas esto. non enim hoc egisse testatorem, vt confirmaret quæ inutilia sunt, sed vt diem vtilibus prorogaret. Idem eodem loco & in substituto impuberis i scripsit: vt si fuerit ab impubere inutiliter legatum, substitutus hoc debeat, si hoc amplius + legatum ab eo sit relictum aliquid, nec ille patri heres extiterit, & + decesserit. m

C Si partes non adiciantur in legato, intelliguntur æquæ. Bartolus.

In legato pluribus relicto si partes adiectæ non sunt, æquæ seruantur. n

Si legatur incertum de certis, legatarij est electio. Bartolus.

XX. POMPONIUS libro quinto ad sabinum.

tor instituto filio impubere reliquit legatum fundi inutiliter, & dedit ei substitutum: scilicet si heres non esset: & ab eodem substituto reliquit his verbis, hoc amplius Titio lego centum: videtur repetere legatum fundi, & confirmare. Accursius.

h Inutiliter. propter defectum solennitatis, vel quia per inepta verba: secus si propter personam vel legatarij, quia non capax: vel rei, quia legari non possit: vt infra eod. l. apud. §. fina. & facit infra eod. l. si quis à filio. in princi. & l. seruo alieno. §. penult. & infra titu. ij. l. si purè. & l. si sic. & argu. supra de testamen. mil. l. tribunus. §. finali.

i Dato. scilicet decem.

k Quas pecunias. quia plura legata reliquit, & in vno decem, & in altero alia. x. & sic de singulis: quorum legatorum quædam vtilia, quædam inutilia.

l Impuberis. exheredato secundum R. & secundum hoc dic idem quod in proximo casu: scilicet vt non valeat repetitio, vel verius institutio. & sic idem quod in primo casu. l. & dic inutiliter eodè modo quo & supra, non vt R. quod sit exheredatus. Ideo dico institutum, quia aliàs non potest relinqui etiam à substituto: vt. C. eod. l. cum quidam. & j. ad legem Falcidiam. l. qui fundum. §. qui filios. ibi, nec contrarium, & cætera. & infra titu. ij. l. fi. j. respon. & infra eo. l. planè. ij. respon.

m Et decesserit. & pro vel. nam vtroque casu admittitur substitutus, scilicet siue non sit heres, siue sit, & decedat impubes: & tenet repetitio quando inutiliter prius data fuerunt. aliàs si vtiliter, non tenet repetitio eo casu quo esset heres impubes: sed debeat substitutus tunc vt heres impuberis, non autem ex repetitione: vt infra eod. l. si fundum. §. si pater. & l. seruo alieno. §. sed si pater. & facit infra titu. ij. l. ij. & infra eod. l. si fundum. §. fina. & leg. sequen.

n Aequæ seruantur. etiam si vni sapius: vt. C. eod. l. cum quæstio. §. fin. Item hoc nisi aliud appareat ex voluntate testatoris expressa vel tacita: vt hic & supra de here. instit. l. quoties. §. heredes. & l. Titius. & l. interdum. & infra ad Trebell. l. quoties.

Titio ab impubere, & quod apparet inutile fore, nisi fuisset reperitum à substituto, debet prestare Titio dictus substitutus: & hoc propter verba testatoris, hoc amplius, & cætera. [IN LEGATO.] Titio & Mauiuo fundū reliqui nõ adiectis partibus. certè quilibet habet dimidiam. Viuia.

g Legata. testator in testamento minus solenni reliquit legatū fundi Titio, & sic inutiliter: vel fundus erat Titij, & sic non valet legatum. postea fecit codicillos, & eidem Titio sic legauit, Titio hoc amplius lego centum. certè per hoc quod dicit, hoc amplius, videtur legare iterum fundum, & sic confirmari, si tempore codicillorum fundus inuenitur alienus. Secundo dicit esse secus in hoc alio casu: testator inutiliter legauit fundum Titio pure, & postea eadè scriptura vel alia dixit: quæ legata pure reliqui, volo deberi post annū. nã non intelligitur confirmare tantū, sed etiam prorogare solutionem. Tertio adducit casum similem primo, si testator instituto filio impubere reliquit legatum fundi inutiliter, & dedit ei substitutum: scilicet si heres non esset: & ab eodem substituto reliquit his verbis, hoc amplius Titio lego centum: videtur repetere legatum fundi, & confirmare. Accursius.

+ Tu vide de hoc bonā glof. in l. i. §. hæc verba ff. si cui plus quā per leg. Fal. plenius in l. si seruus §. si ita scriptum. j. isto tit. + aut impubes decel.

* Flo. mihi genitur re- dicit à verbo antiquo ge- no. vt. l. Si is qui duceta. §. vit. j. de reb. dub.

Qui duos.] **CASVS.** Cum haberē duos seruos, legauit tibi vnū: nec apparet quem legauerim. certe legatarius debet eligere. voluntas enim testatoris nō est obscura hic, imō certum est quōd vnū de seruis suis legare voluit: & mentē suam nō retulit ad certū seruum: & ideo interpretatio heredis non est necessaria. Viuius.

a Vnum ex his. non nominādo proprio nomine, quia tunc heres eligeret: vt. j. eod. l. si quis à filio. §. si quis plures. & l. apud. §. Seio. quæ sunt contra.

b Legatarij. à principio etiam, secundum R. hoc herede differente eligere: vt. j. eod. l. huiusmodi. §. si cui. Sed ibi in genere: & nō erat aliquis seruus in familia. quod dic vt infra eod. l. legato generaliter. Item in seruitute legata quis eligat locum? dic vt not. s. de seruit. rustic. prædio. l. si via. Item contra infra eo. l. cum res. §. sed si Stichus. Sed ibi alternatiuē, hic vnum de seruis suis: cum duos tantum haberet. Item aliud in veditioe: vt. s. de actio. empt. l. penult. §. finali. contra. Solu. hic testator necessarium legatario videtur ei legare: sed certe & emptor emere. Sed dic fauore vltimæ voluntatis.

g Rege.] **CASVS.** Decem oues tibi legauit quas habebam in grege meo, & quæ gregem dicuntur face-

c Pertinent. etiam mora non intercedente: vt supra de vsur. l. equis. R. quinimo etiam viuo testatore: vt instit. eod. §. si grex. & s. eo. l. si ex toto. in princ. & facit. j. l. proxi.

Si grege.] **CASVS.** Aliquis legauit mihi gregem. si aliqua pecora de illo grege sunt mortua viuo testatore, & in locum mortuorum aliqua sunt substituta: certe nihilo minus habebit legatarius, quia idem grex videtur. Sed quid si deminutum esset vnum pecus de dicto grege decem ouium? certe nouem pecora habebit legatarius, quamuis nō sit grex, & gregem legauerit testator. Item si sunt nouem pecora vel boues deminuti de grege, & remansit vnus solus: nihilo minus vindicabit legatarius illum bouem vel pecus. Nā & si insula. id est parua domus legata sit, & postea combusta est, legatarius aream vindicabit. Viuius.

d Eundem gregem. vt infra de vsucap. l. rerum mixtura. §. fina. & s. de iudi. l. proponebatur. & facit infra titu. j. l. peculium. & supra. l. proxi. Accursius.

e Possit. supra quibus modis vsusfruct. amit. l. fina. contra. Solu. ibi in legato vsusfructus, hic proprietatis: & ille facilius extinguatur: vt in domo combusta: vt. j. proxi. & instit. de vsufu. §. fi.

f Desisset. imō non deest: vt. s. quōd cuiusque vniuer. l. sicut. §. fina. Solu. nomine durat, vt ibi: non re, vt hic. Vel ibi duo sunt, vniuersitas, & res eius. vnde licet ad vnum redeat, remanet in vno propter res. hic autem solus numerus.

g Possit vindicari. forte quia area insulæ pars est, & quidem maxima: vt. j. de solu. l. qui res. §. aream. Item contra infra eo. l. si ita legatum. §. fi. sed alius casus est. Accursius.

Si quis bonorum.] **CASVS.** Legauit Titio partem bonorum meorum, puta quartam: tenuit forte heres per tres menses vel quatuor antequam daret legatario: non tamen fuit in mora. certe non tenetur dare legatario fructus. & hoc dicit. Viuius.

h Hodie fit. id est consuetum est fieri. & sic no. partem bonorum posse legari: vt. j. ad Trebell. l. mulier. §. fi. & j. eod. l. non amplius. §. fin. & j. titu. j. l. si quis seruum. §. fi. & l. sequen. & s. de vulg. substit. l. cum ex filio.

i Restituitur. vt & supra de vsur. l. Paulus. & infra de ali. lega. l. cum vnus. §. verbis. & infra ad Trebell. l. in fideicommissariam. §. quo-

ties. hoc autem secundum Ioan. si non præsumatur testatorem contrarium voluisse ex legatarij affectione, vel verborum conceptione: vt supra de vsur. l. in fideicommissi. §. nonnunquam. & s. cum Pollidius. Et eodem modo responsum est ad. l. infra ad Trebell. l. Ballista. & de do. præleg. l. cum quis vxori. in fin. & infra titu. l. j. l. si ita relictum. §. Pegasus.

XXIII. PAVLVS libro tertio ad sabinum.

Si quis bonorum partem legauerit, vt hodie fit: sine fructibus restituitur, nisi mora intercesserit heredis.

Quod futurum est, legari potest. Bartolus.

XXIII. POMPONIVS libro quinto ad sabinum.

Quod in rerum natura adhuc nō sit, legari posse, veluti, *Quidquid illa ancilla peperisset, constitit: vel ita, Ex vino quod in fundo meo natū est, vel foetū tātū dato.*

In dubio videtur quis legare ius quod habet in re: licet eius morte sit perituum. Bartolus.

Si vsusfructum habeam, eumque legauerim: nisi postea proprietatem eius nactus sim, inutile legatum est.

Si res legata augeatur, legatum crescit. si deminuat, decrescit. Bartolus.

Si quis post testamentum factum fundo Titiano legato partem aliquam adiecerit, quā fundi Titiani * destinaret: id quod adiectum est, exigi à legatario

etionem prædictam tu legatarius vindicare? Dicitur quōd sic, siue dicta adiectio fundo Titiano fuit facta ex fundo qui pertinebat ad testatorem eo tempore quo testamentum fecit: siue ex eo quē postea acquisiuit: sicut & si aliquid per alluionem dicto fundo Titiano adiectum esset: quod quidem alluionis incrementum ad legatarium sine dubio pertinet. & idem est econtrario si aliquid ex dicto fundo Titiano detraxit testator: nam non debet ad legatarium pertinere. & est ratio vt dicit litera. [ET SI NAVEM.] Legauit tibi nauem: & postea eam totam destruxi particulariter, fundo nauis integro manente, qui appellatur hic carina, quasi currina, quia currit super aquam: & postea eam totam refeci. nunquid potest legatarius eam habere? Et videtur quōd non: quia non sunt iidem asseres: & tamen dicitur quōd sic: quia carina eadem permanet. Viuius.

K Non fit. sed speratur, per hoc quod dicit, adhuc. nec est conditionale tale legatum: vt. j. de condit. & demon. l. conditiones.

L Constitit. vt insti. eo. §. ea quoque. & j. tit. ij. etiam. & j. de condit. & demōst. l. j. in fine. & j. de annu. leg. l. legatū. §. vini. & s. de contrahen. emp. l. nec emptio. & de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. pro quo. & l. interdum.

M Inutile. vt & C. eod. l. vxor patru. Sed cur non tenet vt rei alienæ, cum fuerit sciens: vt infra titu. ij. l. qui concubinam. §. fin. & de vsufu. leg. l. Stichus? Respon. quia errabat a credens posse legare, aliās non legaturus. vel dic vt not. d. l. vxor. Item si emit proprietatem, tenet relictum, vt hic. Sed op. de regula Catoniana: vt infra de regu. Caton. l. j. Respon. dies legati vsusfruct. cedit ab adita hereditate: vt C. de cadu. tollen. §. in nouissimo. & supra quando dies vsusfruct. le. ce. l. j. §. j. ergo Catoniana regula cessat: quia non habet locum nisi in legatis quorum dies cedit à morte testatoris: vt & infra de regu. Cato. l. iij. & in aliis casibus fallit: vt C. eo. l. j. & ij.

N A legatario. quasi heres est in hoc: vt infra de vsuca. l. ad tempus. §. j. & facit ad hoc & ad sequentia supra de pign. act. l. si conuenerit. §. si nulla. & supra de vsufu. l. si Titio. §. fina. & infra titu. ij. l. si cui. & l. sape. & l. si chorus. §. area. & infra de auro & argento leg. l. pediculis. §. fina. & supra eodem l. si ex toto. cum suis concord.

Quod in rerum.] **CASVS.** Legauit tibi partem qui nascetur ex Arethusa ancilla mea, vel decem amphoras vini quod nasceretur in fundo meo Titiano: vel tres agnellos qui nascerentur ex pecudibus meis. nunquid valet legatum? Et dicitur quōd sic, quamuis partus Arethusæ, vel vinum ex fundo Titiano, vel agnelli prædicti non sint in rerum natura: quia sperantur esse.

[SI VSVMFRUCTUM.] In fundo Titiano habeo vsusfructum. eum vsusfructum legauit Sempromio. certe non valet legatum, nisi proprietatem fundi prædicti Titij acquiram ante mortem meam. quomodo enim possum alicui legare vsusfructum qui morte mea finitur? non certe.

[SI QVIS POST.] Legauit tibi fundum Titianum: & post testamentum factum aliquid dicto fundo adieci. nunquid potes adiectionem prædictam tu legatarius vindicare? Dicitur quōd sic, siue dicta adiectio fundo Titiano fuit facta ex fundo qui pertinebat ad testatorem eo tempore quo testamentum fecit: siue ex eo quē postea acquisiuit: sicut & si aliquid per alluionem dicto fundo Titiano adiectum esset: quod quidem alluionis incrementum ad legatarium sine dubio pertinet. & idem est econtrario si aliquid ex dicto fundo Titiano detraxit testator: nam non debet ad legatarium pertinere. & est ratio vt dicit litera. [ET SI NAVEM.] Legauit tibi nauem: & postea eam totam destruxi particulariter, fundo nauis integro manente, qui appellatur hic carina, quasi currina, quia currit super aquam: & postea eam totam refeci. nunquid potest legatarius eam habere? Et videtur quōd non: quia non sunt iidem asseres: & tamen dicitur quōd sic: quia carina eadem permanet. Viuius.

+ Facit ad hanc. l. cap. bonæ memoriæ. 2. cū gl. in verbo, & licet illi deliquerint. extra de elect.

* erit vel factu.

* fundo Titiano.

a) Quid Baldicat, vide in auth. ex causa. 8. coll. C. de li. præteritis.

a Et domus. pariete medio posito in domo, & fundo per regiones: vt supra commu. prædio. l. si quis duas. §. si quis partem. & infra eodem. l. plane. §. finali. & de verborum significatione. l. locus. & supra communi diu. l. communi diuidendo. §. j. Item not. quòd detractio est ademptionis loco. sic supra titu. ij. l. prædiis. per totum. & l. item. §. fina.

b Et specialiter meam. si enim simpliciter nauè legasset, secus esset: vt. j. eodem. l. si domus. in princip. in fundo secus. & est ratio vt not. supra de iure dot. l. cum post. §. gener. Et dic specialiter, id est proprio nomine.

c Adscripsero. in testamento. Accursius.

d Carina. id est ventre. Ioan.

e Manente. alioquin distinguo quo animo dissoluitur: vt. j. de verborum oblig. l. inter stipulantem. §. & nauis. & de solu. qui res. §. aream. & s. quib. mod. vsusfruct. amit. l. quid tamen. §. si nauis. Accursius.

Filio herede.] CASVS. Titius instituit heredem filium meum: & mihi patri ab eo filio decem pure legauit.

† Concord. text. in cap. cōsuluit. per rationē ibi positam extra de iud.

quæritur, nunquid valeat legatum? Et certe valet, eo quòd non est incontinenti inutile. nā deberemus expectare ad sciendum vtrum valeat vel non, tempus quo dictus meus filius hereditatem adibit. si tempore quo adit hereditatem, in mea potestate est, non valet legatum: quia ipse acquirit mihi hereditatem: vnde legatum non potest mihi acquirere: quia iam essem heres & legatarius: quod esse non debet: vt infra eod. l. legatum. §. ij. si autem tempore aditæ hereditatis non est in mea potestate, valet legatum: quamuis inspiciam tempus aditæ hereditatis per filium: non tamen aliquid facit ad rhombum tempus quo dies legati cedit, id est tempus mortis testatoris. Si ergo ponas dictum filium esse in potestate patris tempore quo adit dictam hereditatem, non valet legatum patri relictum, vt dictum est. quamuis autem non valet legatum, imputatur tamen mihi patri dictum legatum in Falcidia. de quo ponas ita exemplum: Filius meus (vt dixi) fuit institutus à Titio, & ab eo mihi patri decem fuerunt relicta, vt dictum est: & quibusdam aliis legata fuerunt relicta à dicto testatore. tempore quo adit filius meus hereditatem, est in mea potestate: & ita hereditatem mihi acquirit: vnde legatum meum non valet, vt dictum est. nunc volo soluere ego pater legata aliis legatariis relicta à testatore cuius hereditatem habeo per filium meum, & eis volo detrahere Falcidiam de legatis, dicens me non posse hebere quartam nisi deducam de legatis. Legatarij dicunt, computa tibi in Falcidiam illud legatum quod fuit tibi relictum à filio tuo herede instituto. nunquid possunt hoc dicere legatarij? Et dicitur quòd sic. Viuianus.

f A filio. filiumfam. institui: eius patri pure legauit præstandum à filio. valet legatum: nec curo tempore mortis meæ erit sui iuris, vel non: verum refert vtrum tempore quo adit, est sui iuris, vt & tunc valeat: vel non est sui iuris, & sic iussu meo adit, & non valet legatum: & sic remanet in hereditate, & summouet Falcidiam aliorum legatorum. Et sic not. quòd in ver. igitur & si iussu patris &c. incipit loqui quando non valet. & sic iure veteri potest loqui: verum iure nouo potest loqui in aduentitio peculio. & sic est tota plana. & quod in fi. dicit, imputabitur in Falcidiam, id est deducitur Falcidia de hoc vt de aliis.

g Potest. vt infra eo. l. quæsitum. in prin. & insti. eo. §. ex contrario. sed non econtra, scilicet filio à patre instituto: vt insti. eo. §. an seruo. & quare ibi rationem. Accursius.

h Cedente. id est cum moritur testator: vt. C. de cadu. tollen. §. in nouissimo.

i Patris sit. sub. vel non sit: quia vtrobiq; tenet legatum. illud autem ff. Infort.

potest. & similis est causa alluionis: & maximè si ex alio agro qui fuit eius cum testamentum faceret, eam partem adiecit. Quod si post testamentum factum ex fundo Titiano aliquid detraxit, & alij fundo adiecit: videndum est vtrumne eam quoq; partem legatarius petiturus sit, an hoc minus, quasi fundi Titiani esse desierit: cum nostra destinatione, fundorum nomina, & domus, non natura constituerentur. Et magis est vt quod alij destinatum est, ademptum esse videatur.

Eadem est nauis, quæ destruitur & reficitur eadem carina remanente. Bartolus.

Si nauem legauero, & specialiter meam adscripsero, eamq; per partes totam refecero, carina eadem manente: nihil minus rectè à legatario vindicaretur.

A filio herede potest legari patri: sed si adierit iussu patris, non tenet legatum. Bartolus.

XXV. PAVLVS libro tertio ad sabinum.

interest sit in patris potestate, necne, cum eius iussu aditur hereditas: quia altero casu tenet legatum. scilicet cum non sit in potestate: altero non: vt. j. quando dies leg. ce. l. cum legato. in fi. & insti. in. d. §. & ad hunc subauditum casum, scilicet quando non tenet, quia in potestate, vt infra dicit, infert, igitur &c. vsque in finem.

A Filio herede etiam pure patri legari potest: nec interest an die cedente legati in patris potestate sit. Igitur & si iussu patris adita sit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam.

Illud videtur quis habere, quod remanet deducto onere. Bart.

XXVI. POMPONIVS libro quinto ad sabinum.

Non amplius legatorum nomine ad quemquā pertinere videtur, quàm quod deducto eo quod explendæ conditionis causa datum esset, superesset.

Species legata perit periculo legatarij. Bartolus.

Si certum corpus heres dare damnatus sit, nec fecerit quo minus ibi vbi id esset traderet: si id postea sine dolo & culpa heredis petierit, deterior fit legatarij conditio.

Legatario partis bonorum potest heres soluere æstimationem, vel partes rerum, vel res, prout sibi placebit, & iudici expedire videbitur. Bartolus.

quinque. volo postea grauare legatarium in dandis sex Sempronio. certe non possum. non enim debet quis in plus onerari quàm oneretur. oneratus est autem Titius in. x. & grauatus in. xj. [SICERTVM.] Equum meum tibi legauit: & heres meus non fuit in mora dandi tibi. postea periit equus dolo vel culpa heredis non interueniente. certe super barbam legatarij perit, & ita fit eius legatarij deterior conditio. [CVM BONORVM PAR.] Legauit tibi quartam partem bonorum meorum, quæ bona mea erant forte in diuersis locis constituta. vnde forte malum esset legatario ire ad quatuor villas vel quinque, & in vnaquaque accipere quartam partem cuiuslibet meæ rei. vnde petit ab herede æstimationem dicti legati. quæritur, quis habeat electionem? Et dicit hic quòd heres: licet quidam dicant contrarium. & si velit dare partem rerum, non concedetur ei si res sunt quæ non recipiunt diuisionem per naturam, sicut sunt seruitutes: vel non recipiunt diuisionem sine graui damno, sicut est equus. Sed pone quòd heres elegit dare legatario partem bonorum, & non æstimationem. certe illarum rerum partem potest dare legatario in certis rebus, vel etiam in vna re tantum, sed voluntate legatarij: vt si heres dicat legatario, ego dabo tibi talem fundum vel fundos pro parte tibi relicta: & legatarius dicat, libeter. si autem dicat, ego nolo dictos fundos pro dicta mea parte, imò volo tales alios: tunc iudex debet æstimare quos accipiat: & sic continuando consulit etiam legatario ne necesse habeat in omnibus rebus partem vindicare: quod quidem esset ei incommodum. h. d. cum. l. seq. Viuianus.

m Non amplius. alicui legata est domus, si. x. det heredi. deductis. x. residuum domus videtur esse in legato, & non tota domus: & hoc si quæramus de eo onerando: vt. j. titu. j. l. imperator. & j. e. l. in ciuitatibus. §. j. & infra ad. l. Falcid. sed si non seruus. §. q. si alienus. sed quo ad alios legatarios tota domus intelligitur esse in legato: vt. j. ad legem Falcid. l. ad veterani. §. j. quæ est contra. nam illud datum lucrifacit heres, et si cæteris non prodest: vt in eod. titu. l. in quartam. in fi. & facit. j. de verbo. signi. l. sub signatum. §. bona. & s. solu. matri. l. fructus. Accursius.

n Si certum corpus. incertum enim perire non potest: vt. j. ad legem falcid. l. in ratione. ij. §. incertæ.

o Legatarij. hic autem præsumitur quòd cesset dolus vel culpa: vt infra titu. j. l. cum ita. §. species. & facit infra eo. l. cum res. §. item si res. & l. cum seruus. Sed contra infra eo. l. si seruus. §. qui quinque.

k Iussu. per hoc patet quòd non loquitur in castrensi vel quasi: vt infra de castren. eccl. l. v. & per id quod sequitur, patrem retinere Falcidiam.

l Imputabitur ei in Falcidiam. vt eam summoueat, non vt eam inducat: vt infra ad legem Falcid. si à seruo. & l. ex asse. in fi. sed videtur legata seu prælegata in Falcidiam seu in quartam non imputari: sed lucro heredis cedere: vt infra ad legem Falcid. l. id autem. & l. in quartam. & l. in ratione. ij. §. pe. quæ sunt contra. Sed illud quando valet: hoc quando non valet hoc casu quo hic dicit: vt. d. l. ex asse. in fi. Alij dicunt hæc loqui secundum iura noua in aduentitio peculio: & dicunt imputari in Falcidia, id est contribui secum in Falcidia, vt eam detrahat filius de hoc legato vt de cæteris. quod non placet.

Non amplius. CASVS. Legauit Titio decem, si daret heredi meo

* Coniunge l. vbi pure. ad. S. C. Trebel. j.

a] Concord. tex. in. c. in nostra. extra de iureiur. & in c. sicut dignū. extra de ho. & in ca. causam. cū ibi not. de testi.

& .s. si feruus. sed in vtroque fuit heres in culpa. Item not. damnū patitur qui perdit lucrum. ^a sic infra ne quid in loco publi. l. ij. §. merito. Sed argu. contra infra de dam. infect. l. Proculus.

ADDITIONE. Dic quod ibi improprie dicitur damnū: vt infra. l. iij. de dam. infect. Vel dic quod legatarius patitur damnū, cum in eum recta via dominiū transit, & sic perdit quod est suum. Vel dic quod textus non dicit quod patitur damnū, sed fit deterior cōditio eius, quod est etiā perdēdo lucrum: quod patet, quia ob hoc minor restituitur: vt. l. iij. §. si quid minori. cū lege sequen. supra de mino. secundum Bart. hic.

^a Legata. quod fieri potest: vt supra eo. l. si quis bonorum.

^b Rerum partes. non ergo compellitur adire ex Trebel. vt infra ad Trebellianum. l. mulier. §. fina. Ioan.

^c Aestimatio. secus ergo si hic Trebel. locū haberet. nam tunc ipsarum rerum fieret restitutio, secundum Ioan. vt institut. de fideicommiss. heredi. §. si quis. & infra ad legem Falcid. l. linea. in fine. Sed nōne pro parte vterque sentit onera: vt institut. de fideicommiss. heredit. §. post quod senatusconsultū? Respon. non, imō heres tantum, & prætatur legatario pars eorum que supersunt deducto aere alieno. & ita est intelligendum: licet aliter in quadam sui parte innuat, quod est infra ti. j. l. si quis seruum. §. fina. & l. seq. Azo. & pro hoc quod fiat restitutio deducto aere alieno, est. §. de iur. do. l. mulier. Item quo modo datur aestimatio, & aliud pro alio soluitur inuito legatario? Respon. bonorum dicitur in genere, non rerum singularium: quia tunc secus: vt. j. de verb. signifi. l. bonorum. & .s. de usufruct. l. quoties. §. si. & facit quod aestimatio possit prætari. j. de auro & argen. leg. l. j. in fi. & l. cum certum. & l. Titia. §. j. & j. titu. j. l. cum filius. in princip. & l. mortuo. §. j. & C. communi diui. l. j. & infra de usufruct. lega. l. generali. §. penult. & leg. fundi. & continua. l. sequentem.

^d Orest. id est debet si vtri que expediat: vt infra de alimen. lega. l. solent.

^e Partem. scilicet legitimam: tertiam vel quartam. & hic est argu. quod in vna re possit detrahi Falc. sic. j. ad. l. Falc. l. si ex pluribus. & C. fami. ercisc. l. filium. & C. quando & qui. quarta pars de. l. ij. circa prin. & supra fami. ercisc. l. planē. Sed nos contra: vt. C. ad legem Falcid. l. ij. & arg. j. de pecu. leg. l. si peculium. §. j.

^f Aestimauerit. qui considerat quod vtri que expedit. sic infra de solu. l. j. & ij. & j. de cap. l. postliminium. §. transfuga. Accursius.

S I creditori.] **CASVS.** Hæc lex tota cum. l. sequenti loquitur quādo debitor legat creditori illud quod ei debet. & super hoc ponuntur tres casus. Primus est, quando habeo exceptionem contra creditorem meum, qua me contra eum tueri possum: & postea lego illud quod ei debeo, & super qua habeo dictam exceptionē. certē valet legatum: quia ex eo habet legatarius idēque creditor commodum: quia exceptio videtur ei à me remissa. Secundus est, tu debes mihi pone centum actione redhibitoria, quæ non durat ultra sex mēses: & est prætoriam, siue honoraria. legasti mihi dicta. c. certē valet legatum: quia datur mihi postea actio est testamēto, quæ est civilis & perpetua, loco illius quæ erat temporalis. vnde commodum habeo. Tertius est, actione ex stipulatu debes mihi. c. vsque ad annum pone. illa. c. mihi legas in tuo testamento. certē vtile est legatum per commodum repræsentationis. si autem non sit plus vtilitatis in legato, quā fuerat in debito: non valet legatum. Viuianus.

Cum bonorum parte legata ^a dubium sit vtrum rerū partes, ^b an aestimatio debeatur, Sabinus quidem & Cassius aestimationē, Proculus & Nerua rerum partes esse legatas existimauerunt: sed oportet heredi succurri, vt ipse eligat, siue rerum partes, siue aestimationem ^c dare maluerit: in his tamen rebus partem dare heres conceditur, quæ sine damno diuidi possunt. Sin autem vel naturaliter indiuisæ sint, vel sine dāno diuisio earum fieri nō potest: aestimatio ab herede omnimodo præstanda est.

xxvii. PAVLVS libro nono ad Plautium.

P Otest ^d autem heres vel [in] paucioribus vel in vna relicta parte ^e legatario dare, in quam vel legatarius consenserit, vel iudex aestimauerit: ^f ne necesse haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

Si creditori debitor legat debitum: ita demum valet, si creditoris interest. hoc dicit cum. l. seq.

xxviii. VLPPIANVS libro nono decimo ad Sabinum.

^g Vtile. vt. j. ti. j. l. Mauius. §. debitor. & insti. eo. §. si quis. & j. de libe. lega. l. si debitor. §. j. & l. si creditor. & l. seq. & l. legauit. §. cōtra. & l. Aurelius. §. eum. & infra titu. ij. l. si deportati. §. fi. & infra eo. l. §. fina. & l. seq. & infra tit. j. l. debitor. Accursius.

^h Id quod honoraria. vt de peculio, vel redhibitoria: & est tunc ratio, quia ex testamento perpetua: vt arg. supra proxi. respon. cum suis concord. & hoc dicit: quia civilis, scilicet perpetua: pro honoraria, scilicet temporali. Sed tunc est arg. cōtra supra si quis cau. l. si eū. §. qui iniuriarum. Sed dic q̄ ibi proponebat testator facere perpetuum ius agentis. vel pone in prætoriam perpetua: vt de cōsti. pecu. Et quod dicit, quia & c. dic secundum Azo. quod melior est ratio, quia iure civili erat indebitū quod legatur. cū ergo ius civile in testamentis & legatis versetur, dicitur tenere legatum: quia prætorium per civile nō distinguitur, sed civile per prætorium sic: quod est posterius: vt supra de iusti. & iure. l. ius autē civile. §. j. Item quod dicit, pro honoraria: nō dicas quod per testamentū tollitur prætoriam: sed adicitur civilis. sic supra de exer. l. si eum. §. pe. sed respexit quod legatarius omitteret prætoriam, & civilem intentabit. sic & ex sentētia datur actio: licet & alia primo com-

xxix. PAVLVS libro sexto ad legem Iuliam & Papiam.

S I in autem neque modo, ⁱ neque tempore, neque cōditione, neque loco debitum differatur, inutile est legatum.

Scriptura per quam legata pecuniaria quibus dies non est adiecta, prorogantur, non pertinet ad corpora, nec ad legata quibus dies est gratia differendæ solutionis, vel multiplicandæ obligationis, vel inducendæ conditionis adiecta: & porrigitur ad legata præcedentia & sequentia etiam post in codicillis relicta. Barto.

xxx. VLPPIANVS libro nono decimo ad Sabinum.

peteret: vt infra de re. iudic. l. miles. §. decem. Accursius.

ⁱ Debes. non purē. alioquin nō teneret legatum: vt infra. l. proxi. Azo. vel fortē tenet propter dominium quod statim habebit, & propter sumptum: vt. j. tit. ij. l. iij. §. si rem quis.

^k Minuat. imō minuit: vt infra ad legem Falcid. l. §. si quis creditori. contra. Solu. minuit in commodo repræsentationis, vt ibi: non in plus, vt hic. Vel hic extitit dies vel conditio viuo testatore: nihilo minus tamen tenet legatum: vt infra ad legem Falcid. leg. verbis. cessat tamen Falcid. quod nullum commodum habet: vt infra titu. j. l. debitor. in principi. sed in cōtrario extitit post mortem. Accursius.

^l In autem neque modo. dic modo, vt. C. de his quæ sub modo. l. fin. Vel dic quod erat alternatiua: vt infra de act. & obli. l. obligationum ferē. §. modus. & facit supra. l. proxi. in princip. cum suis concord.

T Alis scriptura.] **CASVS.** Titius faciens testamentum, legata multa reliquit, & quædam purē, quædam in diem, quædam sub cōditione, & quædam in pecunia, quædam in specie, & quædam in rebus quæ constabant pondere, numero vel mētura. Item legauit Sempronio annua. x. Gaio legauit. x. cum erit. xx. annorū. & Cornelio legauit vinum quod habebat in apotheca sua, vel pecuniam quam in arca habebat. postea subiecit verba quæ hic ponuntur: quas pecunias legauit, quibus dies appositus non est, eas heres meus annua bima trima die dato. & post istam clausulam positam quædam alia legata reliquit quibusdam. quæritur, nunquid dicta clausula, quas pecunias & c. referatur ad ea legata quæ sunt in specie, vt scilicet ea præstentur annua bima trima die? Et dicitur quod non, sed bene pertinet ad ea quæ sunt data in his rebus quæ constant pondere, numero, vel mētura. Item & ad ea legata pertinet, quibus non est appositus dies: sed non pertinet ad illud legatum quod relictum est annuatim: nec ad illud quod relictum est sub conditione: nec ad illud quod relictum fuit Gaio cum habuerit viginti ann. quia omnia ista legata habent diem: & testator noluit prorogare per dictam clausulam, nisi ea quæ non habent diem. Item non pertinet dicta clausula ad illud legatum quod fuit relictum Cornelio, id est ad legatum pecuniæ quæ est in arca,

in arca, vel vini quod est in apotheca: quia speciei videtur legatum: & testator dixit, quas pecunias, & cætera. Item pertinet dicta clausula ad ea legata pura, & in pecunia existentia, quæ data sunt in testamento vel codicillis post prolatam à testatore dictam clausulam, quas pecunias & cætera. hoc dicit cum. l. sequenti. Viuianus.

a Corpora. & pecunias testator legauit, & pure, & non pure. Accur.

b Non pertinet. contra infra titu. ij. l. quisquis. Solu. ibi in summas, hic in pecunias. Item ibi futuri temporis: hic præteriti verbum posuit. Accursius.

c Continentur. sic accipitur supra si certu petita. l. ij. §. item mutuum. aliàs largius, aliàs strictius ponitur: vt ibi no. Sed quare non omnia quæ legauerat? Respon. quia facile erat ei dare quæ legauit, nisi restringere voluisset. sic. C. de cadu. tollen. l. prima. §. sin autem ad deficientis. Accursius.

d Pure. exprimendo pure vel simpliciter.

e Prorogabitur. quia huic dies appositus non est. Sed e contra infra de do. præleg. l. cum vulgari. sed ibi erat dies appositus saltem à lege. Vel speciale in legato solius repræsentationis: vt ibi.

f Præsentia. hoc expresso: præsentia ergo die apposita.

g Pertinet. vt vtrumq; statim possit exigi: siue simpliciter, siue in præsentia sit relictum. Acc.

h Præsentia die. id est nõ pure, considerato hoc extrinseco, scilicet prorogatione. sed videru pure: vt. j. de verborum obligatio. liber homo. §. j. contra. Sed ibi effectum considerauit, &

nihil extrinsecus. Item contra. j. tit. j. l. Titio. Solu. ibi. & facit. j. de regu. iur. l. in omnibus. ADDITIO. Dic quod ibi dixit, quas pecunias legauit, heres meus dato annua bima trima die. nec ibi adiecit, quibus dies adiectus non est. vnde refertur ad omnia, secundum Bartol. hic.

i Initium. id est certitudinem temporis in se continet: & ideo non habet locum repetitio. & facit supra de do. cau. mor. l. fenatus. §. fina.

k Conditio. & e contra: vt. j. de condi. & demonst. l. dies.

l Species. accipitur ergo pecunia vt species quandoque: vt infra eo. l. plane. §. sed hoc. Accursius.

m Hanc autem scripturam. quibus dies & cætera. vt in princip. huius. l.

n Vniuersa. etiam quæ sequuntur: dummodo sint in numero, pondere & mensura: vt in princip. l. & facit infra de verborum significat. l. Scæuola respond. & infra. l. proximi. & infra de rebus dubiis. l. fina. Sed contra infra titu. ij. l. vxori. §. vxori. Solu. secus in donationibus quæ fiunt inter viuos: quia variis temporibus earum dies cedit vt valeant vel non: sed legata omnia simul cedunt. Azo. argu. ad hoc supra com. prædi. l. fina. in fin. & supra de do. cau. mor. l. fenatus. in fin. Sed hoc non placet, cum ibi loquatur de illis donationibus quæ morte confirmantur omnes. Nec obstat. C. de dona. inter virum & vxor. l. donationes. quia verum est trahi retro non quantum ad dominium, sed quantum ad fructus. Hugo. Dicit ergo quod ibi erant contra ius futuræ, ad quas lex suã ff. Infort.

Talis scriptura, Quas pecunias legauit, quibus dies adpositus non est: eas heres meus annua bima trima die dato: ad corpora **a** legata non pertinet; **b** sed ad ea quæ pondere, numero, mensura continentur: & ad ea tantum legata pertinet, quibus dies non est adpositus. Proinde si fortè pure **d** legatum est, ex hac adiectione prorogabitur: **e** Quid si fortè ceterum mihi legata sunt presentia: **f** vtrum annua die dabuntur, an verò presentia? Et ait Seruius & Labeo presentia* deberi. Quamuis igitur superuacua sit hæc adiectione, quantum ad vim & effectum legati pertinet: **g** tamen ad hoc proficiet, vt presentia die **h** legatum debeat. Sed si in annos singulos aut singulos menses sit legatum relictum, cessabit ea scriptura: quia hoc legatum & initium **i** & finem habet. Sed & si sub conditione sit legatum relictum, potest dici cessare annua adiectionem: quia dies incertus appellatur conditio. **k** Cui congruit, quod Trebatius existimat, si cui legetur quando annotum viginti erit, vulgarem hanc clausulam cessare. Item si legetur pecunia quæ in arca est, vel vinum quod in apothecis est, dicendum est cessare clausulam: quoniam quotiens species **l** legetur, cessare diximus.

Verbum, legauit, præteriti temporis, porrigitur ad præterita & futura. Bartolus.

A fictionem non extendit. argu. C. de conditio. infer. l. ij. Hugo. Item ibi substantiam confirmavit: hic solam adiicit quantitatem. Item argu. contra hunc si. supra quib. ex cau. maio. l. sed & si per prætorem. §. deinde adiicit. & de postul. l. j. §. eum qui.

ADDITIO. Pro solutio. huius contrarij vide Bartol. hic istam materiam late discutientem.

Hanc autem scripturam **m** nõ solum ad præcedentia sola legata, sed ad vniuersa **n** quæ testamento adscripta sunt, extendi Gallus Aquilius, Ofilius, Trebatius, responderunt: idque verum est.

xxx. PAULVS libro tertio ad sabinum.

B Ed etiam ad ea quæ codicillis confirmatis postea **o** legata fuerint, hæc clausula pertinet.

Repetita à substituto, intelliguntur repetita pure, nisi aliud exprimat. Bartolus.

xxxii. VLPPIANVS libro vicefimo ad sabinum.

Si quis à filio pupillo herede instituto, cum is in tutelam **p** suam venisset, pecuniam legauerit, & à substituto herede legata repetierat: impubere filio mortuo secundus heres legatum non debet. quod ita verum esse tam Sextus quàm Pomponius putant, si repetitio legatorum ad eum modum concepta sit: **q** Quæ à filio meo legauit, quæque eum dare iussi, si mihi heres esset: id heres meus iisdem diebus **q** dato. Sed si ita repetita fuerint: **q** Quæ à filio meo legauit, heres meus dato: pure repetita videbuntur legata, & dumtaxat demonstratio **r** eorum facta. Igitur & hoc ipsum legatum de quo quæritur, presentia debetur.

Si testator sensit de certo, & dubiu est de quo: electio est heredis. Bartolus.

Si quis plures **f** Stichos habes,

tum, cum impubes factus pubes fuerit. nec enim potest amplius fieri pubes ille qui mortuus est. [S I Q V I S.] Plures seruos habebam qui vocabantur Stichi. legauit Titio Stichum, & non apparet de quo Sticho ego senserim. certe heres debet eligere quem præferat.

[S I P A R T I.] Quarterio sancti Proculi pone, legauit. x. vt faceret depingi ferralium, vel vt emant vineam ex cuius fructibus soluant collectam. certe valet legatum. Viuianus.

p In tutelam suam. id est in pubertatem: vt infra titu. ij. l. cum filio. & sic sub conditione, & in diem. si autem pure ab utroque, distingueretur: adiret impubes, vel non: vt infra. eo. l. seruo alieno. §. si pater. & l. si fundus. §. si pater.

q Iisdem diebus. id est sub eadem conditione, si in suam tutelam. & c. ita dato sicut filius tenebatur dare, non aliter: sed filius non tenebatur dare, quia decessit impubes: ergo nec hic. & est hic nugatio quædam. sic supra quibus modis pignus vel hypo. sol. si debitor. §. j. Azo.

r Dumtaxat demonstratio. quasi dicat, non conditio repetita. non enim debet videri conditio repetita, quæ vitaret legatum. sic infra de verborum obligatione. l. Titia. §. j. in dubio non videtur repetita: vt infra eod. l. seruo alieno. §. si ab impubere. & l. si cui. §. sed si à filio. & l. licet. & supra de heredi. institut. l. sub conditione. & facit infra titu. j. l. cum pater. §. ab instituto. & supra eod. l. legata inutiliter.

f Si quis plures. puta. x. & not. secundum R. quod hæc lex & aliæ

o Ed etiam ad. Postea. per verbum postea, determinat vel confirmati: vel legata, quasi dicat, facti sunt postea, vel ante. Et not. hic & superiori. l. in fine præteritum porrigi ad futurum. **a** & sic est infra titu. j. l. cum pater. §. fideicom. & supra. l. proximi. in fin. & supra eo. l. si mihi & tibi. §. fina. Accursius.

Si quis à filio.] C A S V S. Institui mihi heredem filium meum impuberem: & ab eo legauit Titio decem, cū dictus impubes fuerit factus pubes. postea ita dixi: Si filius meus mihi heres non erit: vel si heres erit, & in pupillari ætate decesserit, substituo ei Corneliu: & à Cornelio substituto, si habuerit hereditatem meam ex substitutione, lego eadem. x. dicto Titio. postea filius in pupillari ætate decessit, & sic substitutus habuit hereditatem meam. nunquid debet legatum Titio? Et certe dicitur quod sic. secus si repetisset legatum ab impubere relictum cum fuerit factus pubes. eodem modo à substituto, scilicet cum impubes fuerit factus pubes. nam non debet legatum substitutus. impossibile enim esset præferri legatum per substitutum.

a] Concor. text. in cap. de causis. cū gl. in versi. certu. extra de offic. deleg. ca. si eo tempore. de rescript. lib. 6. & c. statutum. eo. tit.

que legatariis electionem dant, sic sunt intelligendę: vt ex pluribus nec heredi deteriorem, nec legatario meliorem eligere concedant: vt infra eod. l. legato. R.

a *Elegerit.* heres scilicet quandocunque, etiam post suam moram: licet secundum R. aliud sit quando in genere, vel quando non fen-

fit de certo: vt infra eo. l. legato. & supra eod. l. qui duos. quę sunt cōtra. & reddebat rationem: quia non sic verbum singulare vt generale transfert electionem. **a** Tu dic ad. l. qui duos. q. hic sentit testator de aliquo certo. qđ ex eo apparet, quia nomen Stichum apposuit: per quod nomen quisque dignoscitur: vnde voluntatem defuncti heredi magis vt det quę velit, quam legatario interpretari conceditur, supra vero de nullo certo fenfit: quia nec nomen proprium adiecit: vnde legatarij est electio: sicut & vbi in genere: vt infra eod. l. legata. & l. si feruus legatus. §. cū homo. & not. supra famil. erciscund. l. heredes. §. si incerto. Item contra supra de testa. tute. l. duo. Sed ibi certo iudicio debet in tutela cauere: vt institu. eod. §. tutor. licet adhuc subest quęstio. Sed dic ibi periculosum esse pupillo, si esset ille de quo nō fenfit. hic autem quicquid habeat legatarius, sibi commodum est. Item facit infra de vi. tri. lega. l. cum certum. Sed argu. contra supra de iure delibe. l. j. in fine. **b** Item quid si dixit vnum de Stichis: Respon. habet locum. l. qui duos. quia non fenfit de certo.

b *Debebitur.* vt infra titu. j. l. cum pater. §. fina. & infra eod. l. si heres. §. j. Accursius.

S *pluribus.] CASVS.* Titio & Sempronio legauit fundum Cornelianum: & sic fuerunt re & verbis coniuncti. certē quilibet debet habere dimidiam, quacūque actione quilibet eorum agat pro legato contra heredem. Quid si ita dixi, Titio lego fundum Cornelianum: & Sempronio lego eundem fundum Cornelianum. & ita sunt separati verbis, non tamen re? Certe aut apparet voluisse testatorem adimere primo, & dare secundo: aut non. primo casu secundus habebit totum fundum, secundo veniet ad legatum quilibet pro dimidia, nisi testator voluisset quemlibet habere solidū: quia tunc vnus debet habere fundum, & alter æstimationem. Sed quis habebit electionem vtrum habeat fundum, vel æstimationem? Et certe ille qui primo fuerit litem contestatus super vno de eis. postquam tamen fuerit litem contestatus super vno, puta super æstimationem nō poterit postea petere fundum. dixi ergo supra quod quando testator vult adimere primo, & dare secundo, secundus debet habere, & primus amittere. Sed quid si cum secundo non erat testamenti factio, id est, non poterat capere legatū: certe nihilominus habebit primus. Dixi ergo tibi, quādo quibusdam coniunctim lego re & verbis, & quando lego aliquibus separatim verbis, & cōiunctim re: modo videamus quādo legauit fundum Cornelianum quibusdam, & quosdam eorum posui coniunctos re & verbis, & quosdam coniunctos re, & separatos verbis: puta ita dixi, primo & secundo & tertio lego fundum Cornelianum: quarto lego fundum eundem: quinto lego fundum eundem. quō modo admittentur ad petitionem legati: & certe tres coniuncti re & verbis loco vnus habentur, & habebunt dimidiam fundi: alij duo habebunt aliam dimidiam. & h. d. vsque ad. §. j. l. plane. Viuianus.

c *Agat.* vt & j. eod. l. duobus. & facit ad sequentia. j. de duo. re. l. reos. §. j. & C. si plures vna sentētia. l. j. & j. de verb. obli. l. eum qui. ij. respon. & insti. eo. §. si eadem. & C. eo. l. si Fortidianum.

d *Conuolasse.* sic infra de his que pro non script. l. j. & j. tit. ij. l. vxorem. §. felicissimo. Accursius.

e *Portione.* nisi sint quidam coniuncti re & verbis, alij re tantum coniuncti, sed verbis disiuncti: tunc coniuncti vtroque modo pro vno reputantur: vt infra l. prox. ij. respon. & ita ipsi soli habent vnam medietatem, alij disiuncti viriles habent partes alterius medietatis. Azo.

Stichum legauerit: si non apparet de quo Stichus fenfit: quem elegerit, **a** debet præstare.

Valet quod relinquatur parti ciuitatis. Bartolus.

Si parti ciuitatis aliquid sit relictum, quod ad ornatum vel compendium reipublicę spectat, sine dubio debebitur. **b**

Si pluribus eadem res legetur coniunctim, cuiuslibet debetur pars. si disiunctim, partes sibi faciunt per concursum: nisi testator voluerit à primo adimere, vel cuique insolidum cōcedere. hoc dicit cum prin. l. seq. Bartolus.

XXXIII. PAVLVVS libro tertio Regularum.

S *pluribus eadem res legata fuerit: si quidem coniunctim, etiam si alter vindicet, alter ex testamento agat, **c** non plus quam*

f *pretium.* sic infra titu. ij. l. si res mihi. & infra titu. j. qui duos. §. fin. & infra de manu. testa. l. Iulianus.

g *Contestatus est.* sic. §. de procu. l. pluribus. quandoque tamen expectatur sententia, vt sit melior conditio: vt. §. de noxa. l. si quis à multis. & de pecu. l. si vero. Et not. quod hic dicit Io. quod ante litem cōtestatam nulli debetur: & tunc demum litem cōtestata incipit deberi. alioquin & duo haberent actionem insolidū, & dominium insolidum: quod est impossibile. sed & dici potest pro parte cuique quæratum: sed sub conditione insolidū, si prius litem contestetur: quo casu alio cōtestante alteri nil quæratum videtur secundum Io. & facit. j. de iniur. l. iniuriarum actio. & de verb. obli. l. si Titius. & C. de cadu. tol. §. vbi autē leg. & §. de iudi. l. qui prior. & not. in fi. de variatione. similia no. §. de procu. l. in causā. in princ.

partem habebit is qui ex testamento aget. Quod si separatim: si quidem euidentissimē apparuerit, ademptione à priore legatario facta ad secundum legatum testatorem conuolasse: **d** solum posteriorem ad legatum peruenire placet. Sin autem ***** hoc minimē apparere potest, pro virili portione **c** ad legatum omnes venire: scilicet nisi ipse testator ex scriptura manifestissimus est vtrumque eorum solidum accipere voluisse. tunc enim vni pretium, **f** alij ipsa res adsignatur: electione rei vel pretij seruanda ei qui prior de legato siue fideicommissio litem contestatus **g** est: ita tamen, vt non habeat licentiam altero electo ad alterum transire.

XXXIII. VIPIANVS libro vicesimo primo ad sabinum.

extat equus, eum mihi debet dare heres, aliās æstimationem: sed equum & æstimationem habere nō possum. secus si pluries legauit mihi eandem summam, volens quod pluries eam mihi daret heres: quia tunc bene potero habere pluries. & reddit rationem inter speciem & summam. sed quod dixi in specie, habebit locū in quantitate relicta tanquam esset species. ea autem que consistunt in pōdere, numero vel mensura, non videntur species, sed quantitas: & pluries præstatur si pluries legata fuerint. Sed pone quod Titius legauit mihi equum suum in suo testamento. postea Sempronius legauit mihi eundem equum. certe si habeo æstimationem ex testamento vnus, bene potero habere rem ex testamento alterius. Sed quid si Titius legauit mihi equum, & ego eum postea emi à Sempronio, & habeo ex causa emptionis: nunquid potero adhuc petere dictum equum ab herede Titij? certe sic, & cōsequar ab eo illud quod mihi abest pro equo, id est, pretium quod dedi Sempronio. Item quid si Titius legauit mihi equum suum, & nullum onus mihi imposuit, & Sempronius mihi eundem equum in suo testamento legauit, & rogauit me quod eum restituerem Gaio: vel rogauit me quod darem. x. Gaio: vel legauit mihi dictū equum dictus Sempronius sub cōditione si darem heredi suo. x. & postea habui equū legatum ab herede Sempronij prædicti: & sic teneor eū restituere Gaio, sicut Sempronius me grauauit cum mihi legauit: vel teneor dare. x. Gaio, sicut Sempronius me grauauit: vel teneor dare. x. heredi Sempronij, sicut ipse me grauauit. postea peto equum ab herede Titij primi testatoris qui mihi legauit. certe bene possum hoc facere: sed tamen ipse non dabit mihi equum, vel eius æstimationem: quia iam habui equū ex causa lucratiua: sed dabit mihi illud quod præstare teneor ex testamento Sempronij. videtur enim illud mihi abesse occasione rei quā habui ex causa lucratiua, ex quo teneor ad dandum aliis. literam autem ita prosequaris sicut posui in casu. Primo enim legas vsque ad. §. sed si duorum. & illū dimittas, & capias illum, sed si non corpus. & legas vsque ad. §. quod si rem. & ibi dimittas, & reuertaris ad. §. sed si duorum. & legas vsque ad. §. sed si non corpus. & ibi dimittas & capias. §. quod si rem. & legas vsque ad. §. si coniunctim. [SI CONIUNCTIM.] Titio & Sempronio legauit fundum Cornelianum. certe quilibet debet habere dimidiā si ambo capaces sunt. si autem vnus eorū non est capax, puta quia feruus est testatoris, nihilominus alter habebit alteram dimidiam. vnde pono tibi talem casum: Filium meum impuberem institui: & in hoc testamento equum meū Titio legauit. postea prædicto meo filio substitutum dedi, si intra pupillarem ætatem decederet: & in casum eundem equum legauit Seio. certe quilibet de dictis legatariis debet habere dimidiā in dicto equo. Sed antequam perueniat hereditas ad substitutū: Seius cui legatam fuit à substituto, non potest habere partē equi. nunquid interim debet habere alius legatarius

a] Concord. rex. in ca. si tibi. cum ibi no. extra de testa. & in ca. nos quidē. eo. ti. & aliquid in cap. si cautio quā. de fide instru.

b] Dic quod ibi incertitudo erat in verbis prætoris, ideo declaratio est iudicis: hic in verbis testatoris, ideo declaratio est heredis, secundū Bart. hic.

* Concor. cū hoc tex. ca. pe. in fi. super verbo. cū aliis. ante me. ibi, vnde supple. extra de procura.

rius totum equum? Et dicitur quod non, imò suam partem tantum. & ita non solum in superiori casu, sed etiam in isto, ille qui non potest capere, facit partem suo collegatario capaci.

[S I D V O B V S.] Institui mihi heredem Titium solum, & eidem Titio & Gaio fundum legavi. certè totum istud legatum pertinebit ad Gaium collegatarium: quia Titio à seipso legari non potuit. & super hoc quod non possit heredi à seipso legari, ponit aliud exemplum: Ecce institui heredes Titium & Gaium: scilicet Titium in vna vncia, & Gaium in vndecim vnciis: & postea eis fundum legavi. certè quia nullus eorum potest accipere legatum pro ea parte qua institutus est, vt dictum est: capiet quilibet eorū legatum pro parte hereditaria alterius. vnde Titius qui fuit institutus in vncia, habebit legatū pro vndecim partibus: & Gaius qui fuit institutus in vndecim vnciis, habebit legatum pro parte vna. & habeas in secundo responso huius vnciarum heredem, &c.

Quamuis autem dixerim quod heredi à seipso legari non potest, tamen si institui mihi heredem, & legavi duobus fundum, & vnus de illis legatariis extitit heres heredi, & sic devenit pars sua legati ad eū casum à quo incipere non potest, nihilominus retinebit pro sua parte legatum.

[S I T A.] Legavi hoc modo Titio: Habeas tibi fundum Seianū, aut vsumfructum. est certè in arbitrio Titij vtrum habeat fundū, vel vsumfructum. Sed pone q̄ ita legavi Titio: Lego fundum Seianū vt partem eius habeat. certè partē habebit Titius, & non plus. Viuianus.

a Non constitit. vt infra de adimē. leg. l. & si trāferam. Accursius.

b si coniuncti. hic continua supra. l. proximi. ibi, pro virili &c. & vt ibi dixi, secundum Azo. & Hugonem.

c Potestate. vt id solum ambobus præstetur, quod vni soli præstaretur. R. & facit infra de dote præleg. l. ij. ij. respon. & C. de impube. & ali. sub. l. fina. & infra eod. l. huiusmodi. §. si Titio. & supra de hered. instituē. l. Titius fundi, & supra de vsumfruct. accrescendo. l. si quis. Hug.

d In eodem testamento. id est eiusdem. nam siue eodem testamento, siue testamento & codicillis, idem est: vt hic, & infra de lega. ij. l. Mæuius. §. duobus. & §. eum. & C. de leg. l. cum questio. §. si. & supra si quis omif. cau. testa. l. si ab instituto. secus si essent duorum ista voluntates: vt. j. subiicit. Accursius.

e Duorum. quorum alter alterius non sit heres: vt. j. eo. l. huiusmodi. §. si Sempronius. quæ est contra.

f Bis petere. hæc vera sunt si prius habuit æstimationem ex altero. sec⁹ ecōtra: vt insti. de le. §. si res aliena. & j. de act. & ob. l. omnes. quæ sunt contra. & arg. §. de vsumfr. l. si alij. §. rerū. Item hoc si dicitur. Infort.

cto: secus si per obliquum, quod dic vt. j. eo. l. si seruus legatus. §. j. **g** Ostendatur. legatarius ergo probat, sed certè imò heres: vt supra de probat. l. quinquaginta. quæ est contra. Sol. hæc secundū illam, vt dicatur hic legatarius probare eo ipso quod non probatur contra. secundum Io. Tu dic secundum R. & Azo. quod ibi in diuersis scripturis: hic in vna. & secundum hoc intellige. j. de adimen. lega. l. cum certum. & facit. §. de iure dor. l. cū pater. Item not. hic cuidam p-

Proinde & si quid aliud est quod pondere, numero, mēsurā continetur, sæpius relictum: idem erit dicendum, id est sæpius deberi, si hoc testator voluerit.

Si res legata efficitur mea: eatenus valet legatum, quatenus mihi abest pro ea. Barto.

B Quod si rem emissem mihi legatam: vsque ad pretium quod mihi abest, cōpetet mihi ex testamento actio. Et multo magis hoc dicendum est, si duobus testamentis mihi eadem res legata sit, sed alter me restituere rogauerit vel ipsam rem, vel aliud pro ea: aut si sub conditione legasset dādi quid pro ea. nam hæcenus mihi abesse res videtur, quatenus sum præstaturus.

Coniunctus in cuius persona quoquo modo legatum cōsistit, vel speratur consistere, facit partem coniuncto. Barto.

C Si coniunctim res legetur, constat partes ab initio fieri. Nec solum hi partes faciunt, in quorum persona constitit legatum: verum hi quoque in quorum persona non constitit legatum: vt puta si Titio & seruo proprio sine libertate. Sed si in pupillari testamento alij eandem legaue- rit, quā mihi in suo testamento legauit: Iulianus scribit, concursu partes nos habere. Interim igitur partē habebit is cui in suo testamento legauit.

Heres idemq; legatarius ab initio non facit partem collegatario. secus si legatarius per personam mediam heres fuerit. Bar.

D Si duobus sit legata, quorum alter heres institutus sit, à semetipso ei legatum inutiliter videtur: ideoque quod ei à se legatum est, ad collegatarium

E C. de cadu. tollend. §. si vero non omnes. secundum Bald. hic.

r Partem faciunt. id est vt partem non totum legatum habeant: vt infra de reb. dub. l. vtrum.

f Proprio. testatoris, non Titij: vt infra titu. j. si mihi purè. Et nota quod licet hoc legatum actione deficiat: vt C. de leg. l. seruus. & j. tit. j. l. statuliberum. in prin. & de adimen. leg. l. & si transferam. nō tamen impij heredes debent esse &c. vt C. de neces. ser. l. quidā. §. illud. vnde secundum R. non est omnino inutile. Item cōtra. j. eo. §. si duobus. & plene dic vt. j. eo. l. huiusmodi. §. si Titio.

t Concursu. quia videtur repetitum à substituto: vt. j. eo. l. licet.

u Partem. scilicet suā pleno iure, secundū Io. & sic facit pro Io. in q. proposita. §. si pars here. pe. l. ij. Sed Azo & H. dicunt aliā quam fortè alius est habiturus. & sic non facit pro Io. nam de sua non est dubium. & pro hoc supra quib. mod. vsumfru. amit. l. si sub conditione. & facit. j. tit. j. l. si Titio.

x Inutiliter. vt & j. eo. l. legato generaliter. §. j. & infra ti. j. l. Titia. §.

Per hanc glo. limitabis & restringes iuncto tex. isto. l. fi. C. de codic. & l. Papi. §. sed nec impuberi. §. de inoff. testa. cui concor. text. in. c. cū cessante. extra de appella. de quo vide text. in. l. quod iussit. §. de re iud.

a Per hanc glo. limitabis & restringes iuncto tex. isto. l. fi. C. de codic. & l. Papi. §. sed nec impuberi. §. de inoff. testa. cui concor. text. in. c. cū cessante. extra de appella. de quo vide text. in. l. quod iussit. §. de re iud.

k Non species. imò quātitas: quia cōsistit in pōdere: vt insti. qui. mo. re contra. obli. in prin.

l Aliud. vt decem pondus auri vel olei.

m Idem. quod supra ea. l. §. sed si non corpus.

n Quod si rem emissem. ab alio, non ab herede, alioquin actio ex empto repeteret pretium: vt. j. eod. l. huiusmodi. §. qui seruus. & §. de act. emp. l. cui res. & facit. j. ad le. Fal. l. iij.

o Restituere. quo casu id non videtur mihi relictū quod mihi nō remanet: vt. j. tit. j. l. cū ei qui. & infra eod. l. non quocūque. Accurs.

p Præstaturus. vt & supra eo. l. nō amplius. in princ. & infra de codit. & demonstr. l. sed si hoc §. j. Sed contra infra ad leg. Falc. l. ad veterani. §. si cui. Itē facit. §. de neg. gest. l. si quis mandato.

q Ab initio fieri. idem si disunctiue: vt institu. de leg. §. si eadem.

ADDITIO. Dic hoc verum ex postfacto per cōcursum, non ex natura verborum legati: vt

Qui cōiuncti faciāt vel non faciant partes iure Digestorū, pulchrè explicat Vldaricus Zasius in intellectuibus suis singularibus: qui & §. hūc intelligit de his qui re & verbis coniuncti sunt.

† Sic Flo. & in omnibus. manu. Azo tamē & Hugo. & Cui. ad tit. de le. in fragm. Vlp. putāt legendū torū. † legatum.

j. & l. si. §. Scio. Sed contra supra de usufru. accre. l. si quis Titio. Sol. ubi. Itē à coherede potest ei legari: quod dic ponendo casum. j. eo. l. legato. §. j. Item à legatario potest ei legari heredi: vt. j. statim subiicit secundū vnā lecturā. & facit. §. eo. l. qui filiab. §. si. & l. seq.

a *Pertinebit.* supra. §. si coniuncti. contra. sed dic vt infra eod. l. huiusmodi. §. si Titio. Item cōtinua hic. j. §. plane.

b *Inde dicitur.* quia inutiliter legatur heredi à semetipso: ergo quod non à semetipso, debet valere.

c *Heredes.* alicuius. & dic casum secundū Io. quod duo sunt instituti: alter ex vndecim vnciis: alter ex vna: & à quodā legatario cui legata fuerūt. c. legatus est fundus heredibus. Certe habebunt fundū pro hereditariis portionibus: scilicet vnus pro vndecim partibus: alius pro vna: quia & pro eisdem partibus senserāt onus de centum. & secundū hoc habeas in litera vndecim vnciarum heredem. Vel si habeas, vnciarum heredem, secundū Py. literam: dic casum vt prius quod duo sunt instituti: alter ex vndecim vnciis: alter ex vna.

& adiecit testator, vobis lego fundum. nam tale est ac si dixisset, à te instituto in vndecim vnciis lego coheredi fundum: & ab alio instituto in vna legauit alij fundū. quibus casibus videor grauari institutū in vndecim, vt det vndecim partes fundi alij: & aliū vt det huic vnam. secus si vnū tantum onerasset alteri restituere: quia tunc ille suo coheredi tenetur in solidum. sed hæc litera nō placet R. & secundum neutram positionē legatur heredi à seipso. & sic nō obstat supra prox. §. si duobus. Item cōtra. j. eo. l. seruus. §. si ex pluribus. Sol. vt ibi. Item facit infra de statulib. l. ita §. j. contra.

ADDITIO. Dic quod ibi propria nomina fuerunt expressa: hic non, secundum Bart. hic.

d *Legatariis.* s. extraneis. nā adiungitur ad principiū. §. si duobus.

e *Arbitrio.* sic infra tit. j. l. Lucio. & j. de usufruc. leg. l. si fundus Titio. Sed contra. §. de iur. do. l. plerumque. in fin. Solu. in vltima voluntate speciale. Item cōtra. j. titu. j. l. si ita relictum. §. fina. Sol. ubi est dato: hic, habero. Vel sol. ibi.

f *Pro parte.* quæ intelligitur dimidia: vt infra de verbo. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis.

g *Recte appellatur.* sic. cōmuni diuid. l. cōmuni diuidendo. §. j. & j. de verb. signi. locus. & l. appellatione. & §. eo. l. quod in rerū. §. si. & de fun. do. l. dotale prædium. §. j. sic & in domibus pariete interpretato: vt. §. cōmunia præ. l. si quis duas. §. plane. Sed cōtra hunc. §. j. titu. j. l. Gaius. §. si. Sol. ubi. Itē facit infra tit. j. l. si quis seruū. §. j.

S *I alienum.* CASVS. Legauit tibi seruū alienum. postea dominus seruū prædicti eum manumisit antequam heres meus esset in mora dandi tibi dictum seruū vel æstimationem. Certè ad nihil tenebitur heres meus. Viuianus.

h *Heres.* secus si suū, vel testatoris: vt. j. qui & à qui. l. heres seruū.

i *Nihil.* nisi culpa vel mora possit ei obici: vt. j. de verb. oblig. l. si seruū. §. ij. & l. is qui. & insti. e. §. si res legata. cum. §. seq.

pertinebit.

Si à legatario legatur heredibus, heredes admittuntur pro hereditariis portionibus. hoc dicit. Vel sic: Si heredes grauantur inuicem præstare corpus hereditarium: quilibet capiet pro hereditaria portione alterius. Bart.

Inde dicitur, si duo sint heredes, vnus ex vnciis, alter ex vndecim vnciis, & eis fundus legatus sit: vnciarium heredem vndecim partes in fundo habiturū, coheredem vnciam. Planè si alter ex legatariis heres extiterit heredi à quo legatum erat relictum, non ideo minus partem collegatario faciet. retinet enim pro parte legatum.

In alternatiua si verba executiua referuntur ad legatarium, eius erit electio. Bartolus.

Si ita Titio legetur, *Fundum Seianum vel usufructum eius sibi habeto*: duo esse legata: & arbitrio eius esse, an velit usufructum vindicare.

Pars fundi dicitur fundus, si de mente testatoris appareat. Bart.

Sed & si quis ita leget, *Titio fundum do lego, vt eum pro parte habeat*: mihi videtur posse dici, partem habiturum. videri enim fundi appellatione non totum fundum, sed partem appellasse. nā & pars fundus rectè appellatur.

Interitu speciei sine culpa heres liberatur. Bartolus.

xxxv. PAVLVS libro tertio ad sabinum.

S *I alienum hominem heres dare damnatus sit, & hic à domino manumissus sit: nihil ex*

T *itia textores.* CASVS. Quidam habebat multos seruos textores qui non erant vernæ, id est non erant nati ex ancillis textoris. & habebat vernas qui non erant textores, & multos alios qui erant vernæ simul & textores. & dixit taliter in testamento suo: Titia lego omnes textores meos, præter illos textores quos in hoc

testamento legauit alij.

Plotia autē lego vernas meos omnes, præter illos vernas quos legauit alij in hoc testamento. queritur, quid erit de illis qui erant vernæ simul & textores? Et dicitur quod Titia & Plotia habebunt eos. & reddit rationem quare: quoniā nec quos & c. est alia ratio, hoc enim iuris & c. secus autē esset si ita dixisset: Textores omnes præter vernas lego Titie: & vernas omnes præter textores lego Plotiæ. nā illo casu illi qui sunt vernæ simul & textores, non videtur legati alicui eorum.

xxxvi. POMPONIVS libro sexto ad sabinum.

T *itia textores meos omnes præterquam quos hoc testamento alij legauit, lego: Plotiæ vernas meos omnes, præterquam quos alij legauit, lego.* Cum essent quidam & vernæ, idē & textores: Labeo ait, quoniā nec quos Titia textores non legauerit, aliter apparere possit, quam si cognitū fuerit quos eorum Plotia legauerit: nec quos Plotia legauerit, possit: neutrius legato exceptos esse eos de quibus queritur, & ideo cōmunes ambobus esse. Hoc enim iuris est & si neutrius legati nomine quidquam esset exceptum. Quod si hoc modo esset legatū, *Textores omnes præter vernas: & rursum, Vernas omnes præter textores: qui & verna & textor esset, neutri fuisse legatum.*

Inter &, & cum, non est differentia, quando ponuntur inter personas. Bartolus.

Nihil distat vtrū ita legetur, *Titio & Mevio: an ita, Titio cum Mevio.* vtrubique enim coniunctim legatum videtur.

Si quantitas debetur respectu speciei, perempta specie debitor liberatur.

Si alteri Stichum heres dederit, quem duobus dare damnatus fuerat: & antequam interpellaretur ab altero, Stichus mor-

textores lego Titia, præter illos quos alij legauit hoc testamento. & omnes vernas lego Plotia, præter illos quos alij legauit hoc testamento. certè cum omnes sint textores, nihil videtur primo legatum quod in exceptione non videatur secundo datum: vnde perinde est ac si diceret: Titia & Plotia omnes seruos meos textores lego. secus quando primo omnes legat, & excipiendo nulli legat: quia nulli aliquid debetur. Nota ergo quod exceptio debet discerni ab eo à quo excipit, vt valeat.

I *Intelligi possit.* subaudi, aliter quæ si apparuerit quot vernarū Titia legauit, si nō habes in textu hoc quod subiicit, aliter quæ si cognitū & c.

m *Exceptum.* sed sic simpliciter dictū, Titia textores, Plotia vernas lego. sed quidam illud habent in textu. sed tunc est contra. j. de leg. iij. l. seruus vrbani. §. si. Sol. ubi. Item contra. j. de pec. leg. l. seruo manumisso. Sol. ubi. Itē contra. j. de leg. iij. l. legatis seruus. §. si vnus. sed dissimilis casus est. Item dic vernam natum esse ex ancillis nostris: vt insti. de leg. §. huic proxima. Item adhuc contra infra de leg. iij. vxorem. §. codicillis. Sol. ubi ideo, ne diuidatur agnatio.

n *Nihil distat.* sic supra commo. l. si vt certo. §. si me. & j. eod. l. si quis inquilinus. §. si ita. & j. de reb. dub. l. si is. §. j. & supra de usufru. accre. l. si quis Titio. Sed argu. contra. j. de fun. instru. l. si cui. & §. depo. l. j. quæ depositis. Sol. vt ibi.

testamento legauit alij. Plotia autē lego vernas meos omnes, præter illos vernas quos legauit alij in hoc testamento. queritur, quid erit de illis qui erant vernæ simul & textores? Et dicitur quod Titia & Plotia habebunt eos. & reddit rationem quare: quoniā nec quos & c. est alia ratio, hoc enim iuris & c. secus autē esset si ita dixisset: Textores omnes præter vernas lego Titie: & vernas omnes præter textores lego Plotiæ. nā illo casu illi qui sunt vernæ simul & textores, non videtur legati alicui eorum.

[Nihil.] Dixi supra eo. planè. secūdo respōso, quod illi qui sunt cōiuncti re & verbis, loco vnus habetur. nunc dicit quod coniunctione facit dictio, cum. [SIALTERI.] Legauit Stichum duobus in solidū: vnde tenetur heres vni legatario ad dandū Stichum, alteri æstimationem: vt supra eo. l. si pluribus. In vers. scilicet nisi ipse & c. fuit heres interpellatus ab vno de legatariis vt soluat ei Stichū. & postea apud legatariū deceffit Stichus antequam interpellaretur heres ab alio legatario pro æstimatione. certè non tenetur amodo heres: quia non est factum per eum vt Stichus moriatur. Viuianus.

k *Titia.* cum quis testator haberet plures seruos textores, quosdam emptitios, quosdam natos de ancillis, qui dicuntur vernæ, dixit sic in testamento: Omnes seruos

* & in.

* pars fundi.

In Flor. est lex si heres alienum.

a] Per hanc glos. cū suo tex. limitibus & restringes tex. in l. si quis arbitrato. j. de verb. oblig. de qua materia recurres ad l. si quis sed & si quis C. eod. de leg.

† Qui apud veteres vernæ dicti fuerunt, & vnde, Ale. ab Alex. Gen. die. li. j. cap. 22.

Verna quis dicitur.

Non tenetur.

Non tenetur. sic infra eod. l. filiusfam. §. si. & infra de acti. & oblig. l. is qui. & supra eod. l. si heres. & dic vtrique in solidum legatum: vt supra eod. l. si ex pluribus. §. penult.

Legato.] CASVS. Legavi tibi hominem in genere. certe tu legatarius qui habes electionem, nō potes capere meliorem seruū de hereditate mea, puta actorem, id est, castaldum. nec heres poterit dare deteriorem. vnde accipias mediocrem. secus si non legavi in genere: sed cum haberem plures fundos Titianos, legavi tibi fundum Titianum: nec apparet de quo. nam tunc tu heres habes electionem: sed si appareat, ille dabitur. & quod dixi in fundo, idem est in lance legata. Viuianus.

tuus est: heres non tenetur: quia nihil per eum factum intellegitur.

In legato generis electio est legatarij vt mediocrem eligat. sed si testator sensit de certo, electio est heredis. Bartolus.

XXXVII. VLP IANVS libro
vicesimoprmo ad sabinum.

Legato generaliter relicto, veluti hominis, Gaius Cassius scribit id esse obseruandum, ne optimus vel pessimus accipiatur. que sententia rescripto Imperatoris nostri & diui Seueri iuuatur: qui rescripserunt, homine legato actorem non posse eligi. Si de certo fūdo sensit testator, nec appareat de quo cogitauit: electio heredis erit, quem velit dare. aut si appareat, ipse fundus vindicabitur. Sed & si lancem legauerit, nec appareat quam: eque electio est heredis quam velit dare.

Actio pro legato diuiditur inter heredes: & ideo potest vnus

Nam promissio in genere, mediocritatem significat. & concor. c. literas. cum glos. super verb. in clericum. extra de filiis presbyterorum.

Rei legatæ cuius est electio.

R. Itē ad hoc quod mediocris eligatur, est. C. de dona. l. si quis arg. §. ij. & C. com. de le. l. si. §. j. & j. eo. l. si heres generaliter. Sed quis habet electionem rei relicte in genere, quando non minima est danda? Respon. aut est genus generalissimum: vt lego rem vel substantiam. & non valet. Aut subalternum, vt animal: & tunc idem: quia dando muscam liberaretur. vnde est derisorium his duobus casibus, vt de fundo iam dicam. Aut in genere inferiori: & tunc aut res eius generis habet certos fines à natura designatos: vt bos, equus, homo. aut habet fines sola destinatione hominis, vt fundus: vt. s. e. l. quod in rerum §. fin. aut factio hominis, vt domus. nam per factū hominis de vna fiunt duæ, vel de duabus vna: reiecto vel appposito pariete: vt. s. cōmunia præd. l. si quis duas. §. j. in princ. Circa electionem triplex est opinio. nam R. dat heredi electionem ab initio: sed si differat, transit electio in legatarium: vt & aliàs. s. de serui. l. si cui. & j. de solu. l. j. & ita soluit nodum multarum legum, quarum aliæ dantur heredi, aliæ legatario. sed H. e contra semper legatario. Tu secundum Io. distingue: aut testator relinquit seruos vel boues in suo patrimonio, & tunc eligit legatarius: vt hic, & institu. de lega. §. si generaliter. & j. eod. l. si seruus legatus. §. cum homo. & j. de opt. leg. l. ij. & s. famil. circunc. l. heredes. §. si incerto. Aut non, & tunc heres eligit: vt. j. de tri. le. l. iij. in princ. & l. iij. vbi autem testator de certis seruis reliquit incertum: aut sensit de certo, & hoc apparet per aliqua indicia: & tunc heres eligit: vt. s. eod. l. si quis à filio. §. si quis. & arg. infra proxi. §. & arg. infra eo. l. si domus. j. respon. aut non sensit de certo: & tunc legatarij est electio: vt supra eod. l. qui duos. In secundo dic scilicet in fundo quod non valet: vt. s. de iure do. l. cum post. §. gener. & est ratio, quia dādo palmum terræ heres liberatur, cum sola destinatione constituatur fundus: vt. d. l. quod in rerum. §. fin. In tertio, scilicet domo, dic vt infra eo. l. si domus. in princip.

Accipiatur. per legatarium. est ergo eius electio: licet R. contra, vt statim dices.

Testator. quia dixit Titianum: cum tamen plures Titianos haberet fundos: vt infra eo. l. si domus.

Quo cogitauit. vnde secundum communem regulam inutile debet fieri legatum: vt de tutore dato cum essent duo Titij, legitur. s. de testa. tute. l. duo. R. ex benignitate ergo detur electio heredi potius quam pereat omnino. Et no. quod R. inducit hoc pro se, vt relicti in genere heres habeat electionē. quod dic vt supra proxi. Sed quid si non habeat fundum aliquem, sed sensit de Titiano: cum vicini sui plures haberent Titianos: videtur legatarij electio: vt in serff. Infort.

tuis dixi supra proxi. vt illum teneatur heres emere & dare.

Quam velit dare.] de aur. & ar. le. l. qui lancē. contra. Sol. ibi testator dixit minorē: vnde de media intelligitur: vt inst. de ca. demi. §. j.

Legatarius.] CASVS. Legavi tibi fundum. tu vis habere medietatem, & aliam repudiare. certe non potes. si autem decedas relictis duobus pone heredibus, vnus bene potest acquirere suam partem, & alter repudiare.

acquirere, alius repudiare, licet disiunctus non possit. Bartolus.

XXXVIII. POMPONIVS libro
sexto ad sabinum.

Legatarius pro parte acquirere, pro parte repudiare legatum non potest: heredes eius possunt, vt alter eorum partem suam adquirat, alter repudiet.

Non dicitur legatum ex quo est repudiatum. Bartolus.

Si legatum nobis relicto constituerimus nolle ad nos pertinere, pro eo erit, quasi nec legatum quidem sit: & ideo dicimus nec confusas seruitutes, si fortē prædium mihi legatum prædio meo debuerit seruitutes. Et integra furti actio manebit, si seruus legatus sit ei cuius nomine furti agere poterit legatarius.

Seruum existentem in fuga, vel in longinquo tempore testamenti, heres debet suis sumptibus persequi, & legatario dare. Bartolus.

XXXIX. VLP IANVS libro
vicesimoprmo ad sabinum.

Item cōtra infra de verb. oblig. l. ij. §. j. Sol. ibi stipulatio non recipit diuisionem: hic autem res legata sic. & facit. s. de vsufruct. l. si alij.

Nec legatum. vt & j. eod. l. seruum filij §. j. & l. si tibi homo. §. cum seruus. & s. ad leg. Aquil. l. nam sic. & ar. supra de iure iur. l. non erit. §. si neque. & C. de cura. fur. l. si. §. pe. Accursius.

Nec confusas. quod esset si idem prædij vtriusque dominus esse cœpit: vt supra quemadmo. ser. amit. l. j.

Legatarius. quæ extingueretur si dominus esset factus: vt infra de furt. l. à Titio. & facit infra de manu. l. ij.

vm seruus.] CASVS. Legasti mihi Stichum seruum tuum post mortem tuā. ille Stichus aufugit cum culpa heredis tui. Certe dicitur hic quod non solum operam in eum requirendo, sed etiam sumptum heres præstare debet. Sed & si legasti mihi fundū rusticū, & heres tuus fuit in mora præstandi, teneatur ad fructus etiam. & idem est si legasti mihi seruos, & heres tuus fuit in mora. nam teneatur ad operas. & idem est si legasti mihi iumēta, vel boues, vel nauulum, vel pecuniā. & non solum fructus teneatur heres præstare post moram: sed etiam interitum rei legatæ: sicut euenit in stipulatione. Item teneatur ad partus ancillarum legatarum. Item teneatur præstare si hereditatē vel legatū acquisiuit seruus legatus. [SI TITIVS AME.] Vendidi equum Titio: & ipse Titius eundem legauit mihi in suo testamento antequam traderem ei ex causa venditionis, & antequam solueret mihi pretium. postea ego tradidi ei equum prædictum ex causa venditionis, & ipse soluit mihi pretium. & sic apparet quod tempore legati ego venditor habebam dominiū rei legatæ: & sic non videtur valuisse legatum: cum res mea mihi legari non possit. & tamen dicit quod actione ex testamento vindicare potero ego venditor dictum equum ab herede emptoris. si autem post legatum relicto mihi veditori ab emptore ego tradidi ei re, ipse autem non tradidit adhuc mihi pretium: tunc actione ex vendito petam pretium, & actione ex testamento equum. Sed e contra si ego non tradideram ei equum, sed ipse mihi pretium: sic potero agere ex testamento contra heredē, vt me liberet ab actione ex empto. dictum est ergo quando emptor venditoris legat rem quā ab eo emit. Sed quid si legat alicui alij tempore quo nō erat adhuc ei tradita? Certe heres teneatur præstare legatario actionem ex empto quam habet contra venditorem. [SI QVIS ALI C V I.] Legavi tibi ius cædendi lapidē in fundo meo in quo erant forte lapidicinæ. Certe non trāsmittis ad heredem tuū nisi ego fecissem mētionem de herede. [HERES.] Tributa debebat fundus meus Titianus

licetis duobus pone heredibus, vnus bene potest acquirere suam partem, & alter repudiare.

[SI LEGATVM.] Legasti mihi fundum tuū qui fundo meo debebat seruitutem. certe si accipiam legatum, extinguitur seruitus: quia meus fundus meo fundo seruire non potest. Si autem repudiai legatum, non extinguitur seruitus: quia perinde est ac si mihi nō fuisset legatus, ex quo repudio. & idem est si leges mihi seruum tuum qui mihi fecerit furtū: vt si accipiam legatum, extinguatur actio furti. si autem repudiam, nō extinguitur. Viuianus.

Non potest. vt. j. titu. j. l. iij. v. & vj. & l. si cui res. Accursius.

Heredes possunt. infra de condit. & demon. l. cui fundus. in fi. contra. Solu. illud intelligitur nisi det totum heredi quod debet ei dari. sed illo dato poterit partē habere vnus heredum.

fisco, vel alia de quibus dicitur in litera. eum fundum tibi legavi, & à te legatario nouo possessore exacta sunt prædicta. certe heres meus tenetur tibi ad id reficiendum. & secundum hoc expone literam. [SCIO EX FACTO.] Titius habens duos fundos Cornelianos, quorum vnus erat maioris pretij quam alter, legauit mihi fundum Cornelianum:

& non apparet de quo: nec apparere potest per probationes legatarij. minor certe intelligitur legatus. [CONSTAT.] Rem Titij legavi Sempronio. certe valet legatum, quamuis difficile sit heredi meo emere eam, puta quia Titius eam non vult vendere, vel nimis magnum pretium petit. Sed quid si legavi rem quæ publicis vsibus seruit, vel quæ in patrimonio imperatoris est? Certe non valet legatum, adeo vt æstimatione non debeat præstari. Viuianus.

a In fuga esset. tempore testamēti. Vel dic secundo post mortē culpa heredis. Accursius.

b Exigatur. scilicet per legatarium ab herede. Distigue ergo quatuor tempora: scilicet tempus testamenti: & tunc suo sumptu heres recuperat: vt hic. Si autem dubitetur sit in rerum natura, vel non, tūc cauet: vt infra eo. l. seruo legato. §. fina. Item post testamētum ante mortem: & tūc heres persequitur sumptu & periculo legatarij. & est ratio: quia debet dari vbi erat tempore testamēti: vt infra eodem. l. si seruus legatus. j. respō. Si autem post mortē, & aditā hereditatem: & tunc aut culpa heredis: & tunc tenetur ad æstimationem. aut nō: & tunc cauebit de restituēdo si ad eum peruenierit. Sed si alienus sit, vel heredis, similiter distinguitur, sit in culpa fugæ, vel non: vt. j. eo. l. cum res. §. itaque si Stichus. & §. sequi. infra titu. j. l. si quis seruum. hoc etiam casu cū fuerit in culpa, posset hic loqui. Si autē ante aditam, videtur idem: cum etiam in alieno potest culpa cōmitti post aditam hereditatem: vt infra eod. l. cum res. §. sed si alienus. & argu. infra de reg. iur. l. omnis hereditas.

c Apud Iulianum. continuatur præcedenti. l. d. **d** Deducuntur. ratione fugæ. & dic deducuntur, i. detrahuntur. quod posset esse verum secundum primam positionem casus superioris legis: sed non bene accederent sequentia: & ideo dicas fugisse post mortem, & culpa heredis. & deducuntur, id est, inducuntur in petitione. & concordant ad sequētia infra titu. j. l. is qui. & l. patronus. **e** In vsurarum. facit supra de admi. tuto. l. tutor qui repertorium. §. ex cæteris. & supra de vsur. l. iij. §. fina. & l. Herennius. ij.

C Vm seruus legatus in fuga esset, **a** vel longinquo absens exigatur: **b** operam præstare heres debet vt eam rem requirat, & præstet. & ita Iulianus scribit. Nā & sumptum an in hanc rem facere heres deberet, Africanus libro vicesimo epistularum * apud Iulianum **c** quærit: putatque sumptum præstandum. quod & ego arbitror sequendum.

Heres post moram tenetur de fructibus perceptis, & qui percipi potuerunt, & de interitu, & omni casu. Bartolus.

Fructus autem hi deducuntur **d** in petitionē, non quos heres percepit, sed quos legatarius percipere potuit: & id in operis seruorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis nauium dicendum. Quod in fructibus dicitur, hoc & in pensionibus vrbanoꝝ ædificiorū intellegendum erit. In vsurarum **e** autem quantitate mos regionis erit sequendus. Iudex igitur vsurarum modum æstimabit, & statuet. Ipsius quoque rei interitū **f** post moram debet: sicut in stipulatione, si post moram res interierit, æstimatione eius præstatur: item partus ancillarū: & si seruus fuerit legatus, & hereditas, **g** vel legatum, vel quid per eū aduersum sit, heres præstare debet.

Res mea testatori debita potest mihi legari: & in quo consistat legatum, declarabit euentus. idem in re aliena testatori debita. Bart.

Si Titius à me rem emisset, & eandem mihi legasset antequam ei traderem: mox ei tradidero, & pretium recepero: videtur quidē is prima facie rem mihi meam legasse, & ideo legatum non consistere: **h** sed ex empto actione liberatus, **i** vtique per legatum rē vindicare potero quam tradidi. Sed si nondum erat solutum mihi pretiū: Iulianus scribit, ex vendito quidem me acturum vt pretium exequar: * ex testamento

f Interitum. vt & infra eod. l. cum res in fine. & l. si seruus legatus. §. si seruus.

g Hereditas. infra eod. l. si tibi homo. §. cum seruus in fi.

h Non consistere. quia quod meum est, amplius meum fieri nō potest: vt insti. eod. §. sed si rem legatam. & C. eo. l. proprias. sed tamen

verò, vt rem quam vendidi & tradidi, recipiam. Item subiungit, si pretium quidem mihi erat solutum, rem autem nōdum tradideram: ex testamento me agentem, liberationem consequi. Idē Iulianus scribit, si fundum testator quem ab alio emerat, mihi legauit: heredem cogendum mihi actionem ex empto **k** præstare: scilicet si nondum res tradita fuerat vel defuncto vel heredi.

Si verba legati referuntur ad factum, in dubio concessio intelligitur personalis. Bartolus.

Si quis alicui legauerit licere lapidem cadere: **l** quæsitum est, an etiam ad heredem hoc legatum transeat. Et Marcellus negat ad heredem transmitti, nisi nomen heredis adiectum legato fuerit.

Onus tributi & vectigalis spectat ad heredē pro tempore præterito. Bartolus.

Heres cogitur legati prædij soluere vectigal præteritum, **m** vel tributum, vel solariū, **n** vel cloacarium, vel pro aquæ forma. *

In dubio debetur quod minus est. Bartolus.

Scio ex facto tractatū, cum quidam duos fundos eiusdem nominis habens legasset fundū Cornelianum, & esset alter pretij maioris, alter minoris, & heres diceret minorem legatū, legatarius maiore: vulgo ferebatur **o** * vtique minorem **p** eum legasse, si maiore nō potuerit docere legatarius.

Res quæ non est in communi commercio, vel est in magna difficultate, non potest legari: secus si est in cōmuni commercio, sed non legatarij absque eius delicto: quia tunc æstimatione debetur. hoc dicit cum. l. sequenti. Bartolus.

Constat etiam res alienas legari posse: **q** vtique si parari possint: etiam si difficilis **r** earum paratio sit. Si verò Salustianos hortos, qui sunt Augusti, vel fundum Albanum, qui principalibus **r**

heres dare maiorem, vtique poterit: vt. j. de verb. oblig. l. qui ex pluribus. nā is minor intelligitur: vt insti. de act. §. præterea. & j. de cōdi. & demon. l. sub diuersis. & l. leuissimam. & sic intellige. j. tit. j. l. si ita relictum. §. fi. & not. minimum videri legatū. quod plene not. §. eo. l. legato. Sed arg. contra. j. tit. j. l. Gaius. Item contra. j. de aur. & arg. leg. l. qui lancem. Solu. minor ibi media dicitur: vt insti. de ca. de. §. j. Item argu. contra supra de testa. tute. l. duo.

q Difficilis. sed non multū difficilis: alioquin contra: vt in fi. huius l. & j. de statulib. l. cum heres. §. non est. & j. tit. ij. l. non dubium. §. fi. **r** Principalibus. vt ibi solatietur, vel faciat hastiludium.

hic valet: quia potius quod ei debetur, videtur mihi legare, quam quod sit meū: vnde saltem consequor liberationem. & facit ad hoc infra de libe. leg. l. si ei cui. & §. de vlufruct. l. quoties. §. si colono. & §. loca. l. si in lege. §. fina. & infra eodem. l. si tibi homo. §. valet.

i Liberatus. per traditionem quam feci.

k Ex empto. quasi videatur legasse ius quod habebat: vt & §. proxi. §.

l Cadere. hæc posset esse seruitus prædialis, si ad vtilitatem prædij qd haberet legatarius, ei legaretur: vt. §. de serui. rusti. prædio. l. ergo. & l. veluti. & transfret ad heredem. hic ergo non habebat prædiū ad cuius vtilitatem cōstitueretur illa seruitus: vnde ius est personale: nō dico seruitus personalis: vt not. in eod. tit. l. pecoris. sic & alibi infra de vlufruct. leg. l. j. & de ser. leg. l. pater. & in d. l. pecoris.

m Præteritum. imò legatarius possessor: vt. j. de pub. & vecti. l. imperatores. & C. sine censu vel re. l. fi. quæ sunt cōtra. Sol. dic cogitur legatario: vt. j. de censu. l. cum possessor. §. fi. & facit. j. titu. ij. l. qui concubinā. §. qui hortos. Accursius. **ADDITIO.** Querit hic Bartolus quæ est **n** ratio quod heres tenetur? Et respōd. quia res est obligata: ergo heres tenetur eam luere: vt. l. si res. j. eod. §. secundum Iaco. de Aret. & Bar.

o Ferebatur. i. dicebatur à sapientibus. **p** Minorem. sed si vellet heres dare maiorem, vtique poterit: vt. j. de verb. oblig. l. qui ex pluribus. nā is minor intelligitur: vt insti. de act. §. præterea. & j. de cōdi. & demon. l. sub diuersis. & l. leuissimam. & sic intellige. j. tit. j. l. si ita relictum. §. fi. & not. minimum videri legatū. quod plene not. §. eo. l. legato. Sed arg. contra. j. tit. j. l. Gaius. Item contra. j. de aur. & arg. leg. l. qui lancem. Solu. minor ibi media dicitur: vt insti. de ca. de. §. j. Item argu. contra supra de testa. tute. l. duo.

q Difficilis. sed non multū difficilis: alioquin contra: vt in fi. huius l. & j. de statulib. l. cum heres. §. non est. & j. tit. ij. l. non dubium. §. fi. **r** Principalibus. vt ibi solatietur, vel faciat hastiludium.

† In vulga. est lex Idem Iulianus.

* i. ductu.

* f. abitur.

Flo.

† Istum. §. li.

mitabis per

text. in. l. cū

alienam. C.

de lega. &

per text. in

ca. filius. &

ibi Innocē.

& Hostiē.

extra de te

sta. vt non

procedat in

re ecclesiæ

maximè Ro

mana: quia

illo casu

nec res nec

eius æstima

tio debetur:

& vtrū hoc

sit verum in

re omnium

ecclesiarū,

doc. ibi am

bigunt: per

quo per Bar.

hic.

† Rectè ex.

l. 7. §. pen.

§. de vlufr.

bi ita quo

que est leg

gendum.

* In vulg. est lex, Apud Iulianum.

Seruus fugi- riuus legat' cuius sum- ptibus qua- ri debet.

* consequar

2 Martium. ad vsum publicum &c.

b Nec aestimatio. s. de contrahen. em. l. pacta. §. si. contra, vbi dicit posse vendi. Sed dic inter ignorantes, vt venditor teneatur: vt in eo. tit. l. & liberi. Vel solue vt ibi. & facit. s. de offi. procur. Casal. j. §. j. & de transac. l. nulli. & facit instit. eo. §. non solum. Accur.

S Ed si res.] CASVS.

Legauit tibi rem cuius comercium non habeo: sicq; si possidere ea non potes, puta per vitium personae tuae, vt quia tibi contracto legauit militiam cursoris, & bene sciebat te esse contractum: tamen habebis aestimationem, quauis legatum habere non possis. Viuianus.

c Non habet. hoc est, ad legatarium non pertinet, siue habere non potest: vt quia est murus, & legata est ei militia cantoris: vel debilis, & militia cursoris: vel seruus,

vibus deseruit, legauerit quis: furiosus est talia legata testamento adscribere. Item campum Martium, aut forum Romanum, vel aedem sacram legari non posse constat. Sed & ea praedia Caesaris, quae in formam patrimonij redacta sub procuratore patrimonij sunt, si legentur: nec aestimatio eorum debet praestari: quoniam commercium eorum nisi iussu principis non sit, cum distrahi non soleant.

x l. IDEM libro secundo Fideicommissorum.

Sed si res aliena cuius comercium legatarius non habet, ei cui ius possidendi non est, per fideicommissum relinquatur: putato aestimationem deberi.

Omnia possunt legari quae non sunt prohibita. Item prohibita sunt quae aedibus sunt iniuncta. Bartolus.

x l. IDEM libro vicensimo primo ad sabinum.

Caetera igitur praeter haec videamus. Et quidem corpora legari omnia & iura & seruitutes possunt. Sed ea quae aedibus iniuncta sunt, legari non possunt: quia haec legari non posse senatus censuit Auiola & Pansa consulis.

Legatum purum ab initio inualidum, non confirmatur impedimento cessante: secus in legato condicionali. Bartolus.

Si quis seruo. & infra eod. l. filiusfam. §. si quid alicui.

d ei cui. quidam dicunt, id est ei cuius non sit illa res: caeterum sua res frustra ei legatur. Vel dic ei cui &c. l. ex praedicta causa.

Caetera.] CASVS. Postquam ergo vidimus de rebus legatis quarum non est comercium in communi, sed legatario soli: videamus de aliis rebus quae sunt in comercio omnium. Et certe non solum corpora legari possunt, sed etiam nomina & seruitutes. marmora autem vel columnae aedibus iniunctae vel iniunctae legari non possunt: & non conualescit legatum licet deserunt esse iniunctae. nam & si leges mihi rem meam, sicq; non valet legatum, non conualescit, licet deserit esse mea. si vero res mea mihi legetur sub conditione: si inueniatur non mea tempore conditionis, bene valet legatum. nam & emere & stipulari rem meam sub conditione possum. regula ergo Catoniana non impedit legata condicionalia: pura autem sic. & hoc vsq; ad §. Item quaeri. [ITEM QVAERI.] Ego habebam domum Titianam & Seianam: legauit Sepronio Titianam, & marmora Seianae. certe non valet legatum marmorum: quia legatarius praedictus non est possessor futurus vtrarumque aedium: imò remanet Seiana penes heredem testatoris. si autem esset possessor vtrarumque, bene valeret legatum. [SI DVOBVS.] Titio albo & Titio nigro legauit domum Sepronianam. Item eidem Titio nigro legauit fundum Seianum: & ad eius Seianae domus extructionem legauit marmora ex dicta modo Seproniana. nunquid valet legatum marmorum? Et certe non, nisi quantum ad aestimationem. Et idem dico tibi in isto alio casu. legauit tibi domum deductis marmoribus. non habebit heres meus marmora, sed aestimationem. [SED ET SI QVIS ADOPVS.] Legauit reipub. columnas do-

mus meae ad faciendum palatium nouum. certe bene valet legatum. & idem si promisi. Sed nunquid possum legare dictas columnas reipub. Mutinensium, cum domus illa ex qua lego columnas, sit Bononiae? Et certe non. ad domum autem meam Mutinae constitutam bene possum portare columnas de domo mea Bononiensi.

Tractari tamen poterit, siquando marmora vel columnae fuerint separatae ab aedibus, an legatum conualescat. Et si quidem ab initio non constitit legatum, ex post facto non conualescet: quemadmodum nec res mea legata mihi, si post testamentum factum fuerit alienata: quia vires ab initio legatum non habuit. Sed si sub conditione legetur, poterit legatum valere, si existentis conditionis tempore mea non sit, vel aedibus iniuncta non sit: secundum eos qui & emi rem meam sub conditione, & promitti mihi stipulanti & legari aiunt. Purum igitur legatum Catoniana regula impedit: condicionalia non: quia ad condicionalia Catoniana non pertinet.

Ex vnius aedibus possunt res affixae in aliam transferri, si idem est dominus vtrarumque in solidum. Secus si vnius tantum, vel pro parte h. d. cum. §. si duobus. Bartolus.

Item quaeri potest, si quis binas aedes habens, alteras legauerit, & ex alteris aliquid iniunctum ei cui aedes legauit: an legatum valebit. Mouet quaestionem, quod ex senatusconsulto & constitutionibus licet nobis ab aedibus nostris in alias aedes transferre, possessoribus earum futuris, id est non distracturis: & ita Imperator noster & Diuus Seuerus rescripserunt. Nunquid ergo

supra de contrahen. emp. l. senatus. Accursius.

i Alienata. imò videtur valere: vt. j. de reg. Cato. l. j. in fi. Sol. ibi in vita alienauit, hic post mortem. sed non placet haec solutio: vt instit. eo. §. si res. & facit. C. eo. l. proprias.

k stipulanti. vt infra de verb. oblig. l. si rem. & l. si duo. & l. nemo. & de contrahen. emp. l. ex initio.

l Purum. cuius dies cedit a morte testatoris, non autem illa quorum dies cedit ab adita hereditate: vt. j. de reg. Cato. l. iij. Quae autem cedant ab adita hereditate, habes. C. de cad. tol. §. in nouissimo. hoc autem fallit in casu: vt. j. de opt. leg. l. si optio. vbi legatum seruo legato cedit ab adita hereditate, & tamen vitiatur per regulam si est heres necessarius.

m Ad condicionalia. quorum conditio etiam si incontinenti moreretur testator, suspenderetur. alioquin quid dicemus si Titio rem suam lego sub hac conditione, si sua non erit cum moriar? Certe per regulam Catonianam vitiatur secundum R. vt. j. titu. j. l. heredem. & facit. s. de condit. instit. l. mulier. §. penul. & de condi. & demon. l. Mauius. **ADDITIO.** Quaeri hic Bar. quae sit ratio quae regula Catoniana habet locum in legatis condicionalibus? Respo. secundum eundem, quia ex eo quod testator apponit conditionem, apparet quod non vult quod inspiciatur tempus testamenti, sed aliud tempus futurum.

n Ex alteris. scilicet retentis. & repete, legauerit ei cui &c.

o Licet. vt. C. eo. l. i. j. & de aedif. priua. l. si quis post hanc.

p Futuris. vtrarumque aedium. vel. i. ille de quo cogitavit senatus. si verus dominus. & est haec ratio, quia in traditione potest constitui seruitus: vt. s. de ser. vr. praed. l. binarum. & facit. j. tit. ij. l. fideicommissa. §. si quis illi. & j. de dam. infect. l. fi.

Item scias quod senatus consultum factum Auiola & Pansa consulibus, de quodictum est supra ea. l. §. j. habet locum in omni ciuitate: & non solum ad marmora & columnas extenditur, sed etiam ad multa alia: scilicet vt non possint detrahi de domo per testatorem: de quibus videas per te vsque ad §. sed si parauerit quaedam &c. vbi dicit pone: Testator parauerat quaedam de vna sua domo causa transferendi in aliam. certe bene potest legare dicta parata. Si autem legauit aliquid aedibus non iniunctum, & postea aedibus iunxit, extinctum erit legatum. non autem extinguitur si heres iungat, etiam si ignorauit heres legata esse per testatorem ea quae ipse heres aedibus iunxit: quia ista iniuncta domui per heredem, cum prius legata a testatore fuissent, non erant iniuncta aedibus tempore mortis testatoris. Viuianus.

c Caetera. a de quibus dubitatur an possint legari.

f Iura. id est actiones.

g Non possunt. vt ea debeantur: sed debebitur aestimatio: vt infra ea. l. §. si duobus. Accursius.

h Censuit. hoc idem diuus Vespasianus: vt. C. de aedif. pri. l. ij. & facit

Repetitur i l. 4 j. de regula Cato-niana.

a) De hac dictione, caetera, quid extensue & quid abbreviata importet, vide bonam glo. in c. quoniam contra falsam. in prin. in ver. & c. & ibi Lasi. de Ori. in prin. nu. 13.

Hac negatione quidam tollenda putant, quae tamen & Flor. & in manu scri. reperitur. & dicit potest aliud esse comercium non habere, & ius possidendi non habere, arg. l. 114 §. 1. j. c.

* Sparta. in Hadria. & l. 2. C. de aedif. priua.

Anno quinto Imperij Adriani. Sparta. in

a *Vtriusque*. alterius in solidum, & alterius pro parte: per quod videbatur valere: vt. s. proxi. §. Et not. dici dominum, qui est dominus partis. sic. s. eo. l. ferui. §. fin.

b *Non valere*. s. in re. & sic loquitur. s. ea. l. §. j. quæ videtur contra.

c *Non promercij*. in quæ casum vetatur: vt. s. de cōtra. ven. empt. l. fenatus. sed si negotiadi causa fit prohibitio, cur prohibentur legari: Respō. quia & illud quodāmodo ex negotiatiōe queritur legatario: vt. s. pro soc. l. nec adiecit. & l. & ita. & facit. j. de dam. infec. l. fin.

d *Constitutum*. vt. C. de ed. pri. l. si quis post hāc.

e *Hoc senatusconsultum*. adiūge cū præcedēti. §.

f *Vrbem*. s. Romam, per excellētiā: vt insti. de iur. natu. §. sed quoties.

g *Ob debitum publicum*. i. ob pecuniam quā debebant reipublicæ.

h *Hoc senatusconsultum*. de quo dicitur. s. e. l. §. j.

i *Ædibus*. aliās, porticus sine ædib⁹: & aliās, porticus in ædibus, scilicet applicatas.

k *Bibliothecis*. i. armariis: vt. j. tit. ij. l. librōrū. §. sed & si bibliothecā.

l *Cancelli*. id est, ostia quibus murus prætorij ante domum positi tecto nō coopertus clauditur, secundum H.

m *Vela*. quæ frigoris causa vel venti ponuntur: vt. j. de fun. instru. l. quæ situm. §. idem. Acc.

n *Castelli*. quid sit. legitur. j. de aqua cot. & æsti. l. j. §. hoc interdictū. & aliās ponitur hic in masculino genere castelli, alibi in neutro genere castella: vt sup. de act. empt. & vedi. l. fundi. §. castella.

o *Automataria*. aliās, ornatoria: puta tabulas pictas: vt infra de fun. instru. l. quæ situm. §. si domus.

p *Canthari*. qui vulgari-ter docia dicuntur.

q *sigilla*. a sigilla sunt quidā anuli de ferro quæ ponuntur ad murū. Acc.

r *In aliam domum*. sic. s. de acti. empt. & ven. l. granaria.

s *Extinctū*. sic. j. de aur. & argen. l. Seia. in fi. Sed ar. contra. j. tit. ij. l. fideicommissa. §. si rem. **AD**

DITIO. Dic quod hæc res iniuncta dicitur de- fuisse extare, quia per se non censetur: vt. l. qui

& legari possit ei cui aliam domum legem? Sed negandum erit: quia cui legatum est, non est possessor futurus. Si duobus domum legauerit Sempronianam, & ex ea alteri eorum marmora ad extructionem domus Seiane, quam ei legauerat, non malè agitur, an valeat, quia dominus est vtriusque legatarius: & quid si quis domum deductis marmoribus legauerit, quæ voluit heredem habere ad extruendam domum quam retinebat in hereditate. Sed melius dicitur, in vtroque detractionem non valere. **b** legatum tamen valebit, vt æstimatione eorum præstetur.

Potest detrahi vel legari ex ædibus ad vtilitatem reipublicæ, in cuius territorio res est, non alterius. Bartolus.

Sed si quis ad opus reipublicæ faciendum legauit, puto valere legatum. nam & Papinianus libro vndecimo responsorum refert, Imperatorem nostrum & diuum Seuerum constituisse, eos qui reipublicæ ad opus promiserint, posse detrahere ex ædibus suis vrbanis atque rusticis, & id ad opus vti: quia hi quoque non promercij causa id haberent. Sed videamus vtrum ei soli ciuitati legari possit, in cuius territorio est: an & de alia ciuitate in aliam transferre possit. Et puto nō esse permittendum: * quanquam constitutum sit, vt de domo quam aliquis habet, ei permittatur in domum alterius ciuitatis transferre.

Hoc senatusconsultum habet locum vbique: & pro debito publico non debet domus destrui. Bartolus.

Hoc senatusconsultum non tantum vrbem, sed & ad alias ciuitates pertinet. Sed & diuorum fratrum est rescriptum ad libellum Procliani & Epitynchani, ob debitum publicum desiderantium vt sibi distrahere permitteretur, quod eis ius distrahendi denegauerunt.

Prohibitio senatus extenditur ad omne ædificium, vt ei iniuncta non detrahantur. secus in aliis quæ non sunt affixa. Bartolus.

Hoc senatusconsultum non tantum ad ædes, sed & ad balinea, vel aliud quod ædificium, vel porticus sine ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur. Itē hoc prohibetur legari quod non aliās præstari potest, quam

vt ædibus detrahatur, subducatur, id est, marmora, vel columnarum. Idem & in tegulis, & in tignis & ostiis Senatus censuit. sed & in bibliothecis parietibus inhærentibus. Sed si cancelli sint, vel vela, legari poterunt: non tamen fistulæ vel castelli. sed automataria, aut si qui canthari per quos aquæ saliuunt, poterunt legari, maximè si impositicij sint. Quid ergo in statuis dicendum? Si quidem inhærent parietibus, non licebit: si verò alias existant, dubitari potest: verum mēs senatus plenius accipienda est, vt si qua ibi fuerunt perpetua, quasi portio ædium, distrahi non possint. Proinde dicendum est, nec tabulas affixas, & parietibus adiunctas, vel singula sigilla adæquata legari posse.

Licet res sit ædibus destinata, non prohibetur legari, & legatū extinguitur si postea per testatorem iniungitur: secus si per heredem. Bartolus.

Sed si parauit quædam testator quasi translaturus in aliam domum, & hæc legauit: dubitari poterit, an valeat. Et puto valere. Sed si ea quæ legauit, ædibus iunxit: extinctum erit legatum. Sed si heres ea iunxit, puto non extingui:

XLII. IDEM libro secundo Fideicommissorum.

S iue sciuerit, siue ignoraue- rit.

XLIII. IDEM libro vicesimo primo ad Sabinum.

S Enatus enim ea quæ sunt ædium, legari [non] permisit. hæc autem mortis tempore ædium non fuerunt. heres ergo æstimationem præstabit. sed si detraxerit, vt præstiterit, pœnis erit locus: quamuis non vt vendat detraxerit, sed vt exsoluat.

Parua domuncula rustica potest destrui, & per consequens legari. Bartolus.

Marcellus etiam scribit, si maritus diatā in vxoris hortis quos in dotem acceperat fecerit, posse eū hæc detrahere quæ vsui eius futura sint, sine mulieris tamen damno: nec ad hoc ei senatusconsultū futurū impedimento. Ergo si non est ei obfuturum quo minus detrahat, dici oportebit posse eum hæc legare quæ detrahere potest. Legatum in aliena voluntate poni potest, in heredis non potest. Qui ab hostibus

vniuersas. de acquiren. pos. secundum Bar.

S iue sciuerit. sic. j. titu. j. l. si heres re. & s. loc. l. sed addes. §. si inquilinus. Sed ar. contra. s. de condi. inde. l. in summa. §. pen. **ADDITIONO**. Tu dic secundum Bar. hic quæ natura cōditionis indebiti est, vt quis teneatur inquātū fact⁹ est locupletior: vt l. nam natura. & l. si nō fortem. §. libertus. s. de condic. indeb. Si vero ignorās manumisit, ibi i nullo est locupletior: & sic non tenetur in aliquo. hic verò loquitur in actione ex testamento, quæ est alterius naturæ. Præterea si iniunxit domui sue, satis effectus est locupletior, secundum Bart. hic.

S Enatus enim.] **CASVS**. Titius legauit ea quæ sunt iuncta domui. an per heredē detrahatur de domo, aut præstabitur æstimatione? Et certe æstimatione præstabitur. Sed si testator legauit mihi columnas non iunctas ædibus, & heres post mortē testatoris eas iunxit ædibus, postmodū detraxit de domo, & mihi legatario præstitit: punietur secundum quæ leges volūt. Itē pone quæ vxor mea dedit mihi in dotem quosdā hortos: & ego feci domū delectationis causa. nūquid possum detrahere colūnā de illa domo & legare? Et certe dicitur quod sic. [LEGATVM.] Lego tibi domū si volueris. certe bene valet legatum. sed hoc modo nō valet: lego tibi domū si heres meus voluerit. [QUI AB HOSTIBVS.] Redemi Titium ab hostibus meis nūmis. postea eū sibi ipsi legauit. certe valet legatū. Viuianus.

u *Æstimationem*. hoc quia est affixa modo. aliās ipsam rem, nō æstimatione: vt. j. titu. ij. l. nutu. §. si. quæ est cōtra.

x *Pœnis*. quæ sunt. s. de contrahen. emptio. & vend. l. senatus. & j. de dam. infec. l. fina.

y *Quæ vsui eius*. i. ad eius cōmodum. secus si nihil est laturus nisi vt officiat: vt. s. de impen. l. pro voluptariis. & facit. s. de dona. inter virū & vxor. l. Marcellus. & quod ibi not.

z *Legatum in aliena*. scilicet legatarij: vt & infra

* Vt nec Adrian⁹ permittit. Spartan. in cod.

a] Quid sit sigillum, & an & quando sigillo credatur, notat Bal. in l. 2. C. de rebus alie. nō ali. Barto. in l. quæ dotis. in fin. s. fo. lu. mar. & Pa. nor. in. c. quod super his. in ver. in glo. 3. extra de fide instru.

* castella. * Automata, ea opera sunt, quæ sua sponte mouentur, vt horologia. Alcia. lib. 1. parer. ca. 20. vbi & quid sint cāthari, explicat. † detrahi.

* Sic Flo. & in manus. vel cum expunctionis nota vel inter versiculos est addita negatio. & præstiterit. al. vt præstet.

fra eod. l. si ita. §. illi. & §. de conditio. & demōstra. l. si ita expressum. quæ dicitur aliena respectu heredis. sic. §. de Sal. interdi. l. j. Valet ergo si dicam, lego tibi si voles. at in extranei voluntate tacita potest, expressa non potest: vt infra eod. l. captatoria. & infra de condit. & demonst. l. nōnunquam. & §. de heredi. instituen. l. si quis Sempronium. Sed contra. j. titu. j. l. j. Sed expone vt ibi. Item si heres velit, non valet: vt hic. quod intellige si libera sua voluntate: puta si voles. secus si nō libera, vt si iustum putaueris. quæ valet: vt. j. e. l. si sic. Vel nisi volueris, vel cum volueris: vt. j. tit. ij. l. fideicommissa. §. sic fideicommissum. quæ videtur contra. & sic facit. §. de reb. dub. l. vtrū. §. cū quidā.

a sibi poterit. sic. C. de commu. ser. manu. l. ij. **b** Pignoris. tenetur enim in pignore donec redatur pretium redemptionis, vel etiam hodie seruiat per quinquennium, licet sit liber: vt hic, & §. de testa. l. qui testamento. circa. princ. & C. de capti. l. ij. & l. fi. & facit. §. de libe. lega. l. ij. §. j. & de lega. ij. l. ij. §. fina. & §. eo. l. si domus. §. fi. Accursius.

Seruum filij. **CASVS.** Filiū militem habebam, qui habebat peculium castrēse in quo erant serui. feci testamentum, & vnū de illis seruis legauī Titio credēs illum meū esse, cum nō esset: quo casu dicit lex non valere legatum: vt instit. e. §. non solum. certe non erit incontinenti inutile legatū: sed expectabitur donec ego moriar. & si inuenietur dictus meus filius mortuus ante me non facto testamento, sicque bona sua peruenerint ad me, firmum erit legatum: quia fingit me habuisse dominiū serui tempore quo testamentum feci. si autem superuixit mihi dictus meus filius, vel decessit ante me facto testamento, non erit firmum legatum, à contrario sensu literæ. [S I Q V I S R E M.] Titius legauit mihi seruum suum. ego ignorans mihi legatum, legauī eum Seio credens esse meum, vel etiam sine legato, vel non credens, nō facio vim. postea cognoui mihi legatum esse à Titio dictū seruum, & volui ad me pertinere. certe valebit amodo legatum per me relictum Seio de eodem seruo: quia ex quo non repudio legatū tempore quo cognosco mihi legatum, videtur seruus meus fuisse ex illo tempore quo hereditas Titij mihi legantis adita est, & in veritate fuit meus. si autem repudiaffem cum cognoui mihi legatū seruum, non valebit legatum de eodem seruo per me datum Seio, quia ius fingit fuisse hoc casu heredis Titij mihi legatis rem legatam ex illo tempore quo adita fuit hereditas dicti Titij: vt si quid interim acquisitum sit per seruum, sit heredis Titij: vt. j. eo. l. si tibi homo. §. cū seruus. & est ratio, vt credo, quare non valet hoc casu legatum etiā quantum ad æstimationem dandam legatario cui legauī: quia repudiando legatum mihi relictum de dicto seruo, videor dictū seruum mihi acquisitum per legatum alienare: & sic nō mirum est si extinguitur legatum quod debeo alij reacquirere: vt. §. eo. l. si ex toto. cum similibus. [S I P O C V L A.] Scyphos argenteos tibi legauī. me mortuo de eis fecit heres meus massam. vel tibi legauī massam argenti, & heres meus fecit inde scyphos. vel legauī tibi lanam, & heres meus fecit inde vestimenta. nunquid debebuntur legatario ea quæ extant: & certe sic, si ego testator non mutaui voluntatem. Sed pone quod legauī tibi argenteam scutellam, & postea de ea facta est massa: & postea de illa massa factus est scyphus. certe debetur legatario scyphus. [S I A R E A.] Legauī tibi aream: postea imposita est ibi domus. certe habebis domū & aream. [E V M Q V I.] Titius

redēptus est, legari sibi poterit, & proficiet legatū ad liberationem vinculi pignoris **b** quod in eo habuit qui redemit.

Regula Catoniana non habet locum in legatis in quibus impedimētum cessat ex causa quæ retrahitur. Bartolus.

XLIIII. IDEM libro vicefimo secundo ad sabinum.

Seruum filij sui castrensis peculij legare pater potest: & si viuo patre mortuus sit filius, & apud patrem peculium remansit, consistit **†** legatum. Cum enim filius iure suo **d** non vitur, retro creditur pater dominium in seruo peculiari habuisse.

Qui rem sibi legatam ignorans legat, siue acceptat, siue repudiat: valet legatum factum à se. Barto.

Si quis rem sibi legatam ignorans **e** adhuc legauerit, postea cognouerit, & voluerit ad se pertinere, legatum valebit: quia vbi legatarius non repudiavit, retro ipsius fuisse videtur, ex quo hereditas adita est. **f** si verò repudiauerit, retro videtur res repudiata fuisse heredis.

Si fiat mutatio de materia in formam, vel econuerso: legatum non mutatur, si testator voluntatem non mutaui. Bartolus.

D domus. §. fina. & facit infra de castren. pecu. l. ij. Accursius. **d** iure suo. scilicet testando, quod potest: vt instit. quibus non est per. face. testamen. §. j. Accursius. **e** Ignorans. si vero scisset, eo ipso videtur agnoscere: vt. C. de iure delibe. l. si auia. **f** Adita est. hic veritatem intuetur. sic. §. eo. l. si tibi homo. §. cum seruus. & §. si cer. pet. l. proinde. aliàs fictionem intuetur: vt. §. tit. j. l. legatum. & §. de fur. l. à Titio. & §. de pecu. l. sed si damnus. §. ij. quæ sunt contra. & facit. §. eo. l. si fundus. §. si Titius. & §. ad leg. Aquil. l. nam sicut. & supra. eod. l. legatarius. §. j. **g** Consistere. sic. j. titu. ij. l. quæ situm. §. illud. & l. item. §. pen. Sed contra infra eod. titu. l. lana. & infra de auro & argen. lega. l. Seia. in fin. Solu. ibi testator, hic heres hoc fecit. Itē secus in vsu fructu, qui rei mutatione extinguitur: vt supra quib. mo. vsu fructu. amit. l. quid tamen. §. si massæ. & de vsu fructu. l. qui vsu fructu. circa. princ. **h** Imposita. à testatore. **i** Legatario. quia eadem est area, licet domus imposita sit: vt. §. de sol. l. qui res. §. aream. Secus econtra si legauerit domum, & eadem ceciderit viuo testatore, quia desinit esse domus: vt infra eod. l. si ita legatū. §. si domus. & infra de verbo. obliga. l. inter. §. factam. in fin. §. Azo. & concor. huic. j. titu. j. l. si areæ. & supra eod. l. si ex toto. in princ. Sed contra infra titu. ij. l. si chorus. §. aream. Solu. ibi mutaui voluntatem. Item contra supra quib. mo. vsu fructu. amit. l. repeti. §. fina. Solu. ibi in vsu fructu. **k** Legat. debitori: vt differat à sequenti casu. Vel hic chirographū, ibi nomen. & facit. §. tit. ij. l. qui chirographum. & l. nomen. & C. quæ res pig. ob. pos. l. ij. & de remis. pigno. l. creditricem. **l** videtur. argu. C. de here. vel act. ven. l. postquā. Et no. argu. quod no. institu. de lege Fusi. Ca. tol. **m** Cedantur. alij, non debitori. at debitor haberet exceptionem: vt infra vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. & infra de lib. leg. l. ij. in prin. Itē cōtra. §. tit. j. l. Gaius. Sed ibi non legauit chirographum specialiter.

debebat mihi decem, & inde habebā chirographū siue instrumentum. legauī Seio dictum chirographū. certe videor legare debitū. nam & si venderem ei dictum chirographū, videor vedere ipsum debitum. & idem est si legem ei nomen. [S I I D E M.] Regulariter si seruus sit legatus, & est data ei libertas, præualet libertas: vt. §. titu. j.

Si pocula quis legauit, & massa facta est, vel cōtra: item si lana legatur, & vestimentum ex ea fiat: Iulianus libro trigesimo secundo Digestorum scripsit, legatum in omnibus suprascriptis consistere, **g** & deberi quod extat. quam sententiam puto veram, si modò non mutauerit testator voluntatem. Sed & si lancem legauit, & massam fecit, mox poculum: debetur poculum, durante scilicet voluntate.

Quod ædificatur in area legata, debetur legatario. Bartolus.

Si areæ legatæ domus imposita **h** sit, debetur legatario: **i** nisi testator mutaui voluntatem.

Vbi est eadem ratio, licitum est arguere de contractibus ad vltimas voluntates. Bartolus.

Eum qui chirographū legat, **k** debitum legare, non solum tabulas, argumento est veditio. Nam cum chirographa veneunt, nomen venisse videtur. **l** Sed & si nomen legetur: benignè id quod debetur, accipiendum est, vt actiones aduersus debitorem cedantur. **m**

Legatum libertatis inualidum, ipsius serui legatum non perimit. Bartolus.

Si idem seruus & legatus, &

si idem seruus. quod dicit hic. §. fallere in tribus casibus. & videas eos per te. [S I STATV LIBERV M.] Seruo dedi libertatem in testamento sub conditione, si nauis ex Asia venerit: vnde ipse factus est statuliber. me mortuo heres meus eū legauit Titio. certe heres heredis mei qui tenetur legatario, melius faciet pro se si det statuliberū legatario, quàm si det eius æstimationem. & est ratio in litera, & plana. [S I D V O S.] Habebam fundum Titianū & Seianum. legauī primo vsu fructum Titianum, & secundo solidū Titianum. nunquid iure seruitutis debet aditum ad fundum Titianum per fundū Seianum secundus cui fuit legatus vsu fructus in solidum, cui primo fuit legatus vsu fructus Titianus? Et dicitur quod non, sed heres meus cogitur redimere aditum à secundo, & dare primo, vt possit habere vsu fructum suum. Vianianus.

c Consistit. si autē præmoriatur pater, vel filiū testetur, non valet: quia ius quod habet, legare videtur: vt infra eod. l. si

domus. §. fina. & facit infra de castren. pecu. l. ij. Accursius. **d** iure suo. scilicet testando, quod potest: vt instit. quibus non est per. face. testamen. §. j. Accursius.

e Ignorans. si vero scisset, eo ipso videtur agnoscere: vt. C. de iure delibe. l. si auia.

f Adita est. hic veritatem intuetur. sic. §. eo. l. si tibi homo. §. cum seruus. & §. si cer. pet. l. proinde. aliàs fictionem intuetur: vt. §. tit. j. l. legatum. & §. de fur. l. à Titio. & §. de pecu. l. sed si damnus. §. ij. quæ sunt contra. & facit. §. eo. l. si fundus. §. si Titius. & §. ad leg. Aquil. l. nam sicut. & supra. eod. l. legatarius. §. j.

g Consistere. sic. j. titu. ij. l. quæ situm. §. illud. & l. item. §. pen. Sed contra infra eod. titu. l. lana. & infra de auro & argen. lega. l. Seia. in fin. Solu. ibi testator, hic heres hoc fecit. Itē secus in vsu fructu, qui rei mutatione extinguitur: vt supra quib. mo. vsu fructu. amit. l. quid tamen. §. si massæ. & de vsu fructu. l. qui vsu fructu. circa. princ.

h Imposita. à testatore.

i Legatario. quia eadem est area, licet domus imposita sit: vt. §. de sol. l. qui res. §. aream. Secus econtra si legauerit domum, & eadem ceciderit viuo testatore, quia desinit esse domus: vt infra eod. l. si ita legatū. §. si domus. & infra de verbo. obliga. l. inter. §. factam. in fin. §. Azo. & concor. huic. j. titu. j. l. si areæ. & supra eod. l. si ex toto. in princ. Sed contra infra titu. ij. l. si chorus. §. aream. Solu. ibi mutaui voluntatem. Item contra supra quib. mo. vsu fructu. amit. l. repeti. §. fina. Solu. ibi in vsu fructu.

k Legat. debitori: vt differat à sequenti casu. Vel hic chirographū, ibi nomen. & facit. §. tit. ij. l. qui chirographum. & l. nomen. & C. quæ res pig. ob. pos. l. ij. & de remis. pigno. l. creditricem.

l videtur. argu. C. de here. vel act. ven. l. postquā. Et no. argu. quod no. institu. de lege Fusi. Ca. tol.

m Cedantur. alij, non debitori. at debitor haberet exceptionem: vt infra vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. & infra de lib. leg. l. ij. in prin. Itē cōtra. §. tit. j. l. Gaius. Sed ibi non legauit chirographum specialiter.

a *Iustus sit*. directo. & ita secundum istam regulam præualeat legatum libertatis: vt. j. titu. j. l. si idem seruus. & l. qui testamento. sed hoc fallit his tribus casibus. Accursius.

b *In fraudem creditoris*. quo modo ergo legatum valet si creditores fraudentur? Respō. fuit legatus si legatarius det. x. heredi. Itē quia Falcidia detrahatur de legato, non de libertate: vt. s. de inof. test. l. Papi- nianus. §. quoniā. & sic propter totum, nō propter partem fraudantur creditores.

c *Venierit*. qđ fieri potest: vt. C. si māci. ita fue. alie. l. ea quidem. Sed vi detur hoc casu etiā legatum non valere: vt. j. de fun. instru. l. iij. §. fin. Sol. ibi tacite, hic expref se fuit legatus. Item ad idem contra. j. titu. j. l. si quis. Sed ibi nō legauit, sed vt ministrū meū ele git. Item facit. j. de fidei- cō. l. i. l. si seruus. & de cō di. & demō. l. si quis eū.

d *Pignori*. specialiter. se cus si generaliter: vt. C. de ser. pigno. da. l. ab eo. Nec obst. j. de fidei cō. l. i. generaliter. §. si quis seruo. quia ibi generali- ter. vel ibi de æquitate. Itē hoc nisi seruus luat se vt. s. de here. insti. l. pi- gnori. & facit. C. de ne- cess. ser. hered. insti. l. j.

e *Præstabit*. si legatarius volet recipere. nec enim cogitur, nisi i casu: vt. j. eo. l. si domus. §. qui cō- fitetur.

f *Liberi*. quia nō habet æstimationē: vt. s. ad. l. Rhodiā de iac. l. ij. §. cū in eadē. & §. corporum.

g *si duos*. plenius est. j. de vsufu. le. l. dānas. §. j.

h *Legatarius*. id est Titu.

i *Nō debet*. obligatio- ne personali. sed quia nō dando aditum vide- tur prohibere vti frui, habet cōfessoriam vtile:

vt supra si vsufu. pet. l. j. §. j. & si serui. vind. l. ij. §. rectē. secundum R. sed certē ibi debebatur seruitus fundo fructuario: hic non nisi cō- stituatur: quia antea esse non poterat: cum ambo fundi erant eiuf- dem domini: vt. s. quemadmo. ser. amit. l. j.

k *Redimere aditum*. quem aut retentione, aut cōditione incerti, & sine causa nullo dato redimet ab ipso legatario: vt. s. de cōdic. inde. l. sed si metus. & de cōdic. sine cau. l. j. & de acti. emp. l. si tibi. & j. eo. l. si fundū. §. qui fundū. & s. si ser. vind. l. testatrix. Idē est si fundū alienasset: vt insti. e. §. ij. secundū Ro. & facit. s. de ser. vrb. præ. l. si binas. & l. Olympico. & l. si binarū. & s. de relig. l. si quis sepulchrū.

S *I à substituto*. CASVS. Institui mihi filium meum impuberem heredem: & ei substitui Titium: & à Titio substituto legauit equum meum Seio. Seius eundem equum emit ab impubere, & postea vendidit Gaio. certē ager cōtra substitutum, & petet equū: & substitutus præstabit ei tantū quantum abest ei Seio ex emptio- ne quam fecit ab impubere. [HERES.] Legauit tibi hominem in genere. vnde heres dedit tibi mediocrem seruum de hereditate mea. tu vis quod ipse caueat tibi de sanitate serui, & quod non sit ligatus seruus furtis vel noxiis. certē de primo non tenetur heres: sed de secundo sic. debet enim talem seruum legatario dare, qui non possit auferri legatario. sanitas autem serui nihil ad hoc facit: sed furtum à seruo factū vel noxia ab eo cōmissa bene aufert eum legatario. noxia enim caput sequitur. vnde legatarius tenetur illis qui sunt passi dānum à seruo datū: & ita est bene obligatus seruus pro furtis & noxiis, ac si testator eum obligasset alicui specialiter. sed si legauit Stichum, non debet heres cauere de sanitate, nec de

liber esse iustus sit, **a** interdum procedere solum legatum pote- rit: vt puta si in fraudem credito- ris **b** data erit libertas, vel si is sit seruus, qui in perpetuam seruitu- tem venierit, **c** idem erit vel si ser- uus sit fortē pignori **d** datus.

Legato statulibero expedit he- redem soluere ipsum potius quā æstimationem. Bartolus.

* Si statuliberum heres legauit, expedit heredi ipsum statu- liberum præstare magis quā æstimationem. etenim æstima- tionem verā præstabit: **e ipsum verò si dederit, existente condi- tione nullum sentiet damnum. iam enim æstimatio postea non petitur ab eo hominis liberi. **f****

Qui legat vsumfructum in fun- do, videtur legare viam, si aliun- de non habet. Bartolus.

Si duo **g** fundos habens testa- tor, alterius mihi vsumfructum, alterum Titio leget: aditum mi- hi legatarius **h** non debet: **i** sed heres cogetur redimere aditū, **k** & præstare.

Quod contingit medio tem- pore, non vitiat legatum. Bart.

XLV. POMPONIUS libro sexto ad sabinum.

S *I à substituto pupilli ancillas tibi legassem, **l** easq; tu à pu- pillo emisses, & antequā **m** scires tibi legatas esse, alienaueris: vt ille legatum esse Neratius & Ari- sto & Ofilius probant.*

In legato generis heres de cui-

furtis & noxiis. talem enim dabit, qualis est. Et quod distinxit in legato in specie vel in genere dato: idem distinguitur in stipulatio- ne facta in genere vel in specie. Viuianus.

l *Legassem*. scilicet ego testator.

m *Et antequā*. maximē. nam siue sciat, siue nesciat, siue alienet, siue

ctione tenetur: secus in legato speciei. idem in stipulatione rem tradi. Bartolus.

Heres generaliter dare dāna- tus, sanū eum esse promittere nō debet: **n** sed furtis & noxiis solu- tū esse promittere debet: quia ita dare debet, vt eum habere liceat. **o** Sanitas autē serui ad pro- prietatē eius nihil pertinet. Sed ob id qđ furtū fecit seruus, aut no- xam nocuit, euenit quo minus eū habere domino liceat: sicuti ob id quod obligatus est fundus, accidere possit vt eum habere domino non liceat. Si verò cer- tus homo legatus est, talis dari debet, qualis est.

Ista lex quia breuis est, nō sum- matur. lex verò, Cum res. etiam quia ponit tot casus, non recipit cōgruam summationē secundū Ia. de Aret. sed diuide eam secū- dū Dy. Primò ponit in quo loco debeat solui res legata. Secundò quid iuris sit si res legata non appareat. Tertiò qualiter culpa he- redis æstimatur circa rem lega- tam. Secunda ibi, itaque. tertia ibi, culpa. Bartolus.

XLVI. IDEM libro nono Epistularū.

Q *Væ de legato **p** dicta sunt, eadem transferre licebit ad eum qui vel Stichum vel homi- nem dare **q** promiserit.*

D XLVII. VLPPIANVS libro vice- simo secundo ad sabinum.

C *Vm res legata **r** est: **s** si qui- dem propria fuit testato-*

testator voluisset alibi præstari. nā voluntatem eius sequemur, vel illud quod verisimile est eum voluisse. Sed quid si heres post testa- mentum trāstulit eam ad alium locum dolo? Certē tenetur eam præstare in illo loco vbi legatarius eā petit, & potest petere. si autē eam trāstulit ad aliū locum sine dolo, præstabit eā in loco vbi eā trāstulit. Si ergo Stichus pone legatus nō appareat culpa heredis interueniente: præstabit æstimationē. si autem sine culpa: cauebit legatario de restitutione serui si in suā potestatem peruenerit: sicut fit in rei vindi. Quid si dictus Stichus erat alienus, nō testatoris etiam, & aufugit sine culpa heredis? cauebit heres, vt prædixi: & idem si dictus seruus esset captus ab hostibus sine culpa heredis. Itē pone quod legauit tibi Stichū aut Pāphilum disunctiue. Stichus aufugit, vel ab hostibus captus est sine culpa heredis. certē heres qui habet electionē in alternatio legato, præstabit legatario quodcūq; vult ipse heres, siue Pāphilum presentē, siue æstimationē Stichi absen- tis. Sed pone qđ dictus Stichus decessit sine culpa heredis. certē ad- huc habet heres electionē vtrum det legatario viuū, aut mortui pretium. Quid si dicti Stichus & Pāphilus sint ambo in fuga sine culpa heredis? Debet cauere heres quod quicūq; eorū peruenerit in suā potestatem, dabit eum legatario, vel absentis æstimationem. Distinxi ergo. s. vtrū culpa vel nō. culpa heredis res pereat, vel non pereat. modo videamus de qua culpa debet intelligi. & certē debet intelligi de lata & leui: & etiam diligentiam debet præstare heres. Sed nunquid casum præstabit heres, puta si fundus legatus periit chasmate: Et certē nō: nisi culpa vel mora casum præcedat. Viuia- **r** *Cum res legata est. in specie.*

non, tenet: quia definit esse su^o ex causa emptio- nis, & incipit esse ex cau- sa legati: vt. j. eo. tit. l. hu- iusmodi. §. qui seruum. & j. ad leg. Fal. l. iij. A- zo. & insti. eo. §. si rem alienam. Accursius.

n *Non debet*. mediocrē tamen dare debet: vt. s. eo. l. legato.

o *Liceat*. ergo ipsum nō esse fugitiuū debet pro- mittere: quia eū habere non licet: vt. s. de act. emp. l. Iulianus. §. j. & fa- cit. j. eo. l. si heres gene- raliter. & j. de sol. l. qui decē. §. qui hominē. & s. de euic. l. heres seruū. & j. ti. ij. l. qui cōcubinā. §. si heres. & j. l. proxi.

p *Væ de legato*. sub- audi, in genere relicto. & secundū hoc disunctio testatoris erit quæ sequitur. sic. s. de cōdit. inde. l. cū is. §. si. & j. de verb. oblig. l. ij. Vel dic quod de legato. f. in specie: & tunc erit disū- ctio legis illa quæ sequi- tur. Accur.

q *Dare*. i. tradere. alio- quin cōtra: vt. j. de verb. oblig. l. vbi aut. in fi. Ac.

r *Vm res*. CASVS.

C *Hæc lex distinguit vbi res legata præstari debeat: & quando & qualiter heres teneatur si eam non habeat. & si quidē est res testatoris, & statim dari potest, statim debet eam heres dare: aliās tenetur ad v- **s** *res sit alibi, certē debet præstari ibi vbi est: nisi**

† *Ista lex est magistralis secundum Bart. hic.*

a Qua. scilicet mora.
b *Vsuras.* si erat pecunia. aliàs contra: nisi in casibus: vt. s. de vsur. l. in fideicommissi. §. si auro. & l. cum quidam. §. si. & facit. s. e. l. cum seruus. & l. apud.
c *Relicta est.* id est vbi factum est testamētum, secundum quosdā. tu dic, id est existit: vt not. C. vbi fideicommiss. pet. l. j.
d *Verisimile.* ex genere comparationis, vel cōditione personarū. qđ plene no. vbi soluat, & vbi petatur. s. de iudi. l. quod legatur. & ar. s. de arb. l. si cum dies. §. quid ergo.
e *Alienis legatis.* scilicet rebus.
f *Relicta est.* i. existit.
g *Petit.* de iure, quod est in tribus locis: Vbi est maior pars hereditatis. Item vbi heres habet domicilium. Item vbi res est: vt. s. de iudi. l. si fideicommissum. in princ. & §. fin. & l. sed & si sic. §. si ea. & not. in d. l. quod legatur.
h *Translulit.* nisi actor velit dari sua impensa vbi petitur: vt. s. de rei vin. l. si res. & ad exhib. l. si hereditas. §. j. & s. depo. l. si in Asia. §. j.
i *Vbi relictum est.* i. existit. Et no. quod quātitas vt species^a relinquatur. sic. s. e. l. plane. §. sed hoc ita.
k *vbi petitur.* ratione fori. quod dic vt dixi in l. quod legatur.
l *Itaque.* infertur ex illo. §. sed si alibi. & §. ceterum. non ex proxi.
m *De restitutōe.* si ipsum apprehenderit: vt. j. sequitur. Sed arg. cōtra. s. de rei vind. l. si à bonæ fidei. & l. si vero. & l. si culpa. **ADDITIONE.** Dic secundum Bart. hic qđ ista iura in contrariū alleg. concordant: quia hic & ibi tenētur de restituendo cauere, licet nō de prosequendo.
n *Idem est in aliis.* vt fiat talis distinctio qualis est ab illo versicu. itaque si Stichus. vsque huc. Ac.
o *Alienus.* quem legauit testator.
p *Nam.* & bene dico sine culpa, nā & c. vt quia saltem fuit in mora: vt. j. de verb. oblig. l. si seruum. §. fin. autem. & j. tit. j. l. si quis seruum. Et quod subiicit, cauebit. l. quando non fuit in culpa. & facit. s. eo. l. cum seruus. & quod ibi not.
q *Cauebit.* scilicet heres.
r *Legetur.* alternatiue.
s *Legatario* hic autem faceret moram: quia diceret heres se velle dare illum qui est ab hostibus captus. & facit. j. tit. j. l. statuliberum. §. Stichus. & s. de eo quod cer. lo. l. ij. §. qui Stichum.
t *Pretium.* l. cum viuente nō longe vilior foret qui est mortuus: vt j. de so. l. Stichū aut Pamphilū. quæ est cōtra. Sol. vt ibi. Item cōtra. s. de noxa. l. si ad libertatē. §. si quis. Sol. hic vtetq; est in obligatione: ibi alter tantū. l. seruus: vt. j. de re iudi. l. miles. §. decem. Item facit. s. ad leg. Aquil. l. Stichum. & j. de fideicommiss. lib. l. si legatario. §. à duobus. & j. de vsufruct. leg. l. Titio. Accursius.

His notis
 hic inclu
 sa, in Flo.
 exemplari
 non habent
 tur. quæ ta
 men retine
 da sunt nec
 vt glossa
 vt quidā pu
 tant, refecā
 da sanē hæc
 arguunt nō
 omnia exē
 plaria ex Flo
 rentino ma
 nasse. A. Cō
 tius.

Sic appel
 latione quā
 titatis venit
 quandoque
 species. l.
 quisquis. j.
 de le. j. & ibi
 Bar. & in. l. i.
 j. oppo. C.
 de actio. &
 obliga.

Inclusa de
 sunt Flor.
 sed ex ma
 nuscriptis
 recte sunt
 addita.

u *Cauere.* cum non comparet.
x *Sed si culpa.* multo magis si dolo: vt. s. de rei vind. l. qđ si dolo.
y *Proxima.* id est lata.
z *Leuis est.* in negligendo.
a *Diligentia.* id est, vt faciat quod debet: non autem dicas de leuif-

erit præsentem præstari, aut absentis æstimationem. Totiens enim electio est heredi committenda, quotiens moram non est factururus legatario. **¶** Qua ratione placuit, & si alter decesserit, alterum omnimodo præstandum, fortassis vel mortui pretium. **¶** Sed si ambo sint in fuga, non ita cauendum, vt si in potestate ambo redirent, sed si vel alter: & vel ipsum, vel absentis æstimationem præstandam. Item si res aliena vel hereditaria sine culpa heredis perierit, vel non compareat: nihil amplius quàm cauere eum oportebit. sed si culpa x heredis res perierit, statim damnandus est.

Quando testamentum videtur factum principaliter causa heredis, tenetur de culpa leuissima. h. d. secundum glos. Bartolus.

Culpa autem qualiter sit æstimatione, videamus: an non solum ea quæ dolo proxima y fit, verum etiam quæ leuis est: z an nunquid & diligentia a quoque exigenda est ab herede. quod verius est. b

Post moram periculum interitus pertinet ad heredem. Bart.

Item t si fundus chasmate t perierit: Labeo ait vtique æstimationem non deberi. c quod ita verum est, si non post moram factam id euenerit. potuit enim eum acceptum legatarius vendere: d

Legatarius agit contra heredem ex delicto serui heredis etiam circa rem legatam. Bart.

XLVIII. POMPONIVS libro sexto ad Sabinum.

SI heredis seruus rem legatam ignorante domino subtraxisset, & vendidisset: Atilicinus in factum e dandam actio-

E **S**i heredis. **CASVS.** Legauit tibi equum. seruus heredis mei surripuit equum ignorante dicto herede, & vendidit Titio. Certe tu legatarius habes actionē in factum cōtra heredē, vt dedat tibi seruum prædictū pro noxa, vel propter pretiū dicti equi quod habet apud te. [S I V N V S.] Institui duos heredes, & legauit tibi Stichum: & vnus ex heredibus eum occidit. Certe alter liberatus est: quia non fuit in culpa vt occideretur seruus. Viuianus.
¶ In factum. imò furti noxalem, cum res legata transferit in legatarium: vt infra de fur. l. à Titio. & j. tit. j. l. legatū ita. Sol. inspecta vniuersitate, in qua continetur res legata, hæc sicut ceteræ est heredis. vnde si ab heredis seruo surripiatur: actione furti deficiente, quasi sui domini rem subtraxerit hic seruus, ne huiusmodi scelere damnū patiat legatarius: aut ex maleficio quo res subtracta est, in factū subsidiaria, aut neg. ge. vtilis, vel quia rei venditæ ad lega-

lima eum teneri: vt. j. ad Trebel. l. mulier. §. si heres. nec enim gratia heredis legatum relinquatur: vt argu. s. commo. l. siue certo. §. nunc videndum. & est bona similitudo: vt. j. eo. l. si seruus legatus. §. cum quid. sed H. hic dixit teneri de leuissima. & facit. s. eod. l. non amplius. §. j. & j. de verb. oblig. l. si seruum Stichum. §. j. & j. tit. j. l. cum ita. §. species. & j. de auro & argē. leg. l. si imaginem.
b *Quod verius est.* quod dic per exempla infra eod. l. quid igitur. §. si heres.
c *Non deberi.* vt argu. s. de iur. do. l. si is qui.
d *Vendere.* & ideo omnino debet teneri, etiā si interitura erat penes actorem: vt. s. fo. ma. l. si filio. §. si post diuortiu. & j. de vsuf. lega. l. vj. & s. e. l. apud. §. ipius. & j. de re iud. l. si homo. & de verb. obliga. l. nemo. §. j. Sed contra. s. de rei vind. l. item si verberatum. in si. vbi distinguitur erat peritura aliàs, vel non. Solu. secūdm Mar. & hic nō erat peritura: quia erat venditurus. vel ibi iustā causam litigandi habebat: hic non. Item contra. s. depositi. l. si plures. §. si. Sol. ibi. Item contra. s. ad. l. Rhod. de iact. l. si. §. j. Sol. vt ibi. Item contra s. quod me. cau. l. si cū. §. quid si homo. Dic vt ibi. Itē no. inspicitur quod euenire potest: sic. s. de iurisdi. omnium iud. l. si idem. §. fin. & j. de auto & argen. le. l. in argento. in princ. & supra de arbi. l. si cui. Argu. cōtra supra qui & à qui. l. Iulianus. Item cōtra supra quod met. cau. l. si cum ex. §. quid si homo. ibi, sed & sine culpa. Solu. ibi tenebatur in triplo.

Concor.
 cum hoc. §.
 glo. 2. in c. 1.
 extra de resti
 spo. l. cir
 ca finem.
 Mira exē
 pla locorū,
 quæ chasma
 te perierūt,
 signaque im
 minentis hu
 ius periculi
 & remedia
 vide apud
 Plin. lib. 2.
 cap. 61. &
 seq. na. hif.
 Inspectur
 quandoque
 quod eueni
 re potest.

tarium pertinentis pretium perceperit seruis: vel conditio subrogatur. at ipsa re per se inspecta, non heredis sed legatarij fit conditio, & furti actio noxalis competit si ab heredis seruo surripatur, vt in contrariis secundum R. vel vocat hic in factum actionem furti, & condi. neg. gest. omnis enim actio ex delicto vel quasi, ex contractu vel quasi, in factu potest dici. & secundum hoc diuidit cum subicit, & noxae &c. Vel dic in factu. i. propter factu serui datur actio, scilicet furti &c. & sic non est nomen actionis. Vel dic secundum Azo. q. heredis non testatoris erat res legata. Vel hic non erat adita hereditas: vn de res non est legatarij veritate inspecta: vt. j. e. l. si tibi. §. cum seruus. & sic non agit furti, vt. s. de prescrip. ver. l. si tibi re. §. si. Et quod dicitur. j. de fur. l. si dominiu. dic de furto facto testatori dari legatario actione furti.

a Noxae. facit. s. de min. l. qd si minor. §. si seruo.

b Ex peculio. vel conditio furti: vt. s. de pecul. l. iij. §. ex furtiua. vel nego. gest. re premptra: vt. s. de nego. gest. l. si. & vna aliam tollit: vt. C. de fur. l. j. Accursius.

c Natura sit. sic. s. de dolo. l. arbitrio. §. si. sed occidens tenetur cum distinctione: vt. j. e. l. quid ergo. §. si heres.

Si cui legetur. **CASVS.** Legauit tibi. x. cum eris xiiij. ann. certe non habebis legatum nisi compleueris. xiiij. annos. Sed pone q. legauit tibi hoc modo: Lego tibi. x. cum ad. xiiij. annu perueneris, annua bima trima die. i. post trienniu. i. dicere, post trienniu. q. habueris. xiiij. ann. i. post. xvij. annu. tu autem eras maior. xiiij. annis. quaritur quando incipiat currere trienniu. predictum, vtru a tempore testameti facti, vt sic plus differatur legatum: an vero si inueniatur legatarius maior esse decem & septem annoru, vel. xvij. annos compleuisse, incotinenti habere debeat legatum? Et distinguitur: aut sciu ego testator legatariu esse maiore. xiiij. annoru: aut ignorau. primo casu incipit currere trienniu a tempore testameti: secundo habet legatum heres incotinenti si inueniatur esse decem & septem annoru tempore testameti: & non expectatur q. currat trienniu. Sed quid si legatarius inuenitur. xv. annoru tempore testameti, & mortis testatoris? Certe post bienniu habebit legatum, si ego testator ignoraba legatariu esse maiorem. xiiij. annoru. si autem scire, curreret trienniu a tempore testamenti, & ante non haberet legatariu legatum. si autem inueniatur legatarius. xv. ann. tempore testameti, habebit legatum post annum si ego testator ignorau eum esse maiorem. xiiij. ann. si autem sciu, expectabitur trienniu. si autem inueniatur legatarius tempore testameti qui habeat. xv. annos, & noue menses, & ita desunt ad. xvij. annu tres menses tantum, certe finitis illis tribus mensibus habebit legatum si ego testator ignorau eum esse maiore. xiiij. annoru. si autem sciu, expectabitur trienniu. Et scias quia dictu legatum hoc modo relictu, lego tibi. x. annua bima trima die cum legatarius. ann. est conditioale & in die. Dicitur autem conditioale cum legatarius. est minor. xiiij. annis, vsq; ad. xiiij. annos completos. sed a xiiij. annis vsq; ad. xvij. dicitur in die. vnde primo casu non transmittit legatarius ad heredem suum petitione ipsius, secundo sic. & in hoc casu quo inuenitur legatarius minor. xiiij. an. tempore testamenti, incipit currere trienniu duntaxat completis. xiiij. annis: nisi testator

ne: vt vel noxae feruū dederet dominus, vel ex peculio praestaret qd ex vditione eius rei haberet.

Heres delinquens tenetur, non coheres. Bartolus.

Si vnus ex heredibus seruum legatu occidisset: omnino mihi non placet coheredem teneri, cuius culpa factum non sit ne res in rerum natura sit.

Si legatum confertur in tempore certae aetatis: vltimus annus debet esse completus vt debeatur: & exinde dies praestationi adiectus currit: nisi propter scieriam testatoris aliud inducatur. Bartolus.

XLIX. VLP IANVS libro vice simotertio ad Sabinum.

Si cui legetur cum quatuordecim annorum erit: certo iure vtimur, vt tunc sit quatuordecim annoru, cum impleuerit. & ita Imperatorem decreuisse Marcellus scripsit. Ergo cum esset sic relictum, Cum ad quartumdecimum annum peruenisset, annua bima trima die, & decem & septem annorum mortis tempore inueniatur: praesens legatum erit. proinde si quindecim annorum: consequenter dicemus post bienniu deberi. si sedecim, post annum debebitur. si menses desint ad septimum decimum annum: residuis mensibus debetur. haec ita, si putans minorem esse quatuordecim annoru, cum iam excessisset, sic legauit. si vero

voluit conditione facere de illis verbis, annua bima trima die &c. quia tunc non cederet dies legati nisi adueniente conditione. [S I T I R I O.] Legauit Titio. x. quae debebat Sempronio: & rogauit Titium q. ea daret eidem Sempronio. creditor certe non ageret contra Titium vt det ei. x. sed heres meus ageret contra dictum Titium vt soluat illa. x. Sempronio creditori. & si dictus Sempronius habebat fideiussores a me p. dicto debitor, etiam fideiussores ageret contra Titium vt soluat Sempronio. & hoc dico siue sit soluendo fideiussores, siue non. Viuianus.

fcit, triennium ad legati praestationem ex die testamenti facti numerabimus.

Tempus certae aetatis honorati facit conditionem. secus in tempore simplici. h. d. Vel secundum dominum Ray. sic summatur: Dies incertus dispositioni adiectus, reddit legatum conditionale: non autem certus ex voluntate defuncti a fine ipsius computandus.

Hoc autem legatum & conditionale est, & in diem. Conditionale tamdiu, quamdiu quartumdecimus annus sit completus: postea in die. & ideo si quidem ante quartumdecimum annum decesserit, ad heredem nihil transit. certe postea ad heredem transfert. Quod si testameti facti tempore minor quatuordecim annis filius inueniatur: puto tempus annua bima trima die praestationis ex die completi quartidecimi anni statim cedere, nisi euidentia alia mens probaret testatoris aliud sentientis.

Si legatarius grauatur soluere creditori defuncti: heres & fideiussores agere possunt, non creditor. Bartolus.

Si Titio decem quae ego debeo legauero, & rogauero eadem creditori praestare: fideicommissum quidem in creditoris persona non valet, quia nihil eius interest: heres vero potest cum legatario agere, quia ipsius interest creditori solui, ne eum conueniat. ergo propter hoc valebit legatum. Sed si

simpliciter annum: vt. C. quando dies le. ce. l. j.

m si vero scit. scilicet eum esse maiorem. xiiij. ann.

n Hoc autem legatum. scilicet relictum alicui minori. xiiij. an. cum erit. xiiij. ann. annua bima trima die.

o Completus. vt. j. de codi. & dem. l. quibus diebus. §. ij. & quando di. le. ce. l. si Titio. Sed contra. C. quando di. le. ce. l. ex his. Solu. ibi. **A D-**

DITIO. Dic secundum Bar. hic q. ibi tempus certae aetatis post legatum perfectum adicitur praestationi: hic vero adicitur substantiae legati.

p Postea. quia est in die: vt. j. quando di. le. ce. l. si cum praefinitione.

q Debeo. Sempronio. Accursius.

r Rogauero. Titium legatarium.

s Creditori. scilicet Sempronio.

t Non valet. in vno saltu: quia eius interest habere duos debitores: vt. j. de li. le. l. iij. in fi. contra. Sol. ibi sub conditione erat debitum, vel ibi alius non debitor legauit creditori. Vel hic non contemplatione creditoris. alius secus: vt ibi. Vel dic, nil interest, id est non per omnia interest: sed in aliquo interest: & ea ratione tantum scilicet quod duos habet reos. Itaque quia habet actionem ex testamento: quae habet naturam bonae fi. cum prius erat stricti iuris.

u Heres vero. cuius contemplatione relinquit fideicommissum. ad qd. j. e. l. seruo legato. §. si testator. & s. fami. ercisc. l. si filia. §. Pomponius. & j. titu. ij. l. fideicommissa. §. interdum. & j. e. l. si tibi. in princ. & no. hic heredi legari a legatario: vt & no. s. e. l. plane. §. si duobus.

x Legatum. id est fideicommissum. nam primum constat valere: licet alij sit restituendum, si modo legatarius vult. nec enim cogitur, cum nec heres cogatur propter singulares legatarios: vt instit. ad. l. Falci. §. ex

Legatarius. sic. C. quando di. le. ce. ex his. in fin. ergo non sufficit si tantum ichoauerit: vt. j. de codi. & dem. l. non putaba. se. cus si dixit. xiiij. an. vt. j. de man. test. l. si ita liber nerit ad. xiiij. an. idem qd hic: vt. j. ad Trebel. l. Sempronius. secus si dixerit, cum puenerit ad. xiiij. an. vt. j. ad Trebel. l. qui filiu. §. j. Vel ibi speciale: qd est veri, ne sit contra quod statim sequitur. Itaque arg. contra. j. de mun. & hono. l. ad rempublicam.

d Impleuerit. sic. C. quando di. le. ce. ex his. in fin. ergo non sufficit si tantum ichoauerit: vt. j. de codi. & dem. l. non putaba. se. cus si dixit. xiiij. an. vt. j. de man. test. l. si ita liber nerit ad. xiiij. an. idem qd hic: vt. j. ad Trebel. l. Sempronius. secus si dixerit, cum puenerit ad. xiiij. an. vt. j. ad Trebel. l. qui filiu. §. j. Vel ibi speciale: qd est veri, ne sit contra quod statim sequitur. Itaque arg. contra. j. de mun. & hono. l. ad rempublicam.

e Trima die. lego. xxx. sub condit. vt sic omni anno decem soluantur.

f Inueniatur. legatari. A. Praesens. i. purum omnium trium annorum.

g Praesens. i. purum omnium trium annorum.

h Post biennium. q. d. primi anni est purum: sed quod remanet, debet solui post bienniu scilicet completum. nam & proximo sequenti anno fiet solutio p. eo anno.

i Si menses. puta tres. Ac.

k Annum. f. complendu.

l Residuis. f. elapsis. & sic soluitur pro tribus mensibus. q. d. pro primis tribus temporibus habetur vt puru: & sic videtur in fine anni soluendum sic relictu annua bima trima die. secus si

Limitabilis hunc text. per text. in l. vnica. §. in nouissimo. C. de cad. tol. vt non procedat quando conditio tacite inest.

a] Ista est vera secundum Barro. hic.

§. ex diuerso. accepit ergo hic sponte. Accursius.

a Debitur. & legauit alij vt mihi solueret.

b Intendere. vt & .j. de lib. l. si debitor. & .s. de compen. l. iij. & infra prox. §.

Julianus. CASVS. Retento eodē casu, vt in §. prox. §. l. præcedēti, quōd dict^o fideiussor à me datus dicto Sépro nio, p̄ dictis decē legauit creditori ea: certē nō ager creditor cōtra heredē fideiussoris: sed ego principalis debitor agā cōtra eum vt soluat creditori, sicut fideiussor voluit. & si soluat heres fideiussoris dicta. x. creditori, nō habebit contra me principalem debitorē actionem mādāti ad ea à me repetenda: quamuis habuisset si fideiussor nō legasset, ita vt dictū est. Sed quid si dictus fideiussor legauit Titio dicta. x. & rogauit eum vt dicto creditori soluat? Certē nō solum ego principalis habeo actionē contra Titium prædictū vt soluat creditori, quia mea interest, sed etiā heres fideiussoris eiusdemq; testatoris.

[MEMINISSE.] Dānaui heredem meū, vt vendat equum meum Titio, certē iusto pretio tenetur ei vēdere. si autē nominauit pretium certum, pro illo debuit vēdere, etiam si res valeret plus q̄ dixerim. Viuia. **c** si fideiussor. aliās. §. Julianus. & aliās lex, si fideiussor. Accursius. **d** Ex testamento actionē. contra heredē fideiussoris, vt soluat creditori. **e** Nō poterit. actioe mādāti. fuit ergo legatū eo animo vt gratis liberaretur reus sine spe actionis mandati. & facit. §. prox. §. & quod ibi no. Item facit. §. de lib. l. non solum. in prin. Item not. quōd expressum est inualidum. f. creditori legatum: & tamen valet tacitum. Sed argu. contra. §. de fer. rusti. prædi. l. item sic. §. si. **ADDITIONE.** Pro solutione huius contrarij vide distinctionem quam ponit Bar. hic.

f Vero pretio. i. iusto. sic. §. de admi. tu. l. j. & de petit. here. l. si possessor. §. si. & facit. §. eo. l. & si æquo. **g** Neceffe. sic. §. ad legem Fal. l. si dignum. & l. in ratione. §. vendere. & l. qui fundum. in prin. Accursius.

S I seruus plurium sit, pro dōminij portione legatum ei re-

testator decē mihi sub fideiussore debuit, **a** fideicommissi petitio nō solum heredi, sed & fideiussori cōpetit. interest enim eius solui mihi, *** quā** ipsum conuentū mandati actionem intendere. **b** nec interest, soluendo sit, necne.

Vitiato expresso non vitiatur tacitum æque principale. Bart.

Julianus libro trigesimo nono Digestorū scribit, si fideiussor **c** creditori legasset quod ei deberet, an legatū valeret. Et ait, creditoris quidem nihil interesse: verum debitorem habere ex testamento actionē. **d** interest enim ipsius liberari: quippe cōueniri à fideiussoris herede nō poterit. **e** Quod si idem fideiussor Titio leget, & fidei eius cōmiserit, vt creditori soluat: & debitor & fideiussoris heres agere cum Titio ex causa fideicommissi poterunt: quia **c** vtriusq; interest legatariū soluere.

Damnatus vendere intelligitur iusto pretio. Bartolus.

Meminisse autē oportet, eum qui dānatur hoc solū, fundū vendere: non gratis dānari hoc facere, sed hoc solū, vt vendat vero **f** pretio. **q** si certo pretio sit damnatus facere, necesse **g** habebit tāti vendere quanti dānatus est.

L. IDEM libro vicesimo quarto ad sabinum.

S I seruus plurium sit, pro dō-

minij portione legatum ei re-

debet eam habere dictus heres, & malo suo velle debet respondere legatariis. & idem est si ipse heres qui nō fecerat seruos torqueri, tamen habebat hereditatem absconse, credens eam vtilē, postea vidit eam non esse vtilē. vnde cogitauit talem fraudem. rogauit enim vnum de vicinis suis vt deferret se fisco quōd teneret hereditatem ad fiscum pertinentem. & ita factum est. vnde fisco petiit ab eo, & ipse non defendit causam. nā & in isto etiam casu non euadet onera. [SI NUMERVS.] Legauit tibi decem libras. tu intelligis de Bononiensibus grossis, & heres meus de paruis. certē si non apparet voluntas testatoris, debemus inspicere cōsuetudinem testatoris, & postea alia quę planē in litera dicuntur. Si autem legauit hoc modo, Lego tibi nummos quos habeo in arca: vel lego tibi lancem: certē tales debent dari quales sunt: & tanquā species æstimandæ sunt. & hoc dicit cū l. sequenti. Viuianus.

h Acquiret. sic supra de acquiren. here. l. seruus communis. & .j. de stip. ser. l. seruus communis. sic & .j. de iniur. l. sed nō esse. & .j. titu. j. l. & Proculo. & .j. eo. l. si fundū. §. j. Accursius.

i Heredem. scriptū pro legitimo, vel pro filio exheredato. ad quod. §. de inoffi. testa. l. qui reipub. §. si. Accursius. **k** Nocebit. quia ageret contra institutū: vt not. in. d. l. qui reipub. in fin. & .j. prox. §. in fi. Sic ergo no. quōd colludenti sententia non prodest. sic supra de dol. l. & elegāter. §. si dolo. nec emptori: vt supra pro emp.

licetum acquirere. **h**

Sententia lata contra heredem non defendentem, vel culpabiliter non appellansem, legatariis non præiudicat: & quis non potest suam turpitudinem allegare. Bartolus.

Si hereditatis iudex contra heredē **a** pronuntiauerit non agentem causam, vel lusoriē agētem: nihil hoc nocebit **k** legatariis. Quid ergo si per iniuriā **l** fuerit pronuntiatum, non tamen pro-uocauit? Iniuria ei facta non nocebit legatariis, **m** vt & Sabinus significat. Si tamen secundum substitutum pronuntiet, **n** an illa legatariis teneatur, videamus. & cum ius facit hæc pronuntiatio, quod attinet ad ipsius personā: **o** nunquid legatariis teneatur. nec enim tam improbē **p** causari potest, secundum se iudicatum per gratiam. Respondebit igitur & legatariis, vt creditoribus.

Hereditas trāsit ad fiscum cum onere legatorum. Bartolus.

Si quis ante quæstionem de familia habitam adierit hereditatem, vel necem testatoris non defenderit, **q** legatorum percutio aduersus fiscum **r** locum habet. Quid tamen si fisco bona non agnoscat? Ex necessitate redundabit onus legatorum **s** ad heredem. Sed si subiecit delatorem sibi, vt ei **t** hereditas ab-

l. qui fundum. §. procurator. Accursius.

l Per iniuriam. cuius causam præbuit heres: vt. §. de euic. l. si per imprudentiam. & .j. de fideiuss. l. exceptione.

m Non nocebit legatariis. quia appellant: vt. §. de appell. l. si proluo. imò fortē iplo iure nō nocet nisi in causa inof. test. & est simile in coherede cui non fit præiudicium, & tamen appellat. §. de appell. à sententia.

n Pronuntiet. qui institutum repudiasset dicebat, & hereditatem ad se deuolutam. nam si verē substitutus non esset, qualiter legatarius teneretur?

o Ad ipsius personam. nam habetur pro substituto cum effectu: licet nō repudiasset institutus. non tamē est de casibus illis in quibus fit ius inter omnes, quos not. §. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. si.

p Improbe. no. improbū esse allegare propriam turpitudinem. **a** familia sunt. C. de transac. l. transactione. Item concor. sunt. §. de excep. rei iu. l. j. Sed contra. §. de pign. l. si superatus. §. j. sed ibi non fuit collusum ab herede.

q Non defenderit. accusando occisores. sic. C. de testi. l. j. & dic vt no. C. de his qui. vt indig. l. ij. & l. cum fratrem.

r Fiscum. ad quem bona veniunt: vt. §. ad Sila. cum fisco. & .s. tit. ij. l. ij. & .j. ad Trebel. l. Marcellus. §. si. & C. ad. l. Fal. l. etiam.

s Onus legatorum. nam quod eius odio est inductū. f. heredis: non debet cedere ad eius cōmodum: vt & .j. de interdi. & releg. l. relegatorum. §. si. & est hic arg. ad. q. vtrū heres nō implens voluntatē defuncti, omnibus aliis deficiēibus cōpellatur ipse accipere, & legata dare: vt in authen. de hered. & Falci. §. si quis autem non implens.

t vt ei. scilicet fisco, vel delatori nomine fisci: vt sic non subeat hereditaria onera. & facit. C. eo. si in fraudem.

Colludenti sententia nō prodest.

Colludenti sententia nō prodest.

a] Tu dic q̄ regula est fir ma, quod allegans propriā turpitudinē nō auditur. quod est verū agēdo, sed excipiedo secus & ita intelligas hæc glo. cum suis cōcor. secundū Bald. & doct. in. l. i. col. 2. ver. quāro. hic. C. de cōdict. ob turpem cau.

* subaudi, potius. Ant. Aug. lib. 4. c. 8.

Inuulg. edit. est lex. Si fideiussor.

Tacitū quādoque validius est expresso.

a Litigavit. vt supra proxi. §. dixit.

b Si numerus nummorum. puta centum solidos.

c *Consuetudo.* No. ex septem colligitur de quibus senserit testator. Primum, consuetudo testatoris. s. loquendi, non vtendi: ne sit cōtra. j. de fun. instru. l. cum certum. Item argu. contra de vsufu. leg. l. damnas. §. fi. & de ali.

leg. l. pen. Secundum, cōsuetudo regionis. ad quod. j. de fun. instru. l. cum de lanionis. §. fin. in fi. & s. de leg. & senatus. con. l. nam ad ea. Sed cōtra. j. de triti. lega. l. cum certum. Sol. aliud in vino & similibus q̄ in nummis, secundum R. Tertium, mēs, quæ colligitur ex præmissis & sequētibz, vel etiā quia expressit: & hoc ante omnia inquiratur: vt. C. de lib. præte. vel exhereda. l. iij. & j. de regu. iur. l. semper. Quartum, dignitas legatarij: vt & s. de iudi. sed & si susceperit. §. sed si proponas. & j. de auro & argen. leg. l. Titia. §. fi. Quintum, charitas. i. dilectio: vt. j. de reb. dub. l. si fuerit. & l. si is qui. §. j. & de lib. le. l. pe. Sextum, necessitudo. i. cōsanguinitas: vt. s. de iustit. & iur. l. fin. & j. de lib. lega. l. Aurelius. §. si Titius. Septimum, vicinitas scripturæ. sic. s. de rest. l. heredes. §. sed & si notā. & s. eo. l. qui filibus. j. resp. & s. de postu. l. j. §. deinde adicit. & j. de auro. & arg. le. l. Plautius. & l. species. & C. fami. ercisl. quoties. sed si ex his nō apparet quid senserit, exiguioribus debentur: vt infra titu. ij. l. nummis.

+ Facit ad hanc materiam. c. causam quæ. cū glof. super verbo, præcedat. ext. de rescrip.

d *Ed si certos. Continentur.* sic. s. eo. l. plane. §. ij. & j. de do. præle. l. j. §. sed si dotem. & j. ad leg. Fal. l. in ratione. §. diligenter. & j. e. l. si seruus legatus. §. qui quinque. & s. de pec. l. si creditor. **e** *Permutationem.* vt aliquid aliud pro eis soluat. sic in alijs speciebus est: vt. C. de solut. l. eum à quo. Accursius. **f** *Æstimanda.* id est habenda. hoc tamen fallit quandoque: vt. s. de in lit. iur. l. nummis. & infra de fideiuss. l. si ita. in fi. Accursius. **g** *Nullum peculium.* quia verba illa, cum peculio, causa augendi nō minuendi sunt dicta: vt. j. de vi. tri. & oleo leg. l. cum vinum. in fi. & j. de auro & argen. leg. l. si quis. Sed arg. contra. j. de triti. lega. l. cum certus. Accursius. **h** *sub conditione.* si nauis ex Asia venerit. **i** *Legatum sit.* & à substituto expressè repetitū: vt statim colligitur. **k** *Exstitit.* sub. maximè quātum ad ea quæ hac. l. dicuntur: sed quātum ad id quod. j. l. proxi. dicit, nō subaudio: quia ex vtriusq; tabulis nō possent deberi legata: quod ibi concedit Azo, vt ibi dicitur. **l** *Purè.* Hic distingue quando quis instituit aliquem heredem, & ab eo legat, deinde substituit: intelliguntur à substituto repetita legata tacite: nisi aliqua coniectura appareat mens testatoris contraria: vt infra eo. l. licet. & sub eadem die & conditione: vt infra tit. j. l. cum pater. §. ab instituto. quod si expresse repetit legata, nec repetit conditionem vel diem, purè præstantur à substituto: vt hic, & supra eod. l. si quis à filio. §. sed si ita. si vero repetit diem vel cōditionem, expectabitur ea: nisi erat talis quæ vitiat legatum: vt supra eo. l. si quis à filio. in princ. & infra de fideicommiss. liber. l. fin. §. j. & infra eo. l. si fundus. §. fin. & facit supra de heredi. institu. l. sub conditione. Accursius.

iudicetur, & oneribus careret, vel minus plenè defendit causam: non se exonerat, exemplo eius qui collusoriè de hereditate litigavit. **a**

Legatum obscurum declaratur ex coniecturis hac. l. expressis. Bartolus.

Si numerus nūmorum **b** legatus sit, neque apparet quales sunt legati: ante omnia ipsius patrisfamilias consuetudo, **c** deinde regionis in qua versatus est, exquirenda est. sed & mens patrisfamilias, & legatarij dignitas, vel caritas & necessitudo: item earū quæ procedunt vel quæ sequuntur summarū scripta sunt spectāda. **†**

L I. P A P I N I A N V S libro quarto
Questionum.

S Ed si certos nummos, veluti quos in arca habet, aut certā lancem legauit: non numerata pecunia, sed ipsa corpora nummorum vel rei legata continentur: **d** neque permutationem **e** recipiunt, & exemplo cuiuslibet corporis æstimanda **f** sunt.

Dictio cum, ponitur augmentatione, non taxatiue. Barto.

Quid ergo.] **CASVS.** Legauit tibi decem ab instituto supra, & à substituto legauit tibi viginti. postea institutus adiuit hereditatem, & decessit. quæritur, vtrum substitutus debeat triginta? Et certè non, imò viginti tantum. intelligitur enim testator voluisse augmētare legatum ab instituto relictum potius quàm alia viginti legare à substituto. Secundo dicit, legauit mihi testator duos fundos ab impubere. s. Titianū & Scianum: & repetiit à substituto mihi & Titio vnum ex eis fundis, puta Titianū. certè hæc repetitio facit vt pars tantum fundi Titiani mihi debeatur. [S I Q V I S.] Institui mihi Titium & Sēpronium, & à quolibet eorū in solidum legauit Seio equum meū. certè perīde est ac si Seio legatus esset dictus equus in testamēto duorum. & quid iuris sit, habuistis. s. eo. l. plane. §. j. Secundo probat à simili. [S I H E R E S.] Legauit tibi Stichum seruum meum. heres meus occidit eum ex iusta causa: quia inuenit eum cum vxore sua. certè non tenetur ampli⁹. Sed quid si dictus seruus commiserat noxā alicui, id est damnum dederat, puta in decem, & seruus prædictus valebat viginti: & cum expediret potius reficere dānum quàm dare seruum, ipse dedit seruum pro noxa. certè tenetur legatario. Quid si legauit tibi equum, &

L I I. P A V L V S libro quarto
ad sabinum.

S I cui serui omnes cū peculio legati sint: etiā hi serui debentur, qui nullū peculium **b** habēt.

Repetitio à substituto simpliciter facta intelligitur purè, & impubere adæante debetur ex primis tabulis, nisi relictum sit vltra, vel cōiunctus sit datus. hoc dicit cum prin. l. seq. Bartolus.

Si à filio impubere sub conditione **l** legatū **l** sit, & filius heres extitit, **k** deinde mortuus est: potest dici patrēfamilias qui à filio sub conditione legauit, à substituto purè **l** repetiit, statim voluisse à substituto dari, si filius pēdente conditione decessisset.

L I I I. V L P I A N V S libro vicesimo
quinto ad sabinum.

Quid ergo si maiorē **m** quantitatē à substituto reliquit? Quod excedit, **n** hoc erit quod à substituto relictum est. quod verò concurrat cum summa superioribus tabulis inscripta, inde **o** debebitur. Sed si **p** repetierit legatum **q** cum alio, fortè fundum mihi legaue-

heres meus occidit eum? puto teneri heredem ad æstimationem. nec distingo vt dixi in seruo: quia animal quod sensu caret, non potest delictum committere. Item quid si legauit tibi domum, & domus cœpit minari ruinam vicinis: vnde postulauerunt ab herede cautionem de damno infecto: & coherede non præstante eis cautionem, ipsi sunt missi in possessionem dictæ domus ex primo & secundo decreto: & ita domini sunt facti? nunquid tenetur heres meus tibi legatario? certè sic. Item quid si legauit tibi fundum: & heres meus intulit me mortuum ibi, & fecit fundū religiosum: vnde legatarius non potest eum amodo habere: nunquid tenetur heres prædictus tibi legatario? & distinguitur, aut habuit necesse testatorē ibi sepelire, quia nō habebat alium locum, & tunc nō tenetur ad fundū, sed ad pretium sic, si intulit testatorē suo arbitrio. i. non præcipiente hoc testatore. aut non habuit necesse: & tunc tenetur. Dixi ergo in prin. huius. §. quod si heres seruum legatū occidat cum causa, q̄ non tenetur. Sed quid si nō occidit eum, sed cōpultit eum ad maleficiū faciendum, & ipse p̄pter hoc mortuus est? certè bene tenetur ad pretium legatario. si autē seruus legatus sua propria volūate cōmisit maleficiū propter qd̄ mortuus est postea: nō tenetur heres ad æstimationē. Sed quid si seruus legatus captus est ab hostib⁹? aut dolo heredis, & tenetur. aut sine dolo, & nō tenetur. & idē dicerē in culpa lata & leui: vt. s. eo. l. cum res. in fi. Viuiam **m** Maiorem. fortè ab instituto decem reliquit: à substituto viginti. Accursius.

n Quod excedit. nunc respondet. Accursius.

o Inde. id est ex primis tabulis. i. tanquam ab impubere relictum, non à substituto: & hoc quia impubes adiuit hereditatē. alioquin tanquā à substituto relictā debentur. vt. j. ad. l. Fal. l. qui fundum. §. qui filium. Hu. & hoc considerare necesse est propter Fal. si quærat de parte impuberis vel substituti sit grauamen vel non. sic no. j. ad le. Fal. l. quod si alterutro. Item no. quod partim ex vnīs tabu-partim ex alijs debetur: vt & s. eo. l. proxi. nota.

p sed si. id est quamuis. ergo. s. dixit vbi est repetitum à substituto cum augmento, hic cum deminutione.

q Legatum. vnus fundi, cum duos legasset: & hoc si habeas, cum alium. si vero, cum alio, tunc plana est.

a *vt pars mihi debeat.* etiam viuente impubere: vt supra eod. l. planē. §. si coniunctim. & facit supra de usufru. accres. l. si quis Titio & supra eo. l. Titia. §. nihil. Accursius.

b *Legatum esset.* distinguitur ergo, prius rem vel estimationem petat: vt instit. de leg. §. si res. & §. eo. l. planē. §. sed si duorum. Sed contra. j. tit. j. l. Mauius. §. eum. Sol. distingue vt not. R. titu. j. l. si pluribus. & Azo ibi suppleuit. & facit. j. eo. l. seruo alieno. §. ij.

c *Merentem.* a vt quia cum filia vel vxore inuenit. & facit. j. de verbo. oblig. l. qui seruum. & §. de pign. ac. l. elegāter. §. fina. & C. de adulte. le. Gracchus. Accursius.

d *Et puto teneri.* imò videtur quòd non, quia & talis fuerat dandus qualis erat: vt. §. eo. l. si à substituto. §. si. & §. eo. l. si legati. & §. de rei vindic. l. à quo. in fine. quæ sunt cōtra. Solu. hīc erat aliās tantundē legaturus. arg. C. de fideicom. l. prædia. Vel hīc sciebat noxium testator. arg. j. eo. l. si res obligata. Vel dic q̄ hīc magis expediebat retinere eum q̄ noxam dare. arg. j. de bo. aucto. iud. pol. l. prætor. §. his verbis. & §. de peti. here. l. vtilis. & de pecu. l. vel i operis. & de rei vind. l. finautem. §. in re petita.

e *Non vt carnem.* imò ad carnem & coriū: vt §. de condic. fur. l. si seruus. §. boue. & §. de rei vind. l. solum. quæ est cōtra. Sol. rei vindicatione agitur ibi, non actione ex testamento: vt hīc: & secundum hoc occidit post aditam hereditatē. Vel dic quòd hīc occidit ante aditam hereditatem, ibi post: vt. §. de dolo. l. & eleganter. §. item si seruum. Vel dic quòd hīc erat alienum animal legatū: vt infra titu. j. l. mortuo.

f *Passus est.* heres. & dic ex secundo decreto: vt iam sit loc^o cautioni: vt j. de dam. infecto. l. si finita. §. postea autem aliās si ex primo tantum, non possidet: vt infra de acqui. posses. leg. ij. §. fina.

g *Repromittere.* si hoc erat melius, non aliās: vt supra de procura. l. sed hæ. §. fina.

h *Non tenebitur.* vt supra de reli. l. scriptus. §. fina.

i *Ex testamento non tenebitur.* etiam ad pretium.

k *Debebit præstare.* vt infra tit. j. l. Mauius. §. in fundo. & supra dere. l. l. si. j. respon.

l *Ad hoc processit.* scilicet seruus. Accursius.

m *Dolo.* & culpa: vt. §. eod. l. cum res. §. pen. & l. hoc amplius. §. j.

T *Vrpiā.* CASVS. Legauit Titio decem, vt expendat ea cum Sēpronā cum qua adulterium commisit. certè non valet legatum: quia magis relictum est causa infamandi legatarium, quam vt inde haberet aliquam vtilitatem. [SI TITIAE.] Legauit Titia decem, si ad arbitrium Seij nupsisset. Seius autem decessit me viuo, & ipsa nupsit postea. certè debet habere legatum. Itē pone q̄ legauit tibi decem, si Stichum seruum tuū manumitteres. Stichus ff. Infort.

mortuus est morte naturali: & ita legatarius eum non potui manumittere. certè habebit legatum nihilominus. [SI PARS.] Aut nomino heredes in legando propriis nominibus: aut dico, omnes heredes mei dent tale legatum. primo casu tenentur viriliter, secundo pro hereditariis partibus. Viuianus.

tor enim qui legauit: vel alio inferri voluit, vel pretium loci legatario offerri. Item si seruum non ipse occidit, sed compulit ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel supplicio adficeretur, æquissimum erit pretium eum præstare. quòd si sua mala mente ad hoc processit, cessabit estimatione. Seruus legatus si ab hostibus captus sit sine dolo heredis, non præstabitur: si dolo, præstabitur.

Legata facta per verba diffamatoria, non valent. Bartolus.

LIII. POMPONIUS libro octauo ad sabinum.

T Vrpiā legata quæ denotandi magis legatarij gratia scribuntur, odio scribentis pro non scriptis habentur.

Defectus conditionis inualidæ non perimit legatum. Bartolus.

S i Titia legatum relictum est si arbitrato Seij nupsisset, & viuo testatore Seius decessisset, & ea nupsisset: legatum ei deberi.

Si cōditio potestatiua deficiat per casum, legatum non perimitur. Bartolus.

S ed & si serui mors impedisset manumissionem, cum tibi legatum esset si eum manumississet: nihilo minus debetur tibi legatum: quia per te non stetit quo minus perueniat ad libertatem.

Nominati per nomina ppria, tenentur in vtilis: per appellatiua, in hereditarias portiones. Bartolus.

S i pars heredum nominata sit in legando, viriles partes heredes debent: si verò omnes, hereditarias.

LV. IDEM libro nono ad sabinum.

Nemo potest in testamen-

monst. le. cum ita. Accursius.

E si pars. vt quia quatuor instituit, & ex disparibus partibus, & duos rogauit vt darent aliis vel extraneis decem: si nominibus expressis, habet locum quod hīc dicitur: si appellatiuis, quod in fine dicitur.

Omnes. sed quando pars, illi tenentur, non alij. & facit. j. eo. l. si heredes nominatim. & de stipu. ser. l. si communis seruus. & j. de statulib. l. ita. & ad Trebel. l. quoties. & l. nonnunquam. & j. ti. ij. l. si plures. & de reb. dub. l. vtrum. §. fina.

Nemo. CASVS. Legauit Titio vsumfructum fundi mei: & præcepi heredi meo quòd nõ exigeret ab eo satisfactionem de vtendo fruendo arbitrio boni viri: quod volunt leges: vt. C. vt in pos. lega. scire. Certè istud præceptum non valet. nemo enim potest in testamento &c. sicut autem hoc quod dixi, non potest præcipere: ita non potest præcipere vt obligatio heredis qua tenetur ad præstanda legata, finiatur ceteriori tempore quàm leges sta-

n *Pro non scriptis.* imò videtur quòd valeant: vt. §. de here. instit. l. his verbis. §. j. contra. Sol. refert an exprimat causam turpitudinis: vt illi adulterio, vel illi ex monacho nato: & tunc nõ valet: vt hīc. Aut in genere: vt illi impio, vel maledicto: & tunc tenet legatum: vt ibi. sic est in commedatione rei vendit: vt. §. de dolo. l. qd venditor. Item contra. §. de libe. & posthu. l. si pepercit. §. j. Sed ibi in priuado ab hereditate: hīc in dando legato. & facit. §. de here. institu. l. quoties. §. sed si nomen. Item facit. C. quæ admo. test. ape. l. iij. Accur.

o *Deberi.* vt & j. de condit. & demost. l. filia. & est ratio, quia & si esset supesa quia viueret Titius, pro nihilo foret: vt j. de condi. & demon. l. cum tale. §. si. arbitrato.

p *Legatum.* l. aliquid.

q *Per te nõ stetit.* sed per casum decessit, ergo viuo testatore, vel postea ante moram: vt. §. de cōdit. idst. l. quæ sub cōditione. §. quotiens. secus si post moram: vt. j. de condit. & demonst. l. pe. §. j. si autem nõ casu, sed si ab alio occideretur viuo testatore: tunc agitur. l. Aquil. contra occisorem, in qua venit pretium legati: vt. §. ad leg. Aquil. l. inde Neratius. §. idem ait. in fin. §. quæ est contra. Item nõ haberi pro facto, quod casu impeditur: vt & C. de condit. infer. l. si. & j. tit. ij. l. pater. §. Tusculan^o. est & alia ratio, quia p hoc legato magis potest grauari, quàm pro alio: vt supra de mino. l. si minor viginti quæque annis seruum. & facit infra de condit. & de-

† Sunt qui legendū putent. Si personæ heredū, &c. sed ne sic quidē cū locis in facie pugnantibus satis conciliant. Contius.

Casu impeditū, pro facto habetur.

† Concor. e. si diligenti. cū gl. i. post prin. ext. de for. compe. Quin & Platon pulchrè in hanc sententiā dialo. ii. de leg. vbi testatorum aduersus legum latores querimoniās refert.

a) Adde ad illa gl. merē rem. quòd pater potest impune occidere non tantū adulte rum inuen tum cū filia, sed filiā pro priā etiam prægnantē. Bar. in l. im perator. 2. §. de sta. ho minum.

i reliquias Harmenop. lib. 7. tit. 3. Ant Augu. li. 4. c. 16. Id est carnē, co riu. cornua hoc loco.

tuerunt. & pone exemplum in actione ex testamento quæ compe-
tit legatario ad legatum petendum: quæ est personalis: & sic durat
triginta annis: vt. C. de constit. pecu. l. ij. & idem dicam in rei vindica-
tione, & in hypothecaria, quæ ambæ similiter competunt pro le-
gato: vt insti. de lega. §. nostra. Item non potest testator præcipere vt
finitur obligatio qua te-
netur heres legatario
quantum ad certum lo-
cum, puta quantum ad
illum locum in quo ha-
bet heres domicilium.
si enim dicat, nolo con-
ueniri posse heredem
meum in eo loco vbi ha-
bet domicilium, nõ va-
let præceptum. in eo e-
nim potest & debet de
iure legatarius heredem
conueniri: vt dixi. §. eo.
l. cum res. Item si legauit
tibi purè decem, & di-
xi, volo q̄ heres meus
non teneatur tibi, si na-
uis venerit ex Asia vsq; ad
mensam. certè non
possum facere quod fini-
atur tali modo obliga-
tio qua tenetur he-
res meus tibi. nam ni-
hilominus tenebitur he-
res adueniente dicta cõ-
ditione, quãuis habeat
exceptionem per quã-
dam aliam. l. non per i-
stam: vt. j. de actio. &
oblig. l. obligationum
ferè. §. placet. & hic est
intellectus huius. l. viii.

a Ne leges. siue hoc dicat in genere: nam non valet in substantialibus
testamēti, siue specificet dicēs, nolo nocere quod septem testes
non adsint, vel non rogati, vel non puberes, vel non masculi, vel nõ
liberi, vel aliud substantiale. Sed arg. contra. j. tit. j. l. codicillis. §. fin.
Sed ibi erat voluntas solennis iure codicillorum.

b Quia nec. accipe, finiri: quod est. j. & subaudi, licet testator velit.
nam quia sequentibus tribus casibus voluntas non operatur quic-
quã, ergo nec in aliis similibus. Et dic tempore sic: quia testator di-
xit, volo quod si heres non petat vsque ad decem annos vel quin-
que, non possit postea agere. non enim per hoc finitur actio ex tes-
tamento, quæ durat triginta annis vt cæteræ personales: vt. C. de
constitu. pecu. l. ij. §. sed neque. sed tamen exceptione potest repelli.
argu. supra de serui. l. iij. & infra de act. & obli. l. obligationum fe-
rè. §. placet. Item non finitur obligatio loco, fortè quia dixit testa-
tor, nolo conueniri heredem vbi habet domiciliũ. & ipse alibi non
inuenitur. argu. supra de eo quod cer. lo. l. j. Vel dic quod heres mu-
tauit domicilium re & factu: vt. j. ad muni. l. domicilium. vel per di-
gnitatem: vt. j. eo. titu. l. municipales. vel cū esset laicus, factus est cle-
ricus: & sic de loco & foro episcopi: vel paganus, & factus est mil-
les, & sic locum fori mutauit: quia sub magistro militum amodo
erit. heres certè non per hoc liberatur, licet testator dixit quod dic-
de rigore. sed de æquitate potest dici contra: vt in alio articulo di-
xit. Item quod dicit, conditione, scilicet tacita quæ in primo vel se-
cundo anno deficit: non ideo tamen obligari desinit heres: vt infra
de condit. & demonst. l. j. §. fin. & j. de verborum obliga. inter sti-
pulantem. §. sacram. Possit dici idem in expressa si deficiat. tunc e-
nim non potest dici finiri obligatio heredis: quia nunquam fuit ob-
ligatio contracta: vt. j. de verb. oblig. l. cedere. & de condi. & de-
monst. l. Titio vsufu. Vel pone in expressa seruitute prædiali: vt. §.
de serui. l. iij. Item ad id quod dicit, de tempore, est contra. C. eo. l.
fi. vbi ad tempus legatur. Solu. ibi. b. Item ad idem contra. j. de ver-
bo. obliga. l. si Stichum. §. stipulatio huiusmodi. Sed ibi non tantum
tempus sed mors legatarij interuenit, cui erat annuum legatum dũ
viueret. Item facit ad hoc. C. vt in pos. lega. l. scire debet. & §. de ad-
ministr. tut. l. quidam. & j. de regu. iur. l. nec ex prætorio. & j. de ope-
lib. l. cardonem. & l. cum donatione. & j. ad leg. Falc. l. quod de bo-
nis. §. j. Item arg. contra. C. vt in posses. leg. l. ij. Sed ibi suo fauori tan-
tum derogat. Accursius.

Si legati. CASVS. Legauit tibi Stichum seruum meum: & ita te-
nebitur heres meus talem præstare qualis est: & non tenetur a-
liquid promittere legatario q̄ non sit fugitiuus Stichus: per errorẽ
promisit tamen. certè non tenetur ex illa promissione. & h. d. Viu.

to suo cauere ne leges^a in suo te-
stamento locum habeant: quia
nec^b tempore aut loco aut con-
ditione finiri obligatio heredis le-
gatorum nomine potest.

**Stipulatio erronea in effectu
non obligat. hoc dicit. Vel aliter:
Stipulatio accessoria imitatur na-
turã sui principalis. hoc dicit se-
cundum aliam lecturam. Barto.**

LVI IDEM libro quatuordecimo
ad sabinum.

Si legati serui^c nomine stipu-
letur^d legatarius, fugitiuum
eum non esse præstari, nihil ve-
niet in eam stipulationem: quia
qualis sit, talis^e ex testamento
præstari debet, nec vllum in lega-
to damnũ facere intelligeretur.

**Rem legatã cogitur heres lue-
re in tribus casibus, & illis modis
qui hac lege exprimuntur. Bar-
tolus.**

LVII. VLPPIANVS libro tri-
gesimo tertio ad sabinum.

c si legati serui. in specie: vt in fine legis colligitur. Accursius.
d stipuletur. ab herede errante. secus fortè si scit se non teneri: vt.
§. si quis cau. l. sed & si quis. §. fina. Accursius.
e Talis. vt. §. eod. l. si à substituto. §. heres. ergo nec plus venit in sti-
pulatione. arg. §. de vsur. l. si stipulatus. §. verum si emptor. & j. vt le-
gatorum no. caue. l. j. §.

Si res obligata per fideicom-
missum fuerit relicta: si quidẽ scit
eam testator obligatam, ab here-
de^f luenda est, nisi si animo alio
fuerit. si nesciat, §. à fideicommissario:
nisi si vel hãc vel aliam rem
relicturus fuisset, si scisset obliga-
tã: h^g vel potestⁱ aliquid esse su-
perfluum exsoluto ære alieno.
**Quod si testator eo animo fuit,
vt quamquam liberãdorum præ-
diorũ onus ad heredes suos per-
tinere noluerit, non tamen aper-
tè vtique de his liberandis senserit:
poterit fideicommissarius per
doli exceptionem^k à creditoribus
qui hypothecaria^{*} secum a-
gerent, consequi vt actiones sibi
exhiberentur. l^l quod quãquam
suo tempore^m non fecerit, tamẽ
per iurisdictionem præsidis pro-
uincie id ei præstabitur.**

**Expensã factã in reparanda re
sub cõditione legata, à legatario
repetitur reualore inspecto. Bar-**

si legatarius lueret, non remaneret ei aliquod commodum pro le-
gato: puta quia non valebat nisi decem, & pro decem erat obliga-
ta. Sed pone quod dictam rem possidebat legatarius: & ego testa-
tor bene volui in corde meo quod heres lueret, nõ tamen hoc ex-
pressi: & ita non apparet vtum sciuerim obligatam rem, vel non:
quo casu præsumor ignorare: vt. §. de probationibus. l. verius. aut a-
gunt nunc creditores contra legatarium possidẽtem rem legatam
hypothecaria actione, & certè habet legatarius cõtra eos exceptio-
nem doli tandiu quamdiu ei legatario cedant actiones quas habet
pro debito pro quo fuit eis obligata dicta res. cedant dico contra
heredes meos testatoris. facta autem ab eis cessione, dabit eis lega-
tarius rem eis obligatam, & agere poterit contra heredem cessis a-
ctionibus. Sed quid si tempore quo ferebatur sententia cõtra eum
super hypothecaria, non petiit actiones sibi cedi? Certè etiam post
sententiam poterit petere: dum tamen petat antequã restituat cre-
ditoribus rem, vel antequã soluat eis debitum. Viuianus.

f Ab herede. vt. j. de do. præl. l. licet. vbi ponitur noster casus.
g si nesciat. quod præsumitur: vt. §. de proba. l. verius. Sed quo mo-
do suum factum ignorat? Respon. concesserat seruo vel procurato-
ri aliquam rem obligate: nec dixerat quam. si autem probet obli-
gasse, satis videtur sufficere: vt. §. ad Velleia. l. quanquam. nec obstat.
§. de condic. indeb. l. sed & si me putem. vbi etiam in facto suo tole-
ratur ignorantia: quia illud in damno vitando, quod sustineret si-
ne sua vel antecessoris voluntate. Accursius.

h si scisset obligatam. quia erat coniuncta persona: vt. C. de fideicom-
miss. l. prædia. Accursius.

i vel potest. repetere, si non, quod trahitur ex verbo nisi. & sic diuisim
ponitur in repetitione, secundum Io. & facit. j. eo. l. ciuitatibus. §. fi.
& j. titu. j. l. Mæuius. circa prin. ibi, debitor autem, & c. & sic not. tri-
bus casibus heredem luere. Accursius.

k Doli exceptionem. & nunc habet necesse probare illum animum.
l Exhibeantur. id est, cedantur.

m Suo tempore. i. ante sententiam in hypothecaria latam. ad quod
est. j. de fideiuss. l. si fideiussorem. §. idem respon. Vel dic antequam
soluat, licet post restitutã hypothecam per sententiam. nam adhuc
viuit personalis contra debitorem. aliàs autem si post solutionem,
secus: vt infra de sol. l. Stichum. §. si mandato. & l. Modestinus. Vel
dic etiam post solutionem quam fecit luendo hypothecam. magis
enim suæ rei liberandæ causa soluisse videtur, quam causa heredis:
vt. §. manda. l. Papinianus. & ideo non tollitur actio: vt. d. ll. & infra
de fideiuss. l. cum is. Sed quo iure? Respon. officio iudicis hoc conse-
quitur legatarius, vt ei fiat cessio: vt subiicit, per iurisdictionem.

a] Adde de hoc bo. glof. in c. propo-
sisti. & ibi
Feli. col. 4.
vers. circa
hoc. ext. de
foro com-
pe.

b] Dic quod hoc nihil est dicere: ideo dic a-
liter & bene vt per Bar-
to. hic.

* hypothe-
cariam.

D^{omus.}] CASVS. D^{omus} meas tibi legavi post mortem heredis mei : & postea fuerunt combustæ , & heres refecit , & multis vicibus , suis expensis . postea mortuus est heres , & sic cessit dies legati . Certè debetur legatario illæ domus ab herede heredis : deducet tamen illud quod heres expendit . & hoc si non fuerint combustæ domus culpa heredis . aliàs si fuisset in culpa , heres eius non detrahet expensas . Sed quid si heres heredis tra-

* Male Ha-loander hæc duo capita coniunxit. Anto. Augu. lib. j. emen. ca. j.

† al. ratione. sed rectius esse retentio- ne ait Augu. lib. j. c. i.

LVIII. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

D^{omus} hereditaria exustas , & heredis nūmis exstructas , ex causa fideicommissi post mortem heredis restituendas , viri boni arbitrato sumptuū rationibus deductis , & ædificiorum ætatibus examinatis , respondi :

LIX. VLP IANVS libro trigesimo tertio ad Edictum.

Sⁱ modò nulla culpa eius incendium contigisset .

LX. IULIANVS libro trigesimo nono Digestorum.

Q^{uod} si nulla retentione facta domum tradidisset , incerti conditio ei competet , quasi plus debito soluerit .

LXI. PAPINIANVS libro nono Responsorum.

S^{umptus} autem in reficienda domu necessarios à legatario factos , petenti ei legatum , cuius postea conditio extitit , non esse reputandos existimaui .

Dictio cum , & dictio & , posita inter personas seruorum legatorum , æquivalent . hoc dicit cum l. seq. Bartolus .

LXII. PAVLVVS libro quadragesimo primo ad Edictum.

Sⁱ ancilla cum liberis legata sit : & ancilla sola , si non sint liberi : & liberi soli , si non sit ancilla , debentur .

LXIII. CELSVS libro septimo decimo Digestorum.

Sⁱ ancillas omnes , & quod ex his natum erit , testator legauerit : vna mortua Seruius partum eius negat deberi : quia ac-

supra eo. l. cum res. §. pen. Item cautè dicit , eius : scilicet heredis . nam sine alicuius culpa non fit facile incendium : vt. §. de peri. & commo. rei ven. l. si vendita . & facit. §. de neg. gest. l. siue hereditaria . & supra manda. l. inter. §. sed cum seruus . Accursius .

Incendiu fa- cilè non fit sine alicuius culpa.

Q^{uod} si nulla . Incerti huius actionis naturam habes . §. de condic. inde. l. sed & si me putem . §. cum inter . Sed contra . §. de condic. inde. l. si in area . vbi non conceditur possessio domino restituta propter impensas . Sol. hinc erat legata sub conditione : & ea pendente extruxit eam heres : ibi purè debebat restitui secundum R. Vel dic vt not. §. de condic. inde. l. qui exceptionem . §. si pars . Accur-

S^{umptus} . Legatarius cui legatum erat sub conditione , ea pendente refecit . conditione existente heres vult deducere has impensas , quasi legatarius voluisset donare ea occasione , quia fecerat pendente conditione . Accursius .

Necessarios . puta ex custodia & diligentia rei legatæ debita . R. & secundum eum reficit particulatim : puta circa facta tecta : vel etiã in totum , si id culpæ ratio non induxit : vt. §. eo. l. cum res . R. & secundum hoc facit . j. de vsufu. lega. l. vij. §. quoniam . & l. seq. Vel dic necessarios quo ad rem , nõ quo ad personam legatarij . & omnia sunt plana . Accursius .

Sⁱ ancilla .] CASVS . Legata est mihi ancilla cum liberis suis . Certè si habet liberos , nihilominus ipsa debetur . & si ipsa mortua sit relictis liberis , liberi debentur . Seruius tamen dixit contrarium , ff. Infort.

& malè . & hoc dicit cum l. seq. Viuianus .

h Debenur . ponitur ergo cum pro & : vt. §. de vsufu. accresc. l. si mulieri . & §. eo. l. si cui . & j. de pec. leg. l. iij. & iij. & j. de manu .

i Sⁱ testa. l. si ita fuerit . §. fina . Accursius .

Sⁱ ancillas . Falsum . vt. j. de pecu. leg. l. iij. Accursius .

cessionis loco legatus sit . quod falsum i^o puto . & nec verbis nec voluntati defuncti accommodata hæc sententia est .

Legatum quod confertur in alterius voluntatem , non valet . Bartolus .

LXIII. GAIVS libro quintodecimo ad Edictum Provinciale .

C^{aptatorix} scripturæ simili modo neque in hereditatibus neque in legatis valet .

Dictio præter , habet excludere id ad quod refertur . Bar .

LXV. IDEM libro primo de Legatis ad Edictum Prætoris .

Sⁱ ita legatum sit , Seio seruos decem do præter eos decem quos Titio legavi : si quidem decem tantum inueniantur in hereditate , inutile est legatū . si verò ampliores post eos quos Titius elegit , in cæteris valet legatum : sed non in ampliores quàm decem qui legati sunt . quod si minus sunt , in tantos quanti inueniantur .

Expressio eorum quæ tacitè insunt per alium modum quam insunt , aliquid operatur . Bart .

illi , si volet , Stichum do . conditionale est legatum : & non aliter ad heredem transit , quàm si legatarius voluerit : quamuis aliàs quæ sine adiectione si volet , legatum sit , ad heredem legatarij transmittitur . aliud est enim iuris si quid tacitè continetur : aliud si verbis exprimatur .

Si domus legata particulatim reficiatur , legatum nõ extinguitur : secus si in totum destruat , & à testore reficiatur . Barto .

tarius decessit . Certè non transmittit ad heredem suum legatū : quia conditionale est . secus autè si non dixisset , si volet : quia bene transmittet . expressa enim nocet . [S I D O M V S .] Legavi tibi domū Titianā . illa domus destructa est , & postea refecta . nõquid debetur legatario ? Et distinguitur : aut particulariter est refecta , & tunc debet . aut simul tota cecidit . & ibi alia domus posita est , & nõ debet . Vi-

l Titio legavi . cui verè legauerat . aliàs per hæc verba non videtur legare . vt. j. titu. j. l. Titia . in princ. Accursius .

m Elegit . eligit legatarius . sic. §. eo. l. qui duos . secus in contrahib^o : vt. §. de contrahen. emp. l. comprehensum .

n Quanti inueniantur . ad hoc . §. de act. empt. l. qui fundum . §. qui agrum . & l. si debitor . §. j .

o Ad heredem legatarij . sed videtur non valere : vt. C. de contrahen. emp. l. in videntis . cõtra . Sol. hinc etiam si non dicatur , tamè erit in eius arbitrio . ibi secus : vt. C. de act. & obli. l. sicut . Itè videtur non conditionale : vt. §. eo. l. iij. quæ est cõtra . Sol. ibi heredi , hinc legatario fuit apposta . ADDITIO . Dic quod istud nihil est dicere secundum Bart . ideo dic aliter secundum eundem , quod hinc exprimitur per alium modum quàm tacitè inest . nam legatum acquiritur mihi etiã ignorantibus : vt. l. cum pater . §. furdo . j. titu. j . sed hinc exprimitur conditio si velit expressè , & sic aliter quàm insit . ita not. in. l. si quis ita supra de condi. insti. & l. aliquando . de condi. & demon .

P Exprimatur . vt & . j. de condi. & demon. l. si ita expressum . & CC ij

C^{aptatoria} .] CASVS .

Si instituo te heredem si Titius voluerit , nihil valet institutio . idè si lego sub eadem conditione . Et dicuntur captatoria . i. adulatoria . volebam enim captare benevolentiam Titij prædicti . h. d. Viuianus .

K Captatoria . id est adulatoria . R. & sunt exemplar . de hered. institu. l. illa & l. captatorias . & C. de test. milit. l. captatorias . sed in libertate tenet : vt. j. de fideicom. lib. l. fideicommissa . Item contra . j. titu. j. l. j. Solu. ibi . ADDITIO . Dic quod ibi fuit collatum in arbitrium alterius : quod intelligitur boni viri . hic in liberam voluntatem alterius , secundum Bar . hic .

Sⁱ ita legatū .] CASVS .

Legavi Titio decem de seruis meis : postea ita dixi : Lego Seio decem seruos præter eos decem quos Titio legavi . certè si tantum decem serui in hereditate inueniantur , Seij legatum inutile est : quia illos decem debet habere Titius primus legatarius . si autem plures quàm decem serui in hereditate inueniantur , Titius primus legatarius primo accipiet suos decem , postea Seius accipiet reliquos si sunt decem , vel infra . si autem sunt ultra decem , nõ accipiet ultra decem : quia non fuerit ei legati plures . [ILLI , SI VOLET .] Ita dixi in testamento : Titio Stichum do ipse Titius volet . antequam diceret se velle Stichum , legatarius decessit .

* Captatoria institutiones quæ sint , vide Anto. Aug. li. 4. em. ca. 15.

† In tantos , pro in tot , dictum est , Græcorum imitatione , qui τοσούτους , pro tot & tantus vsurpant . Ant. Aug. li. 2. c. j.

l. nonnunquam. & l. si in diem. & de regu. iur. l. actus. & j. titu. j. l. j. & iij. & infra de verb. obliga. l. eum qui. §. fina. Sed argu. contra infra de condit. & demon. l. aliquando.

a *Interire.* sic infra de fun. instru. l. tabernam. & j. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. sacram. & infra de solu. l. qui res. §. aream. & infra titu. ij. l. si chorus. §. aream. & s. quibus modis usufruc. amit. l. qui tamen. §. j. & s. eo. l. certa. §. fin. Sed argu. cōtra. s. eod. l. seruo filij. §. areæ. Sed ibi est econtra casus. Item est contra. s. de pigno. l. si fundus. §. si res. Sed ibi de damno vitando agitur, hīc de lucro captādo. Item argu. contra. s. eo. l. si grege. in fi. Sed ibi combusta, & non refecta: hīc destructa, & refecta. & sic nihil fit ibi à testatore per quod videatur mutari volūtas. Accurs.

E *Ti si æquo.* CASVS.

Ita dixit testator, damno heredem meū vt vēdat Titio domum meam Seianam pro triginta, quæ tātum valebat, & non plus. Certè valet legatum: quia potest interesse legatarij, vt dicit litera. & idem si iubeo heredem meū emere rem Titij, etiam æquo pretio: quia valet legatū: quia potest interesse. Viuianus.

b *Venderet.* id est, vendere vellet. & dic. necessitate rei familiaris, quæ necessitas non facit rescindi venditionem: vt C. de rescin. ven. l. non idcirco.

c *Emerere.* quia confines fundos habet: vt. j. titu. j. l. si cui fundus. vel quia maiorum eius fuit. s. de mino. l. si in emptione.

& facit. j. ti. ij. l. qui concubinam. §. si fundus.

S *Eruius.* CASVS. Institui mihi tres heredes: & vni eorum prelegauit Stichum seruum. sunt modo heredes coram iudice ad diuidendam hereditatem: & ille cui prælegatus est seruus, petit eum sibi adiudicari. coheredes volūt eum prius facere torqueri propter malitiam quam in hereditate commisit. Certè audiuntur coheredes. & idem est si legatus esset extraneo. [SI EX PLVRIBVS.] Institui mihi quatuor heredes, & dixi, Titius meus heres & Seius heres meus dent Sempronio viginti. sicque tenēt dare pro virilibus partibus: vt. s. eod. l. turpia. in fin. postea dixi: volo quod Sempronius prædictus det fundum eiusdem heredibus meis. certè sicut dicti heredes dederunt illa viginti Sempronio pro virili: ita debent habere fundum pro virili. & sic non obstat. s. eod. l. planè. §. si duobus. Viuianus.

d *Legatus.* id est, prælegatus. Accursus.

e *Rationes.* vel per se confectas: vt. j. eod. l. seruo. §. seruus. vel aliās, vt. s. fam. l. ercif. l. his consequenter. in princ.

f *Adiudicandus.* vt in iudicio fam. l. ercif. vt. C. fam. l. ercif. l. si qua.

g *Si ex pluribus.* tres sunt heredes, vnus in sex, alter in quatuor vnciis, tertius in duabus vnciis institutus, & in sex institutus rem suā dare duobus iussus est: vel à legatario cui centum legauerat, præcepit dari fundum duobus. ab his enim potest legari: vt institui. de lega. §. non solum. si autem res erat testatoris, & tunc idem in parte qua valet legatum. nam pro parte duorum quibus legatur, non valet: vt infra eod. titu. l. legatum. §. j.

h *Habere debent.* cum propriis expressis nominibus eis fuisset relicta: vt. j. ad Trebel. l. nonnunquam. & supra eo. l. turpia. §. fin. & infra de stipu. ser. l. si seruus communis. si autem appellatiuis, tūc pro hereditaria: vt. s. eo. l. planè. §. si duobus. & j. e. l. si heredes. quæ sunt

contra. Alij dicunt quod hīc plures erant instituti ex eisdem partibus, & legatum eis simpliciter relictum, ideò que in virilem admittuntur. quod non placet.

S *I post mortem.* CASVS. Filio tuo post mortem tuam aliquid legauit. certè valet legatum. Sed pone quod legauit seruo tuo post mortem tuam. certè & hic valet legatum. Sed cui acquiritur? & distinguitur: Aut tu dominus cū decederes instituisti alium seruum tuum heredem, aut aliū heredem. si non instituisti alium tuū seruum, dictus seruus cui legauit, acquirit hereditati tuæ, & per consequens heredi tuo: & hoc si seruum tuū cui legauit, non manumisisti in testamento tuo. Idem tamen est & si eum liberū esse iussisti, scilicet vt acquirat legatū hereditati tuæ, & per consequens heredi: quia dies legati à me sibi relictū post mortem tuam dñi cedit à morte tua dñi, & ita antequā adeatur hereditas tua per heredem tuum, & ita antequam libertas competat ex testamento tuo huic seruo cui legauit post mortem tuā. dies enim libertatis non cedit nisi adita hereditate. Si autē tu dñs serui cui legauit, instituisti tibi heredem alienū seruum tuū, & dicto seruo cui legauit, libertatē in testamento tuo dedisti: tunc legatū quod reliqui dicto seruo, post mortem tuam domini ei seruo libero facto acquiritur, & sic heredi tuo necessario. i. seruo quē instituisti: quia dies dicti legati & dies libertatis ei

fuerit legatus.

Nominati per nomina propria, vocantur in viriles. Bartolus.

Si ex pluribus & heredibus ex disparibus partibus institutis, duobus eadem res legata sit: heredes nō pro hereditaria portione, sed pro virili id legatum habere debent.

Quo ad acquisitionem inspicitur dies legati cedentis: & si occurrit in puncto, fauemus ei cui legatum est. Bartolus.

LXVIII. IDEM libro octauodecimo ad Edictum Prouinciale.

S *I post mortem patris filio legatur,* dubium non est quin mortuo patre ad filium pertineat legatum: nec interfit, an patri heredes extiterit, necne. Sed si seruo post mortem domini relictum legatum est: si quidem in ea causa durabit, i ad heredem domini pertineat: vsque adeo, vt idem iuris est & si testamento domini liber esse iussus fuerit. Antè enim cedit dies legati, quàm aliquis heres domino existat: i quo fit, vt hereditati acquisitum legatum, postea herede aliquo existente ad eum pertineat: præterquā si suus heres aliquis aut necessarius domino ex eo testamento factus erit. tunc enim quia in vnum concurrat vt & heres existat, m & dies

à te domino relicta, in vna hora cedit, id est statim te domino serui mortuo. vnde cum sit liber eo tempore quo cedit dies legati, non est mirum si ei acquiritur. quod autem dies libertatis cedat statim mortuo te domino, apparet eo quod heres tuus prædictus scilicet seruus tuus alius est tuus heres statim mortuo te, siue velit, siue nolit: vt institui. de here. quali. & disse. in princ. [SI PVRE.] Legauit Titio seruum purè. postea dixi, si nauis ex Asia venerit vsque ad mensem, do eidem seruo libertatem. certè aut venit nauis, & valebit libertas: aut non venit, & valebit legatum Titij, videtur enim legatus dictus seruus dicto Titio si non venerit nauis, ex quo est eidem seruo data libertas si venerit nauis, sicque legatum conditionale effectum est: & ideo si intra mensem Titius decedat, non trāsmittit ad heredem suum legatum. Sed pone quod dicto Titio legauit dictum seruum purè: vt supra, & à Paschate in antea iussi eum esse liberū, vel etiam post mortem eius legatarij. certè videtur relictum legatum Titio si Pascha non venerit, vel mortuus nō fuerit legatarius, vt dictū est supra quando sub conditione fuit ei data libertas. quia autem certum est Pascha venire debere, & moriturum legatariū: non valet legatum. Viuianus.

i *Durabit.* seruus sub. & moriatur dominus. Accursus.

k *Iussus.* non tamen institutus: vt subiicit.

l *Existat.* ergo antequam libertas huic seruo competat: quia cedit libertas à die aditæ hereditatis, sed dies legati à die mortis: vt C. de cadu. tollen. l. prima. §. j. & §. in nouissimo. & ita acquiritur huic seruo legatum, & per eum hereditati non aditæ, & per hereditatem futuro heredi. & facit supra si certum petat. l. eius qui in prouincia. ver. quod si sibi. secundum H.

m *Existat.* domino aliquis. ergo libertas competit seruo relicta, quia cum cedit dies legati, liber est. Azo. necesse est ergo vt adita

* De materia dilationis rei legatæ, vide ad longum per Bar. in. l. is cui. §. postquā j. vt in post. le. Bal. in. l. i. §. si certum pe. Cy. & Bal. in. l. z. C. ad Trebell.